

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

4-6

ANUL XXIII

1973

C U P R I N S U L

Pag.

* * * Omagiu virtuții românești — — — — — 195

DREAPTA ÎNVĂȚĂTURĂ A BISERICII

Prot. dr. GHEORGHE LIȚIU: Ce trebuie să știe creștinul ortodox
despre parusia Domnului și „cele din urmă ale lumii” — — 199

S T U D I I

ION V. GEORGESCU: „Și a înviat a treia zi, după Scripturi” — — 204

Pr. EMANUEL COPĂCIANU: Biserica Ortodoxă Română în vremea
lui Alexandru Ion Cuza — — — — — 223

Prof. ATANASIE POPA: Texte vechi ale canonului Paștilor — — 231

Prof. ALEXANDRU ELIAN: Studiul muzicii eclesiastice în Grecia
de azi — — — — — 257

Prof. VIOREL ȚIGU: Dascălul Nedelcu Popovici zugravul — — 266

ÎNDRUMĂRI OMILETICE ȘI CATEHETICE

Dr. IEREMIA B. GHITA: Stăpînirea de sine — — — — — 275

Diacon prof. SOFIN COSMA: Intrarea Mîntuitorului în Ierusalim — 277

Prot. dr. TEODOR VOȘTINARIU: Îndoiala izvoritoare de credință — 280

Prot. dr. TEODOR VOȘTINARIU: Privilegiul mironosițelor — — 282

P R O B L E M E L I T U R G I C E

Pr. VASILE PETRICA: Observare a unor practici la serviciul înmor-
mîntării — — — — — 285

C O M E M O R Ă R I

* * * În amintirea mitropolitului Șaguna — — — — — 290

Prof. IOSIF E. NAGHIU: Aspecte ale activității culturale a mitro-
politului Andrei Șaguna — — — — — 292

Prot. dr. GHEORGHE LIȚIU: Un succes al mitropolitului Andrei Șa-
guna — Sinoadele eparhiale de la Sibiu și Arad (1850) — — 295

U R M Ă D I N T R E C U T

Prot. ION B. MUREȘIANU: Un document bănățean din 1853 privind
ridicarea culturală a maselor — — — — — 299

COSTIN FENEȘAN: „Socotelile” și inventarul unei biserici de acum
un veac și jumătate — — — — — 301

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Aniversarea Domnului Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de
Stat al Republicii Socialiste România. Sub semnul prieteniei. Vizita

PV 1

MITROPOLIA BANATULUI

4-6

ANUL XXIII 1973

~~p. 15-910~~

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului

Membri : P. C. Pr. CONSTANTIN COMȘULEA, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului
P. C. Pr. PETRU SĂLĂGEAN, consilier la Episcopia Aradului
C. Diacon SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș

Redactor responsabil : P. Cuv. Arhim. TIMOTEI SEVICIU, vicarul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului

Redacția și Administrația: Arhiepiscopia Ortodoxă Română,
Timișoara I, blv. Victoriei nr. 7.

OMAGIU VIRTUȚII ROMÂNEȘTI

Viața exponenților de seamă ai unui popor este în așa măsură consacrată acestuia încît nu le mai aparține decît spre a întruchipa toate idealurile și talentele stimulatoare spre o muncă titanică de continuă și polivalentă realizare. Iată pentru ce un conducător se identifică în cel mai înalt grad cu poporul și cu patria sa reprezentînd suma caracteristicilor esențiale a virtuților pe care istoria însăși le înscrie cu mîndrie pe răbojul ei nemuritor. În această lumină, ne apare mai lămurit într-o zi ca aceea de 26 ianuarie '73, cînd Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România a împlinit 55 de ani dintre care 40 închinați mișcării muncitorești, faptul că prin dăruirea sa unei cauze mărețe, viața conducătorului Statului aparține de fapt celor care implicit fac parte integrantă din ea -- cetățenii țării. Și astfel momentele mai deosebite din șirul tuturor acelor care însemnează luptă pentru înfăptuirea binelui, jertfă sau succes a personalității sale însăși, marchează clipe de sărbătoare pentru întreg poporul. Entuziasmul general cu un asemenea prilej reflectă tocmai convingerea certă prin răsunetul a milioane de glasuri că a rosti numele conducătorului iubit înseamnă a pune la inimă însăși numele poporului și a țării.

Aniversarea Domnului Nicolae Ceaușescu a evocat în chip firesc în mintea și inima tuturor fiilor țării, șirul anilor de pregătire ca și de făurire a unei societăți noi românești, a vieții noi, contemporane. Pe rînd ne trec dinainte, angajînd toate facultățile noastre sufletești, anii activității în cadrul mișcării muncitorești și antifasciste, anii luptei revoluționare, urmați de anii făuririi socialismului în România, anii industrializării, ai cooperativizării agriculturii, ai eforturilor pentru

ridicarea nivelului material și spiritual al întregului popor. Toți acești ani au prilejuit afirmarea aptitudinilor multiple și capacității deosebite de om politic, organizator și conducător a Domnului Nicolae Ceaușescu. Sarcinile ca și răspunderile complexe ce i s-au încredințat în toată această perioadă de mari prefaceri în istoria României l-au ajutat să cunoască profund realitățile țării, problemele de viață ale poporului, spre a-și întemeia orice hotărîre, fiecare acțiune pe un realism profund.

La 9 decembrie 1967, Marea Adunare Națională îl alege președinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România. Virtutea de care a dat dovadă în toate funcțiile și încredințările de pînă atunci s-a manifestat cu și mai multă tărie în întreaga lucrare ce a urmat. Cu neasemuită competență și pasiune Președintele Consiliului de Stat a condus în mod nemijlocit întreaga activitate de stabilire a direcțiilor de dezvoltare a țării, de descoperire a noi resurse, de stabilire a celor mai bune soluții în măsură să asigure creșterea impetuoasă a economiei naționale, avîntul științei și culturii, progresul multilateral al societății noastre.

În toate sectoarele de muncă ale țării s-a făcut simțită efectiv și stimulator prezența Conducătorului de Stat atent la cele mai de amănunt probleme spre a permite punerea în lumină, valorificarea și potențarea multiplelor posibilități ale poporului și țării. În locul unui bilanț al fapturilor ne-am opri mai de grabă asupra cîtorva din virtuțile fundamentale ce-și pun pecetea pe întreaga muncă depusă a marelui sărbătorit, fiind ea îngemănată cu eforturile întregului popor spre făurirea unei țări pe măsura vredniciei străbune. Aceasta întrucît în viața și personalitatea sa Conducătorul nostru a dat viață virtuților celor mai autentice ale poporului nostru. Între acestea am pomeni înțelepciunea și clarviziunea cu care a vegheat neconținut la bunul mers al treburilor țării dinlăuntru ca și din afară, creînd premise tot mai favorabile pentru împlinirea marilor obiective pe care le implică făurirea societății socialiste multilateral dezvoltată. Hotărîrea și îndrăzneala apoi, cu care a urmărit realizarea idealurilor de totdeauna

ale poporului nostru și apărat epocalele sale cuceriri. La aceasta se adaugă remarcabilul dinamism ce l-a imprimat în însuși ritmul dezvoltării multidimensionale a țării și care cheazășuiește împlinirea cu succes a celor mai cutezătoare proiecte de viitor. Totodată se cer reținute strădania ca și perseverența puțin comună în a promova înaltele principii teneluitoare ale colaborării, prieteniei și păcii între popoare, ceea ce a asigurat României o afirmare prestigioasă pretutindeni în lume. Nu putem lăsa fără o subliniere deosebită în acest context conștiința răspunderii față de destinele țării și a generațiilor viitoare, patriotismul înflăcărat, căldura inimii ce bate în ritmul transformărilor radicale ale României. De asemenea se cuvin subliniate sensibilitatea deosebită a sufletului românesc față de tot ceea ce e frumos și înălțător și prin care s-a îmbogățit tezaurul material și spiritual al poporului nostru, elanul și hărnicia prin care geniul însuși al poporului a găsit stimulentele realizării sale, aducător de prosperitate și fericire și încă sentimentul unității dintre conducere și popor, dintre toți cetățenii precum și spiritul larg umanitar care a călăuzit rezolvarea tuturor problemelor principale ale contemporaneității. Toate acestea sînt trăsături ce nu pot lipsi din conturarea profilului virtuților eminentului Conducător de Stat.

Prin întreaga sa activitate, în elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a Statului, Domnul Nicolae Ceaușescu a cîștigat adeziunea unanimă a poporului și i-a adus admiratori pe toate continentele globului pămîntesc.

Am ține ca o obligație de conștiință să arătăm aici și larga solitudine pe care Șeful Statului român a arătat-o în mod constant problemelor cultelor religioase. Respectul de care se bucură rînduielele noastre bisericești, sprijinul real al Statului prin Departamentul Cultelor, prin subvenționarea clerului și a nenumărate lucrări necesare la edificiile religioase, sînt laturi prin care s-a manifestat grija Conducătorului Statului pentru locul care cultele îl au în societatea noastră. În chip deosebit ar trebui reamintite cuvintele calde rostite de Președintele Consiliului de Stat la 29 februarie 1968, cu prilejul audienței

acordate conducătorilor tuturor cultelor religioase din țară. „Noi apreciem — spunea Domnul Nicolae Ceaușescu — contribuția cultelor, a Dumneavoastră conducătorii acestora, la opera de zidire a României noi, simțămintele pe care le-ați exprimat față de politica internă și externă promovată de partidul și statul nostru, față de măsurile întreprinse pentru progresul și prosperitatea patriei, ca și pentru apărarea cauzei păcii și colaborării între popoare”.

Pentru Biserica Ortodoxă Română, aceste cuvinte, ca și înțelegerea permanentă acordată constituie un temei în plus ca prin ierarhii, preoții și credincioșii ei, loiali cetățeni ai unei patrii înfloritoare prin munca pe care fiecare o desfășoară la locul său și în unitatea întregului popor să arate cu adevărat și implicit prețuirea pe care o nutrește Președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România.

Prin această mărturie se alătură într-o zi ca cea sărbătorită, întregului popor într-un vibrant omagiu adus Conducătorului de Stat, virtuților sale menite să asigure viitorul luminos și fericit al patriei.

CE TREBUIE SĂ ŞTIE CREŞTINUL ORTODOX DESPRE PARUSIA DOMNULUI ŞI „CELE DIN URMĂ” ALE LUMII?

de : Prot. dr. GHEORGHE LIŢIU

Este un fapt cunoscut în istorie că epocile de mari prefaceri sociale, războaiele, fenomenele cereşti deosebite şi calamităţile naturale, au determinat stări sufleteşti de îngrijorare şi teamă. În orînduirile sociale bazate pe exploatare, lipsa de cultură, epidemiile şi în general mizeria social-economică, au fost tot atîtea focare generatoare de îngrijorări, de aşteptare înfrigurată a unor vremuri mai bune sau, cînd acestea nu se întrezăreau, a iminenţei sfîrşitului.

În astfel de împrejurări ia naştere şi se dezvoltă pe plan religios aşa numitul pesimism eshatologic semănat cu pasiune, uneori cu interes, de cei pe care Scriptura îi numeşte „prooroci mincinoşi”.

Veacul nostru înclină spre asfinţit. Se apropie împlinirea celui de-al doilea mileniu al erei creştine, prilej pentru noi speculaţii eshatologice din partea acelor creştini care nu se sfiesc să tulbure minţile oamenilor simpli, să-i sustragă de la îndatoririle lor zilnice, înfricoşîndu-i cu apropiata împlinire a unor cataclisme universale. Unii ca aceştia vor să-şi întemeieze speculaţiile şi „profeţiile” pe texte biblice. Iată pentru ce se cuvine să lămurim credincioşilor noştri care este înţelesul adevărat al cuvintelor Sfintei Scripturi care vorbesc despre „sfîrşitul” lumii şi despre a doua venire a Domnului nostru Iisus Hristos.

*

Învăţătura de credinţă creştină ne arată, pe temeiul descoperirii dumnezeieşti, că Iisus Hristos va veni a doua oară într-o mărire, „să judece viii şi morţii”. La Înălţarea Domnului, Îngerii grăiesc către apostoli : „Bărbaţi Galileeni, ce staţi privind la cer ? Acest Iisus care s-a înălţat de la voi la cer, astfel va şi veni precum L-aţi văzut ducîndu-se la cer” (F. Ap. 1, 11). Acest lucru nu era necunoscut Sfinţilor Apostoli. În mai multe rînduri Iisus le-a spus că „va merge la Tatăl” (Ioan 14, 3) dar nu-i va lăsa singuri ci va veni la ei (Ioan 14, 18 şi 28) ; că se va arăta pe cer „semnul Fiului Omului şi-L vor vedea venind pe norii cerului cu putere şi cu mărire multă” (Matei 24, 30 ; 26, 64). Vrînd să liniştească pe credincioşii din Tesalonic care l-au întrebat „despre cei ce au adormit”,

Sf. Apostol Pavel le descoperă „după cuvîntul Domnului”, că „Iisus se va pogori din cer și cei morți întru El vor învia întii” (I Tes. 4, 15—16).

Pe cît de limpede este afirmat în Sfînta Scriptură adevărul celei de a doua veniri a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, pe atît de categorică este afirmația că data exactă a acestei veniri și a așa zisului sfîrșit al lumii nu poate fi cunoscută. „Priveghiați că nu știți ziua nici ceasul cînd vine Fiul Omului” — zice Domnul (Matei 25, 13 ; Marcu 13, 33—37), căci ea va fi ca „fulgerul” ce brăzdează cerul de la o parte pînă la cealaltă (Luca 17, 24—30), ca un fur ce vine să prade la un ceas neașteptat din noapte (II Petru 3, 10). Mai mult decît atît, Sf. Apostol Pavel ne încredințează că nu avem trebuință și nici folos să știm ziua și ceasul cînd va veni Domnul. Scriind Tesalonicenilor care l-au întrebat „despre vremuri și despre ceasul sorocit”, el le răspunde : „nu aveți nevoie ca să vă scriem căci singuri știți prea bine că ziua Domnului vine așa ca un fur în puterea nopții” (I Tes. 5, 1 urm.).

Tilcuind aceste cuvinte, Sf. Ioan Gură de Aur zice despre cei ce întreabă cînd va fi sfîrșitul lumii și venirea Domnului, că „aceasta se întîmplă mai ales cînd cineva are *mintea nedesăvîrșită*”, asemănîndu-i cu copiii care nu mai încetează a întreba „aceasta ce este” sau „ce înseamnă asta”. Tot acest Sfînt Părinte mai spune că „aceasta se întîmplă din cauza molesirii lor și citeodată din cauză că nu au ce face. Cugetul nostru multe dorește să afle... și mai cu seamă cînd va fi sfîrșitul lumii. Și Apostolii Domnului doreau acest lucru dar numai înainte de a primi Harul Duhului Sfînt la Cincizecime. Mainainte de Patimile Domnului, Apostolii apropiindu-se de Hristos îi zic : „Spune nouă cînd vor fi acestea și care este semnul venirii Tale și a sfîrșitului veacului ? (Matei 24, 3), iar după înviere îi ziceau : „spune nouă dacă în acest an vrei să așezi împărăția lui Israil ?” — la care El nu le-a răspuns. Dar după ce ei s-au învrednicit a primi darul Duhului Sfînt nu mai sînt așa, căci nu numai că nu-L întreabă și nici nu se mai neliniștesc de această neștiință, ba chiar pe cei ce mai pătimeau de această boală (a curiozității) îi vindecă de ea. Expresia „nu aveți trebuință”, nu-i mai lasă să cerceteze și să întrebe de ceva care este de prisos și chiar fără vreun folos. Căci în adevăr care este folosul ? — se întreabă Sf. Ioan Gură de Aur : „Să presupunem că sfîrșitul lumii va fi peste douăzeci, treizeci sau o sută de ani. Ce ne folosește ? Sfîrșitul vieții fiecăruia din noi nu este oare sfîrșit ? Și de ce mai ispitești, de ce te mai trudești în zadar, pentru ca să știi despre sfîrșitul obștesc ?” Se întîmplă la mulți oameni să se ocupe cu cele ale altora fără a se îngriji de ale sale. „Așa se întîmplă și aici ; în loc ca fiecare să-și vadă de păcatele sale și să se îngrijască de propriul său sfîrșit, noi voim să știm sfîrșitul obștesc. Și ce poți avea tu comun cu sfîrșitul obștesc ? Dacă te îngrijești bine pentru sfîrșitul tău, nimic rău nu vei pătimi cînd va fi sfîrșitul obștesc. Fie departe, fie aproape, aceasta nu ne atinge nimic. Nu este al vostru a ști anii sau vremurile pe care Tatăl le-a pus întru a sa stăpînire” — a zis Domnul (F. Ap. 1,7).

„Sfârșitul vieții fiecăruia dintre noi este ca o icoană a sfârșitului aceleia (de obște) și de aceea nici nu ar greși cineva dacă ar numi sfârșit trecerea din viața aceasta. Când în fiecare zi se sfârșesc mii și mii de oameni, care toți așteaptă ziua aceea, și mai înainte de ziua aceea nimeni nu va învia, oare moartea de astăzi nu este lucrul aceleia?” De ce ni s-a ascuns sfârșitul? Dacă ar cunoaște credinciosul sfârșitul nimeni nu s-ar mai sîrgui spre faptele bune; ar amîna ziua botezului, ar face mii de rele, pînă la apropierea zilei. Nici cei vrednici nu ar avea răsplată, căci ei au înfruntat relele știind că nu vor pieri nicidecum pînă în ziua aceea. Patriarhul Avraam ar fi avut oare răsplată dacă ar fi știut dinainte că ridicînd pe altar pe fiul său, nu-l va sacrifica?”

Am citat și în parte am rezumat, aceste cuvinte ale Sf. Ioan Gură de Aur, pentru a arăta credincioșilor noștri cum vedea unul dinrte cei mai mari Părinți ai Bisericii din epoca de aur, problema parusiei Domnului și a sfârșitului lumii.

Dar dacă nu cunoaștem „ziua și ceasul” acelei veniri, cunoaștem, din descoperirea dumnezeiască, semnele apropierei ei; și aceasta nu pentru a specula sau a satisface o curiozitate deșartă, ci pentru ca din cercetarea lor, să ne dăm seama că trebuie să fim mereu gata să întîmpinăm pe Cel ce va veni să judece viii și morții.

Unele din aceste semne s-au întîmplat de mai multe ori în istoria omenirii, fără ca să poată îndreptăți acel pesimism eshatologic, precum nici împlinirea unui nou mileniu al erei noastre nu poate indica „sfârșitul” lumii. Anul 2000 va fi probabil un an ca și ceilalți, nici mai bun nici mai rău decît mulți alți ani care s-au depănat de pe caietul vremii. A răspîndi groază și teamă în legătură cu apropierea acestui an nu este numai o rătăcire de la adevărata credință ci și un păcat împotriva iubirii aproape-lui. Sfînta Scriptură ne-a făcut cunoscute semnele premergătoare celei de a doua veniri a Mîntuitorului, nu spre a ne îngrozi, căci El n-a venit să ne „îngrozească cu năluciri”, ci spre a ne pregăti în așa fel ca ori cînd s-ar întîmpla acest lucru, să ne găsească împăcați cu Dumnezeu și cu semenii, avînd candelile inimilor pline de unteldelemn al credinței și al faptelor bune, gata să întîmpinăm pe Mirele-Hristos, ca cele cinci fecioare înțelepte din pildă.

Trebuie să arătăm credincioșilor noștri ceea ce spune și Sf. Ioan Gură de Aur, că întrebările și calculele nesăbuite cu privire la a doua venire a Mîntuitorului dovedesc „o minte nedesăvîrșită” ca a copiilor; că și Sfînții Apostoli numai înainte de Pogorîrea Duhului Sfînt au întreat despre „sfârșitul veacului”, după aceea nu numai că nu au întreat ci s-au silit să dovedească că această „știință” despre sfârșitul lumii este, dacă nu păgubitoare, cel puțin fără folos. Mîntuirea sufletului, fericirea vremelnică și veșnică, este preocuparea cea mai de seamă a creștinului. Cu ce-am putea folosi mîntuirii noastre dacă am cunoaște data acestui sfârșit? Sf. Ioan Gură de Aur dovedește cu argumente raționale că această cunoaștere ar dăuna nu numai celor răi, care ar amîna pocăința, ci și celor buni,

a căror bunătate ar pierde din valoare dacă faptele bune ar fi săvârșite în funcție de cunoașterea zilei sfârșitului lor.

Trebuie reținut de asemenea cuvântul aceluiași sfânt Părinte că „sfârșitul vieții fiecăruia dintre noi este icoana sfârșitului de obște”. Mîntuitorul ne îndeamnă : „Umblați pînă cînd este ziuă” — înțelegînd prin *ziuă*, viața aceasta pămîntească în care, pînă sîntem în ea, putem și trebuie să lucrăm pentru mîntuirea noastră, iar prin *noapte*, sfârșitul vieții — moartea, care, tăind firul răutății, taie și puțința de a lucra noi înșine la mîntuirea noastră. Iată deci, ce trebuie să ne preocupe în primul rînd, sfârșitul nostru, al fiecăruia în parte, care este, ori cum, mai aproape și mai hotărîtor pentru destinul nostru în veșnicie, decît sfârșitul de obște care, ori cînd se va întîmpla, nu va face decît să pecetluiască o situație în care singuri ne-am așezat prin faptele noastre. În viață pot fi și sînt, căderi și ridicări. Să luăm seama la faptele vieții noastre pînă cînd mai este *ziuă*, știînd că „în ceea ce va fi aflat omul, întru aceea va fi și luat . . .” (Pateric).

Nici întîrzierea venirii Domnului să nu o facem îndreptățire la o viață fără grijă, în patimi și fărădelegi. Sf. Apostol Petru zice : „Vor zice (unii) : *Unde este făgăduința venirii Lui ? că de cînd au adormit părinții toate așa rămîn ca de la începutul făpturii*”. Răspunsul său este că „*Domnul nu întîrzie cu făgăduința Sa, după cum socotesc unii că e întîrziere, ci îndelung rabdă pentru noi, nevrînd ca să piară cineva, ci toți să vie la pocuință*” (II Petru 3, 4—9). Vremea rînduită de Dumnezeu pentru existența umanității este destinată „creșterii și înmulțirii” neamului omenesc. Nu este vorba aici numai de creșterea numerică, materială, ci mai ales de cea spirituală, a omului și a societății, pînă la măsura desăvîrșirii lui Hristos”. Ori cît de întunecat ar vedea pesimiștii viitorul omenirii, aceasta se străduiește din răsputeri, în toate domeniile, să crească și să se desăvîrșească, deși, pe drumul acestei ascensiuni omenirea are încă foarte mulți pași de făcut. Lumea nu se poate sfîrși, în sensul unei distrugerii printr-un cataclism mondial, pînă ce nu va fi urcat toate treptele desăvîrșirii care va duce, în final, potrivit făgăduinței lui Iisus, „*la ceruri noi și pămînt nou în care locuiește dreptatea*” (II Petru 3, 13 ; Apoc. 21, 1). Cei mai mulți tilcuitori ai Sfintei Scripturi, într-un glas cu Sfinții Părinți din Biserica veche, înțeleg prin sfârșitul veacului această înnoire, am putea spune transfigurare, a făpturii. În orice caz această interpretare optimistă se potrivește mai bine cu bunătatea, înțelepciunea și purtarea de grijă a lui Dumnezeu, decît acel pesimism distrugător și paralizant de energii pe care-l propovăduiesc unii creștini cu privire la viitorul omenirii și al universului. Prin sfârșitul lumii Mîntuitorul nu a înțeles nimicirea lumii. Cuvintele : *Cerul și pămîntul vor trece . . .* (Matei 24, 35) sau ale sf. Apostol Pavel : *Trece chipul lumii acesteia . . .*, indică schimbarea lumii după ființă, nici decum nimicirea sau distrugerea substanței ei, pregătirea lumii pentru un fel de existență mai bună.

Este adevărat că în Sf. Scriptură se vorbește despre arderea universului prin foc, dar acest lucru nu trebuie înțeles în sensul propriu. Sf. Iustin Martirul comparînd mistuirea prin foc cu mistuirea de mai nainte

prin potop, zice că se va nimici toată nedreptatea ; deci prin ultima ardere nu a înțeles nimicirea ci prefacerea, purificarea și înnoirea universului. În același înțeles se exprimă și Sf. Irineu : „nici substanța, nici esența creațiunii nu se nimicește, pentru că și Cel ce a săvârșit-o este adevărat și credincios. Va trece încă chipul lumii acesteia, adică forma în care s-au săvârșit abaterile sau nelegiuirile pentru că omul a îmbătrânit în acestea . . . iar când va trece forma aceasta și omul se va reînnoi și se va întări prin nestricăciune . . . atunci va fi un cer nou și un pământ nou, în care va locui omul cel noi”. În același fel au învățat toți sfinții Părinți. Combătând ideile origeniste, Sinodul al V-lea ecumenic, făcând sinteza gândirii Bisericii primare, a combătut și ideia distrugerii lumii în ziua cea de apoi, rămânând în vigoare învățătura cea veche și dreaptă, despre rinoirea lumii iar nu distrugerea ei.

*

Ceea ce este esențial în pastorația noastră este să ne lămurim credincioșii asupra înțelesului adevărat al cuvintelor Sf. Scripturi despre a doua venire a Domnului nostru Iisus Hristos și despre așa zisul sfârșit al lumii. Odată înțelese bine aceste cuvinte, îi vom feri și de nepăsarea care duce la obișnuința cu patimile și răutățile vieții, dar și de pesimismul care duce la izolare, la lipsă de activitate în folosul propriu și cel al societății.

Optimismul credinței noastre se arată în practicarea virtuților : păcii, dreptății și muncii, având deplină încredere în purtarea de grijă a lui Dumnezeu Care, toate, spre binele făpturii le rânduiește.

Avem datoria de a ne îngriji să nu pătrundă în mințile și în sufletele credincioșilor noștri ideile greșite, privitoare la aceste puncte de credință.

BIBLIOGRAFIE

1. Silvestru, Episcop de Canev : *Theologia Dogmatică Ortodoxă*, trad. Arhim. Gherasim Miron și Teodor Ghiga, vol. V, Tipografia Cărilor Bisericești, București, 1906.
2. *Comentariile sau explicarea epistolei către Coloseni, I și II Thesalonicieni, a celui dintre sfinți Părințele nostru Ioan Chrysostom*, trad. Arhim. Theodosie Athanasie, București, 1905.
3. Prot. dr. P. Deheleanu, *Manual de Sectologie*, Arad, 1948.
4. Pr. prof. dr. Grigorie T. Marcu, *Eshatologia creștină și combaterea răătăcirilor eshatologice din vremea noastră*, Conferință la Cursurile de îndrumare de la Curtea de Argeș, 1967.

„ȘI A ÎNVIAT A TREIA ZI, DUPĂ SCRIPTURI”

de: ION V. GEORGESCU

Încercările de a înțelege just acest text din Simbolul credinței au pornit de la legarea lui nemișlocită de ordinea așezării momentelor Patimilor Domnului în cultul Bisericii creștine, fără a ține seama de faptul că, în orinduirea calendarului bisericesc, Sfinții Părinți nu au ținut seama decît în mare de cronologia faptelor. În acest fel a luat naștere problema nedezlegată privitoare la cele trei zile de ședere a Domnului în stăpînirea morții.

În studiul nostru, care urmărește să demonstreze adevăratul înțeles al expresiei „Și a înviat a treia zi după Scripturi”, am analizat și noi așezarea pe zile a momentelor Patimilor Domnului, dar nu înțelegem în nici un caz că ipoteza pe care o susținem trebuie să influențeze în vreo formă așezarea tradițională pe zile a momentelor Patimilor Domnului, fiind știut că orinduirea calendarului bisericesc constituie un lucru de sine stătător și definitiv stabilit.

*Învățătura de credință creștină ortodoxă*¹⁾ la întrebarea 212 : „De ce s-au pus în Simbolul credinței cuvintele : „a treia zi după Scripturi ?”, dă răspunsul : „Aceste cuvinte s-au luat din Epistola I către Corinteni (15, 3, 4), unde Apostolul Pavel scrie : „Că am dat vouă întîi ceea ce am și luat, cum că Hristos a murit pentru păcatele noastre, după Scripturi : și cum că s-a îngropat și cum că a înviat a treia zi după Scripturi”.

Iar la întrebarea 213 : „Ce înseamnă după Scripturi ?”, dă răspunsul : „Că Hristos a murit și a înviat întocmai cum s-a prevestit despre El în Vechiul Testament, adică toate acestea s-au întîmplat „potrivit Scripturilor”. Această adevărire a Scripturilor arată iarăși Dumnezeuirea lui Iisus Hristos și planul dumnezeiesc al mîntuirii, pregătit de mai înainte. În capitolul 53, vers 8, Isaia scrie : „Că s-a luat de pe pămînt viața Lui ; pentru fărădelegile poporului meu s-a adus la moarte”. Iar în Psalmul 15, vers 10 se spune : „Că nu vei lăsa sufletul meu în iad, nici vei da pe cel cuvios al tău să vadă stricăciunea”.

Învierea de a treia zi a fost preînchipuită cu petrecerea timp de trei zile și trei nopți a lui Iona în pîntecele chitului, precum Însuși Domnul

¹⁾ *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, București, 1952, întrebările 212, 213, p. 130.

a spus : „Neamul acesta viclean și preacurvar caută semn și semn nu se va da lui, fără semnul lui Iona proorocul. Că precum a fost Iona în pîntecele chitului trei zile și trei nopți, așa va fi Fiul Omului în inima pămîntului trei zile și trei nopți” (Matei 12, 39—40).

Din această categorică afirmație a Domnului, înseamnă că Mîntuitorul s-a aflat „în inima pămîntului trei zile și trei nopți” și apoi a înviat. Tradiția creștină cultică a rînduit însă — respectînd adevărul faptelor — ca pomenirea morții Mîntuitorului să fie săvîrșită în *Sfînta și Marea Vineri* la ceasul al nouălea (după numărătoarea iudaică a timpului în epoca Mîntuitorului), adică de la orele 15 pînă la orele 18 (după numărătoarea din vremea de astăzi) ; iar pomenirea înmormîntării trupului Mîntuitorului să fie săvîrșită în seara aceleiași zile, ca aducere aminte a faptului că înmormîntarea trupului Mîntuitorului a fost făcută cu grabă pentru ca să nu rămînă trupurile pe cruce Sîmbătă („... căci era mare ziua Sîmbetei aceleia”, *prima zi a Azimelor*), care începea din seara zilei de vineri, o dată cu răsărirea stelelor. Și tot Tradiția cultică creștină a rînduit ca pomenirea învierii Mîntuitorului să fie săvîrșită la miezul nopții, adică la începutul celei de a doua părți a nopții (în timpul străjii a treia din noapte, — împărțită în vremea ocupației romane în patru străji —, adică de la ora 0 pînă la ora 3), spre duminică următoare ; întrucît în timpul străjii a patra (adică de la ora 3 pînă la ora 6), cînd au venit femeile mirositoare la mormînt, Mîntuitorul era deja înviat.

Așadar în conformitate cu Tradiția cultică creștină trupul Mîntuitorului s-a aflat „în inima pămîntului” doar treizeci de ore : întreaga zi a Sfîntei și Marii Sîmbete (care începea din seara Sfîntei și Marii Vineri) și primele șase ore (primele două străji) din noaptea zilei întii a Sîmbetelor, adică Duminică. Pentru ce însă Sfînta Tradiție a precizat, la Sinodul I Ecumenic, că Mîntuitorul „a înviat a treia zi, după Scripturi ?”. Sau, mai limpede spus, cum au înțeles Sfinții Părinți cele trei zile și trei nopți în care Fiul Omului s-a aflat „în inima pămîntului” ?

Inercarea de a lămuri această problemă a preocupat îndeaproape pe gînditorii creștini în vremurile mai noi. Dintre soluțiile propuse vom aminti doar două.

Cea dintîi soluție socotește că întrucît Mîntuitorul a murit în Sfînta și Marea Vineri (în ceasul al nouălea, adică înainte de sfîrșitul zilei) — și, aflîndu-se în stăpînirea morții, poate fi socotit ca aflîndu-se „în inima pămîntului” — și că a înviat în prima parte a zilei întii a Sîmbetelor, adică Duminică, se poate admite numărarea nominală a celor trei zile : vineri, sîmbătă și duminică. În această ipoteză Fiul Omului s-a aflat în stăpînirea morții doar treizeci și șase de ore nu „trei zile și trei nopți”.

A doua soluție se întemeiază pe prevederile dreptului roman (sub imperiul căruia a fost judecat și condamnat Mîntuitorul), după care orice condamnat la moarte era socotit ca mort din punct de vedere juridic din chiar momentul condamnării și de aceea pînă la executarea pedepsei cu

moartea condamnatul era lipsit total de drepturile sale civile, nemaiputând încheia nici un fel de act juridic. În această ipoteză Mîntuitorul fiind judecat de procuratorul Pontiu Pilat în primele ore ale dimineții de Vineri — și cînd L-a condamnat era ceasul ca la al șaselea (de la orele 12 la 15) —, înseamnă că Fiul Omului s-a aflat în stăpînirea morții cel mult treizeci și nouă de ore, nu „trei zile și trei nopți”. Din această pricină susținătorii soluției a doua socotesc că întrucît în cazul celor învinuiți de crima de lezmajestate — care de regulă ducea la condamnarea la moarte — aplicarea prevederilor dreptului roman în cazul Mîntuitorului (acuzat că a uneltit împotriva stăpînirii romane și a Cezarului, declarîndu-se pe Sine „împărat”) poate fi extinsă chiar pînă în momentul prinderii Lui *de către autoritățile militare romane*, în noaptea de joi spre vineri, adică la miezul nopții de joi spre vineri (căci așa trebuie înțeles textul : „... și era noapte” cînd, după ieșirea de la Cină, Mîntuitorul și ceilalți ucenici au plecat în grădina Ghetsimani). În această ipoteză Fiul Omului s-a aflat în stăpînirea morții doar patruzeci și opt de ore nu „trei zile și trei nopți”.

Prin urmare, ca timp, momentul intrării Fiului Omului în stăpînirea morții trebuie să fie devansat cu încă douăzeci și patru de ore chiar în ipoteza cînd prinderea Mîntuitorului este socotită a constitui momentul intrării Lui în stăpînirea morții.

*

De altfel necesitatea mutării prinderii Mîntuitorului în noaptea de miercuri spre joi este impusă atît de *numeroasele momente principale* ale prinderii, judecării, condamnării și răstîgnirii Mîntuitorului, cît și de *tradiții de pietate creștină*, a căror desfășurare nu se poate încadra în scurtul răstimp pe care-l reprezintă vremea de la miezul nopții de joi spre vineri pînă la amiaza zilei de vineri, adică un răstimp de douăsprezece ore.

Într-adevăr *momentele principale ale Patimilor Mîntuitorului*²⁾ sînt înfățișate într-o evidentă dezordine cu privire la ore, la zile, la numele martorilor, dovedind că Evangheliile nu urmăresc să fie biografii care să răspundă unor cerințe obiectiv istorice, ci par a sugera transcendența și omniprezența Celui înviat, Care nu mai este supus condițiilor noastre de spațiu și de timp³⁾.

Această apreciere se poate aplica total Evangheliilor Sinoptice, care înfățișează, uneori în chip amănunțit, unele momente ale judecării și condamnării la moarte a Mîntuitorului de către întreg poporul iudeu — reprezentat prin conducătorii lui religioși (arhieriei și poliția Templului) și politici (fariseii și slujitorii lor) —, adică înfățișează evenimentele îndeosebi sub aspectele lor religioase, amestecate și cu unele aspecte politice, fără însă a face delimitări stricte între unele și altele din punct de vedere juridic.

2) Arhiepiscopul Antonie al Minskului și Belorusiei. *Din istoria evanghelică*, în „Studii Teologice”, editată de Patriarhia Moscovei, tom. VI, Moscova, 1971, p. 29—40.

3) Stéphane Charalambidis, *La Résurrection. Données scripturaires et interprétations*, în „Contacts”, nos. 78—79/1972, p. 102.

În schimb Evanghelia după Ioan — scrisă cu mult în urma Evangheliilor Sinoptice — urmărește, pe de o parte, ca în demonstrarea că Mîntuitorul a fost condamnat ca Fiu al lui Dumnezeu într-un proces religios să înfățișeze pe scurt faptele petrecute atunci în ordine cronologică și să aducă elemente noi față de sinoptici; iar pe de altă parte să înfățișeze într-o amplexare deosebită procesul politic al Mîntuitorului, precizînd încadrarea juridică a procesului, urmărind desfășurarea cronologică a lui și înfățișînd momente necunoscute în Evangheliile Sinoptice. În acest fel pasajul 18, 28—19, 16 în care Evanghelia după Ioan înfățișează momentele procesului politic al Mîntuitorului este total propriu numai Sfîntului Evanghelist Ioan.

Pentru a dovedi că momentele Patimilor Mîntuitorului — de la prinderea în grădina Ghetsimani și pînă la moartea Sa pe Cruce — nu pot fi încadrate în răstimpul de la miezul nopții de joi spre vineri pînă la amiaza zilei de vineri, vom reda în continuare, în chip sumar, aceste momente urmărindu-le după Evanghelia după Ioan (18, 1—19, 6), subliniînd logica desfășurării lor pentru ca astfel să devină evidentă durata necesară scurgerii fiecărui moment în timp. Vom semna, de asemenea, unele aspecte ale raporturilor relatărilor sinoptice față de redactarea Evangheliei după Ioan ⁴⁾.

I. — *Prinderea Mîntuitorului* (Ioan 18, 1—11; vezi și loc. par.: Matei 26, 36—56; Marcu 14, 32—52; Luca 22, 39—53) este înfățișată a fi avut loc după Cina cea de taină, deci nu mult după miezul nopții, întrucît se precizează că atunci cînd Iuda Iscarioteanul a părăsit încăperea în care avea loc Cina cea de taină „era noapte”, adică sfîrșitul străjii a doua din noapte.

În continuare acțiunile lui Iuda, de o parte, și ale Mîntuitorului cu ceilalți ucenici, de altă parte, se desfășoară paralel: — Iuda se duce să perfecteze vînzarea Domnului cu arhieriei și, împreună cu arhieriei și fariseii, să organizeze, cu ajutorul oștirii romane, prinderea Mîntuitorului; — Mîntuitorul, împreună cu ceilalți ucenici a mers, după obicei, să se roage în grădina care se afla dincolo de pîriul Cedronului (loc „pe care-l știa și Iuda”).

Amîndouă aceste acțiuni paralele au durat destul de mult: de o parte, tirguirea vînderii, înțelegerea între arhieriei (care reprezentau autoritatea religioasă) și între farisei (care reprezentau autoritatea publică iudaică), adunarea poliției Templului și a slujitorilor fariseilor, apelarea la autoritatea politică romană pentru a desemna o treime din cohorta însărcinată cu menținerea ordinii la Templu în timpul sărbătorilor, ca, sub condu-

⁴⁾ Pentru analiza conținutului Evangheliei după Ioan și Evangheliilor Sinoptice în vederea urmăririi sistematice a felului cum au decurs momentele principale ale Patimilor, am cercetat diferite comentarii patristice, vechi și noi, diferite introduceri în cărțile Noului Testament, diferite articole din dicționare biblice și din enciclopedii. Acestea nu cuprind orînduirea evenimentelor așa cum o prezentăm noi, dar ne-au îngăduit să vedem că nu greșim în această sistematizare. De aceea a face trimiteri la astfel de opere folosite ar însemna să încărcăm fără rost notele bibliografice ale acestui articol, care urmărește demonstrarea unei ipoteze care ne aparține.

cerea unui tribun, să aresteze „oficial” pe „Cel ce răzvrătia poporul iudeu împotriva stăpînirii romane” (faptul utilizării oştirii romane la prinderea de către poliția Templului a Mîntuitorului este propriu numai Evangheliei după Ioan); de cealaltă parte, Mîntuitorul continuă convorbirea cu ucenicii la Cina cea de taină și o completează în vremea mersului pînă în grădina Ghetsimani, unde, lăsînd la o parte pe ucenici se duce deosebi pentru întreita și sfișietoarea Sa rugăciune (și faptul rugăciunii și al luptei sufletești a Mîntuitorului este propriu Evangheliei după Ioan).

Momentul însuși al *prinderii* Mîntuitorului a durat de asemenea mai mult timp, întrucît el a constatat în: — identificarea Mîntuitorului prin sărutare de către Iuda; — discuția între Mîntuitorul și cei veniți să-L prindă și spaima și învălmășeala (descrisă în textul 18, 4—8) între aceștia, în timpul căreia Mîntuitorul putea fugi; — autoidentificarea Mîntuitorului și cererea ca „ucenicii să fie lăsați să se ducă”; — actul de violență săvîrșit de Apostolul Petru, ceea ce constituia o împotrivire față de voința lui Dumnezeu (în relatarea acestui fapt sinopticii nu amintesc nici numele lui Malhus — victima actului de violență — nici de „paharul” pe care Mîntuitorul trebuia să-l bea); — legarea Mîntuitorului de către oștirea romană, căci deși prinderea Lui fusese săvîrșită de poliția Templului, arestarea Mîntuitorului este totuși un act oficial al autorității romane și de aceea El a fost legat ca fiind socotit periculos pentru ordinea publică întreținută de armata romană; — ducerea Mîntuitorului legat la Anna, socrul lui Caiafa, arhiereul anului acela.

II. — *Judecarea Mîntuitorului*. După textul Evangheliei după Ioan judecarea Mîntuitorului se desfășoară mai întîi pe plan religios, cu tendință de transformare în proces politic, și pe plan politic, finalizîndu-se tot pe plan religios.

1. *Procesul religios* este redat de Evanghelistul Ioan foarte pe scurt (18, 12—27), el putînd fi completat cu textele paralele din Evangheliile Sinoptice (Matei 27, 57—75; Marcu 14, 53—72; Luca 22, 54—71). Caracterul de completare a relatărilor din Evangheliile Sinoptice al redactării Evangheliei după Ioan reiese îndeosebi din faptul că Evanghelistul Ioan întretese momentele principale ale procesului religios cu cele trei lepădări ale Apostolului Petru și din faptul că precizează că Mîntuitorul a fost legat din momentul arestării și că în aceeași stare a fost trimis de la Caiafa — arhiereul anului acela — la socrul său Anna (care se bucura de mare autoritate și istețime și prin care — probabil — se efectuase vinderea Mîntuitorului), pînă ce avea să se întrunească Sinedriul.

Din împerecherea textelor din Evangheliile Sinoptice cu textul Evangheliei după Ioan, reiese că procesul religios al Mîntuitorului cuprinde: a) *Interogatoriul* luat Mîntuitorului de către președintele Sinedriului, precizînd problemele fundamentale ale procesului și cererea de către acuzat a probei cu martori (Ioan 18, 19—21); b) *proba cu martori* (Matei 26, 59—63; Marcu 14, 56—61; Luca 22, 65—66); c) *formularea acuzării* (Matei 26, 63—65; Marcu 14, 61—64; Luca 22, 67—70); d) *condamnarea* (Matei 26, 66; Marcu 14, 64; Luca 22, 71).

Cu toate că textul Ioan (18, 19—24) nu redă dezbaterile procesului religios ci completează doar pe sinoptici, totuși fără acest pasaj din Evanghelia după Ioan procesul religios al Mîntuitorului nu este pe deplin precizat. Într-adevăr Evanghelistul Ioan definește cadrul juridic și planul procesului și evidențiază capetele de acuzare pe care le urmărește Sinedriul : — *ucenicii Lui* (cine sînt, cîți, în ce loc se ascund și ce misiuni au primit), ca acuzatul să poată fi trimis la proces politic în calitate de conspirator împotriva ordinii de stat romane ; — *învățătura Lui*, adică miezul procesului religios : a denaturat Legea și s-a declarat pe Sine Fiu al lui Dumnezeu. Evanghelistul Ioan stăruiește în mod deosebit să demonstreze în redarea pe scurt a procesului religios că Sinedriul a condamnat pe Mîntuitorul ca Fiu al lui Dumnezeu.

Cu toate că sînt multe momentele prinderii și ale procesului religios al Mîntuitorului, ele au putut — avînd pregătirea anterioară și graba manifestată de conducătorii iudeilor — să se fi petrecut în răstimpul străjilor a treia și a patra (de la miezul nopții pînă la ora șase) a nopții de joi spre vineri.

2. *Procesul politic al Mîntuitorului*, spre deosebire de cel religios, redat de Evanghelistul Ioan (18, 28—19, 16) cu o bogăție de cadru și de politic, conturînd și chipul judecătorului Pontiu Pilat și al acuzatorilor detalia ce denotă grija lui de a prezenta mersul progresiv al procesului iudei (cf. Matei 28, 1—31 ; Marcu 15, 1—20 ; Luca 23, 1—25).

Momentele principale ale desfășurării procesului politic cuprind :

a) *Trimiterea Mîntuitorului în judecata procuratorului roman* (18, 28—32). Expresia „au dus pe Iisus de la Caiafa în Pretoriu” (loc de judecată care avea și săli ferite de public și locuri la vederea publicului) „și era dimineața...” urmărește să determine timpul obligator pentru judecată la romani : „a prima luce” („proi”), adică la sfîrșitul veghei a patra și la începutul ceasului întii, deci începînd cu ora 6.

Acest pasaj (propriu Evangheliei după Ioan), precedînd procesul politic propriu-zis, înfățișează în acțiune doar pe procuratorul Pontiu Pilat și pe mai-marii iudeilor, care prezintă pe Mîntuitorul deja condamnat la moarte de către Sinedriu — drept pe care îl aveau în calitate de „religio licita” —, dar, întrucît Palestina devenise provincie romană, nu aveau dreptul și la executarea pedepsei. Mai-marii iudeilor nu cer însă ratificarea și executarea pedepsei cu moartea dată de Sinedriu, ci prezintă pe Mîntuitorul spre a fi judecat de autoritatea romană sub învinuirea precis exprimată : „L-am găsit răzvrătind poporul nostru și oprind a da dajdie Cezarului, zicînd că El este Hristos împărat” (Luca 23, 2), învinuire a cărei judecată nu putea fi lăsată pe seama popoarelor supuse și pentru care mai-marii iudeilor cer răstîgnirea, pedeapsă aplicată de către romani străinilor în procesele politice.

Socotînd bine pusă la punct acțiunea prin care ei condamnaseră pe plan religios pe Fiul lui Dumnezeu și învățătura Lui ca erezie față de Legea Vechiului Testament și îl supuneau condamnării sigure ca răsculat împotriva împăratului și a statului roman (pentru a deschide perspectiva

reprimării în continuare a învățaturii și a urmașilor Lui), mai-marii iudeilor — sub pretextul că nu pot lua parte la judecată ca să nu se spurce și să poată minca Paștile — încearcă să forțeze condamnarea politică a Mintuitorului ca astfel responsabilitatea pentru moartea Lui să cadă și asupra autorității romane.

b) *Intiul interogatoriu luat de Ponțiu Pilat Mintuitorului* (Ioan 18, 33—38) urmărește să precizeze acuzațiile: de lezmajestate (autodeclararea ca împărat) și de înaltă trădare față de stat (organizație urmărind sfărîmarea unității Imperiului roman), pentru conturarea ordonanței generale de trimitere în judecată pentru indemn la răzvrătire și nesupunere.

Prin redarea întrebării puse de Mintuitorul lui Ponțiu Pilat: „de la tine vorbești aceasta sau alții ți-au spus-o despre Mine”, Evanghelistul Ioan urmărește să precizeze caracterul procesului, căci: — dacă Ponțiu Pilat vorbea „de la sine”, atunci și procesul și inscripția de pe Cruce au caracter politic; — dacă însă Ponțiu Pilat vorbește „de la alții”, atunci și procesul și inscripția de pe Cruce au caracter religios-iudaic.

Prin răspunsul său, Ponțiu Pilat a trecut interogatoriul pe plan religios și discută cu Mintuitorul caracterul spiritual al împărăției Fiului lui Dumnezeu, Care este împăratul acestei împărății „ce nu este din lumea aceasta”. Continuând a discuta cu Mintuitorul probleme filozofice, Ponțiu Pilat socotea că a lichidat procesul politic și a încercat să scape pe Mintuitorul de furia iudeilor.

Înfățișarea încadrării juridice a procesului și a expunerii împărăției și a rostului activității pe pământ a Mintuitorului (Ioan 18, 34—37), care constituie cheia întregului proces, nu sînt amintite în Evangheliile Sinoptice.

— *Propunerea de amnestiere a Mintuitorului* făcută de către Ponțiu Pilat (Ioan 18, 38—40), — pentru că nu a descoperit nici o pricină („aitia”) care să devină temei de trimitere în judecată —, constituie dovada *achitării Mintuitorului pe plan politic*.

Achitîndu-L pe plan politic și neputîndu-L condamna pe plan religios, Ponțiu Pilat reține pe Mintuitorul și cere amnestierea Lui de către Sinedriu, for pe care, în situația dată, Ponțiu Pilat nu-l putea nesocoti și care — în calitate de for suprem al unei „religio licita” — putea condamna la moarte, dar pedeapsa nu putea fi executată decît de autoritatea romană, după ce aceasta o ratifica.

Față de sinoptici, Evanghelistul Ioan rezumă relatarea propunerii de amnestiere, însă în Evanghelia după Ioan amnestierea nu este lăsată la alegerea iudeilor, ci este propusă de Ponțiu Pilat.

— *Biciuirea și încununarea cu spini a Mintuitorului*, relatate în Evanghelia după Ioan (19, 1—3), înfățișează încercarea lui Ponțiu Pilat de a ieși din conflictul în care se afla, după ce iudeii refuzaseră amnestierea în procesul religios. Ponțiu Pilat achitase pe Mintuitorul în procesul politic, dar i se cerea să ratifice condamnarea de către Sinedriu a Mintuitorului în procesul religios. Procuratorul roman încearcă să evite pedepsirea cu moartea, ratificînd condamnarea dată de Sinedriu pentru vina

religioasă, dar reducînd-o la pedeapsa cu biciuirea însoțită — după obicei — de batjocorire. (Vezi în special Luca 23, 14—16 : „... eu cercetîndu-L înaintea voastră n-am găsit în acest om nici o vină din cîte ridicați împotriva Lui. Și nici Irod, căci L-a trimis la mine, și iată nimic vrednic de moarte n-a făcut. Deci pedepsindu-L îl voi elibera”). Spre deosebire de sinoptici, care așază încununarea cu spini (acțiune proprie soldaților) după condamnarea definitivă, Evanghelistul Ioan adaugă pîlmuirea.

— *Noua încercare a lui Ponțiu Pilat de a obține amnestierea Mintuitorului în procesul religios* (Ioan 19, 4—7) conține în dialogul purtat de Ponțiu Pilat cu mai-marii iudeilor : — repetarea de două ori a faptului că procuratorul roman nu a găsit pricină („aitia”) pentru intentarea unui proces politic ; — amenințarea iudeilor că pedeapsa cu moartea dată de Sinedriu nu va fi ratificată întrucît procuratorul roman nu găsește „pricina” pentru condamnarea la moarte într-un proces religios.

În această situație, mai-marii iudeilor, după ce încercaseră manevra organizării unui proces politic împotriva Mintuitorului pentru a trece astfel responsabilitatea morții lui Iisus Hristos asupra autorității romane, sint forțați să-și asume direct această responsabilitate, declarînd că, întrucît „după Legea noastră trebuie să moară”, Sinedriul, în virtutea dreptului de „religio licita” de a judeca și condamna, condamnase pe Iisus Hristos la moarte, ei pretind autorității romane recunoașterea acestui drept prin ratificarea sentinței date de Sinedriu.

Momentul acesta, în care Mintuitorul este scos din sălile ferite de public ale Pretoriului la vederea publicului și arătat iudeilor, și în care are loc îndelungata discuție între procuratorul roman și mai-marii iudeilor, se află numai în Evanghelia după Ioan.

c) *Al doilea interogatoriu luat Mintuitorului de către Ponțiu Pilat* (înfățișat numai la Ioan 19, 8—11) nu se mai referă la procesul politic, ci doar la cel religios, a cărui sentință procuratorul roman trebuia s-o ratifice așa cum pretindeau sinedriștii.

Procuratorul roman Ponțiu Pilat se afla într-o situație grea, care, datorită mulțimii adunate în Ierusalim pentru a sărbători Paștile iudaice, putea deveni primejdioasă și pentru ordinea publică și pentru situația personală a lui Ponțiu Pilat. Într-adevăr nesocotirea dreptului de a judeca și condamna în problemele religioase pe care-l avea Sinedriul ca organ suprem al unei „religii permise” putea constitui o greșală politică ; iar faptul că Sinedriul condamnase pe Mintuitorul pentru că ar fi Fiul lui Dumnezeu constituia pentru Ponțiu Pilat ceva nou care-l făcea să se teamă de tulburarea pe care ar fi provocat-o refuzarea ratificării. A ratifica însă condamnarea Sinedriului însemna pentru convingerea lui Ponțiu Pilat că el condamna la moarte un nevinovat.

În această cumpănă, Ponțiu Pilat, după îndelungă chibzuire, procedează la *al doilea interogatoriu*, care se poartă numai pe plan religios. În discuțiile purtate în cadrul acestui interogatoriu, Mintuitorul lămurește lui Ponțiu Pilat „raporturile de autoritate” — între procuratorul roman, Cezar și Dumnezeu — și „raporturile de vinovăție” — între procuratorul

roman și Sinedriu în cazul condamnării la moarte a Sa pentru că este Fiu al lui Dumnezeu.

Ponțiu Pilat, neputînd înțelege că un om, Cel pe care-l interoga, poate fi Fiul lui Dumnezeu, dar înțelegînd că acest om este nevinovat, se comportă în continuare în lumina acestei situații.

d) *Ratificarea de către procuratorul roman a condamnării la moarte a Mîntuitorului, pronunțate de către Sinedriu.* În pasajul 19, 12, 16, care-i este propriu, Evanghelistul Ioan afirmă că, în urma celui de al doilea interogatoriu, Ponțiu Pilat a stăruit mult în încercarea de a elibera pe Mîntuitorul, fără a preciza în cel fel.

La aceste încercări, mai-marii iudeilor au ripostat cu acuzarea lui Ponțiu Pilat că se face vinovat de crima de lezmajestate : „Dacă nu-L răstignești, nu ești prieten Cezarului...”. În fața amenințării directe a situației sale politice că ar sprijini răzvrătirea împotriva împăratului și a autorității de stat, — ceea ce ce-l făcea pasibil de învinuirea de înaltă trădare —, procuratorul roman Ponțiu Pilat cedează și ratifică sentința prin care Sinedriul condamnă la moarte pe Mîntuitorul ca Fiu al lui Dumnezeu.

Era „în Vinerea Paștilor, ca la al șaselea ceas” (după orele 12 ziua) cînd Ponțiu Pilat a înfățișat pe Mîntuitorul iudeilor, zicînd : „Iată împăratul vostru”, și L-a dat iudeilor să-L răstignească (Ioan 19, 16). Deși a fost dat iudeilor să-L răstignească, în conformitate cu legile aplicate în provinciile romane, pedeapsa a fost executată de oștirea romană.

Numai din înfățișarea sumară a momentelor principale ale procesului politic al Mîntuitorului se poate înțelege că ele nu se pot încadra în răstimpul de șase ore (de la începutul dimineții de Vineri — la ceasul întii — pînă la amiaza zilei — la începutul ceasului al șaselea) așa cum putuseră fi încadrate momentele prinderii și ale procesului religios în cele șase ore ale vechelor a treia și a patra a nopții de joi spre vineri.

Dacă se mai adaugă și momentul cercetării Mîntuitorului de către Irod Antipa, moment care a durat destul de mult, după cum relatează Evanghelia după Luca („Și înțelegînd (Pilat) că (Iisus) este din ținutul lui Irod, L-a trimis la Irod, fiind și el în Ierusalim în acele zile. Iar Irod, văzînd pe Iisus, s-a bucurat foarte că dorea de multă vreme să-L vadă, pentru că auzise multe despre el și nădăjduia să vadă vreo minune făcută de El. Și L-a întrebat cu cuvinte multe, iar El nimic nu i-a răspuns. Și mai-marii preoților și cărturarilor stau de față, învinuindu-L cu înversurare. Iar Irod, împreună cu oștașii săi, batjocorindu-L și rîzînd de El, L-a îmbrăcat într-un veșmînt luminat și L-a trimis iarăși la Pilat...” — 23, 7—11, — atunci timpul necesar desfășurării tuturor acestor evenimente ale procesului politic trebuie cu necesitate lărgit cel puțin la o zi întreagă.

Indicarea evanghelică pentru această lărgire a răstimpului în care s-a desfășurat procesul politic al Mîntuitorului o dă textul din Evanghelia după Matei, care redă următorul fapt petrecut la începutul interogatoriului al doilea luat de Ponțiu Pilat Mîntuitorului : „Și șezînd el în scaunul de judecată, a trimis la el femeia lui, zicînd : nimic să nu ai cu Dreptul

acela, că multe am pățimit azi în vis pentru El” (27, 19). Într-adevăr este nelogic de presupus că Pontiu Pilat judecînd pe Mîntuitorul în dimineața zilei de vineri (de la începutul ceasului întii — ora șase, pînă la sfîrșitul ceasului al treilea — spre ora douăsprezece), soția lui a continuat să doarmă, să viseze și să aplice apoi visul la situația Mîntuitorului, de Care nu știuse nimic pînă atunci. Devine însă logic acest fapt, dacă se admite că procesul politic (— cu primul interogatoriu, cu trimiterea Mîntuitorului la Irod, cu achitarea în procesul politic, cu încercarea de amnestiere și în procesul religios și apoi cu reducerea pedepsei în procesul religios la biciuire —) s-a desfășurat în tot cursul zilei de joi. Iar la sfîrșitul zilei, pus în fața situației de a putea fi acuzat el însuși de crima de lezmajestate și de înaltă trădare, procuratorul roman Pontiu Pilat a amînat luarea celui de al doilea interogatoriu pentru a doua zi — Vineri dimineața —, pentru a putea chibzui îndeaproape ce trebuie să facă. Și că în acest fel și soția lui a putut lua cunoștință de frămîntarea soțului, pentru ca în urma visului să îndrăznească să-l informeze chiar în timpul exercitării funcției sale judecătorești.

Printre tradițiile de pietate creștină legate de Patimile Mîntuitorului semnalăm faptul că săpăturile arheologice contemporane au descoperit între rămășițele palatului lui Caiafa, în cele mai ascunse locuri, o groapă în care erau coboriți cu frînghiile vinovații foarte primejdioși, care urmau să fie condamnați la moarte. Printr-o fereastră, această groapă-temniță era unită cu închisoarea obișnuită pentru a putea fi supravegheată cu ușurință de aceeași paznici. În fundul acestei gropi astăzi este construit un altar ⁵⁾.

În această groapă a fost închis Mîntuitorul, poate, și în noaptea de miercuri spre joi „pînă la pronunțarea sentinței de către Sinedriu ⁶⁾, dar în mod sigur în noaptea de joi spre vineri, înaintea interogatoriului al doilea luat de către Pontiu Pilat Mîntuitorului.

*

Această perspectivă nouă a socotirii timpului în care s-au desfășurat Patimile Domnului impune însă lămurirea a două probleme : a) cum trebuie înțeles textul din Evanghelia după Ioan (18, 28) : „Au dus pe Iisus de la Caiafa în Pretoriu și era dimineață și ei n-au intrat, ca să nu se spurce, ci să poată minca Paștile” ; și b) Cina cea de taină, care în această perspectivă a avut loc miercuri seara, a fost trapeza pascală la care Mîntuitorul a mîncat Paștile iudaic, sau a fost o simplă masă sărbătorească obișnuită între prieteni ?

Privite în lumina textelor evanghelice, aceste probleme evidențiază o pîrută diferență între Evangheliștii Sinoptici, de o parte, și Evanghelistul Ioan, de altă parte, ceea ce a dat naștere la multe ipoteze pentru a împăca poziția ce se degajează din Evangheliile Sinoptice că Cina cea de

⁵⁾ Prof. N. Uspenski, *În numele unității și al păcii. Locurile Sfinte din Ierusalim, astăzi*, în „Revista Patriarhiei din Moscova”, nr. 6/1961, p. 23.

⁶⁾ Arhiepiscopul Antonie al Minskului și al Belorusiei, *op. cit.*, p. 29.

taină mincată de Mîntuitorul cu ucenicii înainte de prinderea Sa a fost Paștile iudaic (mîncarea mielului pascal) cu poziția ce se degajează din Evanghelia după Ioan că Paștile iudaic (mîncarea mielului pascal) avea să aibă loc abia în seara zilei de vineri, după răstignirea Mîntuitorului.

Încercările de a răspunde la întrebarea : dacă, după datele din Evangheliile Sinoptice și după împrejurările organizării, Cîna cea de taină de joi seara (după Tradiția cultică) a fost Paștile iudaic (pentru că numai pentru mîncarea mielului pascal iudeii erau obligați să pună casele la dispoziția drumetilor, întrucît Paștile trebuia mîncat în case ori în corturi), atunci cum au putut mai-marii iudeilor justifica neintrarea lor a doua zi, vineri dimineața, în Pretoriu ca să nu se spurce pentru a mîncă Paștile iudaic, au dus la conturarea următoarelor două păreri.

Prima părere socotește că Paștile pe care iudeii spuneau că trebuie să-l mînce în ziua de Vineri (ziua morții Mîntuitorului) nu se referea la junghierea mielului pascal care se jertfea seara — și de aceea necurățiile din dimineața acestei zile puteau fi curățite pînă seara cînd se junghia mielul pascal —, ci se referea la jertfele de animale mari care se aduceau în „prima zi de Paști” (prima zi a Azimelor), ca și în fiecare zi a Azimelor (și care puteau fi numite Paști), și, în acest caz, necurățiile din dimineața acelei zile nu puteau fi curățite. După această părere deci Mîntuitorul a murit în prima zi de Paști sau prima zi a Azimelor (în acel an, vineri) după ce în ajun (joi) seara mîncase Paștile o dată cu toți iudeii.

A doua părere socotește că Paștile de care vorbesc mai-marii iudeilor (cînd refuză să intre în Pretoriu ca să nu se spurce pentru a mîncă în aceeași zi Paștile) este Paștile iudaic însuși, adică mîncarea mielului pascal în seara zilei de vineri, 14 Nisan, pe care Mîntuitorul îl mîncase cu ucenicii cu o zi înainte, în seara zilei de joi, 13 Nisan. Un argument în sprijinul acestei păreri îl constituie faptul că în ziua cînd a murit Mîntuitorul (vineri, 14 Nisan) se lucra (Simon Cirineanul se întorcea de la cîmp spre amiaza zilei) ceea ce ar fi fost cu neputință dacă mielul pascal ar fi fost deja junghiat și mîncat în seara din 13 spre 14 Nisan, întrucît în acest caz vineri ar fi fost prima zi a Azimelor cînd nu se putea face nici un lucru de rob (Lev. 22). După această părere deci Mîntuitorul a murit în ziua de vineri, 14 Nisan, în seara cărei zile iudeii au junghiat și au mîncat mielul pascal.

Prevederile Legii mozaice referitoare la rînduiala sărbătoririi Paștilor precizează că mielul pascal se junghie și se mînce integral în ziua de 14 Nisan „între cele două seri” (Lev. 23, 4 — după textul ebraic) : adică ori în seara zilei de 13 spre 14 Nisan, cînd începea ziua de 14 Nisan, ori în seara zilei de 14 spre 15 Nisan, cînd se sfîrșea ziua de 14 Nisan. Dacă mielul pascal era junghiat la începutul zilei de 14 Nisan (adică în seara zilei de 13 Nisan), cele șapte zile ale Azimelor (de la 15 la 21 Nisan) deveneau opt, prin adăugarea zilei de 14 Nisan ce urma mîncării mielului pascal în prima seară (și ca urmare în această zi trebuia să se mînce azime). Dacă însă mielul pascal era junghiat și mîncat la sfîrșitul zilei de

14 Nisan (adică în a doua seară, cea care sfârșea ziua de 14 Nisan), atunci cele șapte zile ale azimilor rămâneau cele obișnuite : de la 15 la 21 Nisan.

Așadar Mintuitorul ar fi mâncat la Cina cea de taină din seara întâi a zilei de 14 Nisan (adică în seara de 13 Nisan) mielul pascal, încadrându-se în prevederile Legii ca „mielul să fie junghiat și mâncat între cele două seri”. De aceea la Cina cea de taină Mintuitorul nu a putut folosi azima.

Faptul mîncării Paștelui iudaic în seara zilei de 13 Nisan (la începutul zilei de 14 Nisan) nu a surprins pe Sfinții Apostoli întrucît acest obicei era folosit îndeosebi de galileieni ⁷⁾.

În general această diferențiere între Evangheliștii sinoptici și Evangelistul Ioan nu numai că a dat naștere la multe ipoteze, dar uneori străduința de împăcare a celor două poziții s-a mărginit la negarea totală a verității relatărilor Evangheliilor Sinoptice cu privire la caracterul pascal al Cinei celei de taină.

Propunîndu-și să lămurească diferitele aspecte ale acestei probleme, profesorul N. Uspenski de la Academia duhovnicească din Leningrad, aduce în studiul *Cina cea de taină și trapeza Domnului* ⁸⁾ lumini cu totul noi asupra condițiilor care au îngăduit Mintuitorului să săvîrșească Paștile iudaic mai devreme decît data stabilită oficial pentru aceasta în anul morții Mintuitorului.

În starea de necunoaștere îndeajuns a tradițiilor și a felului de trai ale iudeilor contemporani cu Mintuitorul, descoperirile arheologice recente de la Qumran au deschis perspective noi pentru rezolvarea tuturor problemelor puse de îngrămădirea atitor evenimente în timpul Patimilor Domnului. Astfel „a devenit cunoscută existența a două calendare la evreii palestinieni contemporani cu Mintuitorul”. După unul din aceste calendare (cel nou) — în general acceptat atunci în Palestina — în anul morții Mintuitorului Paștile iudaic a căzut, așa cum arată Evangelistul Ioan, *vineri* ; după celălalt calendar (cel vechi) însă Paștile iudaic a căzut în acel an mult mai timpuriu, *miercuri*.

Este cu puțință ca Galileea — cunoscută prin înapoierea sa față de Iudeea — să fi continuat să respecte *calendarul vechi*, mai puțin perfect din punct de vedere astronomic. În acest caz *Cina cea de taină a avut loc nu cu o zi, ci chiar cu două zile mai devreme decît Paștile iudaic după calendarul nou* ⁹⁾, adică *miercuri seara*.

Descoperirea existenței a două calendare la evreii contemporani cu Mintuitorul înlătură contrazicerea între Evangheliștii sinoptici (care, relatănd Cina cea de taină, nu afirmă că aceasta ar fi avut loc joi) și Evangelistul Ioan (care afirmă că Paștile oficial a avut loc *vineri*). În același timp devine mult mai natural întregul mers al evenimentelor petrecute

⁷⁾ M. J. Lagrange, *Evangile selon Saint Jean*, Coll. „Etudes Bibliques”, IV-e ed., Paris, 1927, p. 471.

⁸⁾ Prof. N. Uspenski, *Cina cea de taină sau trapeza Domnului*, în „Revista Patriarhiei din Moscova”, nr. 3/1967, p. 70—74 ; nr. 4/1967, p. 65—78, de unde a fost tradus și publicat în „Mitropolia Banatului”, XIX (1969), nr. 4—6, p. 202—225.

⁹⁾ *Ibidem*, traducere, p. 205.

în timpul Patimilor Mîntuitorului, din momentul prinderii Sale în grădina Ghetsimani — în timpul celei de a treia veghe din noaptea de miercuri spre joi — și pînă în momentul ratificării condamnării la moarte hotărîtă de Sinedriul iudaic a Mîntuitorului — „vineri ca la al șaselea ceas” —, evenimente care în această nouă perspectivă s-au petrecut într-un răstimp de peste treizeci și trei de ore.

Așadar Mîntuitorul cu ucenicii Săi au junghiat și au mîncat mielul pascal, adică a săvîrșit Paștile iudaice, după calendarul vechi (respectat îndeosebi în Galileea) în seara de miercuri spre joi. Acest fapt nu a surprins pe nimeni nici dintre iudeii de atunci, care cunoșteau sărbătorirea la date diferite a Paștelui iudaic, și nici dintre Sfinții Părinți, al căror punct de vedere s-a reflectat în iconografia bisericească. Astfel în Tricintarea din Sfînta și Marea *Miercuri seara*, la Pavcerniță, Sfîntul Andrei Criteanul spune : „Foișorul așternut Te-a primit pe Tine, Ziditorul, și pe cei împreună cunoscători ai tainelor Tale și acolo ai săvîrșit Paștile și acolo ai lucrat tainele ; căci acolo fiind trimiși doi ucenici ai Tăi Ți-au pregătit Paștile” (cîntarea 4-a, stihira I). Și de asemenea : „Îmbinînd porunca Legii, Cel care a scris tablele Legii în Sinai a mîncat (acum) Paștile cele de demult și umbroase, dar s-a făcut El însuși Paști și tainică jertfă vie” (Cînt. 8-a, stih. I).

Iar mai-marii iudeilor, cînd au refuzat, *joii dimineața*, să participe în Pretoriu la procesul Mîntuitorului, puteau justifica oarecum refuzul lor pe faptul că Legea permitea junghierea și mîncarea mielului pascal și în seara zilei de joi spre vineri — ca prima dintre cele două seri ale zilei de vineri, 14 Nisan (data oficială a sărbătoririi Paștelui iudaic după calendarul nou). Astfel, textul din Evanghelia după Ioan care redă acest refuz ar fi mult mai la locul său dacă ar fi așezat înaintea celui de al doilea interogatoriu luat de Ponțiu Pilat Mîntuitorului vineri dimineața.

În situația actuală a textului evanghelic refuzul iudeilor de a intra în Pretoriu pare a constitui, în realitate, manevra prin care mai-marli iudeilor urmăreau să facă — așa cum am arătat — ca responsabilitatea pentru condamnarea la moarte a Mîntuitorului să cadă întregă asupra autorității romane.

*

În această nouă orînduire a momentelor Patimilor, îngropării și învierii Domnului în răstimpul din noaptea de miercuri spre joi, la începutul veghei a treia, adică în timp de șaptezeci și două de ore, devine admisibilă soluția propusă de cei care înțeleg cele trei zile și trei nopți de ședere a Domnului „în inima pămîntului”, raportîndu-le la prevederile dreptului roman, care ar îngădui socotirea celui învinuit de o crimă ce impunea pedeapsa cu moartea ca mort încă din momentul arestării sale, adică scoaterea sa din drepturile de cetățean în viață.

Am stăruit îndeaproape să dovedim că Cina cea de taină a avut loc în seara zilei de miercuri și că prinderea Mîntuitorului a avut loc în noaptea de miercuri spre joi, la începutul străjii a treia, nu pentru a da drep-

tate acestei soluții, care nu poate avea nici un fel de legătură cu Scripturile, adică cu iconomia mântuirii, singura în cadrul căreia trebuie căutată explicarea logică a expresiei „și a înviat a treia zi, după Scripturi”.

„Noi știm deja — spune Sfântul Irineu — că urmările metafizice ale căderii în păcat se reduc la supunerea omului puterii, stăpînirii diavolului, la moartea lui duhovnicească și trupească, la pierderea cheazășiei Sfântului Duh și a asemănării cu Dumnezeu (legată de această cheazășie). Și de aceea, în chip corespunzător restabilirea omului în starea cea dintîi trebuia să constea în eliberarea omului de robia diavolului, în biruința asupra morții duhovnicești și trupești și în restituirea către om a cheazășiei Sfântului Duh pierdută de el.

De aceea în iconomia mântuirii trebuie introdus personajul activ: *diavolul*, cu care Mîntuitorul — Adam cel nou — trebuia să reinnoiască lupta, în care căzuse Adam cel vechi. Pentru aceea, în lupta Sa cu diavolul, „Domnul se mărturisește *Fiu al Omului*, restabilind în Sine pe primul om”¹⁰).

Și întrucît adevărul revelat despre întocmirea planului Răscumpărării în taina lui Dumnezeu, din veșnicie, este același și în Sfînta Scriptură și în cărțile de cult, care nu sînt decît ecoul real, veridic al Scripturii, *imnografii* reușind să dea acestui adevăr un stil propriu — simplu, adînc și plastic, ca într-o icoană — vom reda pe scurt aspectele problemei care ne preocupă așa cum reies ele din lucrarea Arhimandritului Benedict Ghiuș, *Faptul Răscumpărării în imnografia Bisericii Ortodoxe*¹¹). Întreaga demonstrație a acestei lucrări este bogat întemeiată pe extrase din imnele aflate în cărțile de cult ale Bisericii Ortodoxe. Noi nu vom face decît să spicuiem ceea ce are legătură directă cu problema ce ne preocupă.

Desigur există o strînsă relație între *imnografie* și *dogmă*, chiar dacă nu toate imnele sînt integral dogmatice. Căci *imnografia* este o formă a Sfintei Tradiții, izvor de doctrină dumnezeiască, adică „*lex credendi*” devenită „*lex orandi*”. De aceea, ori de cîte ori este vorba de marile adevăruri tradiționale de credință găsim în adevăr în cărțile de slujbă toate indicațiile necesare unei complete sinteze doctrinare patristice, sau — cu alte cuvinte — o justă viziune de ansamblu asupra acestor adevăruri. În acest fel s-ar putea spune că în cărțile de cult avem pregătit „un providențial criteriu de Ortodoxie”.

¹⁰) Sf. Irineu de Lugdun, *Impotriva ereziilor*, cart. V, 21, 1, citat la K. E. Scurat, *Soteriologia Sfîntului Irineu de Lugdun*, în „Studii Teologice”, editată de Patriarhia Moscovei, tom. VI, Moscova, 1971, p. 47—48.

¹¹) Arhimandrit Benedict Ghiuș, *Faptul Răscumpărării în imnografia Bisericii Ortodoxe*, studiu publicat în revista „Studii Teologice”, astfel:

— *Temeiurile Răscumpărării*, an. XXII (1970), nr. 1—2, p. 70—103;
— *Faptul Răscumpărării în ciclul Întrupării*, an. XXII (1970), nr. 3—4, p. 230—249;
— *Faptul Răscumpărării în ciclul vieții publice a Mîntuitorului*, an. XXII (1970), nr. 5—6, p. 406—430;
— *Faptul Răscumpărării în ciclul Patimilor*, an. XXII (1970), nr. 9—10, p. 649—684;
— *Faptul Răscumpărării în ciclul Învierii*, an. XXIII (1971), nr. 3—4, p. 186—210;
— *Faptul Răscumpărării și diavolul în imnografia Bisericii*, an. XXIII (1971), nr. 9—10, p. 692—719.

În raportul între Răscumpărare și diavol, în cărțile de cult se manifestă aceleași particularități ca și la Sfinții Părinți.

În distrugerea stăpînirii diavolului trei sînt momentele hotărîtoare : *întruparea* (ca binefacere gratuită), *patimile* (ca înfrîngere a lui Satan și totodată ca dobîndă a ispășirii păcatului pe Cruce) și *învierea* (ca rod al ordinii noi instituite în raporturile dintre Dumnezeu-om-diavol).

În cărțile de cult înfrîngerea propriu-zisă a lui Satan presupune : distrugerea *stăpînirii lui* asupra fapturilor ; sfărîmarea *iadului* și a *principiului morții definitive*, ca semne ale puterii lui Satan în lume.

De aceea în cărțile de cult faptul Răscumpărării are în vedere în primul rînd înnoirea omului, adică fața antropocentrică a Răscumpărării, nu împăcarea miniei lui Dumnezeu, adică fața teocentrică a ei (așa cum stau lucrurile în teologia modernă). La iconografi esența raportului impresionant între Răscumpărare și diavol se reduce la convingerea că puterea diavolului constituia o simplă penalitate a căderii sortită să dispară o dată cu iertarea „neascultării”. Așa se explică de ce, după tradiția patristică, în faptul Răscumpărării nu înfrîngerea păcatului ocupă locul central, ci înfrîngerea diavolului.

Revenind la momentul Patimilor în faptul Răscumpărării, trebuie subliniat că din punct de vedere teologic dăruirea de bunăvoie a Mîntuitorului în puterea lui Satan înseamnă supunerea Fiului Omului la regimul căderii exercitat de uneltele, slugile diavolului, înainte de a-l învinge pe diavol prin coborîrea la iad — temnița celor morți —, ceea ce constituie desăvîrșirea acestei supuneri de bunăvoie, adică prețul plătit de Hristos lui Satan ca despăgubire pentru slobozirea noastră.

De aceea *stăpînirea lui Satan asupra Fiului Omului începe în momentul prinderii Mîntuitorului*, căci spune Sfîntul Maxim Mărturisitorul ¹²⁾ : „Iisus a murit pe Cruce ... ca să biruiască pe diavol, pătimind de la el prin cărturarii și fariseii puși la lucru de el. Astfel prin faptul că s-a lăsat de bunăvoie învins, Domnul a învins pe cel ce nădăjduia să-L învingă și a scăpat lumea de stăpînirea lui”.

În tot timpul pătimirii, morții, îngropării și coborîrii Sale la iad în persoana Fiului Omului a încetat exercitarea în folosul Lui a puterii Sale dumnezeiești. În legătură cu aceasta în *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, la întrebarea 206 (p. 217) „Ce s-a întîmplat în timpul morții cu Dumnezeirea care era unită cu firea omenească în Iisus Hristos ?” se spune : „Dumnezeirea a fost unită cu trupul în mormînt și cu sufletul în iad. Căci dacă s-ar fi despărțit de trupul și de sufletul firii noastre, Cel ce s-a dus la iad n-ar mai fi fost și Dumnezeu, ci numai om ; iar trupul din mormînt n-ar fi fost trupul lui Dumnezeu, ci al unui om”.

Sfîntul Ioan Damaschin spune : „Chiar dacă a murit ca om și chiar dacă sfîntul lui suflet s-a despărțit de trupul Lui preamărit totuși Dumnezeu nu s-a despărțit de cele două, adică de suflet și de trup și astfel

¹²⁾ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Cuvînt ascetic*, XIX, în *Filocalia* II, 8, citat în *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, întrebarea 198, ed. cit., p. 121.

nici unica ipostază nu s-a despărțit în două ipostaze. În acest fel unica ipostază a Cuvintului a fost ipostaza Cuvintului și a sufletului și a trupului. Niciodată nici sufletul nici trupul n-au avut o ipostază proprie, alta decât ipostaza Cuvintului.

Numai pentru că trupul a rămas unit cu Dumnezeuzeirea în mormînt, n-a putut să se strice ; și numai pentru că sufletul a rămas unit cu Dumnezeuzeirea în iad, a zdrobit puterea iadului și a eliberat pe dreptii de acolo. De aceea Sfîntul Ioan Damaschin numește sufletul Domnului care merge la iad „sufletul îndumnezeit”¹³⁾.

Extinzînd această situație la întregul răstimp în care Fiul Omului s-a supus de bunăvoie regimului căderii, adică stăpînirii diavolului, trebuie precizat că pentru Patimile Sale Fiul Omului a trebuit să se întemeieze numai pe puterea Sa omenească, asemenea cu cea existentă în fiecare om. Dacă în viața Lui, Iisus Hristos a putut să vindece în chip minunat, să meargă pe apă, să oprească furtuna, adică să săvîrșească în chip liber minuni, în tot timpul Patimilor El nu trebuia să se folosească de puterea Sa dumnezeiască, pentru că altfel s-ar fi denaturat sensul pătimirii Lui. Puterea dumnezeiască a rămas în El și în timpul Patimilor numai pentru cazul cînd trebuia să ajute pe altul (vindecarea urechii lui Malhus, mîntuirea tilharului pe cruce), însă această putere dumnezeiască nu trebuia să-L salveze nici de prindere, nici de durere, nici de setea dinaintea morții, nici de moarte. Pentru că pătimia omul — Fiul Omului, Iisus Nazarineanul —, ca să învieze după trei zile și să demonstreze supunerea morții înseși, însemnătatea ei relativă nu absolută, și să biruiască¹⁴⁾.

Aceleași aspecte teologice ale problemei se întîlnesc și la inmografi, care în imnele lor vorbesc despre moarte, despre iad și diavol, personificînd uneltele iad și moarte și identificîndu-le cu diavolul. De aceea nici unul din momentele principale ale faptului Răscumpărării nu este prezentat în inmografia Bisericii Ortodoxe fără un anumit raport cu diavolul.

Însă în faptul jertfei Domnului inmografii deosebesc două momente : unul de taină — cel de la Cina cea de taină ; și altul la arătare — cel de pe Cruce. În această perspectivă toate momentele Patimilor țin de junghierea Domnului de fapt încă de la Cina cea de taină, cînd Mîntuitorul se afla în condiția de jertfă vie de taină (*Triod*, în Sfînta și Marea Miercuri, la Pavcerniță, cînt. 8-a, stih. I), care la Cină și pe Cruce a cuprins în realitate întreaga Lui ființă ca om — cu trupul Său, adică singele, și sufletul (*Triod*, Săpt. I din Post, Miercuri, la Pavcerniță, cînt. 4-a, stih. II).

În exprimarea imnelor nu ideea de sacrificiu ține locul de frunte, ci ideea de ispășire : primind El, Cel fără de păcat, să îndure în locul nostru pedeapsa pusă de Dumnezeu pentru păcat — moartea ; de aceea termenul de osîndă înlocuiește termenul de păcat (*Octoih*, Glasul 1, Vineri, cînt. 8-a,

¹³⁾ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, cart. III, cap. XXVII, traducere de D. Fecioru, p. 228—229, citat în *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, întrebarea 206, p. 127.

¹⁴⁾ Arhiepiscopul Antonie al Minskului și al Belorusiei, *op. cit.*, p. 19.

stih. II), locul păcatului îl țin durerile, ocările și rănila (*Octoih*, Glas al 5-lea, Joi, la Vecernie, stih. I).

De păcat ca osîndă, de patimi, de durere, de răni Mîntuitorul ne scapă luînd asupra Sa păcatul patimilor și al osîndei tuturor și îndurîndu-l pe nedrept în locul nostru și ca pedeapsă și ca durere și ca ocară (*Triod*, Săpt. Brinzei, Vineri, can. III, cînt. 9-a, stih. I; Săpt. V din Post, Vineri, can. II, cînt. 9-a, stih. V); iar în Sfînta și Marea Luni (Sedealna III, stih. I) se spune: „Ziua aceasta luminat aduce începuturile Patimilor Domnului... Ziditorul merge să ia răstignire, întrebări și bătăi, fiind judecat de Pilat și încă fiind lovit de către robi cu palma peste cap. Toate le va răbda ca să mîntuiască pe om”. Iar la începutul deniilor în Sfînta și Marea Luni se anunță faptul general al Răscumpărării prin cuvintele: „Iată Mirele vine în miezul nopții...” (La Denia de Duminică seara, la Utrenie, stih. I), ca o perspectivă atît a faptului că acțiunea răscumpărătoare va începe la miezul nopții (miercuri spre joi), cît și a faptului că Răscumpărarea se va desăvîrși tot la miezul nopții (sîmbătă spre duminică).

În imnografia Bisericii Ortodoxe caracterul de acțiune răscumpărătoare al Patimilor Mîntuitorului, care încep cu prinderea, este limpede exprimat: „Cinstesc Crucea, sulita și piroanele Tale, Stăpîne, că printr-însele ne-ai liberat din stricăciune, cu Patima Ta făcîndu-ne nemuritori” (*Triod*, Săpt. V din Post, Vineri, can. II, cînt. 2-a, stih. V). „Lăudăm Crucea Ta, Doamne, cea purtătoare de viață și sfintele Patimi ale trupului Tău cele pentru noi: sulita, junghierea, ocările, scuiările, lovirile cu palma și bătăile cu pumnul, haina cea roșie și cununa cea împletită din spini, prin care, scăpîndu-ne de blestem, ne-ai mîntuit pe toți” (*Triod*, Săpt. V, Marți, la Vecernie, stih. III).

Alteori ideea că înfrîngerea stăpînirii diavolului este pur și simplu rodul suferințelor, Patimilor Fiului Omului, este exprimată și mai limpede: „Legînd puterea cea pierzătoare a vrăjmașului cu legăturile pe care le-ai suferit pentru noi...” (*Penticostar*, Duminică V, Tricîntarea, cînt. 1, stih. I); „Bătut fiind cu trestie mi-ai izvorît iertare mie celui robit de amăgitor...” (*Octoih*, glas. al 5-lea, Vineri, can. Crucii, cînt. 6-a, stih. II); „Judecătorule nevinovate, de voie ai venit, Hristoase, înaintea judecării lui Pilat ca să ne scapi de datoriile noastre; drept aceea ai răbdat a fi rănit cu trupul ca toți să luăm mîntuirea” (*Triod*, în Sfînta și Marea Joi, cînt. 9-a, stih. III).

Înfrîngerea definitivă a diavolului se înfăptuiește, după datele imnografiei Bisericii Ortodoxe, îndată după înviere, cînd Mîntuitorul a pogorît la iad, care ca simbol redă veșnicia imperiului morții după cădere. Intrarea Fiului Omului cel răposat în imperiul morții a dus la distrugerea acestui imperiu, la sfărîmarea iadului și deci la înfrîngerea definitivă a diavolului. Pentru aceasta în iconografia ortodoxă învierea este reprezentată prin sfărîmarea porților iadului și prin dezlegarea celor ferecați din veac. Așadar învierea este în fond biruința Fiului Omului în lupta cu diavolul (*Octoih*, glas. al 3-lea, Duminică, can. Învierii, cînt. 1, stih. III). De aceea, dacă în imnele Patimilor surparea și înfrîngerea diavolului

însemna în fond nimicirea păcatului — temeiul puterii lui Satan asupra noastră —, în imnele învierii odrasla și dobînda Patimilor o constituie învierea (*Octoih*, glas. al 3-lea, Duminică, can. Învierii, cînt. 6-a, stih. III).

În încheiere vom arăta pe scurt că în iconomia mîntuirii Dumnezeu, iubind în chip de negrăit lumea, a dat pe unicul Său Fiu să fie jertfă de răscumpărare pentru noi. Pentru aceasta Dumnezeu Fiul, la plinirea vremii, s-a întrupat devenind Fiul Omului, Care a trăit pe pămînt, a propovăduit, a pătimit, a murit, a fost îngropat, a înviat și s-a înălțat la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui.

Toate aceste aspecte ale acțiunii Fiului lui Dumnezeu pe pămînt constituie faptul unitar al Răscumpărării, care constă într-o luptă, purtată sub diferite chipuri, între Fiul Omului și diavolul pentru slobozirea omului și a întregii făpturi de sub puterea diavolului, de sub stăpînirea morții și din legăturile iadului.

Punctul central al faptului Răscumpărării constituie o acțiune unică ce cuprinde Patimile, moartea, îngroparea, învierea și coborîrea la iad a Mîntuitorului pentru sfărîmarea porților iadului, dezlegarea celor ferecați și înfrîngerea definitivă a diavolului.

În timpul acestei acțiuni unice Fiul lui Dumnezeu întrupat s-a supus de bunăvoie puterii diavolului, fără a face uz în folosul Său de puterea Sa dumnezeiască, întrucît lupta se dădea între Mîntuitorul ca om, ca Fiu al Omului și diavolul și uneltele lui permanente — iadul și moartea — și uneltele de moment ale diavolului — cei care au lucrat sub inspirația lui — mai-marii iudeilor și Iuda Iscarioteanul, ucenicul Domnului.

Uneltele de moment ale diavolului așteptau și socoteau pe Iisus Hristos ca Mesia biruitor și cuceritor al lumii întregi, nu ca Miel de jertfă, fără nici o legătură cu puterea pămîntească. De aceea la Cina cea de taină Iuda este dezamăgit de aspectul de Miel de jertfă al Mîntuitorului și își pierde credința. Evanghelistul Ioan (6, 64) afirmă că Iuda nu era credincios și, de aceea, în timpul Cinei celei de taină își dă seama că Mîntuitorul nu este Mesia cel așteptat și în sufletul său îl califică drept un visător, înșelător care nu îndreptăția nici nădejdlile poporului iudeu, nici pe ale sale. Atunci diavolul a pus în inima lui Iuda gîndul de a vinde pe Mîntuitorul (Ioan 13, 2).

Iar după ce Domnul a declarat că unul dintre ei avea să-L vîndă și ucenicii întreabă „Oare, eu sint, Învățătorule?”, Iuda întreabă și el cu îndrăzneală și primind răspunsul „Tu ai zis” și a primit bucata de pline înmuiată, Iuda nu s-a mai oprit pentru că „diavolul intrase deja în el. Și luînd plina a ieșit, și era noapte cînd a ieșit” ca să vîndă și să dea prins pe Mîntuitorul mai-marilor iudeilor. De atunci înainte nu mai acționa Iuda, ci Satana care intrase în el (Luca 22, 3 ; Ioan 13, 26, 27, 30), înșelător Iuda „era atunci diavol” (Ioan 6, 70—71).

În acest fel, în perspectiva luptei Fiului Omului cu diavolul, punctul central al faptului Răscumpărării începe cu momentul vinderii și prinderii

Mintuitorului în grădina Ghetsimani, de cînd Fiul Omului s-a aflat de bunăvoie în puterea diavolului și a uneltelor lui și a rămas în această stare în tot timpul desfășurării momentelor acțiunii finale de Răscumpărare, adică timp de trei zile și trei nopți, din noaptea de miercuri spre joi, straja a treia, pînă în noaptea de sîmbătă spre duminică, straja a treia.

Prin urmare expresia „Și a înviat a treia zi, după Scripturi” trebuie înțeleasă că Mintuitorul a înviat după ce, ca Fiu al Omului, se aflase timp de trei zile și trei nopți în stăpînirea diavolului și a uneltelor lui, moartea și iadul, timp în care se poate afirma că Mintuitorul s-a aflat în adevăr „în inima pămîntului”, precum Iona proorocul s-a aflat trei zile și trei nopți în pîntecele chitului (Matei 12, 39—40).

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ÎN VREMEA LUI ALEXANDRU ION CUZA

de : Pr. EMANUEL COPĂCIANU

Unirea Principatelor sub un singur domn și mai apoi unificarea lor administrativă sub imperativul aceluiași măsuri și legi, a însemnat un pas uriaș în dezvoltarea istorică, politică și socială a tinărului stat românesc, dar în același timp și un prilej fericit pentru dezvoltarea materială și spirituală a bisericii noastre. Dacă Unirea a cunoscut o serie întreagă de împotriviri din partea unor boieri și clerici antiunioniști cari n-au înțeles grandoarea actului de la 24 Ianuarie, nici Biserica, la rîndul ei n-a fost ferită de unele frământări și polemici atunci cînd Cuza „s-a amestecat” în viața Bisericii, luînd diferite măsuri și dînd unele legi.

Privite în ansamblul lor, aceste legi apar ca o firească urmare a acelor probleme pe care Divanul adhoc al Moldovei le discutasese și votase în ședința din 4 noiembrie 1857, hotărînd printre altele :

„Recunoașterea neatîrnării Bisericii ortodoxe din Principatele Unite de orice chiriarhie, păstrîndu-se însă unitatea de credință cu Biserica ecumenică de Răsărit în privința dogmelor.

„Înființarea unei autorități sinodale centrale pentru trebuințele canonice și disciplinare, unde va fi reprezentată și preoțimea de mir a fiecărei eparhii.

„Autocefalia bisericească a Moldo-României, fiică și membră a Bisericii de Răsărit.

„Organizarea monahismului să se facă pe temeiuri folositoare și statului și Bisericii”.

Teoretic, doleanțele Divanului din 4 noiembrie erau frumoase, dar practic cînd au apărut legile pe care Cuza și guvernul său le-a dat Bisericii vreme de aproape cinci ani, ele au ridicat o serie întreagă de împotriviri și obiecțiuni, rămase în istoria Bisericii sub numele de „lupta pentru canonicitate”.

Prilejul pentru cel dintîi „amestec” al domnitorului în viața Bisericii l-a constituit neașteptata și grava îmbolnăvire a Episcopului de Buzău, Filotei. Nemaiputînd conduce treburile eparhiei, în iunie 1859, guvernul, fără să a se consulta și cu Nifon, mitropolitul Ungro-Valahiei, numește locuitor de episcop pe arhimandritul Dionisie Romano, starețul mănăstirii Neamțului. Dar Dionisie era omul guvernului și nu fără rost a avut loc

numirea aceasta de îndată ce, în mai puțin de un an de zile, Romano a făcut ca frumoasa avere pe care o avea Filotei — în valoare de vrea 75 000 de galbeni (mai bine de două milioane lei) — să între, din ordinul guvernului, în patrimoniul statului, care și așa avea nevoie de bani. Firește, purtarea lui Dionisie a fost criticată, așa cum criticată și contestată îi fusese și numirea în această funcție, ea făcându-se de domnitor, ca unul care refuzase să se consulte cu mitropolitul țării.

Cîteva luni mai târziu, din lipsă de fonduri, guvernul trece sub administrația Cultelor aproape întreaga avere a unor mănăstiri pămîntene, ca Agapia, Văratecu, Neamțu, Secu, desființînd fabricile acestora și vînzînd vitele și stupii, banii vîrșîndu-se în vistieria sărăcită a statului. Sofronie Miclescu, mitropolitul Moldovei, protestează printr-o scrisoare pe care i-o trimite domnitorului Cuza. Dar Cuza, găsind că nu e cazul ca actul său să fie nici retractat, nici discutat, îi înapoiază mitropolitului scrisoarea prin intermediul ministrului cultelor, ceea ce l-a făcut pe Sofronie să considere aceasta ca o jignire și în jignirea aceasta stă simbul acelei conflict de mai târziu. Cum mitropolitul nu înțelegea ca mănăstirile sale să fie sărăcite și păgubite, în martie, viitor, s-a plîns în fața Adunării țării de politica de jaf a guvernului și de amestecul acestuia în viața Bisericii, dar Adunarea se mulțumi numai cu această luare la cunoștință, fără a se amesteca în conflictul celor doi, și fără a hotărî ceva.

Dar lucrurile nu se opresc aici. La episcopia Hușilor se găsea un vrednic arhimandrit, Melhisedec Ștefănescu, om cu o serioasă pregătire intelectuală și bun orator, dar provenit din pătura țărănească. Melhisedec se bucura de simpatia guvernului și în deosebi de stima și prețuirea lui Kogălniceanu și lucrul acesta nu-i era pe plac mitropolitului Sofronie, care, fiu de boier fiind, avea o fire orgolioasă și cam violentă. Cum Kogălniceanu îi încredințase tînărului Melhisedec funcția de ministru al cultelor, ca unul care spera ca cu ajutorul său să rezolve spinoasa problemă a secularizării averilor mănăstirești. Sofronie găsește prilej să se împotrivească și să lupte pentru răsturnarea arhimandritului cărturar pe care nu-l putea suferi stînd pe banca ministerială și vorbind în numele țării. Atacîndu-l direct, sau pe ocolite, Sofronie și prietenii săi deputați nu cedară, decît atunci cînd Melhisedec își prezentă demisia în ziua de 6 mai 1860 spre dezolarea guvernului și a lui Kogălniceanu. A fost o demisie cu ecou în viața politică a vremii, căci însuși Cuza îl prețuia pe tînărul său ministru, de îndată ce scrisese pe cererea acestuia că „o acceptă cu părere de rău” și hotărîse ca și demisia și rezoluția să se publice „întocmai” în Monitorul oficial spre a fi cunoscute și de opinia publică.

Se știe că în anii domniei lui Cuza situația financiară a fost destul de proastă, opoziția și monstruoasa coaliție făcînd din aceasta un capăt de acuzare împotriva sa. În această situație și în dorința de a face rost de finanțe pentru nevoile țării, problema unui împrumut extern tot amînîndu-se pentru o pricină sau alta, guvernul hotărîște perceperea unei taxe de 10% pe an asupra venitului proprietăților nemișcătoare ce aparțineau mitropoliilor, episcopiilor, parohiilor și mănăstirilor, fără excepție.

Măsura luată a fost socotită ca o știrbire a dreptului de proprietate și folosință a bunurilor și Sofronie Miclescu intră din nou în conflict cu domnul țării. Așa fiind, Cuza Vodă nu face altceva decât că vrea să-i dovedească mitropolitului că dacă el era stăpîn pe cele bisericești, pe cele lumești, el, domnul țării, era stăpînul. Sofronie este chemat la palat în același timp cu magistrații și înalții funcționari de stat pe care Cuza — bine informat — îi muștră și-i judecă pentru corupție, lene, incapacitate și reacredință. Venindu-i rîndul său, Cuza îl apostrofează într-un mod cu totul neașteptat „Prea Sfinte Mitropolitule ! Țara v-a încredințat toiagul arhipăstoresc ca să o conduceți pe calea morală și a mîntuirii sufletești. Eu sînt convins că aveți conștiința acestor mari și frumoase datorinți, dar cred că sînteți rău înconjurat și rău sfătuit... am mai multe motive pentru a vă adresa asemenea cuvinte”. Aici domnitorul aduce aminte mitropolitului cum s-a opus totdeauna încercărilor miniștrilor de a introduce morala și disciplina în mănăstiri la care mitropolitul a răspuns prin cărți de afurisenie care au provocat revolte între călugări ; că guvernul pedepșind pe cei revoltați mitropolitul a protestat ; că guvernul a cerut destituirea starețului de la Neamț, care rupsesse marca țării de pe frontonul școalei din mănăstire și că mitropolitul a refuzat destituirea ; că mitropolitul în doi ani de-a rîndul se ferise a serba onomastica domnitorului, ducîndu-se la țară în acel timp. „Ca simplu individ — spuse domnul — eu nu cer și nu am trebuință de rugăciuni de comandă și făcute fără voie ; dar ca șef al statului cer și pretind ca mitropolitul Moldovei să se roage pentru domnul românilor...¹⁾”.

Apoi, adresîndu-se lui Kogălniceanu care era prim ministru, „prefăcîndu-se a fi supărat” ne informează Xenopol — îi cere să ia măsurile cele mai energice pentru ca legea și autoritatea să fie respectate de toți, fără deosebire”.

O săptămîină mai tîrziu, Sofronie Miclescu era suspendat și dat în judecată pentru abuzurile comise și trimis la mănăstirea Slatinei. Dar cam în același timp guvernul Kogălniceanu demisionă, urmărirea judecătorească a mitropolitului încetă, mai ales că el ceruse pensionarea din pricina vîrstei înaintate. Retras la Slatina, cu o pensie de două sute de galbeni pe lună, trei luni mai tîrziu — în mai 1861 — Sofronie muri aici, dar înmormîntarea a avut loc la Neamțul, unde-și începuse călugăria, tînăr fiind.

Anul 1863 rămîne piatră de hotar în viața Bisericii, el însemnînd sfîrșitul unei triste pagini în istoria neamului nostru, precum și împlinirea unei doleanțe luată la 4 noiembrie 1857 de către Divanul adhoc : secularizarea averilor mănăstirești. Peste șase sute de moșii pe care voievozii și boierii noștri le închinaseră Sfîntului Munte din credință și pietate se întorceau acum cu veniturile lor — care reprezentau mai bine de un sfert din venitul țării — în vistieria tînărului stat românesc.

¹⁾ A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, Iași, vol. 1, pag. 164.

Înzestarea sau închinarea aceasta se făcuse în decursul a nu mai puțin de patru sute de ani, cu anumite clauze și condițiuni pe care călugării greci — veniți în țară în urma căderii Constantinopolului sub turci — nu le mai respectau. Confundând dania cu jaful și grija sfintelor lăcașuri cu lăcomia și bunul plac, toate aceste venituri, an de an au luat calea spre drumul fără de întoarcere al Patriarhiei de Constantinopol. Cum de aceste venituri dispuneau în mod exclusiv și abuziv numai călugării greci, fără să dea seamă cuiva, fără să aibă vreo obligație față de statul sau biserica românească, aceasta a creat o nemulțumire generală și a constituit o ade-vărată problemă încă din vremea lui Matei Basarab care se ridică cel dintîi împotriva înstrăinării mănăstirilor pămîntene.

Revoluția lui Tudor Vladimirescu și domnitorii Gheorghe Bibescu și Alexandru Ghica pun problema secularizării cu toată fermitatea și dacă nu o rezolvă ei, au meritul de a fi pregătit terenul, încît conferința din 1858 de la Paris a trebuit să țină cont de doleanța românilor. Protocolul 13 al acestei Conferințe hotărăște : „Spre a da o dezlegare dreaptă neînțelegerii ce există în această privire între guvernul Principatelor și clerul grecesc, părțile interesate sînt invitate a se înțelege între ele printr-un compromis, iar dacă nu se vor putea înțelege între ele se va hotări pe calea arbitrajului”²⁾.

O hotărîre fiind luată, în această privință — și încă una la nivel internațional — drumul spre rezolvare a fost deschis și guvernele din vremea domniei lui Cuza, rînd pe rînd, iau anumite măsuri făcînd să se clatine încet-încet poziția pe care averile închinete Sfîntului Munte o aveau în țara noastră. O asemenea măsură a fost aceea de a obliga pe călugării greci de a contribui cu a zecea parte din veniturile mănăstirilor la acoperirea cheltuielilor statului. O altă măsură obliga aceste mănăstiri să prezinte o situație a călugărilor — nume, vîrstă, studii, dacă cunoaște vreo meserie, etc. — precum și o situație de cheltuielile necesare în cursul unui an.

Urmarea a fost că aceștia — prin intermediul Patriarhiei de Constantinopol — s-au plîns Porții ca una care știa că nu-i era pe plac politica de independență pe care o ducea Cuza. E drept, Fuad Pașa a intervenit în ajutorul călugărilor greci, dar Cuza nu se intimidează și vine cu noi măsuri : hotărăște scoaterea limbii grecești din biserici și mănăstiri. A fost nevoie de stăruințe deosebite ca să se păstreze limba greacă în frumoasa biserică a Sfînților Arhangheli din Brăila și Sfîntul Ioan cel Mare din București. Alexandru Odobescu în calitate de ministru al cultelor ia o măsură care-i face cinste : temîndu-se ca nu cumva călugării greci să înstrăineze icoanele și odorele de preț din biserică, precum și unele documente de valoare, a ordonat inventarierea și predarea lor în custodia autorităților militare sau civile acolo unde arhivele statului nu puteau opera ele direct. Cei ce nu s-au conformat ordinului dat, au fost scoși din

2) A. D. Xenopol, *op. cit.*, pag. 316.

funcțiune cum a fost cazul episcopului de Buzău și al unor preoți din eparhia sa.

Și așa la 13 decembrie, Mihail Kogălniceanu prezintă Camerei legea secularizării și camera votează cu 97 voturi pentru și 3 contra legea care făcea să rămână în vistieria țării mai bine de un sfert din venitul național, aceasta hotărînd : „toate averile mănăstirești închinat și neînchinat precum și alte legate publice sau daruri făcute de testatori și donatori din Principatele Unite, adică la Sfîntul Mormint, Muntele Athos, Sinai, Rumelia, precum și la Mitropolii, Episcopii și metoașele lor de aici din țară și la alte mănăstiri și biserici din orașe sau la așezăminte de binefacere și utilitate publică, se proclamă domenii ale statului român iar veniturile acestor așezăminte vor fi cuprinse în bugetul general al Statului”³⁾.

Spre a nu se complica lucrurile și spre a nu crea o problemă nouă în politica externă, Cuza — care și așa întîmpinase o serioasă opoziție din partea unor puteri străine — o dată cu secularizarea acestor averi acordă și o despăgubire bănească de 150 milioane lei cu îndatorirea ca administrația locurilor sfînte să se folosească numai de venitul acestor bani pentru întreținerea Bisericilor din Răsărit. În mai 1864 ambasadorii celor șapte puteri garante se întrunesc la Constantinopol unde aprobă și recunosc legea secularizării, dar muștrîndu-l pe Cuza și propun o nouă evaluare a bunurilor secularizate. Cum evaluarea aceasta a ridicat noi obstrucții, neajunsuri și neînțelegeri — practic nu s-a mai putut face nici o dată — astfel că problema despăgubirilor s-a socotit de la sine o chestiune închisă și rezolvată definitiv așa cum se legiferase în decembrie 1863.

În ianuarie 1864 guvernul ridică în mod oficial problema calendarului, urmărindu-se înlocuirea calendarului iulian cu cel gregorian. Cum țara — prea puțin, sau tendențios informată, spunîndu-se că prin aceasta guvernul vrea să împingă biserica ortodoxă spre catolicism — se alarmase, Cuza renunță definitiv la această schimbare. Se opusese nu numai Mitropolitul Nifon al Ungro-Valahiei, dar și Ion Heliade Rădulescu și alți oameni de seamă ai vremii, astfel că domnitorul nevrînd să împingă lucrurile prea departe, cedează.

Totuși Cuza și guvernul său își continuă politica sa de a veni mereu cu noi reforme și măsuri administrative prin care se urmărea trecerea pe seama statului a unor atribuțiuni pe care pînă atunci le avusese Biserica. Printre aceste măsuri și legi amintim :

a) Legea din martie 1864 cu privire la înmormîntări. Prin aceasta toate cultele sînt obligate a lua măsuri pentru orînduirea cimitirelor. Acestea vor fi, nu pe raza comunei, ci în afara lor la o distanță de 200 m de margirea satelor și orașelor, iar pe viitor nu se va mai face nici o înmormîntare în biserici, capele sau sinagogi și nici în vechile cimitire aflate în jurul acestora.

b) Legea din mai 1864 numită și legea comunală. Ea a însemnat noua organizare a primăriilor comunale. Prin ea se ia dreptul preoților de a

³⁾ *Istoria Bisericii Române*. Institutul Biblic, 1958, vol. II, pag. 504.

mai întocmi acte de stare civilă, acestea revenind primarului investit cu calitatea de „ofițer de stare civilă”.

c) La 17 noiembrie 1864 se înființează episcopia de la Galați, orașul său, primind numele de Episcopia Dunării de Jos. Episcop a fost numit tânărul și inimosul cărturar arhimandritul Melhisedec, fostul ministru al cultelor și apropiat prieten al lui Kogălniceanu.

d) În decembrie 1864 Cuza introduce noul cod civil. Prin aceasta, atribuțiunile cu privire la căsătorie rămân de competența tribunalelor civile și astfel dicasteriile — conduse pînă acum de preoți — dispar de la sine.

e) În același timp apar și cele două decrete privind o nouă organizare a Bisericii ortodoxe care au ridicat discuții și controverse cunoscute sub numele de „canonicitatea legilor lui Cuza”. E vorba de „legea călugăriei” și de legea privind înființarea unui sinod central al Bisericii românești.

Potrivit noii legi a călugăriei, un bărbat nu putea intra în monahism decît la împlinirea vîrstei de 60 de ani, iar femeia la 50 de ani. Excepție făceau cei infirmi, sau suferinzii de boli incurabile. Întreținerea acestora se făcea prin ministerul cultelor care prevedea în buget o anumită sumă pentru fiecare călugăr.

Prin dependența lor dogmatică și canonică de Patriarhia de Constantinopol cele două mitropolii ale noastre se găseau încă lipsite de o autoritate sinodală lucru ce constituia un mare neajuns pentru rezolvarea propriilor lor probleme. Printr-un curaj ce merită toată prețuirea — cu atît mai mult cît nici nu se consultase cu patriarhul ecumenic — Cuza și guvernul său rezolvă și problema acestei dependențe, emițînd acest nou „decret organic” cum a fost el numit. Decretul înființează cele două foruri superioare bisericești pe care încă nu le aveam : sinodul eparhial și sinodul central. Componenta sinodului eparhial era : episcopul sau mitropolitul, trei membrii clerici, decanul facultății de teologie și rectorii de seminarii. Sinodul central se compunea din : mitropolit, episcopi, arhieriei titulari și trei deputați, preoți de mir sau laici cu cunoștințe teologice.

Cum decretul organic era, în mare, o copie a statutului mitropolitului Șaguna și cum în Transilvania altele erau legile și viața bisericească față de Principate, sinodul central a fost dizolvat de la bun început. „El nu s-a întrunit decît de trei ori — în anii 1865, 1867 și 1869 — iar hotărîrile nu s-au aplicat, căci nici guvernul și nici mitropolitul primat nu le-au dat însemnătatea cuvenită. Sinodul a căzut în desuetitudine din 1869 din pricină că nu s-au mai prezentat la această sesiune decît 4 membri”⁴⁾.

f) Cea din urmă lege cu caracter bisericesc, lege care a iscat cele mai furtunoase discuții și controverse, a fost „legea pentru numirea de mitropoliți și episcopi eparhioți în România”, votată de Cameră la 20 ianuarie 1865. Pe baza acestei legi au fost numiți nu mai puțin de patru episcopi și mitropolitul Calinic Miclescu la eparhiile vacante. „Deși prin această lege se afirma din nou autocefalia Bisericii românești, ea nesocotea prac-

4) C. Drăgușin, în „Studii Teologice”, nr. 1—2, 1957, pag. 94.

tica, tradiția și canoanele Bisericii care impun alegerea ierarhiilor, iar nu numirea lor prin decret, ca a oricărui slujbaș”⁵⁾.

Cele trei legi, dar mai cu seamă aceasta, a însemnat o polemică și o critică, o aspră critică și împotriva lui Cuza, dar și împotriva unor ierarhi ai vremii, beneficiarii direcți ai legii din ianuarie. Adversarii acestora au ridicat „problema canonicității” și deci și a obligativității, considerându-le a nu fi fost elaborate în duhul canoanelor și pravilelor afate în datina Bisericii.

Controversa a fost deschisă de ierarhii și de fruntașii Bisericii și în atacurile lor nu s-au sfiit a-i numi „trădători și neoameni” pe cei cinci arhieri pe care-i numise însuși Cuza, care fiind o autoritate civilă nu era competent, actul fiind necanonic. „Trădătorii și necanonicii” — printre care eruditul Melchisedec de la Galați și Calinic al Moldovei — socoteau legile în pas cu vremea, Biserica trebuind să nu se lase depășită de istoria și evoluția statului și ca atare vedeau în aceasta „o excepție impusă de vreme, o nevoie a momentului ca țara să aibă o Biserică neatîrnată în mod real și o ierarhie credincioasă ei”⁶⁾.

O dată lupta deschisă, apar proteste și broșuri, se scriu memorii la Patriarhia din Constantinopol, se fac intervenții la ambasadorii celor șapte puteri garante, ierarhii se acuză între ei și o dată cu ei e acuzat și Cuza, cu un cuvânt se face orice pentru ca fiecare să fie crezut și să-și impună punctul său de vedere. Lupta a însemnat o regretabilă știrbire a Bisericii, uitându-se că legile acestea erau necesare în vremea aceasta când se lupta pentru independență și suveranitate, ca să nu mai amintim că ele umpleau o lacună mai veche în viața Bisericii noastre. Și apoi, de ce uitaseră „canonici” că în practică, în Biserica creștină a existat totdeauna dreptul conducătorilor statului să-și spună cuvântul în alegerea și numirea capului Bisericii? De ce se uită cu atita ușurință că noul spirit al vremii și înalte rațiuni de stat îi îngăduiau lui Cuza să ia măsurile pe care le credea? Cîțiva ani mai târziu istoria dovedea că adevărul fusese de partea „necanonicilor”, iar „canonici” depunînd armele jos, lupta înceta.

g) În sfîrșit, tot în ianuarie 1865, printr-o lege specială Alexandru Ioan Cuza declară Biserica Ortodoxă Română autocefală, dar păstrînd cu Patriarhia de la Constantinopol comunitatea de dogmă și credință. Cum era și firesc, patriarhul ecumenic, care nu fusese de acord cu nici una din legile lui Cuza, n-a fost de acord nici cu autocefalia. Două luni mai târziu la Constantinopol are loc un sinod, condamnînd „ca inovații arbitrare și contrare canoanelor și tradiției bisericești” aproape toate măsurile luate de Cuza cu privire la viața bisericească din România, incluzînd, bineînțeles și problema secularizării. Și printr-o nepotrivită și regretabilă grabă patriarhul ecumenic e gata să arunce anatema asupra lui Cuza, iar pe noi să ne declare schismatici. În schimb nu greșeste, hotărînd trimiterea unui delegat patriarhal „care este mai întîi purtat de la ministru la mi-

⁵⁾ *Istoria Bisericii Române*, vol. II, pag. 507.

⁶⁾ C. Drăgușin, *op. cit.*, pag. 96.

nistru, pînă ce în sfîrșit ministrul cultelor îi spune că nu-l poate recunoaște și că nu are ce trata cu el. Atunci Cleobulos se adresează către episcopi printr-o circulară în care cere sprijinul lor împotriva domnului țării, iar pe de altă parte se îndreaptă către consulii puterilor străine, pricină pentru care el este izgonit sub escortă peste Dunăre”⁷⁾.

Iar Cuza printr-o binevoitoare scrisoare, „respinge cu energie orice amestec al oricărui sinod străin, al oricărei biserici străine și al oricărui cap al unei biserici străine în afacerile din lăuntru și în disciplina bisericii românești”.

Dar cearta aceasta a fost răstălmăcită de presa catolică din străinătate ca o apropiere a lui Cuza de biserica Romei, drept care ziarul „Le monde” la 22 ianuarie scrie : „Secularizarea mănăstirilor, declararea autocefaliei bisericii române, reforma calendarului (reformă care, totuși, nu avusese loc), schimbarea vicariatelor apostolice catolice în episcopate, sînt făgăduinți făcute poate fără voie, dar totuși foarte lămurite a unei apropieri succesive către unitatea catolică”⁸⁾.

Răstălmăcirea fusese îndreptățită, căci Cuza era cunoscut ca un bun prieten al Franței, iar prietenia sa cu consulul francez Victor Place și simpatia dintre domnitorul nostru și Bonaparte nu erau un secret pentru nimeni. De aceea, în Constituția din 1866 prin articolul 21 Cuza Vodă ține să precizeze încă o dată poziția Bisericii Ortodoxe Române și indirect atitudinea sa, stipulîndu-se că : „Biserica Ortodoxă Română este liberă de orice atîrnare străină, dar păstrează unitatea dogmatică cu Biserica ecumenică a Răsăritului și că are o autoritate sinodală centrală pentru regularea afacerilor spirituale, canonice și disciplinare”.

Un an mai tîrziu Cuza abdică în împrejurări pe care le cunoaștem, dar legile sale cu caracter bisericesc au continuat să țină aprinsă lupta pentru canonicitate pînă în decembrie 1872, stingîndu-se abia acum în urma unor incordate tratative între guvernul român și Patriarhia ecumenică. Tot atunci s-a precizat și situația episcopilor „necanonici” fiind recunoscuți și menținuți în funcțiile lor cu toate demnitățile și prerogativele lor. Și astfel, după polemici și controverse ce au frămîntat Biserica mai bine de opt ani, istoria și țara a dovedit că dreptatea fusese de partea lui Cuza, nu de partea celor care încercaseră să-l submineze pe domn și să oprească în loc bunul mers al tînărului stat românesc.

7) A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. II, pag. 22.

8) A. D. Xenopol, *op. cit.*, pag. 23.

TEXTE VECHI ALE CANONULUI PAȘTILOR

Manuscrisele lui popa Ursu din Cotiglet-Bihor.

de: prof. ATANASIE POPA

Manuscrisul 4151 al Bibliotecii Academiei R.S.R., *Molitvenic*, dinainte de 1676, între alte texte vechi, cuprinde și *Canonul Paștilor*, care ar fi slujba învierii din dimineața praznicului Paștilor.

Această *slujbă*, ritual, are un tipic — rînduială — special și se săvîrșește cu mult fast, cu ceremonii, care impresionează și la care credincioșii țin foarte mult, nu atît pentru cuprinsul cîntărilor, cît mai mult pentru noutatea și împrejurările în care are loc, precum și pentru importanța religioasă a sărbătorilor.

Ritualul nu este același peste tot. Depinde de oameni, locuri și vremi.

În vechime — sec. XVII — a fost mai simplu. Cu timpul s-au mai făcut „adusături” ca ceremonialul să fie mai spectaculos.

De obicei, slujba învierii se face la miezul nopții, dar este incomod, urmînd ca noaptea să fie „albă”. În cele mai multe locuri se face înainte de apariția zorilor „des de dimineață” cum spun cîntările din această „luminată” zi.

Dăm pe scurt *tipicul* acestei slujbe.

Se toacă des-de dimineață; credincioșii vin în straie de „mare” sărbătoare. Preotul îmbrăcat în cele mai alese odăjdii, iese din altar cu lumînarea aprinsă și invită pe credincioși cu „Veniți de luați lumină”; fiecare își aprinde lumînarea de la preot sau unul de la celălalt și ies cu toții din biserică. În biserică rămîne crîsnicul — fătul — care închide ușile, aprinde luminările. În timpul acesta credincioșii cu preotul, acesta, ținînd în miini crucea, cădelnița și evanghelia, înconjoară biserica cîntînd, „Învierea Ta...”, de trei ori. Se trag clopotele, se bate toaca, se sună cu clopoțeli, cei mai tineri cu praporii, copiii cu sfeșnice și cu icoana Învierii. După trei înconjurări, în fața bisericii, de obicei spre apus, cu fața spre răsărit, este pregătit tetrapodul, pe care se pune crucea și evanghelia.

Se citește o parte din evanghelia din Sîmbăta Mare, după care preotul cu glas „mare” zice „Mărire sfintei...”, după Amin, preotul cîntă „cu glas lin” *troparul* „Hristos a înviat”, de 3 ori, împreună cu toți credincioșii. La al treilea, preotul cîntă prima jumătate singur, iar a doua jumătate numai diecii cu credincioșii.

După aceasta urmează de către preot înconjurarea tetrapodului rostind preotul în cele 4 direcții, cele patru pripele, la care se răspunde cu Hristos a înviat, întreg.

Terminându-se înconjurarea tetrapodului, preotul singur — sau cel mai mare — când sînt mai mulți — merge în fața ușilor care sînt „încuiate” și lovește cu crucea în ușă strigînd : „Deschideți porțile voastre să între împăratul mării”, la care cel din lăuntru întreabă : „Cine este împăratul mării ?” Numai la a treia provocare, preotul răspunde : „Domnul cel mare și tare în războaie este împăratul mării” și lovind în ușă cu piciorul și cu crucea, se deschid ușile, preotul intră triumfător cîntînd partea întâi din tropar, iar poporul partea a doua . . . „și celor din mormînturi viață dăruindu-le”.

De aci încolo, începe utrenia, slujba de dimineață — cu ectenia mare, Canonul, Laudele, Învățătura și împărțirea Paștilor.

Ursu, a întocmit un ritual al slujbei Paștilor sub numirea de *Canon*. *Canonul*, ca text bisericesc, cuprinde 9 pesne — ode — cîntări — dintre care a doua nu se cîntă decît în postul mare. Canonul simbolizează cele nouă cete îngerești. Fiecare peasnă are o *catavasie* și irmoase. După peasna a 9-a cîntă *Svetilna* — Lumnînda, apoi *Laudele* — Hvalitele. La Paști slujba se încheie cu *Învățătura la Paști a Sf. Ioan Gură de Aur*, citită de „cel mai mare”.

Ritualul lui Ursu este foarte redus. Din canon are cîteva stihiri din peasna IX, *Svetilna* și *Laudele*. *Învățătura* a împărțit-o în fragmente, punînd și cîte un Mărire . . . și acum . . . Bogorodicina — stihiră închinată Fecioarei Maria, care de altcum nu intră în structura canonului Paștilor. Cred că acest tipic este făcut la sugestia calvinilor, introducîndu-se în locul unor pesne niște texte — un fel de *predicuțe* după motive calvine.

Vom urmări în cele ce urmează *Canonul Ursu*, transcriindu-l integral și punînd alături texte comparative din alte manuscrise sau tipăriri din secolele XVI—XVII și XVIII, încheind cu Antim, care a definitivat versiunea cea mai răspîdită în cărțile de cult de la 1706, 1714 încoace.

În *note* dăm lista manuscriselor și cărților tipărite care cuprind texte asemănătoare sau identice din Canonul Ursu.

În unele cărți găsim pesnele Canonului, în altele numai *Învățătura*. Ursu a combinat luînd cîteva texte din *Catavasii* și *Laude*, iar din *Învățătură*, fragmentele pe care le-a socotit că ar fi mai ortodoxe, dar să nu atingă prea tare susceptibilitățile *ortodoxiei* celei noi, calvine.

Învățătura mult dezvoltată o găsim numai în *Cazania lui Coresi* din 1581 și în Ms. 131 — sec. XVII — care încă este *Cazanie* ; alte *Cazanii* n-o mai au, trecînd-o în *Molitvenice* (*Euhologii*) ; apropierea mari sînt între *Coresi*, msul de la Ieud, *Codicele Todorescu* și Ursu.

Se poate pune problema vechimii originalului românesc — care de altcum, este o traducere din limba slavă — și ale celorlalte versiuni românești. Dacă cea mai veche versiune ar fi textul rotacizant de la Ieud-Maramureș — cum a fost și cazul *Codicelui voronețean* — atunci cele-

lalte se vor fi orientat după Coresi. E de notat că Fragmentul Todorescu, menționează „cuvîntul” 12 la fel și la Coresi. Codicele sturzan, tot rotacizant, are text cu mult mai redus avînd și părți comune cu celelalte.

Ursu s-a servit dacă nu de versiunea coresiană, de care este mai apropiat, atunci de un izvor comun celorlalte manuscrise care au această *Învățătură*.

Varietatea și numărul manuscriselor dovedește marea circulație pe care au avut-o aceste slujbe mai ales în Transilvania și în special în Bihor, unde le găsim numai în românește. Manuscrisele 10 și 12 Biblioteca Academiei Filiala Cluj, manuscrise slavo-române din sec. XVII, au canonul în slavonește, dar îl au și pe rumânește dovadă că așa se cînta mai des în bisericile sătești. În mănăstiri să va fi cîntat și slavonește, dar la sate nu cred; după cum slujba *Înmormîntării*, a *Patimilor* și însăși *spovedania* s-au făcut numai în românește. Pe aceste nu le găsim în limba slavonă.

* * *

Tipicul Învierii.

I. Ursu f. 298v. Canonul în ziua de Paști depre învierea dmnului nostru lui Is. Hs. popa zică întîi :

1. Blsvitu-i dmnzul nostru. Slava stăi edine. să stii. — Mărire unei sfinte . . . , de aciia Hs. *învisă din moarte*. De aciia iară *Lumia domnului* să ne rugăm. Slava învierii tale domne slavă ție dăm. (Troparul). *Hristos învisă din moarte și cu moartia lui pre moarte călcă și din groapă noao viață ne dăruî. Cîntă de 3 ori.*

De notat că începutul nu este după rînduială Nici nu indică vreun ceremonial, în afara bisericii, ci cred că începe slujba în altar fără stihurile — pripelele — învierii.

Ectenia mare de obicei se spune în biserică înainte de începerea canonului. Formula : *Lumea dmnului să ne rugăm*, este formulă coresiană.

Iată începutul în alte manuscrise :

2. *Codicele Astra*, Sibiu : ante 1620, f. 55.

Semneze cu cădelnița, cruce, ușa cia mare. besereca închisă fiind e preutul cu mare glas să strige :

Slavă sfîntei unul fiind și de viață dătătoriu și neîmpărțită troiță de purure și acum și purure și în vecii veacului. *Amin să răspundă oamenii.*

Iată de ceste *adusături*, ce fac unii *văznete brat* și lovesc cu piciorul în ușe și închid om în beserecă. Acelea nu spune tipicul să facem. Ce numai cum ar răspunde Amin. Să înceapă popa cu diaconul (cu) mare glas tropariu glas 5.

Hristos învise din morți și cu morte pre morte călcă celor din mormînte viață dăruî.

De aci și frații (călugării și poporul) să cînte Hs învise de 3 ori, de aci popa să zică. stih(urile).

Observăm că ceremonialul este foarte simplu, nu recomandă „adusăturile” unora care închid om în beserecă, lovesc cu piciorul în ușe, zicînd

văznete brati (deschideți frați), ci continuă cu pripelele învierii, fără să se cetească evanghelia.

3. *Prăznicariu*, 1728, popa Ion d'a Feneșel, Cluj : pp. 154—157.

Și tocăm și *clopotim* de voe la *utrene* și preotul intră în *oltari* și să îmbracă în toate veșmintele preoțești și în stânga sfnta cruce și în dreapta cădelnița și toți oamini cu lumini aprinse ; în *mănuile* sale, și merg înainte cu doao sfeșnice și eșim în tinda beserecii, cântând această stihiră pe gl. 6. *Învierea ta Hristoase mântuitoriule, îngerii cântă spre ceriuri, și pre noi pre pământ. spodobeste-ne cu inimi curate pe tine să te cântăm și să te mărim.*

Preotul cădește tinda cu toți oamenii și stînd cu fața spre răsărit, strigă cu glas mare : „Slavă sfntei de o flință și de viață făcătoarei și nedespărțitei Troițe, tot deauna acum și pururea și în vecii vecilor, Amin. Strana trop. glas 5. *Hristos învise din morți și cu moartia sa calcă pre moarte și celor din gropi viață le dăruî*”.

După unele manuscrise, după torpar se cîntă *stihurile* — pripelele-verselele — învierii și apoi se intră în biserică.

Redăm troparul Paștilor în versiunile următoare :

a) *Ursu* : Hristos *învise* din moarte și cu moartia lui pre moarte călcă și din groapă noao viață ne dăruî.

b) *Codicele Astra* din Bogorodnicea Laudelor : Hristos *învise* den moarte și cu moartea prea moarte călcă și morților viață dăruî.

c) *Ms. 104*, Ac. Cluj. Hristos *învise* din morți și cu moartea sa moartia *u călcat*, și celora ce era în groapă viață le *deruî*.

d) *Ms. 12 catalog (Comșa)*, Ac. Cluj. Hristos au înviat din moarte și cu moartea lui pre moarte au *biruit* și celor din *iad* viață le dăruî.

e) *Sturze* — Molitvenic, 1698. Hristos *învise* din morți și cu moartia sa călcă pre moarte și celora ce era în gropi viață le dăruî (Idem în *Euhologiul*, Bălgrad, 1689).

f) *Antim*, Catavasier, 1714. Hristos a înviat din morți, cu moartea pre moarte călcînd și celor din mormînturi, viață dăruindu-le.

(Versiunea *Antim* este și cea din zilele noastre).

Transcriem și pripelele în versiunile următoare :

a) *Ursu*, de la Laude :

1. Să învie *dmnzu* și să răsipască *dracii* lui.

2. Și să piară ca fumul dinaintea fumului. Așia să piară *dracii* dinaintea *dmnzului* nostru, iară direpții să să bucure și să să veseliască.

3. Zuoă aciasta a *fiece* *dmnul* noao să ne bucurăm și să ne veselim într-însa.

b) *Codicele Astra*.

1. *Învise tarele* Hristos și să răsipiră *dracii* lui.

2. Cum piere fumul să piară ceiace *nu vor crede în Hristos dătătorul de viață*.

3. Cum să topește ceara de fața focului așa să piară *necredincioșii*, derepții să se veseliască.

c) *Ms. 100*, Ac. Cluj.

1. Ca să învie dmnzău și ca să rășhire toți vrjmașii lui.
2. Așa ca să pieie păcătoșii de fața lui dmnzău, iară direpții ca să să veselească. (Are numai aceste două pripele în loc de patru).
- d) *Sturze* (după Molitvenicul din 1689).
 1. Ca să învie dmnzău și să-s(e) răsăpască vrăjmașii lui.
 2. Ca să pieie cum pierie fumul și cum să topește ceara de fața focului.
 3. Așa ca să piară păcătoșii de fața lui dmezău iară direpții să-s(e) veselească.
 4. Aceasta-i zua care au făcut dmnzău să ne bucurăm și să ne veselim întru ia.
- e) *Antim*, Catavasier, 1714.
 1. Să învie dmnzău și să se risipească vrăjmașii lui.
 2. Precum pierie fumul să piară, precum să topește ciara de fața focului.
 3. Așa să piară păcătoșii de la fața lui dmnezeu și direpții să se veselească.
 4. Aceasta este zioa carea au făcut dmnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa.

Din confruntarea acestor versiuni se vede că izvoarele au fost diferite; prototipul n-a avut 4 stihuri — pripele — și versiunile sînt diferite după locuri și oameni. Cele din Codicele Astra, parcă sînt îndreptate împotriva necredincioșilor, care pe vremea aceea (1620) au fost și calvinii.

Canonul Paștilor ¹⁾

I.

A. *Ursu*, f. 279—285v.

Canonul în zua de Paști de pre învierea dmnului nostru lui is. hs.

Urmează tipicul învierii cu troparul transcris mai sus. Se continuă cu „pesnele” texte din *Învățătură*.

1. Astăzi ieste zi de bucurie și de veselie fraților, zuaa bucuriei și a ispășeniei, zuaa *pacei* și a împăcării. Zuaa ce iară va să fie și înnoirea sufletelor noastre și zuaa adevărat mare și luminată și minunată.

B. *Coresi*, p. 115. *Învățătură întru sfnta și mare Dumineca Paștilor*. Scrisă e de sfntul Ioan Zlatoust Cuvîntul 12 (după S. Pușcariu și Al. Procopovici).

1. Astăzi e zi de bucurie și de veselie, fraților, zioa veseliei și a spășeniei, zioa luminei și a curăției, zioa *pacelor* și a împăcării. Zioa ce iară va să fie și înnoirea sufletelor noastre, zioa adevărită, mare și luminată și minunată.

1) Notăm că, numai la Ursu „Învățătura” este împărțită în stihuri. În alte manuscrise textele sînt în continuare. Ursu a dat structură de Canon „Învățăturii”.

C. *Cod. Todorescu*, f. 191—195. După Drăganu: Două manuscrise vechi. *Învățătură întru sfnta și marea dumineca paștilor scrisă e de sfntul Ion Zlataust Slov. 12.*

1. Astăzi e zi de bucurie și de veselie fraților, zioa veseliei și spășeniei, zioa lumineei și a curăției, zioa *pacelor* și a împăcării, zioa ce iară va să vie și inoirea sufletelor noastre, zioa adeverită mare și luminată și minunată.

D. *Msul e de la Ieud*, p. 28—39. *Poucenie* v. nedelia pasha. *Învățătură* întru cstita și marea dumănec(a) paștilor, scrisă de sfntul ioan zlataust.

1. Astăzi e zi de bucurie și de veselie fraților zua veseliei și a ispășeniei zua *luminei*, și curățireei... zua *pacelor* și a împăcării, zua ce iară ce va să fie *noire* sufletelor noastre, zua adeverită mare și luminată.

E. *Cazania de la Cluj*. *Msul* 131, ff. 80—83. *Poucenie* vă stuiu velicoiu po pashi (*Învățătură* la sfnta și marea (zi) a Paștilor).

1. Astăzi e zi de bucurie și de veselie fraților, zioa veseliei și spășeniei, zioa *luminei* și a curăției zioa *paștilor* și a *păcării* zioa *ei* (ia)ră va să fie și innoirea sufletelor noastre, zioa adeverit mare și luminată și minunată.

F. *Cod. Sturzan*, f. 78—83. După Gaster. Are un text cu mult mai redus pe care-l vom da mai târziu, alături de cel care se citește azi.

II.

A. *Ursu*. Acesta este praznicul praznicelor și sărbătoare aceasta ieste cinstită și sfntită a purtătoriului de lumină zuaa învierii lui hs.

B. *Coresi*. Acesta e praznicelor praznic și sărbătoare. Aceasta iaste cinstită și sfntă a purtătoriului de lumină zioa învierii lui Hristos.

C. *Cod. Todorescu*. Acesta e praznicelor praznic și sărbătoare. Aceasta ieste cinstită și sfntă a purtătoriului de lumină zioa învierii lui Hs.

D. *Msul de la Ieud*. Acesta e praznicelor praznic acesta zi iaste cinstită și sfnta a purtătoriului de lumină zua a învierii lui Hs.

E. *Msul 131, Cluj*. Aceasta e praznicelor praznic și sărbătoare. Aceasta ieste cinstită și sfntă a purtătoriului de lumină zia învierii lu Hs.

III.

A. *Ursu*. Într-aceasta zi rădică pre noi Hs carii eram aruncați în păcate. Într-aceasta zi învie pre noi Hs carii eram aruncați în păcate.

B. *Coresi*, 3, p. 115, r. 2. Într-această zi rădică pre noi Hristos carei eram aruncați în păcate.

Într-această zi învie pre noi care eram morți în păcate.

C. *Cod Todorescu*, lipsă stihira III.

D. *Ieud*. Într-această zi rădică pre noi hs carii eram în înruncați în păcate. Lipsă o stihiră.

E. *Ms 131, Cluj*. Într-această zi rădică pre noi hs carii eram aruncați în păcate. Lipsă o stihiră.

IV.

A. *Ursu, Slava*. Într-aceasta zi raiul deschisă-să să ne îndulcim din cel pom al vieței, cea ce ieste cinstit și sfnțit și viață făcătoriu a lui trup și sânge.

B. *Coresi, r. 12*. Într-aceasta zi raiul deschise să ne îndulcim noi de cel pom al vieței, cea ce iaste curat și de viață făcătoriu al lui trup și sânge.

C. *Todorescu*. Într-această zi raiul deșchise-se să ne îndulcim noi de cel pom al vieței cea ce iaste curat și de viață făcătoriu a lui trup și sânge.

D. *Ieud*. Într-astă zi raiul deșchise-se de ne îndulcim noi de cel pom al vieței : cea ce ieste curat și de viață făcător al său trup și sânge.

E. *Ms. 131*. Într-această zi raiul să deșchisă să ne îndulcim noi de cel pom al vieței, cea ci ieste curat și de viață fătoriu(!) a lui trup și sânge.

V.

A. *Ursu, i. ihiia*. Și acum drept aceia să ne îndulcim toți fraților miei cu bune mulțumituri acestui praznic bun și luminat și să ne bucurăm toți în bucuria dmnului nostru is. hs.

B. *Coresi, p. 117, r. 20*. Derept aceia să ne și îndulcim toți fraților cu bune mulțemite, acestui praznic bun și luminat și să întrăm bucurându-ne în bucuria Domnului nostru.

C. *Cod. Todorescu, f. 5r*, drept aceia să ne și îndulcim toți fraților cu bune mulțemite acestu praznic bun și luminat și să întrăm bucurându-ne de bucuria domnului nostru.

D. *Ieud, p. 34*, drept aceia să ne și noi îndulcim toț(i) fraților cu bure mulțemite aciestui praznic cinstit și luminat și să întrăm bucurându-ne în bucuria domnului nostru.

E. *Ms. 131, 81v*. drept aceia să ne și îndulcim toți fraților, cu bune mulțumite acestui praznic bun și luminat și să întrăm bucurându-ne în bucuria dmnului nostru.

VI.

A. *Ursu*. Că iubitoriu ieste căi dulce și milostiv și-i primește cea de apoi ca și a cea dentăiu și să răpausază și cea ce au lucrat din al unsprăziece cias cași cea din ciasul dintăi și cel de apoi elu-l miluiește și-lu îndulcește.

B. *Coresi, p. 117, r. 38*. Că iubitoriu și cinstitoriu iaste Dumnezeu, că e dulce și milostiv și primește cea de apoi ca și cea dentăi și răpausă cea ce au lucrat den al unsprăzecelea ceas, ca și cea den ceasul dentăi și răpausă cea ce au lucrat, Cea de apoi miluiește-l și cea dentăi îndulcește-l.

C. *Cod Sturzan, p. 79*, că-i buru cinstitoriul despuetoriului primește cea de întâi ca și cea de apoi, îmblânzește cea ce au veritu in al unspră-

zecelea ceas, cași cea ce au lucrat dintâi ; și acela de apoi miluiește și acela de întâi îmblânzește.

D. *Cod Todorescu*, f. 6v. Că iubitor și cinstitor iaste dumnezeu, că e dulce și milostiv și primește cei de apoi ca și cei dintâi și rapoasă cea ce au lucrat den al unsprăzecelea ceas ca și cea din ceasul dintâi și-l răpoasă cea ce au lucrat cea de poi miluiește-l și cea dintâi îndulcește-l.

E. *Ieud*, p. 35. Că iubitor și cinstitor iaste hs că e dulce și milostiv, că primește cea de apoi ca și cea de întâi cea de întâe miluește cea de apoi dăruiește și cu dragoste primește.

F. *Ms. 131*, f. 82. Că iubitor și cinstitor ieste dumnezeu, că e dulce și milostiv și primește cea de apoi ca și cea dentâi și răpausă cea ce au lucrat den al unsprăzecelea cias ca și cea dentâi răpausă cea ci au lucrat, cea de apoi miluiește-l și cea dentâi îndulcește-l.

VII.

A. *Ursu*, 279v. *Slava*. Pentru aceia cătră dumnzu toți să ne apropiem și să ne luminăm, direptii și păcătoșii, bogații și mișeii împreună să ne veselim.

B. *Coresi*, p. 118, r. 7. Pentru aceia vă apropiați toți cătr-însul și vă luminați și cea dentâi și cea den mijloc și cea de apoi, toți împreună plată să priimiți, bogații și meserii unul cu alalt să prăznuiți.

C. *Cod Sturzan*, p. 79, derept aceia intrați în bucuria domnului vostru, și cea dentâi și ai doii, plată să luați bogații și mișeii.

D. *Todorescu*, f. 7v., pentru aceia vă apropiați toți cătră-nsul și vă luminați și cea dintâi și cea di mijloc și cea de apoi toți împreună plată să priimiți, bogații și mișeii unii cu alții să prăznuiți.

E. *Ieud*, p. 35, pentru aceia vă apropiați către obrazul lui hs și vă lumirați cea de intee și cei de apoi toți împreună plată să luați, bogații și meserii urul cu alalt să prăznuiți.

F. *Ms. 131*, f. 82, pentru aceia vă apropiați toți cătră insul și vă luminați și cea dentâi și cea den mijloc și cea de apoi toți împreună plată să priimiți, bogații și meserii unul cu alalt să prăznuiți.

VIII.

A. *Ursu*, f. 280. *I. iniia*. Neîndurătorii și leneșii zuoo aceasta să o cinstim și cine s-au postit și cine nu s-au postit veseliți-vă astăzi cum dmnul zice.

B. *Coresi*, p. 118, r. 10, neîndurătorii și leneșii zioa aceasta să o cinstiți ! Cine s-au postit și cine nu s-au postit, veseliți-vă astăzi, că masa plină iaste.

C. *Sturzan*, p. 80, cea ce au țirut și lenișii și zua cinstiți. Și cea ce s-au postit și cea ce nu s-au postit, bucurați-vă astăzi. Masa gătați și vă îndulciți toți.

D. *Todorescu*, f. 8 r, neindurătorii și *lenișii*, zua aceasta să o cinstiți ce ne s-au postit, și cine nu s-au postit, veseliți-vă astăzi că *masa plină* iaste.

E. *Ieud*, p. 36, scumpii și *lenișii* zua aceasta să o cinstiți, *cire* au postit *cire* nu se-au postit, veseliți-vă astăzi că *masă gătită* iaste nime să nu iasă flămînd.

F. *Ms. 131*, f. 82, neindurătorii și *leneșii* zioa aceasta să o cinstiți, cine s-au postit (șters : s-au ostenit) cine nu s-au postit veseliți-vă astăzi că *masa plină* iaste nime să nu iasă flămînd sau lipsit.

IX.

A. *Ursu*. Toți să ne indulcim aceștii bogății dulci că paștile noastre ieste hs pentru noi s-au junghiat cu toți să împlem din nescăzutul și nedeșărtatul izvor ce iaste hs ispășitorul nostru.

B. *Coresi*, p. 118, r. 14. Ce toți să vă indulciți aceștii bogății dulce, că Paștile noastre, pentru noi să junghie Hristos. Toți să împleți den nescăzutul și nedeșertatul izvor ce iaste Dumnezeu ispășitoriul nostru.

C. *Sturzan*, lipsă peasna IX.

D. *Todorescu*, f. 8 r., toți să vă indulciți aceștii bogății dulce, că paștile noastre printru noi să junghie hs. toți să împleți den nescăzutul și nedeșertatul izvor, ce iaste domneazău ispășitoriul nostru.

E. *Ieud*, ce toți să vă indulciți că paștile noastre sămt aicia *se dentru a toate, iar zâți(?)* că printru noi creștinii junghie-se hs și sângele seu vârsa și tot(?) noi să împlem să nu scază nedeșertatul izvor, ce ieste dzeu spasitoriul nostru.

F. *Ms. 131*, ce toți să vă indulciți aceștii bogății(i) dulce, că paștele noastre pentru noi se junghie hs toți să împleți den nescăzutul și nedeșărtatul izvor ce ieste dumnezeu ispășitoriul nostru.

X.

A. *Ursu. Slava*. Veseliți-vă astăzi cum dmnl zice și gustați ca să știți că-i dulce domnul că hs dmnu *ivi-să* noao și inima să nu plângă astăzi că domnul zice.

B. *Coresi*, p. 118, r. 16. Veseliți-vă și gustați și să știți că e dulce Dumnezeu. Că domnul Dumnezeu *ivi-se noao*. nimea să nu plîngă de *meseretate*.

C. *Sturzan*, p. 80. Nime să nu să plîngă de meserătate astăzi. *Ivitu-s-au depreură* împărăția.

D. *Todorescu*, f. 8v. Veseliți-vă și gustați și să știți că e dulce dumneazău, că domnul dumnezeu *ivi-să* noao, nime să nu se plîngă de *meseretate*.

E. *Ieud*. Veseliți-vă și gustați să ști(ți) că dulce e hs că domnul dmnezeu *învise* noo. nime să nu plîngă de *meserătate*.

F. Ms. 131. Veseliți-vă și gustați și să știți că e dulce dumnezeu, că domnul dumnezeu *ivi-se* noao, *nimea* să nu să plângă de *meserătate*.

XI.

A. Ursu, 11, *i inia*. Că ertăciune păcatelor noastre au făcut astăzi și din moarte au luat toată lumea și nime să nu să teamă de moarte că ne-au descumpărat pre noi mântuitoriul nostru din moarte.

B. Coresi, 11, p. 118, r. 20. Că ertăciunea păcatelor den mormânt au luminat; și nimea să nu teamă de moarte, că ne-au scumpărat mântuitoriul nostru den moarte!

C. Sturzan, 11, p. 80—81. Nime să nu să teamă de moarte că ne-au mântuit mântuitoriul de moarte.

D. Todorescu, 11, 8v., că ertăciunea păcatelor, din mormânt au luminat și nime să nu se teamă de moarte că ne-au scumpărat mântuitoriul nostru den moarte.

E. Ieud, 11, că ertăciunea păcatelor din mormint au *lumirat*, și nime să nu se *tăme* de moarte, că ne-au scumpărat mântuitoriul nostru din moarte.

F. Ms. 131, 11, ertăciunea păcatelor den mormânt au luminat și *nimea* să nu să teamă de moarte că ne-au *scumpărat* mântuitoriul nostru din moarte.

XII.

A. Ursu, 12, f. 280v. Drept aceia, fraților să ne dezlegăm din toate răotățile și din toate vrajbele, și să ne ertăm toți pentru învierea lui hs, că *invisă* hs din moarte și să zicem celora ce urăsc pre noi că frații noștri sinteți și aceia cu dragoste să-i cuprindem că hs ieste pacea noastră.

B. Coresi, 12, p. 128, r. 23. Drept aceia, fraților, să ne dezlegăm toate vrajbele unul de la alalt și pizma ceaia reaoa și să ertăm toți pentru învierea. Și să zicem celora ce urăsc pre noi că „frații noștri sinteți” și aceștea cu dragoste să-i cuprindem. Ca Hristos iaste pacea noastră.

C. Todorescu, f. 8v., drept aceia, fraților să ne dezlegăm toate vrajbele unul de la alalt, și pizma ceaia reoa. Și să ertăm toți pintru învierea, și să *gicem* celora ce urăsc pre noi, că frații noștri santeți și aceasta cu dragoste să-i cuprindem, că hs iaste pacea noastră.

D. Sturzan, lipsă 12.

E. Ieud, p. 37, drept aceea fraților să ne dezlegăm toate vrajbele *urul* de la alalt. și pizma cea rea și să ertăm toț(i) pentru înviere și să *gicem* celora ce pre noi iubăsc frații noștri sânt și cu dragoste să viem, că hs pacea noastră iaste. Cea ce au împăcat ceriul cu pământul.

F. Ms. 131, 82v. Drept aceia, fraților, să ne dezlegăm toate vrajbele unul de alalt și pizma ceaia *raoa* și-s(ă) ertăm toți pentru învierea, și să zicem celora ce urăsc pre noi că frații noștri sinteți și aceștia cu dragoste

să-i cuprindem, că hs ieste pacea noastră cea ce pământul cu ceriul împăcat-au.

XIII.

A. *Ursu*. Pace dat-au noao și apslilor și ucenicilor și noi cu ei ai dragostei făcutu-ne-au feciori și zice hs. îndrăzniți și viniți cătră mine că eu birui-iu toată lumea.

B. *Coresi*, p. 118, r. 29. Pace dat-au apostolilor și ucenicilor săi, pace lăsat-au lor și pre ei și pre noi ai *paceei* și ai dragostei *faptu-ne-au* feciori. Zice Hristos : „Indrăzniți că eu birui-iu lumea”.

C. *Sturzan*, 13, lipsă.

D. *Todorescu*, pace dat-au apostolilor și ucenicilor săi, pace lăsat-au lor, și pre ei și pre noi, ai *paceei* și ai dragostei făcutu-ne-au feciori, zice Hs, îndrăzniți, că eu birui-iu în lumia.

E. *Ieud*, pace dat-au apostolilor săi și ucenicilor săi și pre înșii și pre noi feciori *ne-au fapt*, că zise hs îndrăzniți că eu biruiiu lumea și tot *țirutul* lumiei.

F. *Ms. 131*, pace dat-au apslilor și ucenicilor săi, pace lăsat-au lor și pre ei și pre noi, ai *paceei*, și ai dragostei *făptuiți* feciori, zice hs, îndrăzniți că eu biruiiu lumea și pre *țiiitoriul* lumiei.

XIV.

A. *Ursu, Slava*. Și să cântăm lui hs cântece noao cum zice david pro-roc și toți depreună să cântăm lui dzu în glas de veselie că mare-i domnul și lăudatu-i foarte și mărirea lui n-are sfârșenie.

La *Coresi*, *Sturzan*, *Todorescu*, *Ieud*, *Ms. 131*, lipsă stihira 14.

XV.

A. *Ursu, i inea*. Mare-i domnul și mare-i tăria lui că deșertă și zdrobi pre înălțatul și trufașul diavolul și pre moarte călcă și pre toți invisă și viața de veci noao dăruî.

La *celelalte lipsă stihira a 15-a*.

XVI.

A. *Ursu* ²⁾, Cea ce pământul cu ceriul au împăcat și s-au împreunat toți într-una, și păreții cei cetăți de vrajbă spart-au cu sfnt trupul lui hs ne-au descumpărat și din iad ne-au scos și ne-au mântuit pre noi hs.

B. *Coresi*, p. 118, r. 27. Cea ce pământul cu ceriul împăcat-au, s-au împreunat toți întru o împreunare și păreții cești cetăți de vrajbă spart-au

²⁾ Ursu n-a luat textele din „Învățătură” în ordinea lor. A trecut peste unele părți și a ales ce i sa părut mai potrivit scopului urmărit.

cu trupul său. P. 118, r. 34 : și den iad ne-au scos și au izbăvit pre noi den silnicii a diavolului și den robii lui scumpăratu-ne-au.

C. *Sturzan*, lipsă.

D. *Todorescu*, f. 9v, și din iad ne-au scos și n-eau izbăvit pre noi din silnicii a diavolului și din robii lui scumpăratu-ne-au.

E. *Ieud*. Cella ce au împăcat ceriul cu pământul și părenii ceea ce-i cetăți³⁾ de vrajbă spart-au cu trupul său.

F. *Ms. 131*, 82v, cella ce pământul cu ceriul împăcat-au, ș-au împreunat toți intru împreunare și păreții ceea cetăți de vrajba spart-au cu trupul său... Și din iad ne-au scos și ne-au izbăvit pre noi de sâlniciia diavolului, den robia lui descumpăratu-ne-au.

XVII.

A. *Ursu*. Amără-să iadul că gustă pre cinstitul trupul a lui hs cum *isaia*⁴⁾ prorocește. Amără-să iadul că-l sparsă hs pre elu intru adânc. *Slava*, amără-să amu iadul că deșertă-se de toți. Amără-se iadul că batjocurit fu. Amără-se iadul că lăpădat fu că priimi trup și dmnzu aflasă că priimi ce văzu și văzu dracul în ce nu știu *i. inia*. Amără-să amu că înghiță pre cella ce nu-l știa moartea, înghiți-o pre el ca unu de toți și deșertasă de toți și pre el sângur răpi-l, ca u leu și-și zdrobi dinții săi că pentru păcatele noastre muri Hs ce în Hs păcate nu să află și că Hs pătemi fie ce vi ce să află în rostul lui hicleșig. Că vremea ieste cum să cade noao a zice unde ți-i iadule biruirea ta.

B. *Coresi*, p. 126, r. 36. Amări-se iadul că gustă cinstitul și sfntul trup al Domnului cum *Isaia* prorocește : Amări-se iadul că timpină tine josul. Amări-se amu, derepce să deșertă. Amări-se amu căce batjocurit fu. Amări-se amu că legat fu, că priimi trup și Dumnezeu află ; că priimi ce văzu și căzu în ce nu știu, înghiți pre cella ce nu-l știa moartea. Înghiți-l, și cunosc el pre trup. Înghiți viața și călcat fu de viață. Înghiți ca unul den toți și se deșertă de toți. Și pre el singur răpind ca un leu, ce-și sfărâma și-ș frămse dinții săi. Că pentru păcate moarte biruia ce intru.

C. *Sturzan*, p. 81. Amări-se, că îmbucă de trupul lui și adecă așteptă în Galelei de strigă și iadul se amări-se și căzu gios, amări-se și se deșertă, amări-se și fu batjocură. Și trupul lui se *tîpină* cu dumnezeu, luo pământu și *tâinpiră* cia celuia ce vede și căzu intru ce nu știa unde ți-i mortia acolo, unde ți-i biruirea.

D. *Todorescu*, 9v. Amări-și iadul, de gustă cinstitul și svntul trup al domnului, cum *isaia* prorocește. Amări-se iadul că întâmpină tine gios. Amări-se amu derep ce se deșertă. Amări și amu că ce batjocurit fu. Amări-se amu că legat fu, că primi trup și pre dumnezeu află. Că primi ce văzu și căzu în ce nu văzu. Înghiți pre cella ce nu-l știa moartea. Înghiți-l și-l cunosc el. pre trupu. înghiți viața și călcat fu di viață, înghiți-l

³⁾ Repetă un fragment, și scrie : și păreții ceea cetăți de vrajbă.

⁴⁾ *Isaia*, cap. XIV, v. 9, 11, 15 și cap. XXXVIII, v. 18, *Biblia*, București, 1938.

⁵⁾ Fragmentul *Todorescu*.

ca unul de toți și se deșertă de toți și pre el sângur răpi-l ca un leu ce-și svărămă și-și frămse dinții săi. că pentru păcate moarte biruiia.

E. *Ieud*. Amări-se iadul că gâstă și cinstit sfntul trup a domnului hs, cum zise isaia proroc. Amări-se amu iadul derepce deșertă. Amări-se amu că legat fu că priimi trup și dumnezeu află și priimi ce văzu și văzu ce nu știu îngâți pre cela ce moarte nu știe. Și că îngâți viața și culcat fu de viață, și inghiți ca urul de toți și să deșertă de toți și se rătăsiți ca u leu și-ș fărămă denții săi că pentru păcate moartea biruiia.

F. *Ms. 131*. Amări-se iadul că gustă cinstitul și sfntul trup al domnului. cum procește isaia Amări-se iadul că tâmpină tine josul. amări-se amu derepce să deșertă, amări-se amu căce batjocurit fu. Amără-se amu că legat fu. că priimi trup și dumnezeu află că primii ce văzu și căzu în ce nu știu, inghiți pre cela ce nu știa moartea. inghiți-l și cunoscu el pre trup. inghiți viața și călcăt fu de viață. inghiți ca unul den toți și-și deșertă de toți și pre el singur răpi-l ca un leu ce-l sfărămă și-ș frămse dinții săi. că pentru păcate multe biruiia.

XVIII.

A. *Ursu. Slava*. Invisă hs și toate le supusă. Invisă hs și să bucurară îngerii. Invisă hs și căzură dracii. Invisă hs și din putrejune slobozitu-ne-au pre noi. *I inia*. Invisă hs și din blăstăm slobozi-ne. Invisă hs și pre noi încă ne-au înviat cu el. Invisă hs și noi încă *invisăm* și să *avăm* toți bucurie. Invisă hs și din moarte începătoriu morților fu.

B. *Coresi*, p. 119, r. 9. Ce intru Hristos păcate nu află, și să deșertă de acia *veninul* morției. Că păcate Hristos nu fece, nice să află *hitlesugu* intru rostul lui. Că vremea iaste acmu cum să cade a zice : „Unde ți-e maorte tăriiia ? Unde ți-e iadule biruirea.

Invisă Hristos, iară tu te supuseși. Invisă Hristos și se bucurară îngerii. Invisă Hristos și căzură dracii. Invisă Hristos și morții sloboziră-se. Invisă Hristos și den putrejune slobozimu-ne. Invisă Hristos den blăstem dezlegatu-ne-am. Invisă Hristos și noi încă *inviemu-ne*. Invisă Hristos și noi cu nusul invisem. Invisă Hristos den moarte începătoriu morților fu. Că a lui e slava și ținerea și cinstea și închinăciunea și frămsețea cea mare, acmu și pururea și în vecii veacilor. Amin.

XIX.

C. *Sturzan*, p. 81. Invisă dumnezeu și tu pogoritu fuse, și invisă dumnezeu și căzură dracii, invisă dumnezeu și viață vie și se bucurară îngerii : invisă dumnezeu, nece unul morte nu-i în groapă, dumnezeu invisă pentru morți, începătura morților fu acelaia-i *țirutul* și slava, în veac *adevăr*.

(De notat că în codicele Sturzan, în loc de Amin se scrie *adevăr*, formă foarte veche, din sec. XVII — după Drăgan).

D. *Todorescu*, f. 100, ce intru hs păcat nu află și se deșertă de acia *veninul* morției. că păcate hs nu fece. nise se află *hitlensug* în rostul lui,

că vremea iaste acmu cum se cade a zice și unde-ți e moarte tăriia, unde-ți e iadule biruirea.

Todorescu, f. 11 r. *Invis* hs. iară tu te supuseși, *invis* hs și se bucurară ingerii, *invis* hs și căzură dracii, *invis* hs și morții sloboziră-se *invis* hs și den putrogiune slobozimu-ne, *invis* hs și noi încă *viemu-ne*, *invis* hs și noi cu nusul *invisem*, *invis* hs den moarte începător morților fu. Că a lui este slava și ținerea și cinstea și închinăciunea, și frămseșea cea mare acmu și pururea până în veciia veacului. Amin.

E. *Ms. Ieud*, și se deșertă amu *veru* morției, că hs păcate nu *fece* niee se află *hiclesig* întru rostul său, că ieste a gice acmu unde ți-e moarte tăriia, unde ți-e iadu biruirea.

Invis hs iară tu cazuș(i). *Invis* hs și ingerii să bucurară, *invis* hs și căzure dracii, *invis* hs și morții slobozi-se-ră-să, *invis* hs și din *putregiune* slobozi-ne. *invis* hs și din blăstăm dezlegatu-ne, *invis* hs și noi cu rusul (nusul) *invisem*, *invis* hs den moarte începător morților fu, că a sa e slava și *țirerea* și ciste și *închinăciurea* și frămseșea cea mare în vecie vecilor. Amin.

F. *Ms. 131*. Că intru hs păcate nu-s(e) află. și-s(ă) deșartă de aciiia *veninul* morției, că păcate Hs nu *fece*. neci să află *hitlesug* întru rostul lui. că vremea iaste acmu cum se cade a zice unde ți-e moarte tăriia, unde ți-e iadule biruirea.

Invis hs iar tu te *supuseși* *invis* hs și-s(ă) bucurară ingeii. *invis* hs și căzură dracii, *invis* hs și morții sloboziră-să, *invis* hs și den putregiune slobozimu-ne, *invis* hs și din blăstem dezlegatu-ne-am, *invis* hs și noi încă *inviemu-ne*, *invis* hs și noi cu *nusul* *invisem*, *invis* hs den moarte începătoriul morților fu. că a lui e slava și ținerea și cinstea și închinăciunea și frămseșea cea mare, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

XX.

A. *Ursu*, f. 282. Hristos *invis* din moarte și cu moartia lui pre moarte călcă și din groapă noao viață ne dăruî.

Slava. Ca a lui dmnzu ieste mărirea și cinstia și închinăciunea și frămseșea cea mare. I inia.

Vom transcrie și textele corespunzătoare din Molitvenicul lui Antim, tipărit în Rîmnîc în 1706.

p. 362. *A celui dintru sfinți părintelui nostru Ioan Arhiepiscopul Tari-gradului. Zlatoust. Cuvînt de învățătură în sfnta și marea duminecă a Paștilor. Blagoslovește. Părinte.*

De iaste cineva bun credincios și iubitoriu de Dumnezeu, să se îndulcească de acest praznic bun și luminat...

(*Ursu* punct 7, pag. 279v, la *Slava*).

Bogații și săracii împreună dăntuîți. Cei ce ați ținut și cei (*Ursu* 8) leneși cinstiți zioa. Ceiace ați postit și ceiace n-ați postit veseliți-vă astăzi. Masa iaste întinsă, induciți-vă toți... Nime să nu plîngă pentru sărăcie,

că s-au arătat împărăția cea de obște. Nime să nu să plîngă de păcate, că ertarea din groapă au răsărit. Nime să nu se teamă de moarte că ne-au slobozit pre noi moartea mântuitorului... Prădat-au iadul cela ce s-au pogorit în iad.

Amăritu-l-au pre dinsul gustind trupul lui : și aceasta mai nainte au zis Isaia strigând : Iadul, zice, s-au amărit întîmpinîndu-te pre tine jos.

Amăritu-s-au că s-au implut.

Amăritu-s-au că s-au batjocurit.

Amăritu-s-au că s-au omorit.

Amăritu-s-au că s-au surpat.

Amăritu-s-au că s-au legat.

Luat-au trup și de Dumnezeu s-au lovit.

Luat-au pămînt și a întîmpinat ceriul.

Luat-au ce vedea și au căzut întru ce nu vedea.

Unde-ți iaste moarte acul.

Unde-ți iaste iadule biruința.

Inviat-au Hristos și au căzut dracii.

Inviat-au Hristos și se bucură îngerii.

Inviat-au Hristos și nici un mort nu iaste în groapă, că Hristos sculîndu-se din morți începătoriu morților s-au făcut.

Aceluia e mărirea și stăpînirea în vecii vecilor. Amin.

Din Codicele sturzan, p. 78—83, 127—134.

Să neștire buru creștin de dumnezeu iubit, să se îndulcească de bunu praznicu de astăzi. Să neștire de șerbi cu bunăravu, să între bucurîndu-se de bucuria domnului seu : S-au neștire de întăia ceas lucratu, să ia astăzi plată deriaptă. S-au neștire după al treilea ceas veritu, să blagodoriască și să prăznuiască. S-au neștire după al șasele ceas ajunsu, nime să nu se spăimânte, că într-o nemică nu se va deșerta, Se se u neștire după al noule ceas lăsatu, să sâ apropie, nemică să nu să tiamă. Să u veritu neștire în al unsprăzecelea ceas, să nu se teamă de pestelă că-i buru cinstitoriul despuietoriului : priimește cela de întăi, ca și cela de apoi ; îmblînzește cela ce au veritu în al unsprăzecelea ceas, ca și cela ce au lucrat dintăia ; și acela de apoi miluiește. și acela dentăi îmblînzește și acelaia dă, și acela dăruiește, și lucrul cînstește și pune laudă. Derept aceia întrați în bucuria domnului vostru : și cea de întăi, și a doii, plată să luați ; bogații și mișei sotu cu sotu să vă încetați, cea ce au firut și leneșii, și zua cistiți, și cea ce ai postit și cea ce nu s-eau postit, bucurăți-vă astăzi. Masa gătați și vă îndulciți toți : vițelul gras. Nime să nu iasă flămând ; și toți să vă îndulciți cu mișei și cu bogați de burătatea burătăței de astăzi. Nime să nu plîngă de meseretate astăzi, Ivitu-se-a depreură împărăția. Nime să nu plîngă de păcatele sale astăzi că ertarea de în groapă se au luminat. Nime să nu se tiamă de morte, că ne-au mântuit mântuitoriul de morte. Stînse, ce era firut de dinsu munci iadul, cela ce au pogoritu în iadu. Amări-se, că inbucă de trupul lui, și adecă așteptă

în Galelei de strigă, și iadul se amărise și căzu gios, amări-se și deșertă, amări-se și fu batjocură. Și trupul lui se ti pină cu dumnezeu, luo pământu și *tâmpirăcia* celuia ce vedea și căzu întru ce nu știa. unde ți-i mortia acilo, unde ți-i *biruirea*. Învisă dumnezeu și tu pogoritu fuse; și învisă dumnezeu și căzură dracii; învisă dumnezeu și viață vie și se bucurară îngerii; învisă dumnezeu, nece unul mortu nu-i în groapă; dumnezeu învisă de întru morți, începătura morților fu; aceluai-ai *țirutul* și slava în veac. adevăr."

Din compararea textelor care cuprind *Învățătura* la Paști, putem observa cum Ursu n-a copiat întreg textul coresian, sau chiar cel maramureșan ci a omis unele părți. Textul lui Antim are un alt început cu totul diferit de al celorlalți copiiști. La bază, manuscrisele vechi și cel coresian au avut un izvod pe care Coresi cu cărturarii de la Șchei l-au cizelat, ici și colo ceva l-au modificat. Sînt apropieri așa de mari între aceste texte și ale lui Coresi, încît se poate admite un izvod mai vechi și decît cel coresian, probabil maramureșian ori chiar moldovean.

Transcriem și fragmentele corespunzătoare din *Paraclisul* copiat de *Rafail din Dragomirna* în 1661 care cuprinde și „Poveste la svntele Paști”, *Propovedania de paști a lui Zlatoust*, reprodus de Gaster, Crestomație, I, p. 178—182.

Această poveste nu este identică cu textele noastre și nici cu al lui Antim. Are fragmente unele apropiate altele identice. *Învățătura* este foarte lungă, — 15 foi — și are un caracter meditativ, de comentariu.

P. 180 ... iar *neștine* s-au nevoit de s-au postit din ceasul dintăiu, el va să ia astăzi plată dreaptă, iar de s-au *întrăziat neștine* pîn la al treilea ceas, bine să mulțămască lui dmnz și să prăznuiască ...

P. 181 ... deci pentru-aceia veniți fraților, să întrăm cu bucurie întru bucurie domnului nostru, bogații și meserii și cei dintăiu și cei de apoi, de luați plată dreaptă ... — ... cea ce s-au postit și cea ce nu s-au postit, veseliți-vă astăzi toți ... masa iaste gata să vă îndulciți toți(i).

P. 182 ... să nu ne temem de moarte ... — ... iadul să amără, pentru ca să ispiți să guste trupul svntii sale; și adevă isia proroc sirgii înainte de strigă și zise adevă: *ade* (iadule), amăriși-te că te timpinași cu fiul lui dmnzu, amăriși-te și te deșertași, amăriși-te și fusăși batjocurit ... unde-ți-i *ade* (iadule) *biruirea*? învisă hs și tu fusăși biruit. *învisă* hs și căzură dracii, *învisă* hs și să bucurară îngerii ... hs să sculă din morți și fu începătura morților spre înviere ...

Pînă aici textele stihirilor au fost luate din „Învățătură”. De aci încolo, textele sînt foarte apropiat de cele oficiale.

XXI.

A. *Ursu*. Hristos noao paști jirtva de viață mielul lui dmnzu cea ce luo păcatele lumii.

B. *Cod sibian*, f. 250v. din peasna VIII. *Hiristos* noao paștile jirtvă de viață, mieluşelul domnului luași păcatele lumiei.

XXII.

A. *Ursu*, f. 282. Îngerul străga o încungiurată de bucurie fecioară bucură-te, o iară bucură-te că fiul tău *ivi-să* din groapă a treia zi.

B. *Cod. sibian*. Îngerul strigă bucură-te și iară te bucură, că fiul tău *invis* a treia zi den groapă.

C. *Ms. 100*. Îngerul strigă o prea încungiurătoare bucură-te fecioară și iară te bucură că fiul tău a înviat a treia zi din groapă.

D. *Antim*. Îngerul a strigat cei plină de dar : bucură-te feciară bucură-te și iarăși zic bucură-te, că fiul tău a înviat a treia zi din groapă și pre morți i-au ridicat veseliți-vă noroade.

XXIII.

A. *Ursu*. Lumină-să, lumină-sănoul erosalim și acmu slava domnului pre tine străluci, cu glasuri acumu bucură-te besereca lui dmnezu, tu cinstită și *înfrămșetată* născătoarea dmnului, bucură-te cu sculara celuia ce născuși.

B. *Cod. sibian*. Luminași-te, luminași-te noao ierusalime, că slava domnului spre tine răsări. prăznuiește acum și bucură-te sione. tu cinstită și *înfrămșează-te* născătoarea lui dumnezău de învierea lui Hristos.

C. *Ms. 100*. Luminează-te, luminează-te, luminează-te Ierusalime cel nou, că mărirea lui dumnezeu pre tine a strălucit, desmiardă-te acum și te bucură sione, iară tu preacurată te *înfrămsășază* a lui dumnezeu născătoare de sculara celui ce l-ai născut.

D. *Antim*. Luminează-te, luminează-te, noul Ierusalime, că a Domnului slavă spre tine a strălucit. Saltă acum și te bucură sione iară tu curată născătoare de Dumnezeu, veselește-te întru învierea nașterii tale.

XXIV.

A. *Ursu*, f. 282v. O dumizăiască, o a lui dumizău iubitoare. O dulce *glăsitoare* nu acmu cu noi în deșert făgăduiși a fi pînă în sfrășitul veacului hse doamne ce a credincioșilor ținere și nedejde avînd bucurămu-ne.

B. *Cod. Astra*. O dumnezeescul, o dulcele-ți glas, hse, că cu noi nu în deșert făgăduiși a fi pînă la sfrășitul veacului hse că el credincioșilor ținere și nădejde avînd bucurămu-ne.

C. *Antim*, f. 36. O dumnezeescul, o iubitul ; o prea dulcele glasul tău, că cu noi făr de minciună te-ai făgăduit să fii, pînă la sfrășitul veacului Hse : prea carele întărire de nădejde, credincioșii avîndu-l ne bucurăm.

XXV.

A. *Ursu*. Cursără purtătoarele de mir muerole și spusără veste bună apostolilor zicînd îndrăzniți îndrăzniți amu și străgară bucurați-vă că hs *invis*-au din moarte.

B. *Cod. sibian*. Curseră mironosițele de *dederă* veste apostolilor, îndrăzniți amu îndrăzniți și strigați că *hs* învise a treia zi den groapă.

C. *Antim*. Muerile au alergat să spuie apostolilor, îndrăzniți acuma îndrăzniți : că *Hs* au înviat a treia zi din groapă.

XXVI.

A. *Ursu*. O paști mari și luminate hsoase doamne. O preaînțelepciunea cuvîntului lui *dmnz*u și puternic dătătoriu de viață și de dulceață ție *dmne cuminecăm*-ne întru luminata zua de astăzi a împărăției tale.

B. *Cod. Astra*. O paștile mari și prea luminate hse cu prea înțelepciune cuvîntul lui dumnezeu și tăria dă noao din iele ție să ne *înțelepțim* și să ne *cuminecăm* întru luminatele zile împărăției tale.

C. *Ms. 100*. O paștile cele mari și prea luminate hse, O preaînțelepciunea și puteria cuvîntului lui dumnezeu dat-ai noao să ne *împreunăm* și cu tine să petrecem întru zua cea *neînserată* a împărăției tale.

D. *Antim*. O paștile mari și preasfințite Hse, o înțelepciunea și cuvîntul și puterea lui Dumnezeu : dă-ne noao mai adevărat să ne împărtășim cu tine, întru neîncetată zioă a împărăției tale.

XXVII. *Svetilna*

A. *Ursu*. Trupul domnului adormi ca *u* mort fiind împărat și domn și a treia zi învisă și pre Adam rădică și moartea deșertă, paștile neputrede ispășeniia lumii.

B. *Cod. Astra. Svetelna*. Cu trupul adurmi ca *u* mort împăratul și dumnezeu a treia zi învise și Adam rădică den *putredire* și deșertă moartia. paștile *neputrdului* lumii de mîntuire.

C. *Ms. 100. Svetelna*. Cu trupul adurmi ca un mort împăratul și domnul și a treia zi *învie* și pre Adam îl rădică den putregiune și răsipi moarte. Paștile *neputrede* lumii de mîntuire.

XXVIII.

A. *Ursu*, f. 283. Aicia zi na hvalitele *ve sec dihania* (toată suflarea) de-acia cîntă. Domnul *dmnizu ivitu-s-a* noao blagoslovit vine numele lui. glas 5.

B. *Cod. Astra*. Toată *dihania* să laude dumnezeu, lăudaț domnul din ceriu lăudați-l *el* toți ingerii lui. lăudați-l *el* toată *sila* lui ție cuvine-să cîntare în sion doamne.

C. *Antologhion, Caransebeș, 1936, p. 49. Lăudăciunile*. Toată suflarea să laude pre domnul, lăudați pre Domnul din ceriuri, lăudați-l pre El întru cei de sus ; Ție se cuvine cîntare Dumnezeule. Lăudați-l pre El toți ingerii lui, lăudați-l pre El toate puterile lui. Ție se cuvine cîntare Dumnezeule.

XXIX.

A. *Ursu*. Să învie dmnizu și să să răsipască dracii lui. și să piară ca fumul dinaintea vîntului. Așa să piară dracii dinaintea dmnzului nostru, iară dreptii să să veselească.

Că izbăvire dat-au noao hs și pentru noi trupul ș-au muncit și așa au adus pre noi din moarte la viață și din învierea la lumină și de la robie la slobozie și ne-au descumpărat de la vrajbă la dragoste preo noi Hs. *)

B. *Cod. Astra*. Învis tarele Hs și răsipi dracii lui.

C. *Ms. 100*. Ca să învie Dumnezeu și să să răschire toți vrăjmașii lui.

D. *Antim*. Ca să învia Dumnezeu și să se răsipească vrăjmașii lui.

XXX.

Zuoa aceasta ce fece domnul noao să ne bucurăm și să ne veselim întrînsa și de acmu să ne iubim ca pre dmnizu să iubim și de acmu să nu imblăm cupă voia trupului ce după voia sufletului că au dat noao pre cuviință și cu dreptate a lăcui cu dragoste și cu împreunarea lui Hs, cu pace și cu lungă răbdare cu înțelepciune și cu dulceață să viem⁶⁾.

XXXI.

A. *Ursu*. Zuoa învierii de astăzi ne luminăm întrînsa tîrguind dmnului unii cu alții să ne priimim și să zicem celora ce urăsc pre noi, ni să ne ertăm toți pentru învierea lui Hs și așa să străgăm.

Hs învisă din moartea și cu moartia lui pre moarte călcă și din groapă noao viață ne dăruî.

B. *Cod. Astra*. Cu zio învierii luminămu-ne tîrgurilor și unul alt priimim, zicem frați celor ce ne uresc noi ertăm toți pentru învierea și să strigăm Hs învisă din morte și moartea pre moarte călcă și morților viață dăruî.

C. *Ms. 100*. Zua învierii luminarea sărbătorilor unul cătră altul să priimim și să zicem frați celora ce nu ne iubesc pre noi și să ertăm pre toți pentru înviere și așa să strigăm. Hristos au înviat din morți și cu moartea lui pre moarte au biruit și celora din iad viață le dăruî.

D. *Antim, Slavă înia, Glas acelaș*. Zioa învierii și să ne luminăm cu prăznuirea și unii pre alții să îmbrățișăm : să zicem fraților și celor de ne urăsc pre noi. Și să ertăm toate pentru învierea și așa să strigăm : Hristos au înviat din morți cu moartea pre moarte călcîndu-o și celor din mormînturi viață dăruîndu-le.

*
* *
*

În timpul cînd se cîntă Laudele — Hvalitele — se face sărutarea icoanelor, iar la ultima stihiră, cînd se cîntă „unii pre alții să ne îmbrăți-

6) Aceste stihiri le are numai Ursu și sînt niște predicuțe, compuse probabil de el.

șăm" credincioșii se îmbrățișează după datina veche. În Ardeal, acest lucru nu se mai practică, dar la Ruși da ; și poate și în alte părți. După *Cuvîntul de învățătură* al lui Ioan Gură de Aur, se face încheierea slujbei și împărțirea paștilor : piine stropită cu vin. Binecuvîntarea lor se face în Joia Mare după liturghie. Obiceiul de a prepara *paștile* în felul acesta este o reminiscență de pe vremea calvinilor, mai ales că în unele locuri se dă separat piinea și separat vinul ($1\frac{1}{2}$ păhărel).

Ritualul acesta al utreniei este fastuos și bogat în lucruri noi față de cel obișnuit din duminici și alte sărbători.

Această redactare a Canonului Paștilor, făcută de popa Ursu din Coțiglet și trecută în Molitvenicul său din 1676, este unică în literatura cultică ortodoxă românească. Cu greu s-ar putea stabili *măsura* amestecului pastorilor calvini în structura acestui ritual. Influența calvină este dovedită și prin Cîntecele calvinești introduse la sfîrșitul Canonului.

Valoarea acestui Canon stă în stilul și structura limbii românești în secolul al XVII-lea în Bihor, în jurul Beiușului. Stil bogat, avansat, de structură independentă fără influențe maghiare, textele nefiind traduceri, ci prelucrări originale. Cum, pînă acum în manuscrisele cunoscute, nu s-a găsit o redactare similară, redactarea Ursu, rămîne unică și caracteristică graiului bihorean de pe acele vremuri. Studiul lingvistic deoparte, comparația unor texte, în special *Învățătura la Paști*, cu texte slavone ar putea stabili în ce măsură Ursu a stăpînit și aceasta limbă alături de limba maghiară. Cultura slavonă și cea preoțească, cred că și le-a însușit în una din mănăstirile moldovenești, de pe unde a adus în desagă și cea mai prețioasă merinde : Cazanla Lăpușneanu din a II-a jumătate a secolului XVI-lea carte, care a servit lui Varlaam drept originl pentru CAZANIA sa din 1643.

Dacă pînă aci structura Canonului în mare parte a fost ortodoxă, cele ce urmează din acest ritual, nu mai sînt după rînduiala „veche”, „ortodoxă” ci după rînduiala nouă „ortodoxă”, recte calvină. La sfîrșitul slujbei el introduce două cîntece calvinești, dintre care primul încă n-a fost identificat.

Acest cîntec cuprinde vestirea, muierilor mironosițe, de către inger de învierea lui Hristos, iar al doilea este un cîntec de Paști, pe care-l găsim în colecțiile maghiare, precum și la popa Giurgiu din Lunca Sprie. Amin-două au refrene după modelul reformat.

Iată cîntecele „de pe învierea lui Iisus Hristos”. Primul se cîntă imediat după terminarea „Canonului”.

32, f. 234. *În dimineața paștilor la i t r o s (utrenie, slujba de dimineață) cîntări de vederea îngerului la mormânt cum au șezut pre piatră.*

Viniți, viniți, toate limbile de vedeți lumina credinței că ne-au învis din moarte prorocul mesia — ce să spune numele Isus Hristos.

(Refren) Mare veselie noao, că drept păcatele noastre el muri drept viața noastră elu să sculă noao pre veselie.

Vine, vine, maria magdalina și altă mărie să vază mormântul și iată

cutrămur mare fu ingerul dmnului amu pogoră din ceriu la mormânt. Mare veselie noao că drept păcate elu muri drept viața.

Ingerul, ingerul dmnului prăvăli piatra de pre ușa mormântului și sculă din moarte pre fiul lui Dmzu, pre Is. Hristos domnul nostru. Mare veselie noao, că drept păcatele noastre el muri drept viața noastră elu să sculă noao spre veseie.

Ingerul, ingerul dmnului șezu pre piatră și fața lui era fulgerul ceriului vășmintele lui era albe ca neaua *vederoasă*.

Mare veselie noao că drept păcate elu muri drept viață.

De frica ingerului dmnului *cutrămură*—să ceia ce străjuia trupul lui hs în mormânt și *căzură gios* ca și morții fură fără de putere.

Mare veselie noao drept păcate elu muri drept viața sculă noao pre veselie.

Răspunsă ingerul dnului cu mare veselie cuvânt pre pământ și zisă marie magdalinie și tuturor mironosițelor nu vă *temere-ți-vă*.

Mare veselie noao drept păcate elu muri drept viață.

Bine știu, bine știu că is. hs. răstignitul voi căutați ce nu iese aicia că s-au sculat din moarte cu au zis voaco că elu va muri ce a treia zi va învia.

Mare veselie noao drept păcate elu muri și drept viață să sculă noao spre veselie.

Viniți, viniți, de vedeți locul unde au zăcut trupul dmnului și curund *păsați* de spuneți ucinilor lui — Mare veselie că s-au sculat hs din moarte.

Mare veselie noao drept păcate elu muri și drept viață să sculă noao pre veselie.

Cu cintecul următor Ursu începe seria cintecelor la sărbători și în cinstea unor personaje mari (Noe, Avram, Moise, David...) din Testamentul vechi. Il transcriem, fiind pus imediat după cel de la sfârșitul utreniei.

f. 285v.

Cântec de pre învierea lui Is. Hristos

(În original, versurile sint scrise continuativ). Le-am separat după versiunea Giurgiu și originalele maghiare.

1

Hristos sus să rădică
Păcatele noastre le spălă
Și pre cari-i elu-i iubi
Sus în ceriu elu-i sui.
Hristos descumpără
ceastă lume toată
cu sftă moartia sa.

2

Puternice dumnz
Din morți te rădicași
Astăzi noi tine te lăudăm
Cu cântece veselite
Hristos descumpără
ceastă lume toată
cu sftă moartia sa.

3

Zăcu el în mormânt
 În treizăci și șase de ceasuri
 Dupa-acea să rădică
 Că-l sculă Tatăl sfnt.
 Hristos descumpără
 ceastă lume toată
 cu sfntă moartia sa.

4

Pogoră jos pre păcură (în iad)
 Bunii de acolo să-i scoată
 Răii acolo să-i lasă
 Mari chinuri să pățască.
 Hristos descumpără
 ceastă lume toată
 cu sfntă moartia sa.

5

Hs susu să rădică
 Pildă noao ne dede
 Cum și noi să ne rădicăm
 Cu el într-una să ne veselim.
 Hristos descumpără
 ceastă lume toată
 cu sfntă moartia sa.

6

Împăcătoriu Is. Hs.
 Fiiul tatălui sfnt
 Roagă tu pre tatăl sfnt
 Să ne pre noi ispășască.
 Hristos descumpără
 ceastă lume toată
 cu sfntă moartia sa.

7

Cel giudeț sfnt vinitoriu
 În puteria tatălui sfnt
 Judeca-va ceastă lume toată
 Pre buni și pre răi.
 Hristos descumpără
 ceastă lume toată
 cu sfntă moartia sa.

8

Dmnul Hristos
 La giudeț cînd va vini
 Tuturora el va plăti
 Bunilor și răilor.
 Hristos descumpără
 ceastă lume toată
 cu sfntă moartia sa.

Urmează învățătura :

O milos, milostivnic Is. Hs. iartă pre noi domne, poclon 3 — închinăciuni. Veselie mare *avăm* noi în tine ispășitoriu Is. Hs. bucuriia noastră, capul șerpelui zdrobiși și dracul călcași și-l biruiși și ispășenie *dihaniei* tale dăruși, din moarte amară *scosăși noi afară* drept noi murind pre cruce cu amară moarte noao tocmiși lege în toată vremea. ce plățiși drept păcatele noastre și *pusă-și gios* toată moartia de veci, *păgubitura păcura* cea amară străcași cu moartia ta cu sfntă puteria ta *invisăși* toată lumia. Tatăl dede ție toate aruncă-le supt tine toate acmu fără frică, facem noi cinste și *uluiață* dreptă tatălui și ție Hse că soția noastră ieste cu tine noi purciedem după tine pre *fericăciunea* de veac — Amin.

Acest cîntec este traducere făcută din limba maghiară. Îl avem și în colecția *Agyagfalvi* din 1642, precum și în *Graduale* de pe la 1650, colecții pe care le-a putut avea la îndemină, atît la *Giurgiu*, cît și la Ursu, iar mai tîrziu, 1697 și la Viski.

Le transcriem pe toate, precum și un text maghiar din Gönczi (1654) și în traducere mai liberă.

II. *Popa Giurgiu* din Lunca Sprie, p. 56.
Pe margo : Acesta este și la Ispas cântec.

Al cincilea cântec la Paști

Hristos sus să rădică
Păcatele noastre spăla
Și pre cine el iubi
Sus în ceriu elu-i sui
Hs descumpără ceastă
lume toată cu sfntă moartea sa.

Puternice doamne
Cine din moarte sculași
Astăzi pre tine te lăudăm
Cu cîntece veselite.
Hs descumpără ceastă
lume toată cu sfntă moartea sa.

În mormânt elu-și zăcu
În triizăci și șase de ceasuri
Apoi el să sculă.
Lu sculă Tatăl sfnt.
Hs descumpără ceastă
lume toată cu sfntă moartea sa.

Pogoră gios pre păcură
Cei buni să-i slobozască

La Giurgiu lipsește ultima strofă și nu continuă cu învățătura lui Ursu.

De asemenea lipsă ultimul verset din original. Acesta lipsește atit la Agyagfalvi, cit și la Viski.

Cei răi acolo să-i lase
Mare chin ei să pațe.

Hs sus să rădică
Noao pildă ne dea.
Cum noi încă să ne rădicăm.
Cu el într-una să ne veselim.
Hs descumpără ceastă
lume toată cu sfntă moartea sa.

O vinitoriu,
Sfnt biruitoriu
Într-o putere cu Tatăl sfnt
Giudeca-va ceastă lume toată
Și buni și răi.
Hs descumpără ceastă
lume toată cu sfntă moartea sa.

Venitoriu Isus Hristos
Fiul Tatălui sfnt
Roagă tu pre Tatăl sfnt
Cum să ispășască pre noi.
Hs descumpără ceastă
lume toată cu sfntă moartea sa.

III. *Agyagfalvi*, 1642, p. 59. Transcriere interpretativă 7).
Alia (alt cîntec).

Christus feltámada mi bünönket
(Hristos a înviat, păcatele noastre).
Christus sus s-au sculat
Și pecatele noastre s-au spalăt
Și cari ie-l iubi
Sus în cer ie-l îi dușă

Dumnezeu descumpără ceastă
lume cu svntă moartea sa.
Puternice Dumnezeu
De la morți s-au sculat
Astăzi noi pre iel lăudam
Cu chentece veselite.
Dumnezeu etc.

7) Versul indicat pentru repetiție, nu este tradus.

En mormentu s-a sculat
Treizeci și șase de ceasuri.
După-aceia se sculă sus.
Den puterea Tatălui svnt.

Dumnezeu pogori pre păcură
Să slobozască pre buni ;
Răii să-i lase acolo.
Mare chinul să *pațe*.

Dumnezeu descumpără etc.

Christos s-au sculat
Pildă nouă a sa-au lăsat
Cum și noi să ne sculăm
Cu-iel într-una să veselim.
Dumnezeu descumpără etc.

Oh ! venitor svnt giudeț
Ce iești în chipul Tatălui svnt
Tu vei giudeca ceasta lume
Pre buni și pre răi.

Dumnezeu descumpără ceastă
lume toată cu svntă moartea sa.

Iertătorul Iesus Christuș
Fiul Tatălui din cer
Roagă pre Tatăl svnt
Sa dea nouă Duhul svnt.

Dumnezeu descumpără ceastă
lume toată cu svntă moartea sa.

IV. *Viski*, 1697, p. 389, nr. 31 ⁸⁾

Christus fel tāmada, mi būnūnket el.
Christus susu s-au sculat.
Pecatele nostre le-au spelat
Și care ielu iubi
Sus en cser ielu-i duse.
Dumnezeu descumpere ceastă lume
totă cu svent morte sa.

Puternice Dumnezeu
De la morte s-au sculat.
Astăzi noi pre iel laudem
Și-n cintece frumose
Dumnezeu descumpere...

En mormentu se culche.
Treizeci și șase de ceasuri.
Dupa-aceaia se scule sus,
Den putere Tatelui svent :
Dumnezeu descumpere...

Transcriem *literal* prima strofă pentru ortografia lui Agyagfalvi :
p. 59 Alia.

Christus fel tāmada mi būnōnket Christus szuszu szez szkulat.

Pekatele nosztrā szau szpalat, și kari jéle jubi, szusz én tser jé lui
dusză. Dumnędzēju deszkumpéré csaszta lume totă cu szvnté morté sza.

Christuș susu s-au sculat,
Pilde noe aș-au lesat,
Cum și noi se ne sculem,
Cu iel entr-una se ne veselim :
Dumnzeu descumpere...

Oh venitor svent giudeț,
Ce iest în chipul Tatălui svnt,
Tu vei giudeca ceaste lume,
Pre buni și pre răi :
Dumnezeu descumpere...

Entrembletor Iesus Christuș
Fiul Tatălui din cer
Roghe tu pre Tatel svnt.
Se de noe Duhul svnet :
Dumnezeu descumpere...

8) Versetul indicat pentru a-l repeta, nu este tradus.

V. Gönczi, 1654, p. 137.

1. Chirstus fel támada, mi bününket el-mosa — és kiket ő szereté menyországban fel-vivé, Ur Isten megválta mind az világot szent halálával.

2. Mindenhato Ur Isten, halottaibol fel támada, mi is ötet ditsirjük, vigaszságos énekekkel.

Ur Isten megválta mind.

3. Koporsóban feküvék harminczhat oráiglan, az után feltámada, kit felkölt szent Atya. Ur Isten meg :

4. Oh jövendő szent Biro, ki Atya-képpen vagy hato, itillyed ez világot, jokat és gonoszokat Ur Isten megváltá mind a világot szent halálával.

5. Közben járo Christusunk. Atya Istennek szent Fia, kérjed te szent Atyádat hogy idvoztisen minket Ur Isten megváltó mind ez világot szent halálával.

Minden vers után ezt is iterálhatni.

Már mi mind örüljünk, mert haragban kik voltunk, minket meg bélteltat. Christus egy reménységünk aldott Atya Istennel.

Textul nu are aceeași versiune românească în ultimele versete. La Ursu și ceilalți este amintit și Dhul sfnt, ceea ce în edițiile maghiare din 1590, p. 152 și 1654 nu este ; o indicație de versiune unitariană, care nu admit Sfinta Treime.

Textul e identic și la Szenczi din 1654, p. 222, Szegedi, 1593, p. 156, și în colecțiile catolice.

Față de marea apropiere a textelor românești din manuscrisele Giurgiu și Ursu, de cele din Agyagfalvi, admitem existența unei colecții mai vechi din 1564, care s-a tipărit⁵⁾ și din care s-au scos copii de către ceilalți pastori *calvino-români* iar mai târziu probabil după versiunile cu ortografie maghiară, s-au transcris cu ortografie chirilică românească.

Puținătatea textelor de felul acesta, atribuite pastorilor calvini între anii 1560—1660 din epoca de presiune calvină și al „pastorilor” *româno-calvini* dintre 1660—1700, datorite tot presiunii calvine, pentru cucerirea „sufletelor” nației valahe și dusă la „mintuire”, dovedesc lupta religioasă și națională dusă de „nația” valahă pentru a-și apăra *legea, limba și viața*.

Totuși pătrunzind structura lingvistică a acestor texte, vedem și simțim cum se mlădiează limba și ce frumoasă „întorsură” are fraza în limba pe care o vorbea poporul, fiindcă și acești „cărțulari” erau din popor și alături de el. Au simțit că aceste presiuni ori cât de tari ar fi, se vor frânge, iar nația cu tot ce are ea se scutură ca de un lanț greu care l-a strâns și a vrut să-i stingă suflul, viața, libertatea și ființa. Lanțurile s-au scuturat și nația a biruit.

BIBLIOGRAFIE REZUMATIVĂ

1. *Codicele Astra*, Biblioteca Astra Sibiu, prezentat de At. Popa; *Codicele Astra*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 7—8, 1963.
2. At. Popa, *Codicele sibian*, ms. nr. 55 din Biblioteca mitropolitană din Sibiu, Cluj, 1964, în ms.
3. Ms. 10 (Cat. Comşa), Bibl. Filialei Cluj a Academiei R.S.R. (1679).
4. Ms. 12 (Comşa) din aceeaşi Bibliotecă, sf. sec. XVII.
5. *Euhologiu*, tipărit în Bălgrad, 1689.
6. *Euhologiu*, Sturze, ms din 1698, Col. particulară.
7. Ms. 100, din Bibl. Filialei Cluj, a Academiei R.S.R.
8. Ms. 104, *idem*.
9. *Catavasier*, Tirgovişte, 1714.
10. *Prăznicariul lui popa Ion din Feneşel*, ms. din 1728. Col. particulară.
11. At. Popa, *Cazania de la Cluj*, Biblioteca Academiei R.S.R., Filiala Cluj, ms. 131.
12. S. Puşcariu şi A. Procopovici, *Diaconul Coresi, Carte de învăţătură*, v. I, Bucureşti, 1914, tipărită în Braşov, Cuvintul 12 la Paşti, p. 115—118.
13. I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI, IV, Codicele de la Ieud-Maramureş*, Bucureşti, 1925, „Învăţătură la Paşti”, p. 28.
14. *Codicele Sturzan*, în Haşdeu, *Cuvente den bătrîni*, II, Bucureşti, 1879, p. 78.
15. N. Drăganu, *Codicele Todorescu şi Codicele Marţian*, Bucureşti, 1913, p. 191 şi urm.
16. Gaster, *Crestomaţie*, I, Bucureşti, 1879, p. 78.
17. *Euhologiu*, Rîmnic, 1706.
18. At. Ppa, *A existat o Cazanie moldovenească în sec. al XVI-lea?*, în „Cercetări lingvistice”, nr. 1, Cluj, 1965.

COLECȚII DE CÎNTECE CALVINEȘTI

a) în limba română, litere latine și ortografie maghiară

1. *Fragmentul Todorescu*, publicat de Sztripszky H. și Alaxics G.: Szegedi Gergely, *énekese könyve, román fordításban*, Budapest.
2. Sándor Gergely de Agyagfalva.
3. *Graduale*, Drăganu N., 1650.
4. I. Viski.
5. Gönczi Gy., *Enekes könyv*, Lőcse, 1654.

b) în limba română, literă chirilică

1. Popa Giurgiu din Luncasprie, *ms.*
2. Popa Ursu din Cotiglet, *Cazanie*, ms. Colecție particulară.
3. Popa Ion din Luncasprie.
4. Ms. 167, Biblioteca bis. sf. Nicolae Braşov, Gaster I, p. 136

STUDIUL MUZICII ECLESIASTICE ÎN GRECIA DE AZI

de : prof. ALEXANDRU ELIAN

Problemele ridicate de muzica psaltică în vechea cultură românească vor trebui, într-un viitor apropiat, să fie abordate potrivit unui plan și folosindu-se mijloace de altă amploare decât cele încercate până în prezent. Într-adevăr muzica bisericească bizantină, precum și cea postbizantină sau neogreacă, în care sînt prezente puternice influențe orientale, a cunoscut o largă răspîndire în țările românești, datorită atât apartenenței noastre la Biserica răsăriteană, cît și împrejurărilor istorice în care s-au dezvoltat vechea cultură și artă românească. Manuscrise de muzică bisericească cu notație psaltică și cu textul cîntărilor în limba greacă (alături de cea slavă) se copiază în Moldova, încă în a doua decadă a secolului al XVI-lea la mănăstirea Putna, unde, pe vremea lui Alexandru Lăpușeanu, ființa o școală de muzichie (muzică ecleziastică) la care veneau să deprindă tradiția muzicală bizantină și învățăcei drept-credincioși de peste hotare. Cu trecerea vremii și creșterea influenței grecești în cultură și în Biserică, muzica ecleziastică bizantină sau de tradiție bizantină și-a consolidat pozițiile, mai ales în Țara Românească și Moldova, astfel că manuscrise grecești de muzică psaltică au circulat intens în mănăstirile și bisericile românești, mai ales cînd în unele dintr-însele se luase obiceiul să se cînte paralel — la cele două strane, atât în limba țării, cît și în grecește. Mai tîrziu, cum este bine știut, psalți români, de mare talent și cu temeinică pregătire, au îmbogățit această tradiție muzicală cu alcătuirile lor, în care însă au căutat să respecte linia unei tradiții seculare. Urmele acestei intense cultivări a muzicii psaltice în vestmintele ei grecești o constituie numeroasele manuscrise muzicale — *psaltichii* cum sînt numite cu un termen generic — păstrate astăzi în bibliotecile românești și — după cîte ne putem da seama — încă neîndestulător puse în valoare de cercetătorii de specialitate.

În Grecia unde a înflorit, cu veacuri înaintea noastră, această muzică psaltică, unde numărul codicelor muzicale era, în chip firesc, mai mare și unde trăiseră și oameni ai Bisericii care îmbogățiseră această tradiție cu creațiile lor, cu multe veacuri în urmă, valorificarea — cu mijloacele pe care ni le oferă muzicologia modernă — a codicelor muzicale se făcuse mai mult întîmplător și cu rezultate insuficiente. De curînd, însă, s-a luat inițiativa unei munci colective, bine organizate, pentru cercetarea muzicii ecleziastice grecești și specialiștii au fost încurajați și sprijiniți și de Consiliul național de cercetări al Greciei. În 1969, învățatul grec Manolis K.

Hatzigiakumis, a prezentat amintitului Consiliu un raport care — în același timp — constituie oarecum și planul unei viitoare istorii a muzicii grecești bisericești din perioada bizantină, de sub stăpînirea turcească și din epoca mai nouă. Schița lui M. K. Hatzigiakumis, în care se expun atît sarcinile care stau în fața muzicologilor greci în acest sector de activitate, cît și mijloacele pe care le-au propus pentru aducerea lor la îndeplinire, ni s-au părut deosebit de sugestive și putînd să constituie un prilej bine-venit de reflexie din partea cercetătorilor de specialitate de la noi, confrunțați cu probleme de aceeași natură, care-și așteaptă o grabnică dezlegare. Am tradus, astfel, micul studiu al muzicologului grec după textul publicat în 1971, într-una din cele mai prețuite reviste de cultură grecești „Parnasul”¹⁾. După care am adăugat cîteva considerații ale noastre privind, desigur, numai o latură a problemei, cea care ne este familiară :

Interesul pentru studiul muzicii bisericești grecești a crescut fără în-
doială, în zilele noastre. Pe de altă parte, explorarea temeinică (dîn partea
unor cercetători occidentali) a perioadei propriu-zis bizantine, a facilitat,
dar — într-un anume chip — a și izolat domeniul cercetării. În acelaș
timp, cunoștințele actuale delimitează mai limpede studiile de muzicolo-
gie în genere și supun unei revizuii direcțiile de cercetare și obiectivele
urmărite de specialiști. Numai că pentru orice formulare de propuneri
concrete trebuie neapărat să fie luate în considerație anume principii gene-
rale, care sînt inerente caracterului și specificului de cercetare în muzica
bisericească :

A) În primul rînd, muzica bisericească greacă (bizantină și post-
bizantină) este, înainte de toate, de natură „paleografică”. Este așadar
vorba de o artă „moartă”, a cărei substanță se află ascunsă și aproape
inaccessibilă în nenumărate manuscrise muzicale, scrise în vreme de circa
o mie de ani. Cea dintîi îndatorire rămîne, prin urmare, semnalarea de
la început și strîngerea metodică a acestui uriaș material (care rămîne
încă cu desăvîrșire neexploatat), acțiunea avînd în mod firesc drept obiec-
tiv vrednic de realizat publicarea sa, în cele din urmă.

B) Întreaga producție muzicală bisericească trebuie considerată ca o
unitate indisolubilă, în dezvoltarea ei istorică. Din nefericire, asupra aces-
tui punct o anume greșită înțelegere este răspîdită. Totuși perspectiva
istorică-diacronică este privită, în problema care ne preocupă, ca un prin-
cipiu de o importanță fundamentală. Este, adică, indispensabilă cercetarea
intensă, concretă, a întregului material, din secolul al IX-lea pînă la înce-
putul secolului al XX-lea, fără ca, pe deasupra, să se ignoreze materialul
contemporan (mai cu deosebire cel oral) care continuă să existe, vivace
și bogat. În special perioada stăpînirii turcești prezintă cel mai mare
interes, odată ce de-a lungul ei s-a conservat sau s-a modelat tradiția. De
aceea studierea muzicii bisericești postbizantine, atît de ignorață de toți
(greci și străini) constituie sarcina principală în cercetările aîd progra-
mate. Prin studiul și cercetarea perioadei de dominație otomară se vor

¹⁾ Manolis K. Hatzigiakumis, *Studiul și cercetarea muzicii eclesiastice grecești*, în
periodicul „Parnasos”, seria a II-a, 13 (1971), pp. 567—573.

putea semnală etapele diverse de evoluție, se vor preciza eventualele diferențieri sau influențe, vor deveni cu puțință confruntările, și — în același timp — se va facilita deslegarea marii probleme a lecturii vechilor cîntări și a transcrierii în sistemul cel nou. Este într-adevăr neînchipuită și nebănuită pentru mulți bogăția muzicală a acestei perioade. Pînă atunci materialul rămîne, cum s-a spus, aproape neexploarat și afirmațiile sentențioase (pozitive sau, cel mai adesea, negative) cu privire la muzica bisericească din perioada de mijloc și cea finală a stăpînirii turcești, sînt, sub raport științific, lipsite de fundament. De altfel cercetarea nu se interesează, în prima ei formă, de evaluarea estetică, ci de adevărul istoric și pe acesta, în primul rînd, îl slujește.

C) Acest efort de cercetare, în cadrele mai sus arătate, presupune, de la cercetător, anume însușiri de bază. În primul rînd stă cunoașterea cea mai deplină a muzicii bizantine (după noul și vechiul sistem de notare) sau, încă, și o formație și educație muzicologică, în general (să cunoască muzica europeană și măcar unele elemente din cea orientală). Este, apoi, de la sine înțeles că, pentru muzicologul specializat, se cere, în același timp, o solidă pregătire istorică, filologică și paleografică. De asemenea, o cunoaștere desăvîrșită (poate, ducînd lucrurile mai departe, o trăire) a cultului ortodox (cunoașterea tipicului, o imnografie etc.) în măsura în care muzica bizantină este exclusiv bisericească și — mai ales — legată indisolubil de ortodoxie.

*
* *
*

Aceste constatări introduc într-un domeniu nou activitatea științifică și impun o nouă organizare și o nouă metodologie pentru studiile muzicologice. În mod concret, se cere mai întîi studiarea sistematică, sub raport paleografic și istoric, a muzicii bisericești, în primul rînd a celei post-bizantine și a celei neogrecești contemporane (perioada stăpînirii turcești și sec. al XIX-lea avansat). Din acest punct de vedere se impune neapărat să se promoveze anume lucrări în legătură cu acestea, care — dincolo de însemnătatea lor științifică de sine stătătoare — vor folosi în același timp și ca bază pentru cercetarea intrinsecă (adică punerea sau rezolvarea problemelor propriu-zis muzicologice). Aceste lucrări se impart — sub raport științific și metodologic — în trei grupuri fundamentale. Dintre ele cel dintîi implică mai mult o colaborare și eforturi comune (în orice caz perseverență și timp îndelungat). Dimpotrivă, al doilea și al treilea se sprijină mai ales pe rîvna individuală și pe o aplicație bine îndrumată metodic.

1. *Cataioage descriptive speciale ale manuscriselor.* Caracterul pur paleografic al studiilor de muzicologie impune, fără îndoială, de la început investigații speciale asupra manuscriselor muzicale, care alcătuiesc primul și unicul izvor al materialelor de muzică eclesiastică (pînă în primul pîtrar al veacului trecut). De fapt masa considerabilă de manuscrise — care se datorește existenței sistemului de scriere în codice (cu toate urmările care decurg de aci) și lipsel, în același timp, a tipografiilor dotate cu semne

muzicale — rămâne încă inaccesibilă. Cea dintâi îndatorire, rămâne deci localizarea și descrierea analitică a codicelor muzicale. Din nefericire, față de o sarcină atât de însemnată, cercetarea se găsește încă în fașă. Mai întâi, încă nu s-au alcătuit cataloage descriptive, speciale și complete. Cele care există (foarte puține la număr) au două neajunsuri fundamentale : a) se mărginesc de obicei la colecții mărunte de manuscrise și b) descrierea este lacunară, deoarece ceea ce este mai important lipsește aproape cu desăvârșire dintr-însa și anume cercetarea muzicologică. Autorii se mulțumesc, adică, să alcătuiască simple liste de ceea ce cuprind manuscrisele.

Lacunele, deci, în această problemă concretă sînt uriașe. Ca o cerință de ordin general (cu neputință de îndeplinit pentru moment) putem spune că ar fi ideal să se alcătuiască nu „Catalog general descriptiv al manuscriselor muzicale”, divizat în trei părți principale :

În prima parte s-ar înfățișa, strînse laolaltă, toate manuscrisele păstrate care prezintă semne *ecfonetice* și care sînt cele mai vechi. În cea de a doua — manuscrisele muzicale propriu-zise, iar în ultima parte, manualele cu caracter teoretic.

Firește că un asemenea proiect ambițios, este cu neputință de îndeplinit, atât sub raport teoretic, cît și practic. Dimpotrivă, este ușor și se impune să se alcătuiască cataloage speciale, pe regiuni sau pe biblioteci (care se întîmplă să fie destul de bogate în manuscrise muzicale). Eforturile trebuie să se îndrepte în mod deosebit asupra teritoriului grecesc (în centrele mănăstirești, în bibliotecile publice și în colecțiile particulare), unde se păstrează un număr impresionant de manuscrise muzicale din vremea stăpînirii turcești și din veacul trecut. Numai aceste cataloage speciale și exhaustive (în care prezentarea manuscriselor trebuie să se facă în ordine cronologică sau sistematică) vor ajuta în chip hotărîtor la progresul studiilor de muzicologie.

Altminteri ar fi cu putință să se alcătuiască — în acelaș timp — și alte cataloage mai speciale (ca cele de copiiști, de posesori etc.), unde se vor indica și centrele unde se copiau manuscrisele, atelierele în care se împodobeau, și alte elemente de acest fel. În acest sector se deschide, de fapt, un cîmp larg cercetării.

2. *Compozitori și dascăli de muzichie*. Este vorba de un capitol de mare interes științific și național, care ar cuprinde în structura sa înregistrarea întregii producții muzicale, de la Ioan Damaschin pînă la începutul veacului al douăzecilea. Sub raport metodic, poate fi divizat în patru perioade principale : a) de la Ioan Damaschin, la Cucuzel ; b) de la Cucuzel, la Petru Peloponezianul ; c) de la Petru Peloponezianul, la cei trei dascăli Hrisant, Hurmuz și Grigorie ; d) de la cei trei dascăli, pînă la începutul secolului al XX-lea.

Etapele fundamentale ale lucrării vor fi, în primul stadiu al ei, trecerea pe fișe a cataloagelor și cercetarea exhaustivă a manuscriselor pentru confecționarea unui indice alfabetic al compozitorilor și dascălilor de muzichie, cunoscuți și necunoscuți. La aceste nume se vor adăuga de fiecare dată și poreclele sau alte mijloace de identificare care se găsesc

în cîntările manuscrise. În al doilea stadiu, o dată cu sistematizarea fișelor, i se va da lucrării și o structură cronologică, așa încît în forma ei finală să însemne deopotrivă și o schemă de istorie a muzicii bizantine și post-bizantine. Astfel studiul compozitorilor va furniza baza pentru publicarea binevenită, în cele din urmă, a unui fel de Patrologii muzicale.

Dispoziția specială a materialului pentru fiecare compozitor sau dascăl se va face după cum urmează : a) În primul rînd se vor da elementele biografice care s-au păstrat sau care se vor descoperi ; b) Va urma, nemijlocit, o dată cu trimiterile corespunzătoare la codicele lor, lista cîntărilor manuscrise ; c) Se va continua cu indicarea cîntărilor publicate (cînd este cazul), și acestea cu trimiterile respective ; d) În sfîrșit, se va adăuga bibliografia existentă. În afară de acestea, în fruntea fiecărei unități (potrivit cu înfățișarea inițială) se va pune o introducere cuprinzătoare, în care se vor discuta probleme de ordin general, tendințe, direcții, se va arunca o privire generală asupra întregului material și se vor trage concluziile corespunzătoare. O întreprindere atît de vastă și cu o atare bază, nu poate fi, evident, concepută fără un progres concomitent al studiilor de paleografie. Astfel, încercările întru totul binevenite ale lui G. Papadopoulos („Contribuții la istoria muzicii noastre bisericești”, Atena, 1890 și „Privire la istoria muzicii noastre bisericești”, Atena, 1904), trebuia în mod inevitabil să aibă, independent de obiectivele lor extinse, rezultate foarte limitate. Astăzi, deci, cînd progresul tehnic și vremurile pașnice îngăduie și facilitează deplasări, investigații, fotografierea lesnicioasă a codicelor etc., se impune inițierea unei explorări sistematice pentru completarea (la răstimpuri) a operei acesteia, a cărei importanță depășește, neîndoios, îngustele granițe naționale.

3. *Bibliografia analitică și critică.* Instrumentele pentru studiul muzicii eclesiastice grecești vor fi, negreșit, completate prin alcătuirea unei bibliografii generale, analitice și critice, divizate, în mod fundamental, în două părți :

A) În cea dintîi se vor descrie toate cărțile imprimare de muzică psaltică, de la 1820 (anul apariției primei cărți de muzichie) pînă în 1971. Aceste tipărituri alcătuiesc unica sursă a creației și activității muzicale din două veacuri, și sînt în acelaș timp cheia înțelegerii materialelor muzicale transmise prin tradiție.

B) În a doua parte vor fi strînse, cît se poate mai complet, periodicele și publicații de sine stătătoare. În speță va trebui să se cerceteze cu grijă întreaga bibliografie străină, care cuprinde în primul rînd perioada bizantină propriu-zisă. Dimpotrivă, pentru vremurile mai noi, cercetarea bibliografică trebuie să se îndrepte, cu specială stăruință, spre materialele care se află risipite și neștiute în periodice rare, greu accesibile și care au avut o viață scurtă (mai ales din Constantinopol), sau și spre alte tipărituri neogrecești. Într-însele se cuprinde un material foarte important pentru alcătuirea unei istorii a muzicii bisericești din epoca contemporană. Și în sectorul bibliografiei, ca de altfel și în cele două mai sus arătate, lucrările

preliminare sînt aproape inexistente, pe cînd — măcar sub aspect general — dificultățile nu sînt, aici, atît de greu de biruit.

*
* *
*

Această programare sistematică, continuarea perseverentă a cercetărilor și colaborarea, în parte, a Institutului național de cercetări, aveau — prin urmare — să grăbească cercetarea, care astăzi se află la un punct destul de satisfăcător. Concret vorbind :

a) S-a început alcătuirea bibliografiei, avînd drept prim obiectiv descrierea completă și analitică a cărților tipărite de muzică dintre anii 1820—1971. Aproape că s-a și încheiat alcătuirea primului volum care cuprinde tipăriturile muzicale ale veacului trecut și are ca titlu general : „Bibliografia analitică și critică (1820—1900)”. Imprimarea volumului, în măsura în care o vor îngădui anume considerente de ordin tehnic, a fost programată să înceapă la mijlocul anului curent (1971). În această perspectivă s-au și dat la lumină, cu caracter documentar, circa două coale tipografice, pe de o parte ca să se înfățișeze metoda de lucru și să se facă, astfel, posibilă discuția anticipată a specialiștilor, și, pe de altă parte, să se înfrunte de pe acum (și să se înlăture), toate dificultățile cu caracter tehnic privind imprimarea și aspectul grafic. Această probă editorială va justifica, cu siguranță, proiectul original.

b) În același timp cercetarea a pășit la investigații asupra compozitorilor și dascălilor de muzică. S-a și constituit — o dată cu despuieră și fișarea sistematică a cataloagelor tipărite — un catalog exhaustiv de nume proprii, care se îmbogățește și se completează neconștient cu indicații bibliografice speciale de arhivă, pentru fiecare compozitor sau dascăl. Paralel cu aceasta se strîng la o laltă și organizează într-un *corpus* unitar, copiii cunoscuți de manuscrise psaltice. Și în aceste două sectoare eforturile de investigație au dat roade bogate. Aceste lucrări (asupra compozitorilor și a copiștilor), se vor publica în curînd, fie și numai sub formă de machetă.

c) S-a programat o serie specială de publicații, care va cuprinde exclusiv descrieri de manuscrise de muzică psaltică. Primul volum este de pe acum în curs de pregătire ; el va cuprinde manuscrise din colecții particulare și din bibliotecile mai mici ale Atenei. (Al doilea volum al seriei va cuprinde manuscrisele Bibliotecii Naționale, care vor fi descrise, de cum va fi cu putință accesul facil la ele). Aceste manuscrise provin — în cea mai mare parte — din vremea stăpînirii turcești și din veacul trecut. Acestui prim volum îi incumbă sarcina de a deveni un model pentru metoda de descriere a manuscriselor de muzică psaltică. În sfîrșit, se alcătuiește un volum independent suplimentar cu titlul „Liste de manuscrise dotate de muzică psaltică (1453—1820)”, în care se vor cuprinde, în mod selectiv reproduceri (*specimina*) de pe manuscrisele muzicale caracteristice și datate (de la Cucerirea Constantinopolului pînă la 1820, anul editării primei tipărituri muzicale). În afară de însemnătatea pur paleo-

grafică a volumului, se va putea realiza urmărirea stadiilor succesive de dezvoltare ale scrierii muzicale în vremea stăpînirii turcești. Se depun eforturi pentru adunarea de facsimile, în succesiune cronologică, pentru anumite piese muzicale. Se va ușura, astfel, neîncurcat de mult studiul schimbărilor succesive ale sistemului de notare, în dependență de lectura cîntărilor.

După cum se observă cu ușurință, aceste lucrări privesc la drept vorbind, muzica bisericească post-bizantină (din perioada stăpînirii turcești) și neogreacă. Totuși, în anumite sectoare (cînd este vorba de compozitori, de copişti, de descrierea manuscriselor) ele se extind, oricum, și asupra perioadei bizantine. Prin acestea se promovează aproape exclusiv studiul filologic și istoric, pe care se va sprijini, în faza următoare, cercetarea muzicologică propriu-zisă. Pînă atunci, independent de cele de mai sus, ar fi de dorit să se constituie — ca o încununare — un centru special și de sine stătător, pentru cercetarea, în general, a muzicii naționale. Acest centru ar avea ca misiune de bază constituirea unei arhive de microfilme, în care s-ar putea aduce, treptat, manuscrisele de muzică bisericească bizantină, care se păstrează în întreaga lume. Acestea din urmă reprezintă, fără îndoială, o necesitate de ordin științific și este așteptat de întreg poporul."

Nu putem confrunța, desigur, fiecare din constatările, observațiile și propunerile lui M. K. Hatzigiakumis cu realitățile pe care acelaș domeniu de investigație le dezvăluie pentru bibliotecile, colecțiile și instrumentele de valorificare ale fondurilor (manuscrise și imprimate) respective din țara noastră. Lăsînd pe seama specialiștilor în muzicologie aspectul pur teoretic al problemei, vom atinge doar, în treacăt, chestiuni legate de disciplina azi cunoscută sub numele de codicologie. Mai împede: vom încerca să precizăm în ce măsură manuscrisele de muzică psaltică sînt, la noi, accesibile cercetărilor și prin ce mijloace materiale cuprinse într-însele sînt comunicate unor specialiști care nu sînt în acelaș timp și paleografi experimentați pentru scrierea grecească.

De la început trebuie amintit că numai o mică parte din fondurile publice de manuscrise grecești (dar și românești sau în alte limbi) din țară sînt catalogate. Pentru domeniul grecesc, cataloage imprimate și elaborate după cerințele zilelor noastre, s-au alcătuit numai pentru codicele aflătoare în Biblioteca Academiei R.S. România și încă numai pentru 1066 dintr-însele (circa 350 de piese își așteaptă încă un catalog tipărit)²⁾. Celelalte biblioteci mari ale țării posedă inventare, care se pun la dispoziția cercetătorilor, nu însă și cataloage tipărite. Inventarele fiind instrumente de evidență a bunurilor și nu de valorificare științifică a lor, este ușor de înțeles că — cel mai adesea — oferă numai date insuficiente pentru cei ce le consultă în vederea elaborării de lucrări științifice. Un catalog cumulativ al codicelor, pe scară națională, este un deziderat a cărei

²⁾ Vezi Alexandru Elian, *Manuscrisele grecești din Biblioteca Academiei*, în „Studii și cercetări de documentare și bibliologie”, nr. 2—3/1967, pp. 271—276+3 pl.

înfăptuire va mai cere încă mult timp, chiar dacă ne-am mulțumi, pentru o primă fază a sa, cu un fișier, purtînd indicații — în chip firesc — succinte. Numeroase biblioteci, cu colecțiile lor de manuscrise, care au luat mai de curînd ființă, deplasarea unor codice dintr-o colecție într-alta, îmbogățirea neîncetată a fondurilor, fac dificilă, pentru cercetător, constituirea unor liste complete de codice (după orice criterii ar urma să fie constituite), indispensabile pentru lucrările de mari proporții, sprijinite pe material manuscris.

Dificultăți se ivesc, însă, și atunci cînd sînt în ființă cataloage impimate și anume pentru sectorul care ne preocupă, și anume acela al muzicii bisericești. Într-adevăr, eleniști distinși, dublați de paleografi pricepuți s-au văzut descumpăniți în fața problemelor pe care le ridică un codice muzical sau cu notație psaltică.

Cînd Constantin Litzica înfățișa, în 1900, Academiei Române rezultatele cercetărilor sale asupra unui prim grup de 162 codice grecești³⁾, pe care-și luase sarcina să le catalogheze, nu se putea opri să nu facă următoarea constatare :

„Cît despre cele 19 psaltichii⁴⁾, din care unele sînt foarte frumos scrise, nu pot spune cită valoare au, căci nu cunosc de loc muzica religioasă orientală”. Este drept că el adăuga, ca un fel de mîngiere, dătătoare de nădejdi : „Totuși trebuie să relevez următorul lucru : De cîtiva ani încoace învățații apuseni au început să se preocupe de muzica religioasă a bizantinilor ; pentru dinșii însă e o greutate mare în aceste cercetări faptul că muzica bisericii orientale e cu totul deosebită de muzica occidentală ; dar la noi această dificultate nu există, încît, pornind de la psaltichiile de mai sus și de la altele asemenea, s-ar putea ușor studia acest teren, unde mai sînt atîtea lucruri de făcut”. E vorba, desigur, de deziderate care nu și-au găsit încă împlinirea. Litzica însuși în marele său catalog din 1909 și în suplimentul din 1912, s-a mulțumit să dea cele mai sumare și vagi indicații, ori de cîte ori era vorba de un manuscris de muzică psaltică. Uneori natura culegerii a putut fi determinată (Catavasier, anastasimatar, stihirar etc.) și numele alcătuiturilor de cîntări sînt date e drept numai sub forma de simple liste, fără alte precizări. Deseori, însă, se folosește termenul generic de psaltichie, fără nici o lămurire asupra cuprinsului real al codicelui și se încearcă doar datarea acestuia.

La fel a procedat, în 1940, și N. Camariano în al doilea tom al Catalogului manuscriselor grecești din aceeași colecție, lucrat de altfel cu o grijă deosebită și nimeni n-ar fi lucrat într-alt chip, fără cunoștințele indispensabile în domeniul muzicologiei eclesiastice, puse precis în lumină în studiul lui M. K. Hatzigiakumis. De aceea constatările și recomandările

³⁾ Constantin Litzica, *Manuscrisele grecești din Biblioteca Academiei Române*, în „Analele Academiei Române”, *Memoriile Secțiunii literare*, seria a II-a, t. XXIII (1900—1901), pp. 1—102.

⁴⁾ De fapt Litzica descrie 35 de psaltichii și anume 19 în corpul propriu-zis al comunicării și 16 în Apendice. Constatările sale se aplică, evident, tuturor acestor manuscrise.

învăţatului grec ni s-au părut vrednice să fie cunoscute şi meditate de specialiştii români. Ele cuprind, în primul rînd, elemente care pot fi preluate chiar în forma în care ne sînt comunicate, pentru studiul codicelor greceşti din bibliotecile române şi, ţinînd seama de numărul şi valoarea acestor codice, vom putea aduce — prin însuşirea experienţei muzicologilor greci — o contribuţie preţioasă la opera de valorificare pe scară internaţională a materialelor de muzică bisericească postbizantină şi neogrecescă.

Dar amintita experienţă — cu adaptările cuvenite — va putea sluji şi la neapărata muncă de valorificare a muzicii psaltice româneşti, care va trebui întreprinsă pe baze ştiinţifice, printr-o largă şi competentă colaborare a specialiştilor din mai multe domenii înrudite, dar cu permanentul îndreptar al cunoscătorilor muzicii bizantine, care stă la temelia, deopotrivă, a muzicii psaltice neogreceşti, cît şi a celei române.

DASCĂLUL NEDELCU POPOVICI ZUGRAVUL

de : VIOREL ȚIGU

Dominînd mai bine de jumătate din secolul XVIII-lea cu personalitatea lui, „cazul zugravului Nedelko”, pentru că a fost un caz, este în mare parte elucidat. Talent autentic, cunoscător profund al tradiției artistice din Banat, el dă o interpretare personală unor elemente asimilate din arta europeană. Lucrările de la Lipova, Jebel, Ciacova, Gad, mănăstirea Sîngeorge (Birda), Partoș, Ostrovo (R.S.F. Iugoslavia), Macedonia (Timiș), Jaša Tomiću (Modoș, R.S.F. Iugoslavia) și Cilnic (acestea din urmă aduse din sec. XIX la Butin) stau mărturie pentru tot ce a fost, a însemnat și înseamnă Nedelcu Popovici zugravul, meșterul despre care nu am știut aproape nimic, omul care a creat controverse între cercetători, artistul care a scris tot așa de bine în sirbă ca și în română.

Remarcat din 1925—1927 de V. Petrović și M. Kašanin și din 1929 de Ioachim Miloia, fostul director al Muzeului Banatului din Timișoara, Nedelcu Popovici se impune printr-o manieră personală, elegantă și sensibilă, conturîndu-se tot mai pregnant pe fundalul unei activități artistice fecunde, cu atît mai mult cu cît în această perioadă nume ca : Pavel Teodorovici, Teodor Crăciun, Ceslear, D. Popovici, Pavel Orfelin, Gh. Jefarovici și alți 54 de iconopiseți, zugravi și moalări, buni și foarte buni, s-au impus prin activitatea lor în Banat, bucurîndu-se de o reputație deosebită.

Intrarea Banatului sub stăpînirea habsburgică schimbă în întregime fizionomia acestei provincii. Rigurozitatea cu care noii stăpînitori vor aplica programul lor social, economic și politic, permite ca Banatul să capete o pondere importantă printre ținuturile românești din fostul stat austriac.

„Trebuie știut că populația românească, pe care au găsit-o armatele de cucerire austriece în Banat, rărită într-adevăr în urma războaielor continui, dar omogenă și pretutindeni, a avut organizații sociale, practica toate meseriile, avea o cultură, avea biserici și mănăstiri și mai avea și școli... Dar ceea ce trebuie subliniat, e că avea o artă și o literatură populară superioară și deosebit de frumoasă”¹⁾.

Încă din al doilea deceniu al sec. XX s-a încercat să se alcătuiască o biografie a meșterului Nedelcu și nu puțini au fost cei care au lansat presupuneri sau certitudini, unii mergînd pînă la absurd. În majoritatea lor, cercetătorii, l-au confundat cu un alt „Popovici” tot din această

¹⁾ I. Stoia Udrea, *Marginalii la istoria bănățeană*, Timișoara, 1940, p. 50.

perioadă, care a lucrat împreună cu Nedelcu, după cum vom vedea, făcând poate chiar parte din aceeași familie.

Dar și lăsăm să vorbească cei care s-au ocupat în trecut de „cazul Nedelcu” și să vedem concluziile la care au ajuns după studiile întreprinse.

În 1927, apare la Novi-Sad o carte ²⁾ în care Veliko Petrović și Milan Kašanin susțin că Nedelcu Popovici s-a născut la Ciacova (Timiș n.n.) în 1735 și a murit în anul 1771. Este prima lucrare în care găsim o afirmație în legătură cu viața acestui zugrav și prima încercare de a-i încadra în timp activitatea. În 1930 Ioachim Miloia publică ³⁾ un mic studiu despre 4 icoane ale lui Nedelcu Popovici originale din Cilnic (Caraș-Severin) și găsite în 1929 la Butin (Timiș). Tot el mai afirmă în acest studiu, că Nedelcu Popovici ar fi originar din jurul Oraviței sau Lugojului pentru că și astăzi în jurul acestor orașe sînt familii cu numele de Nedelcu ?).

Cei care s-au mai ocupat, printre altele, de arta bănățeană — Aurel Cosma și Stoia Udrea, — nu au făcut altceva decît să repete părerile lui Ioachim Miloia asupra manierei de lucru a zugravului sau cel mult să-l semnaleze în alte biserici de pe teritoriul Banatului fără însă a veni cu un studiu documentat asupra activității lui. Toți au făcut aceeași greșeală în a susține originea „familiei Nedelcu”(?) din jurul Oraviței ori Lugojului.

Ion Frunzetti, care s-a ocupat de pictura Banatului în sec. XIX, în partea introductivă a cărții a căutat se închege, cu presupuneri, pe marginea citorva lucrări, activitatea zugravului Nedelcu Popovici. „Acest zugrav a lucrat în Banat între 1735—1750...” ⁴⁾, și mai departe, vorbind de cele 4 icoane din Cilnic, notează că : „Au acelaș caracter stilistic, foarte apropiate și de stilul frescelor din Lipova, caracterizate toate printr-o stilizare caligrafică, geometrizantă aproape. Icoanele sînt reprezentate conform canoanelor artei bizantine provinciale, așa cum s-au cristalizat ele în arta sirbească a frescelor de la Gračanica, Sopočani sau Lesново (secolele XIII—XIV”. Se mai subliniază tot de Ion Frunzetti cum că Nedelcu ar fi din jurul Lugojului ori al Oraviței.

În 1958 la Novi-Sad ⁵⁾ apărea o lucrare a lui Olivera Milanović, în care se discută printre altele și despre „părțile iconostasului lui Șerban” de la biserica din Ostrovo, localitate aflată pe o insulă a Dunării între Costolac din Serbia și Kovin din Banat. Aici s-ar păstra aproape toate icoanele vechiului iconostas pictat de Nedelcu Popovici Șerban(?). Fondul icoanelor este cu foiță de aur, ornamentat floral ; ele au chenar verde cu roșu, fețele sfinților în semiprofil, sînt luinguiețe, de forma literei grecești „delta”. Se mai precizează că icoanele au fost lucrate de Șerban în 1746. Se mai păstrează : Maica Domnului cu Iisus, Iisus pe tron, Sf. Nicolae, Sf. Ioan Botezătorul, Sf. Dumitru, Sf. Gheorghe, Arhanghelul

²⁾ V. Petrović, M. Kašanin, *Srpska umetnost u Vojvodini*, Novi Sad, 1927, p. 73.

³⁾ „Analele Banatului”, an. III, ianuarie-martie, 1930, p. 4—5.

⁴⁾ Ion Frunzetti, *Pictorii bănățeni din sec. XIX*, București, 1957, p. 8 și urm.

⁵⁾ Olivera Milanović, *Din pictura și arta aplicată din Vojvodina*, Novi-Sad, 1958, p. 33 și urm.

Mihail și încă două „plăci” mai mici cu trei figuri de apostoli așezate acum în partea de sus a iconostasului. Icoanele sînt lucrate pe lemn, avînd un grund de ghips. Mai departe urmează o descriere a două icoane: prima o reprezintă pe „Maica Domnului cu pruncul Iisus” (tempera pe lemn, dimensiuni 83/60 cm). Fecioara poartă tunică albastră cu bordură aurie în jurul gîtului și a mîneilor, un himation roșu închis; Iisus are hitonul de culoare albă, în steluțe. De o parte și alta a tronului se află arhanghelii Mihail și Gavriil. Jos în stînga, cu culoare neagră scrie: „1746 Si obra(z) plati drz(?) Teodor Corne (G sau T): bist nasto(i)nic”, în dreapta „Șerban zugra(f) Popovici”. A doua icoană „Deisis” (tempera pe lemn, dimensiuni 84,5/60cm) poartă jos în stînga inscripția: „Sin iconi plati vasa... lichi”, iar în dreapta: „meseța iunie o (leato) 1746. Nedelko zugrav Popovici”.

Intr-o altă lucrare apărută tot la Novi-Sad⁶⁾ în 1959 este amintit din nou „Nedelko Popovici Șerban(?)” ca zugrav sîrb dinainte de 1750. În același an, 1959, Iovan Sevdîć, într-o lucrare apărută tot la Novi-Sad⁷⁾ spune: „După scripte reiese că biserica Sf. Nicolae a fost ridicată sau restaurată de frații Nedelko, oameni de vază... în prima jumătate a secolului al XVIII-lea”. Imediat, el enumeră numele fraților Nedelko: Mihailo, Stanco, Vasile și Nedelko (deci nume de botez (n.n.). În continuare se mai spune: „Biserica purtase un timp destul de îndelungat numele de biserica lui Nedelko” (Nedelkova trkva).

Am citat intenționat lucrarea lui Iovan Sevdîć pentru a sublinia confuzia făcută de unii cercetători în legătură cu viața și activitatea zugravului Nedelcu. Faptul că este amintită „familia Nedelko” în prima jumătate a secolului al XVIII-lea ca „mare familie” o serie de istorici de artă au ajuns la concluzia că este vorba de Nedelcu zugravul din Banat, care ar fi sîrb și ar fi lucrat pînă în 1751.

În 1969 apare la Zrenjanin un catalog⁸⁾ în care custodele muzeului popular din localitate, Vukica Popović afirma despre „Nedelko Popovici Șerban”: „Conducătorul celui mai vechi și cunoscut grup de pictori din Banat, a cărui activitate cuprinde perioada 1740—1776. L-au ajutat în muncă Luka Vojnović, Ioakim Jovanović, Georgije și Teodor Ranite. Operele sale au fost iscălite și datate și după acestea s-au putut urmări lucrările lor de pictură. Rămășițele picturilor pe zid în biserica română din Lipova (jud. Arad, n.n.) (1740) a fost o lucrare din primele opere cunoscute. S-au păstrat icoanele din altarul bisericii din Ečka (1744). O parte din aceste icoane, cu ușile împărătești se găsesc în muzeul din Zrenjanin, în Ostrovo (1746), Denta (1754) (jud. Timiș n.n.), Dejan (1767) (jud. Timiș n.n.). Douăsprezece icoane prăznicare la Ciacova (1776—1778) (jud. Timiș n.n.) și unele picturi pe zid la biserica Jaša Tomić (1752). Aceste picturi aparțin așa zisului stil de la tradiționalul sîrbo-bizantin spre noul

⁶⁾ Pavle Vasić, Icoane prăznicare din mănăstirea Vrdnic, Novi-Sad, 1959, p. 4.

⁷⁾ Iovan Sevdîć, *Istoricul și restaurarea bisericii Sf. Nicolae din Novi-Sad*, Novi-Sad, 1959, p. 2.

⁸⁾ Velikobeckerecki Slikarski Ateljer, *dvesto godina Slikarstva u Zrenjaninu, 1740—1940, Katalog izložbe*, Zrenjanin, 1969.

european care este prezent numai în detaliile decorative cu stilizarea barocă”.

Lipsindu-ne dovezi documentare contemporane privitoare la Nedelcu Popovici, se impune o analiză în paralel a afirmațiilor diferiților autori asupra vieții și activității acestuia precum și a lucrărilor rămase de la el.

Plecînd de la faptul că, Veliko Petrović afirma că Nedelcu s-a născut la Ciacova (Timiș n.n.) în 1735, ajungem la o primă concluzie care răstoarnă această afirmație. Pentru aceasta este nevoie de analizarea unei lucrări de o înaltă factură artistică păstrată din secolul al XVIII-lea pe teritoriul Banatului și anume biserica ortodoxă română din Lipova (Arad). Anul 1732 este anul începerii lucrărilor de restaurare, lucrări care durează pînă în 1735. Odată terminată renovarea arhitecturală urmează repictarea întregului ansamblu. Privind cei peste 80 mp de frescă, cît se mai păstrează astăzi, putem să ne facem o imagine clară asupra talentului incontestabil al meșterului. Frizele și sfinții, în picioare, de pe pereții laterali ai naosului (140 cm înălțimea figurilor), medalioanele cu ornamente de vrej și compozițiile din nișa ușilor laterale dovedesc un deosebit simț al echilibrului pe suprafețe mari, o știință a portretului ce merge pînă la redarea unor adevărate trăiri interioare, fără a ieși totuși din limitele canoanelor picturii bizantine, o stăpînire perfectă a gamei culoristice. Pictura din exterior, atît cît a mai rămas — un fragment din marea „Judecată de apoi”, denotă un talent aproape de maturitate, o unitate deplină între desen și culoare, o vădită libertate în mișcare. Construcția spațială a compoziției arată o cunoaștere a picturii orientale, dar cu o notă personală specifică tradiției noastre⁹⁾.

În această biserică, sub fereastra de pe peretele stîng al naosului se află o inscripție, care răstoarnă afirmația lui Veliko Petrović asupra nașterii zugravului Nedelcu Popovici și afirmația lui Vukica Popović asupra începerii activității zugravului și datării frescelor de la Lipova (Arad). Cu litere negre este scris : „I) stuko noii (am bătut noi — sub forma de am scris noi, n.n.) : Nedelko Zugrav Popovici... (Serb(an)... Rad(u) Popov(ici)”. Deci acest colectiv de trei a lucrat la pictura bisericii din Lipova. Dacă pictarea bisericii a început în 1732 ar fi însemnat că Nedelcu a lucrat aici cu trei ani înaintea nașterii sale, sau în același an în care s-a născut, dacă admitem că pictura s-a executat în 1735. În cazul afirmațiilor lui Vukica Popović, trebuie să subliniem încă o dată că restaurările și pictarea bisericii din Lipova s-au executat între 1732—1735, ceea ce duce la începerea activității lui Nedelcu cu cinci sau șapte ani înainte de 1740 iar stilul picturilor nu prea este „tradiționalul sirbo-bizantin”, ci un brîncovenesc presărat cu elemente baroc, iar ornamentele decorative sînt curat brîncovenești, în situația frescelor, iar la icoane ornamentele sînt baroc. Asta nu înseamnă că nu putem găsi elemente de influență sirbă,

⁹⁾ Viorel Țigu, *Zugravul Nedelcu Popovici*, „Buletinul Monumentelor Istorice”, București, nr. 2, 1971, p. 68.

dar nu în măsura unor afirmații categorice, încadrând opera lui Nedelcu în cadrul unui stil care de fapt nu prea exista la el.

Plecînd tot de la această inscripție să trecem la biserica din Ostrovo. În lucrarea sa, Olivera Milanović afirma că la Ostrovo se păstrează aproape toate icoanele vechiului iconostas pictat de Nedelcu Popović Șerban(?). Există pe una din lucrările de acolo o iscălitură cu acest nume? Nu! Există însă numele lui Șerban Zugrav Popovici și Nedelcu Zugrav Popovici. Ca să putem afirma că Șerban=Nedelcu ar trebui măcar ca o singură lucrare să existe cu numele întreg, și la Ostrovo, unele icoane poartă numele lui Șerban Popovici altele a lui Nedelcu Popovici. Faptul că sînt făcute în același an (1746) nu îndreptățește cu nimic să se facă această afirmație, cu atît mai mult cu cît și la Lipova apare această „familie” a Popoviceștilor. Dacă am folosi și aici (Lipova) logica lui Olivera Milanović atunci zugravul s-ar numi Nedelcu zugrav Popovici Șerban Radu, ceea ce credem că nu e cazul.

Această inscripție găsită în biserica din Lipova ne lămurește definitiv asupra existenței a trei persoane cu numele Popovici — fiind vorba de Nedelcu, Șerban și Radu, mărind cu încă două nume (Șerban și Radu) grupul celor care au lucrat cu Nedelcu. Existența la Vicariatul ortodox sîrb din Timișoara a 2 icoane ale lui Șerban întregeste inscripția de la Lipova. Icoana care reprezintă pe „Fecioara cu Pruncul” (88,5/56 cm) este semnată și datată în partea dreaptă de jos: „Șerban (zug(rav), 1767 — și provenită ca și cealaltă care reprezintă pe „Iisus”, de la biserica din Dejan (Timiș). Ele nu au comun nimic nici ca tehnică, nici ca stil de lucru, cu ceea ce sîntem obișnuiți să vedem la Nedelcu Popovici.

Fără nici un dubiu se poate afirma că Nedelcu nu este aceeași persoană cu Șerban, aceasta fiind a doua concluzie la care am ajuns.

Analizînd mai departe afirmațiile cercetătorilor și realitatea existentă, trecem la dr. Pavle Vasić, care spunea că „Nedelko Popovici Șerban este amintit ca pictor (zugrav) sîrb înainte de 1750”(?). La această afirmație îmi permit să răspund cu descrierea a 4 icoane din 8 cîte există pe iconostasul bisericii ortodoxe române din Jebel (jud. Timiș).

Cele 4 icoane împărătești de pe acest iconostas sînt, poate produsul cel mai valoros, ca ținută, maturitate și concepție artistică, ce l-a putut da mijlocul secolului al XVIII-lea în Banat, incluzînd și interferențele noilor curente de artă, dar păstrînd nota tradițională predominantă. Prima este „Ioan Botezătorul” (75,5/52,5 cm). Așezat central, în picioare, pe un fundal arhitectonic specific bizantin, în care sînt zugrăviți doi copaci în genul lucrărilor de protorenaștere, Ioan ține în mîna stîngă un potir în care se află un copil culcat, simbolizînd pe Iisus; în dreapta jos, se află un vas care conține capul tăiat al lui Ioan Botezătorul. A doua icoană este „Iisus pe tron”, în haine de arhieru. În partea superioară, în dreapta și stînga, se află Maica Domnului și Ioan Botezătorul bust. De fapt lucrarea este un „Deisis”. Tronul ornamentat cu frunze stilizate de acant, este de vădită influență barocă. Predomină culorile de aur, roșu și negru. A treia

este „Maica Domnului cu pruncul Iisus”, stînd pe tron, încadrată de Arhangheli Mihail și Gavriil. Iar ultima, „Sf. Nicolae”, așezat central în picioare cu veșminte arhieresti, este încadrat în partea superioară a icoanei de Maica Domnului și Iisus — bust — susținuți de nori. Fondul este ornamentat cu arhitectură bizantină. Cu toată influența barocului există o îmbinare perfectă a tradiției cu noile influențe. Pe prima icoană care reprezintă pe Ioan Botezătorul, în partea de jos se poate citi: „Nedelko zugrav Popovici 1752”¹⁰⁾.

Un alt grup de icoane aparține în mod evident celei de a doua jumătăți a sec. al XVIII-lea. Una din aceste lucrări, găsită la mănăstirea Sf. Gheorghe (Timiș) îl reprezintă pe „Sf. Gheorghe” călare pe un cal alb (24,5/30 cm). Din păcate icoana este foarte deteriorată, iar din fond se mai păstrează cîteva fragmente de foiță de aur. În partea de jos se mai poate vedea o inscripție: „Nedelko ikonopiset” (cel care a scris, n.n.) iar în dreapta jos, „1759”. Este, poate, printre puținele icoane în care Nedelcu în loc de zugrav scrie „ikonopiset”. O altă lucrare unică în felul ei, se află la mănăstirea Partoș (Timiș). Aceasta reprezintă pe „Maica Domnului cu copilul Iisus” (29×30 cm). Pe un fond albastru spre gri se detașează maphorionu de culoare închisă — un roșu aproape negru — al Maicii Domnului. Icoana este semnată și datată „Nedelko zugrav Popovici. 1770”.

La Vicariatul ortodox sîrb din Timișoara, printre multe lucrări ale zugravului Nedelcu se găsește și icoana care reprezintă pe „Sf. Nicolae” (84,5×52 cm). Așezată central, imaginea sfîntului se detașează pe fondul de aur. Sacul, un roșu permanent, se armonizează cu stiharul albastru, ambele ornamentate floral, în alb pe fondul albastru și ocru auriu pe fondul roșu. Sf. Nicolae este încadrat sus de Maica Domnului și Iisus — bust — susținuți de nori. În partea de jos a icoanei, în stînga, se găsește următoarea inscripție: „Ned(elko) z(ugrav) Popovici”. Sub acest nume urmează: „Ţei iconi ot cupio bogosa vi Gad enovi”, iar în dreapta jos: „1771 mes(i) 9 dan”.

Cred că prin prezentarea acestor icoane se poate sublinia a treia concluzie și anume: zugravul Nedelcu Popovici n-a trăit numai în prima jumătate a sec. al XVIII-lea. Se răspunde prin aceasta și lui Ion Frunzetti care susținea prezența zugravului Nedelcu în Banat doar între anii 1735—1750¹¹⁾.

Reîntorcîndu-ne la afirmațiile lui Veliko Petrović și Milan Kašanin cum că Nedelcu a trăit doar pînă în anul 1771, considerăm, că descrierea cîtorva lucrări va fi destul de concludentă pentru a lămuri contrariu. La Vicariatul ortodox sîrb din Timișoara există o icoană ce reprezintă pe „Ion Botezătorul” (40,5×31,5 cm). Ioan în picioare, așezat central ține în mîna stîngă un potir și un filacter cu inscripție slavonă. Poartă o mantie verde smarald cu blicuri de aur, reversul ei este un roșu cald. Cămașa are culoarea ocru-auriu, care împreună cu roșul cald de pe reversul mantiei

¹⁰⁾ Viorel Țigu, *op. cit.*, p. 69—69.

¹¹⁾ *Ibidem* p. 69.

se armonizează plăcut cu albastrul grizat al fondului pe care se profilează un copac în trunchiul căruia se află împlintată o secure. Rezolvarea feței, carnația, rezolvarea mâinilor și picioarelor, precum și frumoasa rezolvare a grafiei cutelor, încadrează lucrarea într-o școală de tradiție bizantină, dar un bizantin provincial în care însă predomină personalitatea zugravului. În lucrare apar și influențe ale artei apusene, vizibile în rezolvarea copacului. În partea de jos se poate citi : „Nedelko zugrav Popovici — 1776”.

O altă icoană aflată tot la Vicariatul ortodox sîrb din Timișoara, reprezintă pe „Cei 40 de mucenici” (40,5×31,5 cm). În partea superioară, susținut de două rînduri de nori, se află Iisus care binecuvîntează. În partea dreaptă, la mijlocul icoanei se desprinde de pe fundalul ocrui-auriu figura unui personaj îmbrăcat în himation roșu și robă albastru-verzui, lingă o clădire. Icoana este susținută de grupul celor 40 de mucenici, goi pînă la briu, parcă stînd în apă. Există o mișcare redată numai din jocul mâinilor și din individualizarea fiecărei fețe, mișcare rezolvată cu multă măiestrie și expresivitate. În dreapta jos scrie : „1777. Ned(elko) z(ugrav)”.

Deci a patra concluzie — Nedelcu zugravul a trăit și după 1771, ba mai mult, se cunosc lucrări ale sale și în 1779. Este vorba de o icoană care se află la biserica ortodoxă sîrbă din Ciacova (Timiș), „Nașterea Fecioarei” (40×35 cm) care este semnată și datată : „Nede(lko) Popovici zu(grav) 1779”.

Mergînd mai departe, să recapitulăm ce spunea Iovan Sevdic despre frații Nedelko „oameni de vază” în prima jumătate a sec. al XVIII-lea au ridicat ori restaurat biserica Sf. Nicolae din Novi-Sad, biserică ce purtase un timp îndelungat numele de biserica lui Nedelko (Nedelko țrcva). Tot el mai spunea că acești frați Nedelko sînt : Mihailo, Stanco, Vasile și Nedelko.

În privința plasării în timp a lui Nedelcu, afirmația lui Iovan Sevdic este identică cu cea a dr. Pavle Vasić : ambii plasează „familia” înainte de 1750. În această potrivire de păreri și afirmații există încă incertitudine. În primul rînd dr. Pavle Vasić vorbește despre „Nedelko Popovici Șerban”, pe cînd Iovan Sevdic vorbește numai despre „Nedelko”. Dacă Nedelcu ar fi egal Șerban ar fi trebuit amintit și numele de Popovici. Din ceea ce afirmă Iovan Sevdic, reiese că „Nedelko” din nume de botez devine nume de familie. Dar dacă este vorba de Nedelcu ca nume de familie, ce rost ar mai avea „Popovici” sub numele care semnează pînă la 1779 ? Reversul acestei întrebări ar fi ca numele de „Popovici” să fie nume de botez, lucru neobișnuit în onomastică.

Tot pe marginea acestor nume se poate pune din nou întrebarea, dacă se cunoaște așa de bine viața „fraților Nedelko” ca oameni de vază înainte de 1750, de ce nu semnaleză nici dr. Pavle Vasić și nici Iovan Sevdic numele după această dată ? Nu există, credem, decît un singur răspuns : dr. Pavle Vasić confundă pe Nedelcu zugravul cu Nedelko, frate cu Mihailo, Stanco și Vasile din Novi-Sad, care n-au nimic comun cu Nedelcu Popovici zugravul pentru că la „frații Nedelko” numele de botez este

transformat în nume de familie, pe când la Nedelcu zugravul numele de familie a fost și a rămas „Popovici”. De aici și afirmația dr. Pavle Vasić că Nedelko este amintit ca zugrav sîrb înainte de 1750. Nedumerirea pentru această confuzie este cu atât mai mare cu cît însăși cercetătorii sîrbi afirmă că „Nedelko” din Novi-Sad pleacă în 1731 la Athos, unde se călugărește luînd numele de Nicanor; moare acolo în 1751, dînd prin această afirmație un răspuns clar de ce nu mai apare „Nedelko” din Novi-Sad după 1750.

Dacă analizăm cuvîntul „Nedelcu” el provine din limbile bulgară și sîrbă de la cuvîntul „Nedelea” care înseamnă „Duminică”¹²⁾. El poate deveni din nume de botez, nume de familie, în cazul cînd a fost împrumutat numele de botez. Mulți au exemplificat că sub numele de Nedelcu se găsesc și astăzi familii în Banat, ceea ce confirmăm cu toții, dar atunci ce facem cu „Popovici”?

Ca să putem înțelege ceva, apelăm la „Catastrum civium” pe anii 1718—1832 din Timișoara¹³⁾. Aici se sesizează bine, trecerea numelui de botez „Nedelko” la cel de familie: Cirilus Nedelkovics — cetățean al Timișoarei în 1789. Tot în acest „Catastrum civium” numele de Popovici al persoanelor devenite cetățeni ai Timișoarei se găsește pe o largă arie de răspîndire, ca: Albania, Macedonia, Banat, Kikinda, Carlovitz etc.¹⁴⁾.

Acest Popovici este un nume slav, corespunzător lui Popescu, în sensul „al popii”¹⁵⁾. În nici un caz, în ceea ce ne privește pe noi, numele de Nedelcu nu poate fi de familie, ci după cum se iscălește însuși zugravul, rămîne un nume de botez, putînd fi tradus „Duminică”.

Văzînd și discutînd despre cele circa 80 de icoane cunoscute pînă în prezent și despre cei cca 80 mp de frescă de la Lipova (Arad) plus unele picturi murale din biserica din Jaša Tomić (Modoș-Iugoslavia), se pune o întrebare firească: cine a fost zugravul și de unde era? La prima întrebare este foarte greu de răspuns în lipsa dovezilor. Știm doar atît, că după cum afirmă Vukica Popović, că Nedelcu era conducătorul celui mai vechi grup de pictori din Banat și că a fost ajutat în muncă de Luca Voinović, Ioachim Iovanović, Gh. și Teodor Ranite. Dacă mai adăugăm și pe Șerban și Radu care au lucrat la Lipova și Ostrovo, avem un meșter care a avut șase ajutoare, lucru — credem — puțin probabil. Puțin probabil pentru că conform uzanțelor sec. XVIII „zugravii” și „iconopiseții” nu puteau avea mai mult de doi ucenici, cu atît mai mult cu cît și „iconopiseții” și „zugravii” stăteau în orașe, în tîrguri, lucrau pentru biserici și erau susținuți de oameni de vază ai orașelor¹⁶⁾. Dacă de Gheorghe și Teodor Ranite știm că au lucrat în Ardeal, Oltenia și Muntenia și știm și de Șerban și Radu, de Luca Voinović și Ioachim Iovanović nu am auzit,

¹²⁾ Alexandru Graur, *Nume de persoane*, București, 1965, p. 61.

¹³⁾ *Catastrum civium*, 1718—1832, aflător la Muzeul Banatului, Timișoara, lit. N, p. 1086.

¹⁴⁾ *Catastrum civium*, 1718—1832, aflător la Muzeul Banatului, Timișoara, lit. P.

¹⁵⁾ Alexandru Graur, *op. cit.*, p. 115.

¹⁶⁾ V. Petrović, M. Kašanin, *op. cit.*, p. 70 și 78.

ba mai mult nici măcar cel care a adunat cel mai mult material despre zugravii și iconopiseții bănățeni din sec. XVIII, Veliko Petrović, nu amintește de acești doi ucenici ai lui Nedelcu, nici în perioada de ucenicie și nici mai târziu nu întâlnim nici o lucrare de-a lor.

În toamna anului 1969 ne atrage atenția un manuscris care se află la Mitropolia Banatului din Timișoara¹⁷). Pe ultima filă a manuscrisului, în partea dreaptă jos, am găsit scris cu litere chirilice în românește: „Sau probit și văzînd che . . . bun am scris pruncu care sau botezat . . .”. În partea stîngă jos, același scris, cu aceleași caractere iscălește: Nedelco Popovici fiind dascăl și sau scris la luna lui aprilie 3 zile la anul 1778”. Ce nu știm este dacă Nedelcu sau altcineva a scris acest manuscris. Un lucru este sigur, anume că, acest manuscris provine din biblioteca fostei episcopii a Caransebeșului și că nu ar fi exclus ca Nedelcu să fi fost dascăl în una din comunele din jur, sau poate chiar în oraș. Dacă admitem aceasta, atunci se explică de ce el scria tot așa de bine în limba sîrbă ca și în română, însăși funcția lui de dascăl îl obliga, în parte, să cunoască și limba sîrbă, cu atît mai mult cu cît fiind și zugrav a lucrat și la bisericile sîrbești de pe teritoriul Banatului. Dacă în 1732—35 este prezent la Lipova, unde lucrează cu Șerban Popovici și Radu Popovici, presupunem că trebuia să aibe cel puțin 20—25 ani, ceea ce schimbă radical data nașterii sale plasînd-o în jurul anului 1710. Am presupus această vîrstă pentru că lucrările de acolo denotă totuși o maturitate și o viziune de ansamblu unitară.

Oricum ar fi, Nedelcu Popovici zugravul, rămîne una dintre cele mai proeminente figuri ale artei bănățene din sec. XVIII, remarcă făcută de altfel și de Petre Comarnescu în 1943 cu ocazia retrospectivei artelor plastice bănățene organizată la București: „E rar și prețios prilej să poți urmări în capitală pictura religioasă a zugravului Nedelcu, care aduce, oarecum, cu bizantinismul mai aspru al icoanelor Doamnei Despina . . .”¹⁸).

Mort, probabil în jurul anilor 1779—1780, Nedelcu zugravul a lăsat o impresionantă operă iconografică, în tehnici diferite, în maniere diferite, de o înaltă factură și ținută artistică ce se înscrie în linia noastră tradițională, care dacă ar putea fi expusă într-o sală enormă ar fi cea mai elocventă replică dată „învățaților moaleri” și cel mai frumos exemplu de muncă și talent.

¹⁷) *Tipicul și slujba la Denia Mare*, mss. aflător la Mitropolia Banatului, Timișoara, nr. inv. 4656/82, f. 13.

¹⁸) Calus Pascu, *Din Inceputurile picturii bănățene*, „Mitropolia Banatului”, an. XV, nr. 4—6, 1965, p. 355.

STĂPÎNIREA DE SINE

Duminica a V-a din Postul Mare

Judecînd viața omenească după aspectul ei moral, observăm că mulți încearcă un proces de restaurare și reușesc să se ridice pe planul unei vieți superioare și plene.

Între aceștia ca pildă se numără Maria Egipteanca, pomenită în Duminica de astăzi. În viața ei deosebită un prolog păcătos, urmat de un epilog de sfințenie, în care stăpînirea de sine și-a cîștigat supremația totală și definitivă.

Vom stăruia asupra acestei virtuți ca valoare necesară pentru dezvoltarea complexă și pozitivă a vieții omenești.

Stăpînirea de sine este puterea sufletească care se împotrivesc răului și săvîrșește binele (Romani 12, 21). Este tăria de a dispune de tine însuși și a te supune unei discipline liber consimțite. Sf. Antonie o consideră „dar de discernămint, care cercetează gîndurile și faptele, dînd la o parte lucrul său și neplăcut lui Dumnezeu”. Este pecetea bunei orînduiri pusă în ființa umană sau „domnia ordinei în suflete” (Lacordaire), este „o bună întrebuintare a liberului arbitru” (Augustin), „o adevărată rațiune a vieții” (Bossuet).

Fiind un dar dumnezeiesc, ea trebuie valorificată în permanență. Orice intermitență este păgubitoare. Prin valorificarea ei „omul poate face lucruri mari” (Massilon).

Valoarea acestei virtuți este unanim recunoscută. Ea definește rostul vieții, îi ridică valoarea și-i asigură demnitatea. Este podoabă creștinului autentic, începutul virtuții. „În supremația ei stă una din perfecțiunile omenești” (Spencer). Sf. Scriptură (Proverbe 1, 7 16, 32) și filosofia apreciază această valoare. Epictet reduce toată filosofia la două cuvinte : „răbdați și vă stăpîniți”, iar Lacordaire afirmă : „Dacă un om nu are rezonanța stăpînirii de sine, nu este om”.

Dacă stăpînirea de sine, ca forță, se aplică animalelor și chiar mașinilor (Iacob 3, 2—4), cu atît mai virtuos trebuie aplicată și omului. Pentru om este absolut necesară (II Petru 2, 19). Lipsa ei duce la irosirea forțelor trupesti și sufletești, la dezaxări și nestatornicie în căile vieții (Înt. Sol. 6, 2 ; Iacob 1, 6—8), are ca urmări diferite mizerii morale și materiale (Pilde 21, 17 ; 23, 21), iar pe plan social duce la declanșarea unor fapte, atitudini și comportări nedemne, adeseori degradante (Gal. 5, 19—21 ; Iacob 4, 1).

În general, foloasele ei sînt multiple și binefăcătoare. Ea privește și acționează asupra tuturor faptelor și manifestărilor omenești. Este cu adevărat cirna trupului și străjerul sufletului. Are valoare rectificatoare, de reprofilare concepțională. Pune în circuitul vieții valori care, abandonate sau neglijate, au dus la deficitul ei existențial. Prin forța ei viața este așezată pe noi coordonate, este repusă pe traiectoria ei fixată de Dumnezeu, angajată într-un proces mutațional de restaurare plenară și propulsată spre superioritatea ei existențială.

Trupul este scos din imperiul forțelor oarbe, de sub dictatura simțurilor și a instinctelor animalice, iar acțiunile și manifestările lui sînt încadrate în limitele necesității (Pilde 25, 16) și ale rațiunii (Tit 2, 12). Această virtute stabilește un criteriu de justă valorificare a vieții trupesti și introduce în circuitul ei elemente și valori pozitive: echilibru, ordine, măsură, înfrinare, dominare și altele cu conținut analog, datorită cărora fiecare om își poate forma un stil și un program de viață disciplinată, demnă și folositoare pentru el și societate.

Foloasele acestei virtuți sînt evidente mai ales în dimensiunea spirituală a vieții. Viața sufletească este plasată pe curba ei ascendentă, pe linia ei de firească dezvoltare. În felul acesta stăpînirea de sine se constituie ca un mijloc de promovare și maturizare spirituală. În mod special ea asigură pacea și libertatea sufletului. „Adevărata pace a inimii o găsim stăpînind pasiunile, iar nu cedîndu-le lor” (Imitatio Christi). Prin eliberarea sufletului de sub aspect pasional el își dobîndește adevărata sa libertate funcțională. „Nu-i nimeni liber decît omul care este stăpîn pe sine însuși” (Epictet). Această libertate îi dă putința sufletului să ajungă la cota maximă a spiritualității sale, la finalitatea lui mîntuitoare (Fil. 2, 12; I Tes. 5, 9).

Stăpînirea de sine ține echilibrul între puterile trupesti și sufletești, anulează lupta dintre ele (Gal. 5, 17; Rom. 7, 23 și I Petru 2, 11) și restabilește armonia inițială, în sensul că „omul ia sceptrul din mîna cărnii și-l dă spiritului” (Vauvenarques). Primatul creațional al sufletului se impune. Sf. Ioan Gură de Aur scrie: „este rînduit de Dumnezeu ca sufletul să poruncească trupului”, Fer. Ieronim apreciază „conducerea minții”, Talasie Libianul arată că „este rușine pentru omul rațional să se supună părții neraționale”, iar Plato consideră că „omul e stăpîn pe sine atunci cînd partea superioară poruncește celei inferioare”.

Puterea acestei virtuți coordonează și călăuzește manifestările vieții pe drumul ei adevărat, ca să nu „se abată nici la dreapta, nici la stînga” (Pilde 4, 27), „încoace și încolo” (Iacob 1, 6). După sf. Antonie virtutea aceasta „învață pe om să meargă pe calea de mijloc”. Într-adevăr „cel ce știe să rămînă la mijloc este stăpîn pe sine” (Ruckert).

Stăpînirea de sine se înscrie între preocupările noastre constante și permanente.

Timpul postului este cel mai potrivit prilej pentru valorificarea intensivă a acestei nobile virtuți.

„Să ne stăpînim în întregime” (Iacob 3, 2 ; Sirah 33, 27) și să punem la cîrma vieții noastre această virtute, prin care să ne cultivăm forțele noastre trupești și sufletești, să le fortificăm și să le punem în slujba mîntuirii noastre, a colectivității (I Cor. 10, 24) și a binelui obștesc (Fapte 4, 32), așa cum a rînduit Dumnezeu.

Pr. Ieremia B. Ghita

INTRAREA MÎNTUITORULUI ÎN IERUSALIM

Duminica a VI-a din Postul Mare

Din relatarea Sfințelor Evanghelii reținem că intrarea Mîntuitorului în Ierusalim este consecința firească și corelativul a două evenimente, care se interpătrund.

În primul rînd, învierea lui Lazăr, ca un fapt cu totul ieșit din comun a creat atîta senzație, încît „mai-marii preoților s-au sfătuit ca și pe Lazăr să-l omoare, căci din pricina lui, mulți iudei mergeau și credeau în Iisus” (Ioan 12, 10—12). În al doilea rînd, iudeii s-au adunat la Ierusalim, „fiind sărbătoare” (Ioan 12, 12) — după cum le era obiceiul — spre a medita la gloria străbună și a trăi o clipă de entuziasm la mărețul templu. Iisus își pregătește intrarea în Ierusalim pe mînzul unui asin, după obiceiul oriental — ca atunci cînd un împărat se întorcea victorios dintr-o bătălie, își făcea intrarea călare pe asin, în entuziasmul celor care îl așteptau. Sfințele Evanghelii vin cu precizarea că Iisus intră călare pe „mînzul unui asin”. La iudei era obiceiul ca în ocaziile rare să se folosească animalele care nu au fost înjugate. Așa, de pildă, se aducea ca sacrificiu pentru jertfă, în unele cazuri o junincă neînjugată (Numeri 19, 2). La fel, chivotul Legii, cînd s-a transportat de la filistenii, s-au utilizat două juninci, care pînă atunci nu au fost puse la jug (I Sam. 6, 7).

Astfel, Mîntuitorul intră în Ierusalim ca un „rege” (Ioan 12, 13) în bucuria mulțimii care a luat „stîlpări de finici și a ieșit în întîmpinarea Lui și striga : Osana, Binecuvîntat este regele lui Israel, cel ce vine în numele Domnului” (Ioan 12, 13), „iar cei mai mulți din mulțime își așterneau veșmintele pe cale, iar alții tăiau ramuri din copaci și le așterneau pe cale... Și intrînd El în Ierusalim, s-a cutremurat toată cetatea” (Matei 21, 8—11).

Cu toate astea, intrarea lui Iisus în Ierusalim are un caracter exclusiv mesianic. Vom înțelege mai bine acest aspect, dacă vom vedea cum se făcea primirea unui împărat care se întorcea victorios dintr-o bătălie. La Roma imperială, de pildă, învingătorul intra spre Colina Capitoliului, stînd în picioare într-un car de fildeș tras de patru cai albi. În fața carului triumfal se aflau trofee, iar la picioarele statuii lui Jupiter se depunea coroana de laur a victoriei, cu ramuri veșnic verzi, simbol al vieții și a unei dorințe de a fi mereu tînăr, de a „fi totdeauna în floare”. Pe altarul

zeului Marte, zeul războiului, se punea tămiie. Veteranii primeau decorații. Lumea în entuziasm frenetic depunea coroane de flori în fața soldaților care se întorceau biruitori din luptă. În urma carului triumfal, în dizgrație publică, veneau prizonierii de război, împreună cu conducătorul lor învins.

Iisus intră triumfal în Ierusalim ca orice împărat (Ioan 12, 13), aclamat cu „Osana, Fiul lui David. Bine este cuvântat cel ce vine întru numele Domnului. Osana întru cei de sus” (Matei 21, 9). Dar în același timp, Iisus este și „proorocul din Nazaretul Galileii” (Matei 21, 10), motiv pentru care El nu ar fi putut depune coroane la picioarele unui „Jupiter tonans”, privit ca simbol al puterii despotice, ca un „tremendum” la a cărui glas se cutremură munții și se despică stîncile..., nici nu ar putea aduce tămiie pe altarul zeului Marte, sub a cărui ocrotire, oamenii se răzvrătesc unul împotriva celuilalt, văzduhul strălucește de ascuțișul săbiilor, iar pămîntul absoarbe sîngele atîtor oameni nevinovați, care au dreptul să se bucure de darul vieții pe pămînt... Iisus intrînd triumfal în Ierusalim, unde este primit ca oricare împărat biruitor, „intră în templul lui Dumnezeu” (Matei 21, 12), ca să pună ordine în lucrurile sfinte (Matei 21, 12—14), dar și să ne descopere că El a „venit în numele Domnului” (Matei 21, 9), care este un Părinte bun și iubitor, care ne-a adus din neființă la viață și care vrea ca viața să fie trăită în toată plenitudinea ei, eliminînd răul, care o roade asemenea cariului ce distruge stejarul din pădurea înverzită; sau o macină prin suferință pînă la destrămarea finală, crîndu-i un orizont tenebros. Ca dovadă concretă în acest sens, este faptul că, așa cum ne relatează Sfintele Evanghelii — îndată ce Iisus a intrat în templu „au venit la El orbi și șchiopi și i-a vindecat” (Matei 21, 14), demonstrînd prin însăși acest fapt că intrarea Lui în Ierusalim, chiar dacă este în triumf, asemenea intrărilor pe care le făceau biruitorii „pămîntești” din timpul Său; totuși, în fond, El intră în „cetatea păcii”, ca un Mesia, ca un uns al lui Dumnezeu, după însăși cuvintele proorocului Isaia: „Duhul Domnului peste Mine, pentru că m-a uns să binevestesc săracilor. M-a trimis să vindec pe cei zdrobiți la inimă, să propovăduiesc robilor iertarea și orbilor vederea, să slobozesc pe cei apăsați. Să vestesc anul milei Domnului” (Isaia 60, 1—2, Luca 4, 18—20).

Din cele de mai sus rezultă că Iisus intră în Ierusalim, loc al împlinirilor mesianice de pace și iubire, nu în sensul în care intrau învingătorii în războaie, din acea vreme.

Iisus intră în Ierusalim, care etimologic înseamnă „cetatea păcii” și care conform profețiilor este locul împlinirilor mesianice (Isaia 2, 2—3) într-o viziune religios-morală, reprezentînd punctul central al împlinirilor mesianice, ca o cetate sfîntă (Ieremia 3, 17). De aceea, cu alt prilej, Iisus a plîns soarta acestei „cetăți a păcii” mesianice care nu și-a înțeles rolul și menirea sa (Matei 23, 37—39). Totuși Ierusalimul rămîne „cetatea păcii” mesianice atît ca numire, cît și ca prototip eshatologic (Apocalips 21, 2). Conștient de mesianitatea Sa, Iisus intră în această sfîntă cetate, tocmai pentru a îndeplini un deziderat legat de mesajul Său de iubire și pace, de împăcare a omului cu Dumnezeu, încît intrarea Mîntuitorului în Ieru-

salim nu este un fapt întâmplător, ci este expresia voinței divine exprimată prin vocea profetică (Zaharia 9, 9).

Din cele de mai sus rezultă că Iisus intră în Ierusalim ca un învingător asupra răului, al celui mai mare rău, moartea. De aceea, învinșii lui Iisus sînt toți atîția care au învins răul din ei înșiși, renăscînd la o viață nouă, eliberată din robia păcatului, în libertatea iubirii și păcii față de semenii lor (Ioan 8, 32), ca o lege de bază și esențială a vieții, fiindcă, după cum bine remarcă un teolog, „omul este întru atîta om, întrucît trăiește în iubire față de semenii săi”.

Iisus intră în Ierusalim ca un „Principe al păcii” (Isaia 9, 5—6), „blînd și smerit” (Matei 21, 5), ca un învingător al binelui și nu ca un victorios în războaie, prin ucideri, prin despuieri, prin destrămări de conștiințe. Iisus vine de pe drumuri prăfuite, din contradicția vieții, din întîlnirile în rugăciune cu Dumnezeu Tatăl, din întîlnirile cu nenorociții aruncați la periferia vieții, cărora le dă în suflet pacea. Să, le deschide ochii, îi vindecă de reputința lor, readucîndu-i la viața pentru care au fost creați de Dumnezeu. Iisus nu intră în Ierusalim ca un învingător, care s-a impus prin sabie, triumfînd prin ucidere și moarte, impunîndu-și legea ca să-i subjuge pe ei învinși. De aceea, în urma „carului de biruință” a lui Iisus nu se află nște prizonieri cu fețele posomorite, copleșiți de dezamăgirea unei înfrîngerii „fără condiții”, în sufletul cărora apăsă amărăciunea cumplită, identică cu cea a unui ideal pentru totdeauna destrămat, după cum bine remarcă un poet antic ca Vergiliu, cînd observa că „singura salvare a celor învinși este de a nu mai spera în nici o salvare”. În urma biruinței lui Iisus se află Lazăr, ca un simbol al vieții. El stă cu fruntea ridicată, înălțată spre soare, spre viață, spre optimism, fiindcă din pămîntul tenebros și rece, a fost ridicat la viață, la lumină. Toți îl privesc pe Lazăr cu ochii fascinați de cele întîmplate, dar în același timp cu gîndul la viață, la mai bine...

Înțelegînd astfel sensul intrării triumfale a Mîntuitorului în Ierusalim, ne putem da mai bine seama de semnificația acestei sărbători, ca zi a „Florilor” a parfumului înmiresmat a primăverii, care renaște natura moartă spre viață. Și ce floare mai frumoasă am putea pune în drumul lui Iisus, deît aceea a unei inimi sincere și curate, deschisă permanent spre lumină, spre viață... Dar precum o floare nu se deschide numai pentru sine, ci așa cum observa un gînditor, ea își deschide petalele sale încîntătoare pentru a delecta ochii altora și pentru a înmiresma cu parfumul ei atît de variat casele și sufletele oamenilor. Tot astfel și sufletele celor ce săriătoresc „Floriile” trebuie să fie expresia unei permanente deschideri față de viața semenilor lor, căreia să-i simtă pulsul, fiind tot mai mult păruși de aroma unei colaborări în bine, pentru ca parfumul unei armonii sincere îndreptat spre viață, spre lumină, spre progres, să fie tot mai evident și mereu tot mai răspîndit...

Diacon prof. Sorin Cosma

ÎNDOIALĂ IZVORÎTOARE DE CREDINȚĂ

Duminica a II-a după Paști

Prietenii lui Iisus petrecură prima zi după răstignire cu sufletul copleșit de durere și necredință. Drama crucii era pentru ei scandalul crucii ; o dată cu coborîrea în mormînt a Răstignitului, îngropată a fost și credința lor ; persoana Învățătorului un mister de nepătruns ; trecutul, ce i-a fermecat, un vis frumos, promisiunile de biruință o amăgire. De aceea nu putură face altceva decît să se ascundă pentru a-și tăinui lacrimile și rușinea.

Și pentru ca cele spuse să nu pară o împietate la adresa Sfinților Apostoli, să urmărim evenimentele, așa după cum le relatează evangheliștii.

Dintre cei de față la drama de pe Golgota, unii și-au amintit că Cel răstignit a spus că a treia zi va învia. De aceea merg la Pilat să ceară strajă pentru paza mormîntului. Apostolii și prietenii lui Iisus nu s-au gîndit la înviere. Cu toate că inima lor era legată de El, totul părea pierdut după tragedia răstignirii. Așa după cum nu și-au putut închipui ca Învățătorul să fie batjocorit și crucificat ca cel din urmă dintre răufăcători, intrat în groapă ca toți muritorii, așa nu se puteau gîndi ca El să învie din această groapă.

Dar nici femeile care au avut curajul să pășească alături de Iisus pe drumul calvarului și să asiste la agonia Lui de pe cruce, nu se gîndesc la înviere. Cuprinse de o jale sfișietoare, de abia așteaptă trecerea simbetei pentru a merge la mormînt să dea ultimele onoruri mortului drag, ca oricărui muritor decedat.

Cînd, în duminica învierii, merge la mormînt și vede piatra răsturnată, Magdalenei nici nu-i trece prin minte că Iisus ar fi înviat, ci este convinsă că „au luat pe Domnul”. Convingerea acestui fapt este atît de puternică încît îi domină toți pașii și vorbele următoare : aleargă la Petru și la Ioan și le spune, cu sufletul la gură că „au luat pe Domnul” ; întoarsă la mormînt răspunde îngerilor „Mi-au luat pe Domnul și nu știu unde l-au pus” ; aceluia, pe care-l credea grădinar al lui Iosif îi spune „Doamne, de l-ai luat tu spune-mi unde l-ai pus și eu îl voi lua”.

Nici celelalte femei n-au crezut în înviere. Îngerii le mustră pentru necredința lor cînd le spun : „De ce căutați pe Cel viu între cei morți ? Nu este aici, s-a sculat. Aduceți-vă aminte ce v-a zis, încă fiind în Galileia ; trebuie să fie dat Fiul Omului în mîinile păcătoșilor și să fie răstignit și a treia zi să învieze”.

Încunoștința de Magdalena, Petru și Ioan aleargă la mormînt și „constată” că au furat trupul lui Iisus. Nici un moment nu se gîndesc la înviere. Profetiile referitoare la patima și învierea lui Iisus erau pentru ei ca și cînd n-ar fi fost.

După ce Iisus se arată Magdalenei și celorlalte femei, toate aleargă la Apostoli pentru a le spune marea veste, dar ei nu le-au crezut, pîrîndu-li-se niște povești cuvintele lor.

În seara aceleași zile, doi învățăcei mergeau spre Emaus, acasă, pentru a uita mai ușor amarele deziluzii ale zilei. În drum li se alătură Iisus. Cleopa îi povestește cele întâmplate în Ierusalim și scornirile unor femei că Cel răstignit ar fi înviat, terminând nostalgic că ei au crezut că Iisus ar fi fost Mintuitorul. Atunci Învățătorul îi mustră aspru : „O nepricepuților și tirzii cu inima a crede toate câte au grăit prorocii”. După ce la frângerea pînii li s-au deschis ochii, fac calea întoarsă la Ierusalim și spun Apostolilor cele întâmplate. Dar „nici pe ei nu i-au crezut”.

Seara se lăsase peste colinele Ierusalimului dar disperarea și necredința din sufletul învățăceilor nu se risipi. Tulburați de veștile asupra învierii se adunară în cenaclu și zăvorîră ușile. Deodată apărură Iisus : „Pace vouă !” Dar ei nu crezură ochilor și urechilor, ci s-au înspăimîntat și mai mult pîrîndu-li-se că văd nălucă ; nicidecum nu s-au gîndit la realitatea Celui înviat. Atunci Mintuitorul îi certă : „De ce vă tulburați și de ce intrați astfel de gînduri în inimile voastre ? Priviți mîinile mele și picioarele mele că eu sînt ; pipăiți-mă și vedeți, căci duhul nu are carne și oase, precum vedeți că am Eu”. Și încă necrezînd ei, pentru a le împărtăși orice urmă de îndoială le spuse : „Aveți ceva de mîncare ? Iar ei i-au dat o bucată de pește fript și un fagure de miere. Și luînd a mîncat înaintea lor”. Apoi „le-a imputat necredința și împietrirea inimii lor, pentru că nu au crezut”.

În fine ochii lor se deschiseră. Dar de la această întîmplare lipsea Toma. Gînd ceilalți îi spuseră că „au văzut pe Domnul”, în necredința lui le răspunse : „De nu voi vedea în mîinile lui semnul cuielor și de nu-mi voi pune degetul pe rana cuielor și de nu-mi voi pune mîna în coasta lui, nu voi crede”. Opt zile după aceea, cînd ucenicii erau adunați și Toma între ei, apărură din nou Iisus și le zise „Pace vouă !” Apoi lui Toma : „Adu-ți degetul încoace și vezi mîinile mele și adu-ți mîna și o pune în coasta mea și nu fii necredincios ci credincios”.

Și pentru ca toți să cunoască învierea Lui se arată multora la marea Tiberiadei.

Iată cum s-au petrecut faptele și care a fost dispoziția prietenilor față de înviere.

Uluitoarea necredință a învățăceilor lui Iisus față de înviere este inexplicabilă ; mai ales că a fost prezisă de proroci și despre ea le-a vorbit Iisus în viață fiind. Dumnezeu a permis-o pentru ei și pentru noi. Dacă această necredință n-ar fi fost atît de mare, ușor s-ar fi putut spune că învierea Domnului este o născocire a prietenilor și nu o realitate.

Dovezile învierii vor da naștere la mărturisirea de credință și strigătul de biruință, care stau la baza predicării Apostolilor și la justificarea credinței noastre. „Dacă Hristos nu a înviat, zadarnică este vestirea noastră, zadarnică este și credința voastră”, spune Apostolul neamurilor. În fața lui „Hristos a înviat !” nu se poate da alt răspuns decît acela de „Adevărat a înviat !”

Hristos a înviat ! zice ingerul către femeile purtătoare de mir, ele spun apostolilor, iar ei o vestesc pînă la marginile pămîntului. Hristos a înviat ! strigat-au veacurile unul către altul pînă cînd vestea a ajuns la urechea credincioșilor din zilele noastre.

Nici un eveniment creștin nu este sărbătorit cu atîta fast, cu atîta dragoste ca învierea Domnului. Prin credința sinceră să-L facem să strălucească și în sufletele noastre.

Prot. dr. Teodor Voștinariu

PRIVILEGIUL MIRONOSIȚELOR

Duminica a III-a după Paști

Soarele nu răsărise încă deasupra zilei, care pentru noi este duminică, cînd mironosițele femei o și porniseră spre mormînt să îmbălsămeze trupul Domnului. Pe după dealurile răsăritului, pe după desîș de măsline, urca ușor lumina ca o nădejde albă, biruind tot mai mult nehotărîrea nopții. Stelele, una cîte una, își încetau sclipirea ; opaițul lor nu putea rezista valului de lumină care se ridica cuceritor. Doar îndrăznețul luceafăr al dimineții se încăpățîna să înfrunte răsăritul soarelui. Era unul dintre acele revărsături de zori care, prin seninătatea lor, te îndemna să alinți speranțele dragi, să te gîndești la frumusețea celor nevinovați, la albastrul cerului lui Dumnezeu.

Caravana femeilor mironosițe mai păstra în străfundul inimii nostalgia fericirii pierdute și speranța unui mîntuitor. Ochiul deschis al inimii, intuiția dragostei refuză să creadă că la mormînt le-ar mai rămîne doar plînsul pe stîncă rece, doar îmbălsămarea mortului drag. Cufundate în jalea lor, cu tot cadrul minunatului revărsat de zori ce veghea întreaga natură, se întrebă speriate : cine ne va ridica piatra de pe ușa mormîntului ? fără să-și dea seama că acela era pecetluit și păzit.

Dumnezeu s-a însărcinat să răspundă la această întrebare. Pe cînd străjerii păzeau mormîntul, probabil spre ziuă, cel mort se trezi din somnu-i adînc și, cu puterea sa dumnezeiască, rupse pecetea prin care era ținut în groapă. În atitudinea slujitorului, ce vine să deschidă ușa stăpînului său, ingerul Domnului se coborî din cer și împinse piatra de pe ușa mormîntului, așezîndu-se deasupra, strălucitor de frumusețe și mîrire. La vederea aceasta străjerii căzură cu fața la pămînt de frică.

Între timp mironosițele femei ajunseră și ele. Aici uimirea le ținut locul : lespedeza căzuse de pe ușa mormîntului, lăsînd să se vadă intrarea întunecată. Se gîndiră îndată că trupul Domnului a fost furat. Îndeosebi imaginația vie și dureroasă a Magdalenei întrevăzu un atare sacrilegiu. I se păru sigur că, nesătui de cîte îl făcuseră să pătimească în viață, fariseii și saducheii puseră să fure trupul Învățătorului și să-l arunce în groapa comună a celor uciși cu pietri și ținuiți pe cruce. De aceea se desprîși de celelalte femei și alergă la Petru și la Ioan pentru a le spune că au furat pe Domnul.

În acest timp celelalte femei își luaseră curajul să intre în mormint. Aici o nouă spaimă le zgudui : le așteptau doi îngeri care le ținură următoarea cuvântare : „De ce căutați pe Cel viu între cei morți ? Nu este aici, s-a sculat. Ori uitat-ați că v-a spus în Galileia că va să fie dat pe mîna păcătoșilor, dar că a treia zi va învia ? Mergeți îndată și spuneți învățăceilor că a înviat și că va merge în Galileia, unde-l vor vedea așa după cum le-a promis”. Cu sufletul înspăimîntat dar și încîntat de fericire, alergară în oraș să ducă vestea minunată a învierii Domnului. Dar apostolii nu le crezură.

Petru și Ioan, vestiți de Magdalena, ajunseră la mormint, fără ca îngerii să le spună ceva. În fine reveni și Magdalena. În fața mormîntului gol ce-i mai putea rămîne decît să spele stîncă rece cu lacrimile-i fierbînti, lacrimi prețioase cu care a spălat picioarele Mîntuitorului, lacrimi care i-au meritat iertarea păcatelor iar acum a vor învrednici să vadă prima pe Cel înviat.

Înclinîndu-se spre peșteră văzu înlăuntru pe cei doi îngeri. „Femeie, îi spuseră, pentru ce plîngi ?” Magdalena le răspunse : „Mi-au luat pe Domnul și nu știu unde L-au pus”. În același timp auzi pași îndărăt, se întoarse și văzu alături un om. Era Iisus, dar absorbită de durerea ei și căutînd un mort acolo unde era un viu, nu-L recunoscuse. „Femeie, o întrebă necunoscutul, pentru ce plîngi, pe cine cauți ?” Crezînd că vorbește cu grădinarul lui Iosif îi răspunse : „Doamne, de l-ai luat tu, spune-mi unde l-ai pus, și-l voi lua eu”.

În fața acestei femei care L-a însoțit pe drumul calvarului, pe care a văzut-o plîngînd la picioarele crucii și pe care o vede acum atît de dezolată, Iisus fu cuprins de o nesfîrșită milă. Cu glasul sfișietor și de neuitat, cu care o agrăise de atîtea ori, îi spune : Marie ! Nu era decît un nume, dar un nume pe buze de prieten, un nume ce amintea o istorie, o viață. Nume în care Iisus punea toată dragostea-i divină pentru fiica pierdută dar aflată, moartă dar înviată. O ! de cîte ori nu ne cheamă Iisus și pe noi cu același glas !

La auzul acestei chemări Magdalena tresări din toate fibrele ființei sale și ca ridicată de o putere nevăzută, se aruncă la picioarele Învățătorului și strigă : Rabbuni, Învățătorule ! Era concentrat în acest strigăt toată dragostea unei inimi recunoscătoare, toată fericirea de a fi regăsit pe Cel atît de mult plîns. Mîinile sale se ridicară să îmbrățișeze picioarele Celui înviat, parcă neîncrezătoare de atîta fericire, parcă temătoare să nu piardă din nou pe Acela pe care l-a aflat în sfîrșit.

Nu te atinge de mine îi spuse Iisus, eu sînt același, căci încă nu m-am suit la Tatăl. Ci mergi la frații mei... Cu cîtă delicatețe numește Iisus frați, pe aceia care, cu două sau trei zile înainte l-au părăsit. Dar la poarta inimii noastre nu bate ca un frate ?

Magdalena se uită după El pînă se făcu nevăzut. Pe urmă copleșită de fericire, alergă în oraș pentru a-și împlini misiunea de primă martoră a învierii Domnului. În felul acesta dragostea pocăită a fost primul mesager al învierii Domnului.

Oare faptul acesta nu este pentru noi nevrednicii cel mai puternic motiv pentru a spera îndurarea divină ? Cu o singură condiție însă : să curățim prin iubire sufletele noastre. Numai astfel vom putea striga cu toată convingerea : Hristos a înviat ! și răspunde : Adevărat a înviat !

Prot. dr. Teodor Voștinariu

OBSERVAREA UNOR PRACTICI LA SERVICIUL
ÎNMORMÎNTĂRII

de : Pr. VASILE PETRICA

A înmormînta pe cei răposați constituie o datorie creștinească a fiecărui credincios, această obligație fiind consemnată printre faptele îndurării trupești. Serviciul ce se oficiază a fost stabilit de Biserică potrivit învățăturii ei despre moarte.

Cum moartea este socotită o punte de trecere spre o nouă viață întreg ritualul ce se oficiază cu acest prilej exprimă o vădită dualitate : durere și nădejde. Durerea este expresia suferinței ce o simte omul înainte de moarte, iar nădejdea este izvorită din credința că moartea nu este sfîrșitul vieții, ci ea o continuă. Dar cum viața se duce pe făgașul unor necrutătoare lupte a omului cu păcatul, diavolul și ispitele, un rol însemnat îl are rugăciunea celor vii, a Bisericii, pentru cei răposați. De aceea serviciul înmormîntării cuprinde în sine cereri pentru iertarea păcatelor răposatului. Aceste cereri sînt cuprinse îndeosebi în ecteniile ce se rostesc și rugăciunea de dezlegare ce se citește.

În general serviciul înmormîntării este alcătuit după Utrenie, prin care lăudăm pe Dumnezeu că ne-a trezit din somnul păcatului și a făcut să lumineze peste noi Soarele Dreptății. Alegerea Utreniei ca model pentru serviciul înmormîntării nu este întîmplătoare, ci ea exprimă triumful vieții asupra morții, a luminei asupra întunericului, a virtuții asupra păcatului.

•

În acest articol intenționăm să ne ocupăm îndeosebi de cîteva practici legate de această ierurgie, precizînd că aceste practici sînt expresia adevăratului cult creștin, ele fiind consemnate în cartea de căpătii a preotului pentru săvîrșirea tainelor și ierurgiilor, respectiv *Molitfelnicul* (tipărit cu aprobarea Sf. Sinod și cu binecuvîntarea Prea Fericitului Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, ediția II-a, București, 1971, p. 643).

Vom stăruî doar asupra a trei care privesc exclusiv pe preot.

1. Stilpii

În timpul cînd se constată că un creștin a răposat membrii familiei se adresează preotului, care se prezintă în ziua morții și rostește o panahidă. Pînă la momentul înmormîntării preotul mai oficiază așa-numiții „stilpi”, care constau din citirea Evangheliei și rostirea unei ectenii. În unele locuri acești „stilpi” se citesc în fiecare zi cît mortul este ținut în casă și chiar de mai multe ori pe zi. Amintitul Molitfelnic cuprinde la pagina 252 cele 11 Evanghelii ale Învierii, cu îndrumarea de a se citi la „stilpi” și apoi mai are un adaos de 15 Evanghelii, care așa cum specifică acelaș Molitfelnic „pot fi citite ca adaos de podoabă la stilpi, precum și în drum spre locul de veci” (p. 262). Includerea acestor Evanghelii s-a făcut în baza tradiției creștine de a ne ruga neconținut pentru sufletul celor răposați. În cele ce urmează vom stărui asupra „stilpilor” ce se oficiază în drum spre cimitir și care sînt cunoscuți de credincioși sub denumirea de „stări” sau „odihne”. Denumirea din urmă derivă din faptul că în timp ce se oficiază, cei ce duc sicriul au posibilitatea de a se odihni.

Acest obicei se trage din antichitatea creștină. Astfel istoricul Sozomen în a sa Istorie a Bisericii notează că atunci cînd au fost transportate osemintele Sf. Meletie, Arhiepiscopul Antiohiei (sec. IV) convoiul s-a oprit în drum și racla s-a așezat jos făcîndu-se asupra ei rugăciuni ¹⁾. Pe lîngă acest scop liturgic „stilpii” au și o profundă semnificație și anume ele preînchipuie oprirea răposatului spre a-și lua rămas bun, spre a-și cere iertare de la rudeni și cunoscuți.

Dar acești „stilpi” nu se fac cu totul întimplător, ci există în fiecare parohie locuri obișnuite unde se fac opriri și mai ales la răspîntiile de drumuri, unde de obicei sînt așezate cruci. Mărturie despre generalizarea acestui obicei o găsim în lectura unui roman al unui reputat scriitor contemporan unde citim : „Ajungem la înția răspîntie, înția între casa noastră de unde am plecat cu moarta spre cimitir. Țîrcovnicii clatină cădelnițele zornăitoare. Preoții : — Doamne miluește... — Doamne miluește...” ²⁾. Un alt exemplu ni l-a oferit o lectură relatată privind funerariile primului episcop al Caransebeșului Ioan Popazu : „Conductul funebral s-a oprit pînă la biserică în 3 locuri : la crucea mare din piaț, la institutul teologic-pedagogic și la crucea din strada bisericii unde s-au făcut stările obișnuite” ³⁾. Ceea ce putem observa aici este că se vorbește de „stările obișnuite”, respectiv care aveau deja o respectabilă vechime. Că locul pentru aceste „opriri” era strict respectat o vedem și din aceea

¹⁾ Dr. Vasile Mitrofanovici—Dr. Teodor Tarnavski, *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, Cernăuți, 1929, p. 887. Cf. Pr. Marin Apostol, *Stilpii funebri*, în rev. „Tomis”, Constanța, an. XXV, nr. 4—6, aprilie—iunie 1948, pp. 13—17; Idem, *Despre „stilpii” care se citesc la morți*, în rev. „Glasul Bisericii”, București, an. XV, nr. 4—5, aprilie—mai 1957, pp. 265—278.

²⁾ Zaharia Stancu, *Ce mult te-am iubit*, Editura pentru literatură, București, 1968, p. 112.

³⁾ „Foia Diecesană”, Caransebeș, Anul IV, nr. 7, 12/24 februarie 1889, p. 5.

că de la acest obicei nu s-a sustras nici un cortegiu care conducea rămășițele pămîntești ale vrednicului vlădică.

Ceea ce voim a spune prin aceste exemple este că rațiunea acestor „stîlpi” este bine conturată. Au un caracter eminamente spiritual și tradițional. Însă tradiția trebuie ferită de alunecări. De aceea este bine ca fiecare preot să se ferească de a cădea în extremă, lăsîndu-se antrenat de credincioșii care, uneori și în unele locuri, cer asemenea „stîlpi” într-un număr jenant și extenuant de mare. Pe lîngă că prin înmulțirea acestora timpul se lungeste și asistența este nejustificat de solicitată, se poate deduce că aceștia sînt generații de dorința de afirmare a familiei și de slăbiciunea preotului, ceea ce n-ar fi deloc potrivit cu un act care nu este alt ceva decît expresia extinderii dragostei Bisericii față de fiii săi.

Se mai pune o nouă întrebare și anume : În așezările cu mare aglomerație urbană, cum este bine a se proceda în asemenea cazuri, cînd cei veniți de la sate cer să li se respecte tradiția. Este evident că într-o asemenea situație se procedează cu totul în altă formă. În primul rînd pe arterele principale prin staționare se împiedică simțitor circulația autovehiculelor, al căror număr crește din zi în zi, apoi în zgomotul asurzitor al mașinilor este greu nu numai să oficiezi un „stîlp”, dar chiar să-l asculți. Și pentru a se evita asemenea aspecte neplăcute e bine ca „stîlpii” să se oficieze în atmosfera îmbietoare a bisericilor sau capelelor în liniștea cimitirelor, ba chiar și la rîspîntiile de drum unde tradiția a consemnat acest obicei, dar unde circulația nu este tocmai intensă, fără însă a se abuza, căci contrar mai degrabă s-ar crea prejudicii decît avantajul spiritual de a ne ruga pentru răposat.

2. Turnarea vinului amestecat cu untdelemn peste trupul mortului

Cinstirea morților reprezintă un capitol însemnat în simțirea creștină. Și exemplul cel mai grăitor îl avem în purtarea mironosițelor și a lui Iosif și Nicodim față de trupul Domnului Iisus, pe care l-au înfășurat în giulgiu și cum precizează evanghelistul Ioan că Nicodim a adus „ca la o sută de litre de amestec de smîrnă și aloe” (Ioan 19, 39), spre a-i unge trupul. Desigur că acest obicei comporta în sine un crez religios.

Tot încărcată de semnificații este și practica creștină de a se turna peste trupul celui răposat vin amestecat cu untdelemn. Turnarea se face înainte de a se închide sicriul, la casa mortului în cazul că sicriul se duce acoperit cum este obiceiul în părțile noastre, sau la cimitir dacă sicriul este dus descoperit. Această amestecătură se numește „apaos” sau „paos”. În timpul cînd se toarnă peste cel mort în formă de cruce, se rostește : „Stropi-mă-vei cu isop și mă voi curăți ; spăla-mă-vei și mai virtos decît zăpadă mă voi albi”. Legătura dintre acest act al turnării „paosului” și această rostire își are explicația în cuvîntul Sf. Ambrozie care zice că zăpada deși este albă ea totuși se murdărește, dar efectul pe care-l aduce harul dumnezeiesc este nestricăcios. Aceasta mai înseamnă că răposatul își cere iertare prin aceste cuvinte așa cum odinioară David și-a cerut

iertare prin această zicere. Obiceiul de a se turna „paos” nu pe trupul mortului, ci numai pe sicriu, cum consemnează autorul unui erudit studiu⁴⁾, este greșit, întrucît semnificația ar scădea din moment ce trupul mortului rămîne neatins. Cîntea se dă mortului nu sicriului. Sicriul este un semn al civilizației de a proteja pe cît posibil rămășițele pămîntești. Că un asemenea procedeu este incorect rezultă din precizarea Molitfelnicului care arată că „preotul toarnă peste trupul mortului”⁵⁾. Materia acestui „paos”, în uzul general oscilează între apă sfințită și vin cu untdelemn⁶⁾. Însă credem că este bine a se preciza că întrucît Molitfelnicul indică să se folosească untdelemnul amestecat cu vin este bine să se procedeze astfel întrucît această amestecătură are o profundă semnificație și anume „untdelemnul este semnul și pecetea lui Hristos”, netrebuind să uităm că Mașiah (respectiv Mesia) înseamnă „uns”, nume care a venit prin intermediul limbii grecești, însemnînd Hristos, iar vinul preînchipuie „singele” adică „seva de viață care curge prin măduarele trupului omenesc și îl însuflețește”⁷⁾. Profunda semnificație a untdelemnului amestecat cu vin nu poate fi substituită cu nimic altceva. De altfel trebuie să remarcăm că această practică „este generală în Biserica Ortodoxă. Ceea ce diferă este însă formula care se rostește cu acest prilej”⁸⁾.

3. Sigilarea mormîntului

După ce s-a coborît sicriul în groapă preotul ia hîrlețul și „aruncă cruciș deasupra trupului (sicriului), zicînd : Al Domnului este pămîntul și plinirea lui, lumea și cei ce locuiesc într-unsă”⁹⁾. Acest verset luat din psalmul 23 exprimă una din nădejdi care poate mîngîia pe cei rămași în viață. Acesta exprimă ideea că atît viii cît și morții tot sub ocrotirea lui Dumnezeu sînt. Această idee poate fi pusă în legătură cu un alt cuvînt al Sf. Apostol Pavel care zice „Căci de viem și de murim Domnului murim ; deci sau de viem sau de murim, ai Domnului sîntem”¹⁰⁾. La acest act practica unor preoți, cît și unele studii normative se deosebesc de îndrumările cuprinse în edițiile Molitfelnicului. În timp ce în acesta se specifică că preotul aruncă cu hîrlețul pămînt peste sicriu, unii preoți conform tradiției obișnuiesc a sigila groapa „însemnînd cu el (hîrlețul) în cele patru părți ale gropii, tăind de fiecare parte un semn, o formă a crucii lui Andrei (X), aruncînd în groapă de fiecare dată respectiv de fiecare parte

4) S. Fl. Marian, *Înmormîntarea la români*. Studiu etnografic, Bucuerști, 1892, p. 323.

5) *Molitfelnic*, p. 189.

6) *Învățătura de Credință Creștină Ortodoxă*, Buc., 1952, p. 323 ; Pr. Victor Aga, „Dicționar enciclopedic”, Timișoara, 1935, p. 151 ; S. Fl., *op. cit.*, p. 263.

7) *Învățătura de Credință Creștină Ortodoxă*, p. 323.

8) Diacon Aruppala Gheevarghis, *Grija pentru cei morți în cultul Bisericii Ortodoxe de rit sirian din India (Malabar) în comparație cu cel al Bisericilor Ortodoxe de rit bizantin*, „Ortodoxia”, anul XXIII, nr. 3, iulie—septembrie, 1971, p. 422.

9) *Molitfelnic*, p. 189.

10) *Romani*, XIV, 8.

țărina ridicată cu hîrlețul" ¹¹⁾. Alții obișnuiesc de a arunca cruciș pămînt pe sicriu și apoi de a-l pecetlui prin încrestarea crucii pe cele patru colțuri ¹²⁾. În acest caz se poate vorbi de apariția unei noi practici, adică să se sigileze mormîntul prin aruncare de pămînt pe sicriu sau să se însemneze la cele patru colțuri rostindu-se formula : „Pecetluiește-se mormîntul robului lui Dumnezeu N., pînă la venirea Domnului. În numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh. Amin.” Considerăm că lucrul cel mai bun este ca să se respecte prescripțiile Molitfelnicului, respectiv de a se arunca cu hîrlețul cruciș pămînt pe sicriul așezat în mormînt.

Iată, în cîteva cuvinte am analizat trei acte mai importante legate de serviciul înmormîntării. Și ceea ce am voi încă a spune este că potrivit remarcii unui teolog ¹³⁾, din felul cum se înmormîntează cei morți se poate deduce gradul de cultură, precum și considerația de care s-a bucurat cel mort în fața celor vii. De aceea se cere imperios a se renunța la toate gesturile și acrobațiile vocale care cultivă patetismul jenant și retorismul sec. Atît cîntarea cît și gesturile ce se face trebuie să exprime evlavie. Trebuie să se observe că sînt emanate de la un om al rugăciunii, de la cineva care participă la suferința familiei, dar care imprimă un spor de nădejde, de credință.

11) Pr. Victor Aga, *op. cit.*, p. 153.

12) S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 325.

13) Pr. I. Popescu-Mălăiești, *Ardem sau îngropăm morții*, București, f. a., p. 6.

ÎN AMINTIREA MITROPOLITULUI ȘAGUNA

„Non omnis moriar”, spuneau vechii latini. Într-adevăr există nume nepieritoare datorită vredniciei celor care le-au purtat, operei ce se leagă de ele și recunoscătoarei pomeniri ce le-o păstrăm. Printre ele se numără acela al mitropolitului Andrei Șaguna de la a cărui moarte s-a împlinit 100 de ani.

Pentru istoria Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania și Banat jumătatea doua a veacului trecut, începînd cu răsunătorul 1848, este dominată de figura vicarului, episcopului și apoi mitropolitului Andrei. Dar poate că delimitarea aceasta e insuficientă, întrucît Șaguna continuă, prin latura pozitivă a moștenirii sale, să înfriurească viața bisericească a ortodocșilor români. Ideile după care s-a condus, principiile pe care le-a așezat la baza organizării bisericești, năzuințele pe care le-a nutrit sînt și astăzi parte integrantă din crezul nostru.

Șaguna continuă să rămînă pururea viu în conștiința noastră. E unul dintre ierarhii într-adevăr mari, actual prin realizările de care beneficiem neîntrerupt. Exemplificînd vom spune că Statutul de organizare și funcționare al Bisericii Ortodoxe Române este clădit pe ideile ridicate de el; Mitropolia Ardealului și eparhiile din Transilvania și Banat îl au pe el drept ctitor; o serie de instituții, așezăminte, școli, asociații culturale, reviste sau gazete... au izvorît din gîndul său inspirat. În viața ca și în administrația bisericească el a creat un stil aparte ce dăinuie mereu. Nu i-a rămas străin nici un domeniu de activitate, în toate străduindu-se să pună început bun, să dea impulsuri creatoare și să deschidă perspective frumoase pentru Biserică.

Ostenelile sale nu s-au mărginit însă la domeniul strict bisericesc. Ceea ce a vizat el mai presus de orice a fost slujirea poporului, cît a priceput, cît l-au ajutat puterile, cît i-au îngăduit împrejurările. În perspectiva timpului, destule din acțiunile întreprinse de el pot fi puse sub semnul îndoielii. Nu-i poate fi însă contestată intenția statornică, dorința fierbinte de a vedea poporul căruia aparținea repus în drepturi, liber și stăpîn pe soarta lui, descătușat și unit într-o țară proprie.

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului, Episcopia Aradului, întreagă Mitropolia Banatului, aduc prinos de recunoștință mitropolitului Andrei. Ierarhi, preoți și credincioși din latura de apus a gleei strămoșești, ne-am găsit multă vreme sub omoforul purtării sale de grijă. Chiar dacă

uneori ne-a înțeles mai puțin în specificul nostru — și era poate greu atunci să le armonizeze pe toate în vîltoarea unor acțiuni complexe și complicate totodată — nu-l venerăm mai puțin. Eparhia de altădată a Caransebeșului și Episcopia Aradului i-au fost atunci singurele sufragane. L-a preocupat însă mereu restaurarea celorlalte eparhii istorice, printre care a Timișoarei. „Aproape de moarte, neînfrînt în nădejdea sa, lăasă prin testament o sumă considerabilă de bani pentru această episcopie a cărei restaurare o impunea astfel ca pe-o obligație morală testamentară urmașilor săi” (Pr. prof. dr. Liviu Stan, Episcopia Timișoarei, Sibiu, 1940, p. 10).

Între timp vremurile s-au schimbat și lucrurile au evoluat. Moștenirea marelui mitropolit Andrei Șaguna a rămas îmbogățită și în fața ei, a celui care a făurit-o, ne plecăm smeriți fruntea.

Redacția

ASPECTE ALE ACTIVITĂȚII CULTURALE A MITROPOLITULUI ȘAGUNA

de : prof. IOSIF E. NAGHIU

Andrei Șaguna a scris o întreagă serie de manuale necesare pentru școlile teologice ortodoxe române de la Sibiu, Arad și Caransebeș. În seria manualelor, ultimul a fost cel de pastorală, pe care nu l-a mai putut termina și la care ne-am oprit. Se intitulează : Manualu de studiulu pastoralu compusu și edatu de Andreiu Baronu de Siagun'a Archiepiscopu alu Ardélului și Mitropolitu alu Romaniloru de relegea greco-resarităna din Ungari'a și Ardélu ș.c.a. Sabiiu, în tipografi'a archidiececana, 1872, 302 p. Răsfoind cartea constatăm că pînă la p. 158 este un fel de literă. E foarte probabil că pînă acolo a scris Șaguna. De la p. 158 pînă la p. 302 este un „*Adausu de legi*”.

În Precuvîntarea cărții între altele se spune :

„Mă umilesc înaintea proniei cerești, de la care vine toată darea cea bună și tot daru desăvîrșit, căci m-au învrednicit și m-au întărit pe mine în starea mea de un an și mai bine morbos, de a putea compune și eda amăsurat izvoarelor învățăturilor bisericii noastre și amăsurat lipsurilor clerului nostru această carte „Manual de studiu pastoral” de care clerulu nostru tinăru are după convingerea mea, mare și înțeîitoare trebuințe, căci manualul cel pînă acum întrebuițat al acestui studiu aici cît nu era de ajuns spre lățirea noțiunilor generale pentru viața practică a clerului nostru și căci, ca să refac alte multe momente, tinerii noștri, care în școli clericale se pregătesc spre treapta preotească, prea puțin sînt versați în cunoștințele pregătitoare pentru elevii clericali, fără care clericul nu se poate prepara cu desăvîrșire spre oficiu preotesc, și căci cu deosebire vine și aceea împrejurare în combinațiune, ca adesea clericii noștri mulți ani petrec în școli de religiune străină, unde nu capătă nici o educațiune, nici o pregătire pentru studiul pastoral, iar cursul clerical de trei ani, precum acela este astăzi la noi prescrist nu ajunge a deplini defectele, cu care vin tinerii în școala clericală, dacă studiile clericale nu vor corespunde celui scop pentru care sînt menite.

„Deci îngrijirea mea de a deplini orice lacună în studiile clericale m-au îndemnat pe mine a compune acest op și a-l preda clericilor spre învățare, dar totodată și preoților actuali, căci dintrînsul multe se poate folosi.

„Eu scrierea aceasta am compus-o luînd de punct de minecare Sfînta Scriptură, Canoanele, tipicul și scrierile părinților Bisericii noastre ca

unele fîntini clasice pentru studiul pastoral real : apoi singur recunosc, că scrierea mea aceasta este mică și sinoptică, însă sînt convins, că ea cuprinde în sine toate cunoștințele și noțiunile care se țin de studiul pastoral în folosul preoțimii noastre : și apoi fiindcă opul meu acesta este original în felul său și bazat pe Sfînta Scriptură și Canoane pozitive și pe tipicul bisericesc și se poate prelucra și amplifica foarte ușor pentru aceea las eu ca opul meu acesta să-l prelucere și să-l amplifice alt bărbat, carele este mai tînăr și mai sănătos de cît mine, dar totodată și bine versat și binecunoscut cu instituțiile bisericii noastre...

„Și așa încă numai atîta amintesc aici, că deși opul acesta este numai sinoptic, căci starea mea prezentă morboasă nu mi-au iertat a-l compune mai pre larg, este de ajuns după convingerea mea pentru un manual de studiu pastoral, destinat pentru școala clericală, deoarece este scrierea primă, sistematică în felul său, și cuprinde cele necesare noțiuni și îndrumări, cum un preot de religia noastră orientală să-și ducă chemarea sa, ca viața și sfinția religiunii să o susțină, și să se edifice pe poporul său credincios.

„În fine voiesc a crede, că zelul și diligența profesorului, carele va prelege din acest manual, și în praxă va arăta elevilor din cărți bisericești și rituale, cele ce se expun în acest manual sinoptic, ca unu ce teoretic va documenta, că acest manual corespunde scopului principal, pentru care eu l-am fost menit. Sibiu în luna lui august 1872. Andrei, Arhiepiscop și Mitropolit”.

La sfîrșitul acestui manual Andrei Șaguna a adăugat și cîteva documente referitoare la înființarea tipografiei arhiepiscopale din Sibiu. În secolul al XVIII-lea cărțile bisericești ortodoxe-române se tipăreau sau în tipografia lui Petru și Ioan Barth, sau la Martin de Hochmeister, sau în tipografia lui Gheorghe de Closius.. Andrei Șaguna cere la 17 iunie 1850 cu adresa numărul 490 înființarea unei tipografii românești la Sibiu. Cererea este adresată „Excelenței Sale Domnului Guvernator civil și militar Baron de Wohlgemuth”. La 31 august 1850 Kalliany semnează rezoluția prin care se aprobă înființarea tipografiei.

Manualul de care ne ocupăm se încheie cu un extras din protocolul ședinței sinodale ținută la Mitropolia română de religia greco-răsăriteană în Sibiu în 16 august 1865 nr. 7, referitor la editarea manualelor pentru școlile ortodoxe din Transilvania. Semnează: 1. Andrei Șaguna arhiepiscop și mitropolit, 2) Procopie Ivacicovici, episcopul Aradului și 3) Ioan Popasu, episcopul Caransebeșului.

Reproducem și un adaus intitulat *Spre știință* semnat tot de Andrei Șaguna „Din precuvîntarea cărții acesteia se vede, că adică la ea am pus temei eu, dar fiind morbosu, de abia am putut cele opt coale dintîi a le compune și eda. După aceea cu multă strădanie am mai compus iarăși 9—10 coale, ca material pentru semestrul al doilea : însă opul nu l-am putut fini pentru morbositatea mea și așa numai cînd mă va ajuta Dumnezeu, îl voi putea fini cum se cade. Sibiu la Întîmpinarea Domnului 1873”. După cîteva luni, sîmbătă în 16 (28) iunie 1873 seara, pe la orele 6, mitro-

politul Andrei Șaguna a încetat din viață. Reiese de aci zelul pe care neobositul ierarh îl pune în slujba cărții. Aceasta reiese și din alt fapt semnificativ.

Vechea Societate Academică Română l-a ales membru de onoare în ședința din 7 septembrie 1871. Președintele sesiunii a fost August Treboniu Laurian, iar secretarul ședinței a fost Iosif Hodoș. Actele consemnează următoarele: „Se pune la ordinea zilei numirea de membri onorari și corespondenți ai Societății. Domnul Roman (e vorba de Alexandru Roman) susținut de Dl. Papiu (e vorba de Alexandru Papiu Ilarian) propun a se alege membru onorar al Societății Prea Sfinția Sa Părintele Arhiepiscop și Mitropolit Andrei Șaguna. Propunerea se adoptă și părintele Arhiepiscop, Mitropolit Bar. Andrei Șaguna este proclamat membru onorar al Societății Academice Române”¹⁾. La ședință au participat: I. C. Massim, P. Poenariu, G. Barițiu, G. Sion, A. Papiu Ilarianu, Alexandru Roman, Alexandru Odobescu, V. A. Urechia și Ioan Caragiani.

La o altă ședință, din 1/13 august 1873, după moartea mitropolitului, a Societății Academice Române au participat N. Crețulescu, președinte, A. Treboniu Laurian, I. C. Massim, V. A. Urechia, Alexandru Odobescu, Gheorghe Sion, A. Fătu. Secretarul general I. Caragiani a citit raportul delegației către Onorata Societate Academică Română. Delegația era formată din N. Crețulescu, președintele delegației și avea ca membri pe Alexandru Odobescu, Gheorghe Sion și V. A. Urechia. În raportul prezentat de acest comitet restrîns citim că „Ardealul este în doliu și el a pierdut pe mitropolitul Șaguna. Nu numai ca români luăm parte la acest doliu, ci și ca societate căreia repausatul era membru onorar ilustru”. Autorii spun că Ardealul e în doliu „și el” pentru că au amintit că la Buzău a murit episcopul Dionisie Romano, originar din Transilvania.

De adăugat ca încheiere că un discipol și colaborator al mitropolitului Andrei Șaguna ajunge episcop al Caransebeșului, iar la 8 aprilie 1899 a fost ales membru al Academiei Române. Noul academician a ținut discursul de recepție despre Andrei Șaguna. Discursul de recepție al lui Nicolae Popea prezintă viața și opera lui Șaguna. Acesta a reprezentat un omagiu postum adus rivnei marelui mitropolit pentru cultura românească.

¹⁾ Annalile Societatei Academice Romane Sesiunea anului 1871, Tomu IV. Bucuresci, 1872, p. 109.

UN SUCCIS AL MITROPOLITULUI ANDREI ȘAGUNA

Sinoadele eparhiale de la Sibiu și Arad (1850)

de: Prot. dr. GHEORGHE LIȚIU

După înăbușirea revoluției din 1848—49, Șaguna, ca și alți fruntași ai românilor, a căutat să ducă lupta națională folosind cu abilitate Biserica și educația, alică școala poporală. „Cele mai mari realizări ale lui Șaguna în timpul decăderii absolutismului au fost în domeniul educației și al dezvoltării culturale generale”¹⁾. În acest scop Șaguna s-a străduit să adune într-o unire pe toți românii din provinciile supuse habsburgilor, în deosebi pe cei din Banat și Crișana. „Inima lui cea mare dorea... ca pe toți românii ortodocși din împărăția Austriei să-i unească într-un singur organism național-bisericesc, sub o căpetenie bisericească; nădejdlile patrioților luminați erau concentrate în Șaguna; toți așteptau mintuirea prin el”²⁾.

Prilej pentru concretizarea unei opinii comune a românilor ardeleni, bănățeni și crișeni în problema revendicărilor naționale și bisericești a fost dat prin anunțarea unui sinod arhieresc general al tuturor episcopilor ortodocși din imperiu, care a și avut loc în toamna anului 1850 și în anii următori. Șaguna a cerut aprobarea guvernatorului Wohlgemuth pentru „un sinod bisericesc spre consultare asupra problemelor bisericești și școlare”. Deși împrejurările erau grele, țara se afla în stare de asediu, Șaguna izbuti să țină cel dintâi sobor „după care atât de mult au oftat părinții, moșii și strămoșii noștri”. Mai mult, printr-o fericită înțelegere între Șaguna și episcopul Aradului Gherasim Rațiu, românii bănățeni și crișeni se întrunesc și ei într-un sobor similar. Soborul arădean a lucrat avînd înainte protocolul celui sibian ținut în 12 martie 1850³⁾.

Este cel dintâi mare succes al lui Șaguna! Se cunoaște că bănățenii, în toiul evenimentelor din 1848—49 se pronunțau pentru „obișnuitul” lor mitropolit; că ei „n-au uitat o clipă visul lor neîmplinit de a li se restaura mitropolia de la Timișoara, cu rădăcini adînc înfipte în solul Daciei medievale”⁴⁾. Cu toate acestea, între împrejurările deosebite ce au urmat evenimentelor din anii revoluției, absolutismul austriac, apoi dualismul austro-

¹⁾ Keith Hitchins, *Studii privind istoria modernă a Transilvaniei*, Cluj, 1970, p. 57.

²⁾ V. Mangra, *Șaguna ca organizator constituțional*, în *Viața și faptele mitropolitului Andrei Șaguna*, Scriere comemorativă întocmită de dr. I. Lupaș, Sibiu, 1909, p. 438.

³⁾ I. Mateiu, *Contribuțiuni la istoria dreptului bisericesc*, vol. I, Tipografia Cărilor Bisericești, București, 1922, p. 110—115.

⁴⁾ Gh. Cotoșman, *Obișnuitul mitropolit al Timișorilor*, în „Mitropolia Banatului”, Timișoara, 1958, p. 5—13; Același, *Contribuții la începutul Mitropoliei Ardealului și la legăturile ei cu Mitropolia Banatului*, în *Omagiu-Bălan*, Sibiu, 1956, pp. 334—339.

ungar, bănăţenii au sprijinit cu toate puterile acţiunile iniţiate de Şaguna încadrându-se în mitropolia restaurată⁵⁾.

Sinoadele eparhiale de la Sibiu şi de la Arad din anul 1850, aducând hotărâri aproape identice au avut o însemnătate covârşitoare pentru dezvoltarea ulterioară a Bisericii ardelen. „Soboarele, deşi bisericeşti, aduceau hotărâri şi doleanţe atît politice cît şi bisericeşti, şcolare şi fundamentale, încît pot fi considerate ca hotărâri ale unui adevărat parlament românesc”⁶⁾. Prezenţa lui Avram Iancu printre deputaţii mireni de la Sibiu, la sinodul din 12 martie⁷⁾, precum şi prezenţa aceluiaşi şi a altor fruntaşi ai revoluţiei ardelen şi chiar dintre cei de peste munţi, la Arad, în zilele premergătoare sinodului, în consfătuiri cu episcopul Gherasim şi cu alţi fruntaşi arădeni⁸⁾, lasă să se înţeleagă intenţia românilor de a folosi cele două soboare ca tribună pentru exprimarea voinţei unice a lor în problemele naţionale şi bisericeşti care-i preocupau.

O privire fugară asupra hotărîrilor⁹⁾ celor două soboare ne arată în ce măsură ele exprimau revendicările poporului român care vor sta la baza luptei naţionale şi sociale în toţi anii următori.

La punctul întii ambele sinoade cer *neatinarea Bisericii româneşti* şi garantarea ei prin lege. Această hotărîre reedita, într-o formă nouă, acomodată împrejurărilor, vechea dorinţă de a se recunoaşte prin lege naţionalitatea românilor din Ungaria şi Transilvania¹⁰⁾. Dacă nu se putea cere recunoaşterea fiinţei politice-naţionale a poporului român, dat fiind caracterul limitat al drepturilor sinodului, se cerea recunoaşterea independenţei bisericeşti. De observat însă că îngrădirea pusă de stăpînire în atribuţiile sinodului era, pe nesimţite, depăşită.

⁵⁾ Mai mult, cînd, peste 12 ani, acţiunea pentru restaurarea Mitropoliei ardelen se reia şi Şaguna era împotriva unei deputaţii unice de teama de a nu fi primită în întregime şi preconiza cîte o deputaţie „una din Banat, una din Arad, una din Oradea mare şi una din Ardeal”, fruntaşul bănăţean Andrei Mocioni ripostează: „mergînd mai multe deputaţii din mai multe părţi, prin urmare despărţindu-ne la o treabă, în care dorim şi cerem de la împărăţie a fi împreunaţi dăm ocazie cîrmuirii de a da fiecărei deputaţii alt răspuns, deci a efectua proiectul ei — de a concede vouă, Transilvăneni, o mitropolie, iar pe noi din Ungaria a ne învia(=îndruma) la congresul şi sinodul sîrbesc. Asta vom ajunge dacă ne vom prezenta la împăratul de chilin(=separat)”. Mocioni află necesar a-l înştiinţa pe Şaguna că dacă refuză să conducă deputaţia unică „atunci noi românii din Banat, Arad, Bihor şi Bucovina ne vom uni, vom forma una deputaţiune şi ne vom pune sub conducerea episcopului de Arad”.

Şaguna s-a grăbit să răspundă lui Mocioni că a primit propunerea acestuia şi va conduce deputaţia unică la Viena. Cf. Ilarion Puşcariu, *Mitropolia românilor ortodocşi din Ungaria şi Transilvania*, Sibiu, 1900.

⁶⁾ *Istoria Bisericii române*, Manual..., Vol. II, Editura Institutului Biblic, Bucureşti, 1957, p. 486.

⁷⁾ I. Mateiu, *op. cit.*, p. 114.

⁸⁾ A. Caciora-E. Glück, *Noi date privind lupta românilor din cîmpia Aradului pentru drepturi şi libertate naţională (1849—1867)*, în „Revista Arhivelor”, an. XI (1968), Nr. 2, p. 86—87.

⁹⁾ Gh. Liţiu, *Românii arădeni în frământările anilor 1849—1850*, Diecezana-Arad, 1947, cap. Hotărîrile sinodului, p. 58.

¹⁰⁾ S. Dragomir, *Studii şi documente privitoare la Revoluţia românilor din Transilvania în anii 1848—49*, vol. II, Sibiu, 1944, p. 19—22.

Starea tristă a bisericilor distruse în revoluție îndeamnă sinodul să ceară ca „aceste biserici să se reînnoiască cu cheltuiala Statului”. Ambele sinoade cer introducerea numirii de „biserică răsăriteană” în locul celei negative „greco-neunite” — ecou al dezbinării religioase din secolul al XVIII-lea.

Punctul patru cere din nou garantarea prin lege a neatarnării jurisdicției bisericești de cea politică, cea dintâi avînd a se conduce și pe mai departe după dogmele și canoanele Bisericii răsăritene. „Aceasta însemna înlăturarea dreptului bisericesc de *Stat* creat de Curtea vieneză, prin care Statul aservise Biserica impunîndu-i dispozițiile sale și în afaceri interne, și restituirea ordinii canonice în toată organizația ecleziastică”¹¹).

Punctul cinci din hotărârile sinodului arădean care ca și pînă la ținerea unui sinod general să se admită *organizarea Consistorului* (=Consiliu eparhial) în care propune să funcționeze șase asesori (=Consilieri), notar, fiscal (=jurisconsult) și ajutorul de lipsă. Apoi, invocînd principiul tradițional al Bisericii ortodoxe, „de la oblăduirea lucrurilor bisericești poporul să nu se eschidă”, cere ca dintre cei șase asesori „doi să fie pe de-a pururea mireni”. În punctul ultim, al patrusprezecilea, sinodul dă un proiect pentru *Organizarea drepturilor și datorilor sinodului Diecezei Aradului*¹²), cu care se și încheie protocolul sinodului.

O tristă stare de lucruri în Biserica noastră dezvăluie punctul șase, cînd vorbește despre starea materială a clerului care „neavînd mijloacele de trai, este silit în *locul crucii a prinde coarnele plugului*. Pe temeiul egalei îndreptățiri a tuturor confesiunilor și naționalităților înscris în constituția din martie 1849, se cere asigurarea dotației clerului ortodox asemenea clerului altor confesiuni „printr-un fund în bani gata sau bunuri nemîșcătoare”. Este o revendicare pe care monarhia o va împlini mai tîrziu, dar numai în parte, folosind-o ca o momeală pentru scopurile ei politice.

Sinodul atribuie scăderea „creșterii poporului român numai încetării fostei metropolii române din Transilvania cu începutul veacului trecut, care s-a întîmplat din unele împerecheri religioase”. În deplină consoanță cu sinodul sibian, cel de la Arad cere să se permită întrunirea unui *Sinod general* care să aleagă „un Mitropolit spre partea românilor, de care și în timpurile bătrîne am mai avut”.

În timp ce sinodul sibian s-a ocupat pe larg de proiectul de Constituție bisericească elaborat de A. T. Laurian, arădenii au prezentat unele revendicări privind îmbunătățirea stării *școalelor românești* și a învățătorilor care fiind slab remunerați „puțini tineri buni se fac învățători”. Cursurile școalelor de la Arad nu se reluaseră încă la acea dată. Și în această privință sinodul cere un tratament egal cu cel aplicat altor confesiuni.

¹¹) I. Mateiu, *op. cit.*, p. 115.

¹²) Reproduș la I. Mateiu, *op. cit.*, Anexa IV, pp. 315—317, după *Foala pentru minte* ..., 1850, p. 146—7.

Se cere o secție românească la Ministerul Cultelor și un *Consiliu școlar din români* pe lângă inspectorul școalelor. Era și aceasta o dorință mai veche căci o întâlnim și în „proiectul de lege prezentat dietei ungurești” în august 1848 de deputatul Radnei Teodor Serb¹³⁾ unul dintre membrii de frunte ai Comunității românești din Arad. Punctul zece cere stipendii(=burse) de la Stat și pentru tinerii români merituosi. Punctul unsprezece cere o comisie imparțială pentru anchetarea fondurilor comune cu sîrbii care se administrau fie în Carloviț, fie în Pesta, problemă de care se ocupase și sinodul ținut în timpul revoluției la Chișineu-Crș¹⁴⁾. Ea va fi mărul discordiei peste cîțiva ani cînd, după reactivarea mitropoliei române, vor începe interminabilele procese pentru despărțirea ierarhică și împărțirea bunurilor comune.

Punctul doisprezece cere ca preoții și învățătorii care folosesc puținul pămînt ce-l au de la comunități ca dotație, să plătească contribuția ca uzufructuari nu ca proprietari.

Penultimul punct se ocupă de situația reședinței episcopoești din Arad, de pe malul Mureșului, distrusă „prin detunăturile din vecina cetate” în timpul ostilităților din anii 1848—49, cerînd „ridicarea unei reședințe potrivit demnității episcopoești”. Această doleanță o va rezolva peste puțin timp harnicul arhimandrit Patrachie Popescu, care a administrat eparhia vacantă după moartea lui Gherasim Rațiu, cumpărînd terenul și clădirea pe care se află actuala reședință.

Revendicările sinoadelor românești de la Sibiu și Arad, cît de modeste erau, n-au fost rezolvate decît în parte și după trecerea deceniului de regim absolutist, după noi și îndelungate demersuri și memorii. Formulînd deziderate ca îmbunătățirea stării școalelor și a bisericilor, burse pentru tinerii români merituosi și, în deosebi, emanciparea bisericească, aduceau elemente importante în progresul național, social și cultural al poporului nostru. Deși fără urmări imediate, hotărîrile sinodale de la Sibiu și de la Arad, din primăvara anului 1850, se pot număra printre cele dintîi afirmații răsperate ale dreptului la viață independentă a unui popor sănătos și vrednic, mai numeros decît toate naționalitățile conlocuitoare, locuitor aborigen al acestui pămînt, după o perioadă lungă de silită tăcere.

Intrunirea acestor sinoade este, în mare parte, un succes al diplomației lui Șaguna care, între împrejurările nesigure și în starea de asediu de după revoluția din 1848—49, a reușit să le întrunească, să adică hotărîri identice care să exprime, în fața stăpînitorilor de atunci, unitatea de vederi a poporului român din provinciile locuite de români. Românii din Banat, Crișana și Bucovina au meritul de a fi văzut limpede linia intereselor lor, care nu puteau fi promovate, în împrejurările ce atunci, decît printr-o unitate de acțiune cu frații lor din Transilvania.

¹³⁾ S. Dragomir, *op. cit.*, Doc. 16, p. 29—30.

¹⁴⁾ Arhiva Episcopiei ort. rom. din Oradea, fără număr, la an 1849, original intitulat: *Proiepturile deputăciunei prin sinodul diecezei gr. n. u. arădane... denumite în privința înființării unei fundații de creștere(—educație) și pensii*’.

UN DOCUMENT BĂNĂȚEAN DIN 1853 PRIVIND RIDICAREA CULTURALĂ A MASELOR

de : Prot. ION B. MUREȘIANU

Măsurile represive îndreptate împotriva intelectualilor și poporului român din Banat după revoluția din 1848, ca urmare a manifestărilor de demnitate națională și largă deschidere în istorie, n-au putut stăvilii avântul cultural ce a cuprins masele. Preoți și învățători crescuți în spiritul lui Țichindeal și Loga își dăruie toate posibilitățile pentru a-l adânci și extinde, convinși că numai ridicarea culturală mereu îmbunătățită, adecvată necesităților imediate și receptivității obștești, poate asigura împlinirea aspirațiilor comune.

Vicențiu Babeș ridicase cu toată energia această problemă în parlamentul revoluționar de la Budapesta într-o formă nouă, mai mult decât progresistă pentru vremea de atunci și încercase să o înfăptuiască în calitate de inspector al școlilor. Alături de el, un mare număr de slujitori ai altarului și școlii se însuflețeau pentru aceeași cauză, lăsând însemnări impresionante în acte oficiale, particulare sau apărute în puținele publicații contemporane.

Preotul Partenie Gruescu din Sintești, într-un manuscris din care George Barițiu a publicat mai multe fragmente în „Gazeta Transilvaniei” din anii 1855 și 1856, orînduiește un bine chibzuit institut politehnic pe care-l dorește înființat la Făget. Studiu de amploare, organizează secții cu o multitudine de specialități, găsește fondurile să-i asigure funcționarea, calculează salariile profesorilor, a întregului personal, achiziționează materialul didactic, mergînd cu amănuntele pînă la numărul trebuincios de mături. O deosebită importanță, acordă întemeierii unei edituri care să imprime și să difuzeze în mase cărți din toate domeniile, socotîndu-le în coli și pe titluri. În vederile lui, primează agricultura și meseriile considerate trepte sigure spre bunăstarea tuturor și gîndește la o riguroasă selecție a valorilor pentru însușirea științei, armele izbînzii în lupta pentru drept și libertate. Dar conștient de uriașele piedici ce stau în calea realizării unui plan atît de îndrăzneț, el, umilul preot dintr-un sat mărunt și sărac, își exprimă cu durere profundul regret că nu are aurul macedo-românului Sina, ca să-l facă danie „pentru mai multul neamului”.

Toți acești prea săraci în cele materiale dar cu nemărginită bogăție sufletească și dragoste pentru popor, ostensesc cu nebanuită rîvnă în

schimbul unei chilii din pământ bătut, a unui funt de slănină, de luminări de său și sare, la care se adăugau cîțiva stînjeni de lemne, toate date adesea cu multă așteptare de oropsiții plugari împovărați de dări și munci neplătite.

Din aceste realități apare o altă confirmare a conștiinței istorice, un document scris în urmă cu 120 de ani de popa Ivante Popovici ce îl semnează împreună cu notarul Georgie Gașa și obștea din Coșava, cel dintîi cu un original rol în apărarea cedincioșilor pe timpul revoluției din 1848, omul de duh și slujitorul devotat, intrat în legendă prin faptele de bine ce au depășit obișnuitul. Cugeta el, după patru ani de la sfîrșitul revoluției la o mai înaltă pregătire a tineretului pe care îl dorea inițiat în tainele gramaticii românești, a limbii germane, a regulii de trei și fracțiilor și la lichidarea analfabetismului, dorință pe care simte trebuința să o justifice pentru acceptare cu o poruncă ce avea un sens cu totul altul, dar sub care își ascunde gîndurile proiectate în viitor. Din textul pe care îl reproducem în întregime, se desprinde și înțelegerea față de dascălul așteptat să le îplinească.

„Subscriii, după părintescul sfat și provocăciunea domnului împărătesc regiu consiliu și inspector școlar Constantin Ioanovici, în numele comunității Coșava prin aceste declinăm și deobligăm pentru scaunul învățătoresc român de aici în locul plății deputatului pînă aici care erau cu totul neamăsurat timpurilor de acum, următoarele a întocmi, adică :

„pe tot anul începînd de la 1-iu Noemvrie anu curgătoriu calendariu nou, optzeci florinți în arginți, cincisprezece fonți de lumini, 75 f de sare, una majă de clisă și opt stînjeni de lemne, însă sub așa legătuintă :

„1-iu, ca să fie îndatorat învățătorul pe lingă sciințele pînă aci propuse, încă și următoarele cu toată sîrguința a le propune : gramatica română, citirea și scrierea nemțească cu îndeletnicire ortografică, extractul general al geografiei și al economiei de cîmp, iară mai ales socoata cu fracțiuni și regule de trei.

„2-iu, ca să fie îndatorat învățătorul a repeți cu feciorii și fetele trecuți și trecute de 12 ani, pînă se vor mărita și respective se vor căsători toate sciințele în școală propuse, ceea ce și acele cari n-au umblat la școală să învețe cel puțin rugăciunile, cetirea, scrisoarea și ceva din socoată. Această corepetire are a se ținea în toate duminicile și sărbătorile în orele de dimineață.

„3-a, cu lemnele suspuse să se încălzească și școala așa precum se cuvine. Afară de aceasta, să se dea toate cele de lipsă pe seama școlii.

„Datu-s-au în Coșava în 11/30 1853.

„Subscrișilor din cuvînt în cuvînt s-au cetit și apoi învingîndu-se tot insul despre folosul, ba și lipsa susatins întrebuintării, sau s-a subscris sau a tras crucea, prin aceasta mărturisim”.

Dorința lui Ivante Popovici nu s-a mai împlinit, dar documentul rămîne dovadă identificării semnatarilor lui cu vrerile întregului popor, pentru care au muncit și s-au jertfit fără a-și lăsa numele, nenumărați făuritori ai viitorului.

„SOCOTELILE” ȘI INVENTARUL UNEI BISERICI BĂNĂ- TENE DE ACUM UN VEAC ȘI JUMĂTATE

de: COSTIN FENEȘAN

Biblioteca Mitropoliei Banatului din Timișoara păstrează un interesant manuscris ¹⁾, care ne furnizează numeroase informații inedite din viața unei biserici bănățene de acum un veac și jumătate. Registrul manuscris (format 24,5/38 cm, legat în coperte de carton) se intitulează: „Luncavița Anul 783 / Protocolul A Bisearecii / Satului Luncaviții Hramul sfin(tu)l Proroc Ilie întru care / să însemnează Socotealele / Inventariu în (...)” și numără 46 file.

De la f. 2 r la f. 35 r este însemnat bilanțul financiar (veniturile și cheltuielile) al bisericii din Luncavița dintre anii 1783—1804 și 1814—1844. Însemnările pe anii 1804—1813 nu au fost introduse în registru dintr-o cauză ce ne-a rămas necunoscută. Ne vom opri asupra unora din date, care prezintă un interes mai deosebit.

Între 1825 și 1828 la Luncavița se construiește o biserică de piatră în locul vechii biserici de lemn ²⁾; informațiile manuscrisului ce-l prezentăm vin să întregască în mod simțitor ceea ce era cunoscut pînă în prezent. Astfel identificăm zidarul („maur-maistorul”) care a înălțat construcția — Johannes Krivianski — și sumele de bani ce i s-au plătit :

Anul	Suma de bani
1825	606 fl. 50 xr.
1826	406 fl. 52 xr.
1827	273 fl. 49 xr.
1828	188 fl. 54 xr.

Total : 1476 fl. 15 xr.

De asemenea bilanțul financiar ne indică cheltuielile făcute în timpul construcției pentru procurarea materialelor necesare :

Anul	Materialul	Suma de bani
1825	șindrila	40 fl. 30 xr.
1825	scînduri și lemn de brad	46 fl. 30 xr.
1825	arsul unui cuptor de făcut cărămidă	4 fl.
1826	70 scînduri de brad cumpărate de la Mihuți Grozav din Marga	4 fl. 48 xr.
Total :		95 fl. 48 xr.

¹⁾ Nr. inv. 987 ; donația I. Nicola.

²⁾ Asupra datei de construcție a bisericii și a controverselor iscate, cf. Ion C. Nicola, *Culegere de însemnări din cărțile noastre vechi*, în „Mitropolia Banatului”, XV (1965), Nr. 10—12, p. 769 și urm.

Totalul cheltuielilor legate de construirea bisericii se ridică la 1572 fl. 3 xr. O bună parte a acestei sume s-a adunat „după făgăduita consignație... de la Obște” :

<i>Anul</i>	<i>Suma de bani</i>
1825	200 fl. 33 xr.
1826	519 fl. 53 xr.
1827	304 fl. 8 xr.
Total : 1024 fl. 34 xr.	

Din fondurile bisericești se vor cheltui pentru construcție doar 547 fl. 29 xr. (f. 21 r—f. 22 v).

Un însemnat capitol de cheltuieli îl constituie achiziționarea de cărți bisericești în limba română, care au fost folosite și în șcala românească ce funcționa în comună. Prețul ridicat al cărților făcea ca ele să fie considerate printre bunurile cele mai de preț, salvate printre primele în vremuri de restriște. Astfel, la 1788, din fondurile bisericești se plătesc 2 florini pentru salvarea cărților din viltarea evenimentelor războiului austro-turc și a răscoalei populației românești („Chiria pentru dusul cărților «și altele» în răzmiriță pînă la Logoj, 2 fl.” f. 5 r). Numeroase însemnări se referă la achiziționarea unor cărți românești din fondurile bisericești : La 1793 este cumpărată o Sobornicească Propovedanie cu 7 fl. 30 xr. (f. 7 v), care la un inventar făcut ulterior nu mai figurează („Aceasta Sabor(nicească) Propovedanie nu e și cum s-au răpus nu știu, fiind din vremile vechi perdută. I. Popovici, paroh”) ; la 1821, pentru achiziționarea unui Tipicon se plătesc 8 fl. (f. 19 r), iar noua biserică de piatră este înzestrată cu 2 exemplare ale Octoihului și Tipiconului, pentru care se plătesc 2 fl. 4 xr. în 1827 (f. 22 r), respectiv 6 fl. în 1831 (f. 24 r).

De un deosebit interes este inventarul bunurilor din biserica Luncaviței (f. 37 v—f. 46 r), întocmit în anul 1793. El va fi completat pe măsură ce biserica achiziționează sau primește ca donații diferite obiecte de cult sau cărți, deosebit de rodnică fiind perioada ce coincide cu construirea bisericii de piatră și cu activitatea parohului Ioan Popovici. O mică parte a inventarului bisericesc — lista cărților românești și date privitoare la construirea bisericii de piatră — sînt însemnate pe filele Evangheliei lui Șerban Cantacuzino (tipărită la București în 1682) păstrată la biserica Luncaviței³⁾. Publicăm în continuare inventarul — in extenso — cu convingerea că este o modestă contribuție la istoricul bisericii românești de pe meleagurile bănățene.

(f. 37v.) *Satu Luncaviță*

Satu Luncaviță

După nașterea Mîntuitorului Nostru IS. HS. 1783 Anu(l) supt î(m)păratul Iosif al doilea făcută Sfînta Biserică de legea răsăritului și s-au sfîințit de D(o)mnu Episcop Ion Gheorghevici dela Caransăbeș și anumitu hram : Stî. Ilie Proroc.

³⁾ Ion C. Nicola, *loc. cit.*

Această biserică lăste delungă 9 stinjen(i) largă de 2 stinjeni și 3 șuh ⁴⁾ de lemn făcută.

Sint într-însa

un(ă) Evanghelie rumânească	1
un Minei rumânesc	1
un(ă) Cazanîe rumânească	1
un Ohtoih rumânesc	1
un Triod rumânesc	1
un Penticostar(i) rumânesc	1
un Apostol rumânesc	1
ună Psaltire rumânească	1
un Polostav rumânesc	1
Summa cărților, dărburi	9

Corame ⁵⁾

A. Merzlici m.p.
capetan

(f. 38 r.) Și altele care sint înlăuntru Bisearicii

Trei Măsaie unu de pînză albă : 2 ma(i) pro(a)ste iară de pînză	3
O cruce de aramă la prestol	1
Doao sfeșnicea de aramă	2
Doao Potire : unu de argint poleit Discosuș(i) zvezda iară de argint unu de cositori poleit	2
O lingură de cositori	1
Discosu zvezda iară de cositori	1
Trei Procovețe peste potire	3
Un clopoțel mic de aramă	1
O cadelniță de aramă	1
O ladă pentru lumini	1
Trei dvere de carton ⁶⁾	3
Patru icoane mari	4
și un prăznicari	1
Patru po(a)le de carton	4
Trei candile de aramă	3
Patru ficlii zugrăvite pentru copi(i)	4
Doao Stihare albe	2
Un Policrandu (sic !) de aramă	1
Doao Staguri, unu nou altu vechi	2
Un clopot de 30 de funți ⁷⁾	1

⁴⁾ șuh — de la germ. Schuh — picior.

⁵⁾ formă coruptă de la lat. coram me — înaintea mea.

⁶⁾ carton — de la germ. Kattun — țesătură de calitate inferioară.

⁷⁾ funt — de la germ. Pfund — livră (560 gr.).

Și acest Protocol pentru invintar(i)um	1
Și un Patrahir de carton	1
Summa Dărăbur(i)lor	44

Gheorghe Popovici m.p.
protopop.

(f. 38 v.) *Satul Luncavița*

În Anul dela Nașterea Mintuitorului nostru IS.XS. 829 s-au făcut sfînta Besearică de Legea Răsăritului, de din Material care estă de zeace stînjăni de lungă ; și lărgimea 3 stînj. și 5 șuci are. S-au sfințit această Sf(i)ntă Besearică în 15-ce August Anul D(o)mnului 1831 prin Înalt Preo-sf(i)ntul Domnul Episcopul nostru Maxim Manuilovici al Verșețului, Caransebeșului, Logoșului, Orșavo-Mehadiei Episcop și anumitul Hram are Sf(i)ntul Proroc Ilie. În zilele Înălțatului I(m)păratului și Craiului nostru Franțiscus I-iul și a nou i(n) coronatului Crai Ferdinand al 5-lea s-au zidit și s-au sfințit această Sf(i)ntă Besearică fiind Eu Parohialnicul Preot Ioann Popovici Paroh Luncaviții.

(f. 39 r.) *Inventarium*

Pentru averea besearici(i) din Satul Luncavița care iastă în proto-prezv.(iteratul) Carans(ebeșului) cu aplecată împlinire după prea Înaltul Lor decret cel trimis în 13 de Martie 792-e Anul No. 914 care prin Cînstitul Eparhialnicul Consistorium s-au poruncit întru așa să se facă precum mai în jos arată.

No. 1. *Vasă de argint nu sînt.*

O pomozalnică de argint, în anu 805 s-au cumpărat.

No. 2. *Cositori*

	fl.	xr.
1 Potir, discosu, zvezda și lingurița de cositori	1	18
1 Cruce de aramă		9
1 Cutie de pleh ⁸⁾ alb pântru S(fin)ta Cuminecătură		
1 Sfășnic de aramă		6
1 Taer ⁹⁾ de aramă pentru anaforă	1	
1 Clondir de cositori pentru S(fin)tu Mir	1	2
1 Cutie mică de pleh alb		
1 Păhar de aramă pentru teplota		
S-au înmulțit în annu 799 un sfeășnic de aramă pe prestol dila fraiter ¹⁰⁾ Ianăș Șărbăscu de po-mană să-i fie. S-au mai înmulțit un sfeășnic de cositor pre Prestol		7

4 Candile de cositor la Prestolnicile Icone cumpărate în Anu 829

1 Candilă mare de cositor la raspeatie din Anu 831.

⁸⁾ pleh — de la germ. Blech — tinichea.

⁹⁾ taer — de la germ. Teller — farfurie.

¹⁰⁾ fraiter — de la germ. Gefreiter — frunțas.

- 2 Sfeșnice Albe de zin ¹¹⁾ pre Prestol cumpărate din Anu 829.
 2 d-o Galbine de aramă d-o d-o din Anu 829.
 1 Chivot de lemn zugrăvit de Bilddauer cumpărat la Anu 829.

(f. 40 r.) No. 3. *Vasă de fier și de lemn.*

- 1 Copie
 2 Sfeșnice mari zugrăvite din naintea Iconii lui HS. și (Sfii)ntei Născători de D(umne)zeu din Anu 829 cumpărate.
 1 Cruce mare pentru stytie de amîndoa pârțile zugrăvită de lemn făcută din Anu 829.
 1 Iconostas dea dreapta cu stag și cu încuetoare și văpsit făcut din Anu 829.
 1 Iconostas de stînga iar de tișlăr ¹²⁾ lucrat din Anu 831.
 1 Orman ¹³⁾ cu trei lăzi și cu încuetoare pentru Epitrop făcut din Anu 831.

(f. 40 v.) No. 4 *pe Prestol Măsaie.*

- 1 Măsaie de carton cu flori roșii(i)
 1 Măsaie de pînză albă.

S-au înmulțit în Anu 1815 un măsaie de carton cu flori roșii, altu de pînză albă de la j. Marco Nicolici Neguțitori din C(i)acova date de pomană.

Acestea de la Besearica cea veche măsaie s-or întrăbuițat pre Iconostasuri și pre Analog, și altele la această noao Besearică de ce-z nou s-au cumpărat, precum

- 1 Măsaie de pînză albă prost
 1 Măsaie alb de Camertuh ¹⁴⁾
 1 Măsaie de țîți ¹⁵⁾ cu flori vinăte și negre făcute din Anu 829.
 1 Măsaie de țîți cu flori roșii, făcut din Anu 831.

(f. 41 r.) No. 5 *pe Proscomidie Masaie.*

- 1 Măsaie de carton cu flori roșii(i)

În Annu 1815 s-au înmulțit 1 Măsaie de carton cu flori roșii, altu de pînză albă dela Neguțitoriul Marcu Nicolici din C(i)acova de pomană.

- 1 Măsaie alb șlezîngăr laitvand ¹⁶⁾
 1 Măsaie țaic ¹⁷⁾ roșu cumpărat în Anu 829.

Pre Iconostasu dea dreapta 1 Măsaie de țîți cu flori galbine și pre analog altu de țîți verde din anu 829 făcute tote.

(f. 41 v.) No. 6 *Darcurile* ¹⁸⁾ *pe Potir.*

- 1 Păreche darcuri de carton cu flori roșii(i)
 3 Păreachi de darcuri mici cu flori roșii(i)

¹¹⁾ zin — de la germ. Zinn — cositor.

¹²⁾ tișlăr — de la germ. Tischler — timplă.

¹³⁾ orman — dulap.

¹⁴⁾ camertuh — de la germ. Kammertuch — pînză fabricată în manufacturile din Banatul provincial (cameral).

¹⁵⁾ țîți — (?) — țesătură.

¹⁶⁾ șlezînger laitvand — de la germ. Schlesinger Leinwand — calitate de țesătură, originară din Silezia.

¹⁷⁾ țaic — de la germ. Zeug — material.

¹⁸⁾ darc — acoperămint.

(f. 42 r.). No. 7 *Tompla*.

Tompla de Scinduri proastă

Timpla de zid alb.

4 Prestolnice Icone Mari și desupra Timpii Crucea cu răsticnirea(sic !) lui HS. și i(n) preajma Crucii Sf(i)nta de D(umne)zeu Născătoare și Sf(i)ntul Ioan Bogoslovu zugrăviți.

În ușa din Mijloc a Oltariului, adevă Dvera de tișlăr frumos lucrată și zugrăvită estă.

(f. 42 v.). No. 8 *Cărțile Besearici(i)*.

1 Ev(a)nghelie rumânească la coală mare

1 Minei d-o d-o d-o d-o

1 Ohtoih d-o pe șapte zile

1 Cazanie rumânească în folio

1 Triod d-o d-o d-o

1 Penticostari rumânesc în folio

1 Ceaslov rumânesc în cvarto

1 Apostol rumânesc d-o d-o

1 Psaltire rumânească d-o d-o

1 Sabornicească Propovedanie (Însemnare ulterioară : „Aceasta Sabor(nicească). Propovedanie nu e și cum s-au răpus nu știu, fiind din vremile vechi percută. I. Popovici, paroh”).

1 La Annu 1809 s-au înmulțit o Liturghie Bogată, la Anu 1819 s-au înmulțit un Catavasări dela Nicolae Cincheză dela Mehadia, de pomană dat. Acest Catavaseri în luna lui Iulie anu 824 s-au furat din S. Besearică.

1 La Anul 827 s-au cumpărat cartea ce să numește Octoi-Tipicon ; după Poruncă cu bani besearicești să cumpără și altă carte anumită Octoih și Tipicon, și așa anume are Besearica de acest fel de cărți doao.

(f. 43 r.). No. 9 *Sfitele*¹⁹⁾ *Preoțăști*.

1 Sfită de carton cu flori roși(i), cu pinză roșie i(m)prejur. S-au înmulțit la 1802 o Sfită de Bumbac.

(f. 43 v.). No. 10 *Stiharele*.

2 Stihare mici de pinză albă, cu pânglică roșie pentru dieci.

798. S-au înmulțit un Stihar Preoțesc de pinză albă de pomană dela fraiter Ianăș Șărbăscu dat.

Stihare Copilărești s-or făcut în anu 829 de pinză albă.

(f. 44 r.). No. 11 *Epitrahile nu-s*.

802. 1 Epitrahil de mătăasă roșu cu plantică²⁰⁾ galbină prede lături.

În anul 820. S-au înmulțit un Epitrahil de țiti galbin cu plantică vînată dela Parohu Ioann Popovici dat de pomană.

¹⁹⁾ sfită — odajdie.

²⁰⁾ plantică — panglică.

(f. 44 v.). No. 12-e *Orare Dieconești nu e.*

Astăzi în 2-o Ianuarie 1831 Syghilu Parohialnic bisericii adecă Pec(e)atu sau Stampa milităresculu(i) Sat Luncavița în mîna Parohialnicului Preot Ioan Popovici l-am dat să țină minte. Nicolae Stoica m.p. Protop.

În 2-lea Ianuarie 831 cu adevărat am primit Siggilu adecă Pecetu Besearicii militărescului sat Luncavița, dela Domnu Protopresvyter al Mehadii Nicolae Stojka de Hațeg ; însă pre dînsul nu estă Icona Hramului Besearicei Parohialnice adecă S. Proroc Ilie, cii a Adormirii Sf(i)nteii Născătoarei de D(umne)zeu. Ioann Popovici m.p. Paroh Luncav.

(f. 45 r.). *Brîne preotești.*

1 Poiasă de carton s-au cumpăr(at) în 13. Dec. 793.

În Anul 820 s-au înmulțit un Poias de țîți roșu dat de pomană dela Parohul Luncaviții Ioann Popovici.

(f. 45 v.). No. 14 *Narucvițe*²¹⁾ *nu e.*

798. S-au înmulțit o păreche Narucvițe de carton.

1815. Doao părechi narucviță de mătăsă unile verzi altele vinăte de pomană de la Jupînu Marco Nicolici din C(i)acova Neguțitori.

No. 15 *Prapore.*

1 Prapore de pînză zugravit pe o parte Botezul D(o)mn(ului) Hristos, și de alta S(fin)tul Pr(o)roc Ilie.

(f. 46 r.). No. 16 *Policandre.*

1 Policandru de aramă cu 6 Sfeășnice.

Acest Policandru în vremea de răzmerița Turcului s-au pierdut. În Annu 1834 s-au cumpărat un Polecandru de uiagă²²⁾ cu 16 sfeșnice, prețu lui 20 fl. argint.

No. 17 *Clopotele.*

1 Clopot de 23 fonți ; spărgindu-să acest clopot, s-au cumpărat altu pre banii Obștii de 90 de fonți.

De s-au cumpărat alt clopot de 90 lb.²³⁾ ce s-au făcut cel vechiu spart, unde-i, N. Stoica, Pro(topop).

Cel vechiu după ce s-au spart, s-au dat pre cel nou, și cătră acesta ce au mai trebuit, dela Obște s-au dat banii ajutori acestui nou. I. Popovici, Paroh.

²¹⁾ narucviță — ștergar.

²²⁾ uiagă — sticlă.

²³⁾ livre.

ANIVERSAREA DOMNULUI NICOLAE CEAUȘESCU PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Zilele de început ale anului 1973 ca o încununare a frumoaselor realizări obținute de poporul nostru în diferitele domenii de activitate, au marcat și momente de sărbătorească bucurie în întreaga țară. Cronica înscrie astfel la 26 ianuarie cea de a 55-a aniversare a zilei de naștere și 40 de ani de luptă închinată poporului și patriei a eminentului conducător de Stat, Domnul Nicolae Ceaușescu.

Sărbătorirea președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România s-a făcut într-un cadru solemn în seara zile de joi 25 ianuarie 1973. Ședințele ca și conferințele festive ce au avut loc cu acest prilej, impresionanta demonstrație populară a bucureștenilor din piața Palatului, decernarea titlului de Doctor Honoris Causa al Universității din București, felicitările pline de afecțiune de pretutindeni, paginile presei și emisiunile radio și televiziune au transformat evenimentul aniversării într-o sărbătoare a întregii națiuni, o sărbătoare cu adîncă rezonanță, cu ample și profunde semnificații. În aceste manifestări emoționante s-a întruchipat omagiul pătruns de înaltă prețuire, dragoste neîțarmurită și profund devotament pe care toți cetățenii României, de toate vîrstele și fără deosebire de naționalitate, muncitori, țărani și intelectuali îl aduc conducătorului care și-a consacrat viața slujirii pline de abnegație a nobilei cauze a fericirii poporului, propășirii țării, prieteniei dintre oameni și păcii lumii.

Aniversarea a prilejuit o nouă și puternică manifestare a adeziunii depline a poporului român față de inițiativele conducerii sale, pentru asigurarea continuei dezvoltări multilaterale a țării. Sărbătoare a întregului popor ea a ilustrat totodată cu strălucire unitatea de nezdruccinat a națiunii noastre în jurul conducerii sale încercate — unitate care reprezintă o uriașă forță motrice a societății românești.

Biserica Ortodoxă Română prin Ierarhii, preoții și credincioșii ei s-a alăturat însuflețirii generale a sărbătorii. Din partea Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, ca și a Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmaگیului, președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România i-au fost adresate telegrame de felicitare, de respectuoase urări pentru prodigioasa activitate la cîrma țării dragi.

SUB SEMNUL PRIETENIEI

Între 8 și 12 ianuarie 1973, președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, domnul Nicolae Ceaușescu, împreună cu doamna

Elena Ceaușescu a vizitat Republica Islamică Pakistan, la invitația președintelui Zulfikar Ali Bhutto.

Cu acest prilej domnul Nicolae Ceaușescu și personalitățile care l-au însoțit au vizitat diferite obiective economice, așezăminte social-culturale și monumente istorice din orașele Islamabad, Tarbela, Rawalpindi, Lahore și Karachi. Între altele de menționat Centrala atomoelectrică Kanupp și Societatea națională de rafinare a petrolului din localitatea Korangy. Pre-tutindenii distinși oaspeți au fost întâmpinați cu caldă ospitalitate și manifestări de prietenie. Au avut loc de asemenea convorbiri oficiale cu privire la evoluția relațiilor bilaterale și la unele probleme internaționale importante. Acestea s-au desfășurat într-o atmosferă de cordialitate și înțelegere mutuală, caracteristică relațiilor de strînsă prietenie dintre cele două țări.

Comunicatul comun cu privire la vizita oficială consemnează între altele că : „În dorința de a da expresie aspirațiilor de pace și înțelegere ale poporului român și poporului pakistanez și de a dezvolta în continuare raporturile dintre cele două state, președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România Nicolae Ceaușescu și președintele Republicii Islamice Pakistan, Zulfikar Ali Bhutto, au semnat o Declarație solemnă comună cu privire la relațiile bilaterale și la relațiile cu toate celelalte state”. Totodată se arată că au fost semnate : Protocolul cu privire la dezvoltarea relațiilor economice dintre România și Pakistan, Acordul privind transporturile aeriene și Acordul radioteleviziunii.

În cursul convorbirilor cei doi șefi de stat au hotărît încheierea unui acord de cooperare economică și tehnico-științifică pe termen lung, precum și înființarea unei comisii mixte guvernamentale de cooperare. Cele două părți au decis să exploreze posibilitățile de cooperare în domeniul folosirii pașnice a energiei nucleare, să intensifice contactele la toate nivelurile, să facă schimb de delegații și experți în diferite domenii.

Astfel prima vizită a șefului statului român în Pakistan s-a înscris ca o valoroasă contribuție la consolidarea relațiilor de prietenie și colaborare între cele două țări, la cauza păcii și cooperării dintre popoare.

După vizita de cinci zile efectuată în Pakistan, Domnul Nicolae Ceaușescu împreună cu Doamna Elena Ceaușescu a făcut în perioada 12—13 ianuarie a.c. o vizită neoficială în Iran la invitația șahinșahului Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr și a împărătesei Farah Pahlavi Sahbanu. În timpul șederii la Teheran președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România a avut convorbiri cu șahinșahul Iranului, cu privire la relațiile româno-iraniene și la unele probleme internaționale de interes comun. Comunicatul comun dat cu acest prilej consemnează că „discuțiile s-au desfășurat într-o atmosferă de caldă prietenie și înțelegere reciprocă”.

Vizita a reliefat continuitatea dialogului româno-iranian la nivel înalt, preocuparea constantă a conducătorilor celor două state de a lărgi și aprofunda relațiile în toate domeniile de interes reciproc. Convenirea ca schimbul de vizite să continue și în viitor asigură condiții deosebit de

prielnice dezvoltării raporturilor multilaterale dintre cele două țări și popoare.

În zilele de 6—7 martie 1973, la invitația ce i s-a făcut, Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, a efectuat o vizită prietenească neoficială în Republica Socialistă Cehoslovacia. Au fost vizitate cu acest prilej diferite obiective între care întreprinderea de aparataj pentru telecomunicații și telefonie Tesla-Strasnice din Praga. O vizită protocolară s-a făcut în ziua de 6 martie a.c. la Hradul din Praga, președintelui Republicii Socialiste Cehoslovace, general de armată Ludovik Svoboda și Domnului Gustav Husak, secretar general al Comitetului Central al Partidului Comunist din Cehoslovacia.

În timpul discuției desfășurată într-o atmosferă cordială, a fost exprimată convingerea că vizita Domnului Nicolae Ceaușescu va contribui la întărirea pe mai departe a relațiilor prietenești dintre Republica Socialistă Cehoslovacă și Republica Socialistă România. Comunicatul comun menționează că „au fost examinate posibilitățile de extindere continuă a colaborării economice și tehnico-științifice româno-cehoslovace, în concordanță cu Programul complex al adâncirii și perfecționării în continuare a colaborării și dezvoltării economice socialiste adoptat la cea de-a XXV-a sesiune a C.A.E.R.”.

Vizitele soldate cu rezultatele deosebit de fructuoase ilustrează o dată mai mult politica externă activă a țării noastre, îndreptată spre dezvoltarea relațiilor cu toate țările lumii, dorința României de a întări și extinde legăturile de prietenie, solidaritate și colaborare cu toate popoarele.

VIZITA DOMNULUI NICOLAE CEAUȘESCU LA TIMIȘOARA

Vastul program de lucru al președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu, a inclus ca și în alte rânduri, încă de la începutul anului în curs o serie de vizite de lucru în diferite regiuni ale țării, ca de pildă la întreprinderile și instituțiile din județele Vaslui și Iași precum și din București.

Între cei ce au avut bucuria de a primi cu simțăminte lor cele mai alese pe conducătorul iubit, au fost și oamenii muncii din județul Timiș. Un principal obiectiv al vizitei a fost în după amiaza zilei de 2 februarie „Uzina Mecanică Timișoara”.

În cursul acestei vizite, Domnul Nicolae Ceaușescu a fost informat că în urma avansului realizat la darea în folosință a noilor capacități precum și a măsurilor luate pentru perfecționarea organizării producției și a muncii, colectivul uzinei și-a putut asuma angajamentul de a realiza sarcinile cincinalului în numai patru ani și patru luni, aflându-se de asemenea în studiu punerea în valoare a unor rezerve de care dispune uzina pentru reducerea acestui termen. Conducătorul Statului în legătură cu cele prezentate a dat indicații concrete privind modernizarea procesului de fabricație, perfecționarea pe baze științifice a activități productive.

Analizele și constatările făcute împreună cu îndrumările date cu prilejul înaltelor vizite, reprezintă un puternic imbold pentru munca din cadrul diferitor sectoare, ca aceasta să fie cât mai rodnică, contribuind astfel la mersul propășitor al patriei.

PLENARA CONSILIULUI NAȚIONAL AL FRONTULUI UNITĂȚII SOCIALISTE

În ziua de miercuri 28 februarie 1973 a avut loc Plenara Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste prezidată de Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, președintele Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste. S-a dezbătut și aprobat hotărîrea privind perfecționarea activității și creșterea rolului Consiliilor Frontului Unității Socialiste în viața social-economică a țării. De asemenea s-au aprobat cererile de aderare la Frontul Unității Socialiste a Consiliului Național pentru Apărarea Păcii, Asociației generale a vînătorilor și pescarilor sportivi și Asociației crescătorilor de albine. Ca urmare a restructurărilor în conducerea unor organizații care alcătuiesc Frontul Unității Socialiste pe baza recomandărilor făcute de organizațiile respective, plenara a aprobat unele schimbări în componența Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste și a Biroului Executiv.

În cadrul plenarei, cuvîntarea rostită de Domnul Nicolae Ceaușescu și Hotărîrea adoptată de Consiliul Național au subliniat faptul că este necesară perfecționarea în continuare și creșterea rolului consiliilor în viața social-economică a țării. Hotărîrea luată stabilește în amănunțime toate domeniile de extindere a activității Consiliilor Frontului Unității Socialiste ca de pildă coordonarea activității organizațiilor componente, îmbunătățirea controlului obștesc și a muncii de transpunere în viață a sugestiilor și propunerilor cetățenești, coordonarea activității cultural-educative etc. Spiritul de inițiativă, priceperea și elanul creator primesc astfel un cadru de acțiune deosebit de favorabil.

Prin rolul său în viața social-economică a țării Frontul Unității Socialiste ridică continuu, pe o treaptă superioară, participarea maselor la conducerea treburilor statului, contribuția obștească la înflorirea patriei noastre.

SESIUNEA MARII ADUNĂRI NAȚIONALE

În zilele de 28—29 martie 1973, s-au desfășurat lucrările sesiunii a zecea a celei de-a șasea legislaturi a Marii Adunări Naționale. Aceasta a fost consacrată mai ales examinării și adoptării unor proiecte de lege de o deosebită însemnătate pentru perfecționarea în continuare a organizării și conducerii vieții economice-sociale, pentru progresul rapid al patriei pe calea edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, pentru ridicarea nivelului de trai material și spiritual al întregului popor. Între proiectele de lege înscrise pe ordinea de zi menționăm cele privind: Consiliul

Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României, Curtea Superioară de Control Financiar ; Consiliul organizării economico-sociale ; Dezvoltarea de locuințe, vânzarea de locuințe din fondul de Stat către populație și construirea de case de odihnă proprietate personală ; Administrarea fondului locativ și reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași ; Modificarea Codului penal al Republicii Socialiste România ; Modificarea Codului de procedură penală al Republicii Socialiste România ; Modificarea legii 23/1969 privind executarea pedepselor.

După discutarea pe articole a proiectelor de lege, Marea Adunare Națională le-a aprobat succesiv în unanimitate, prin vot secret. De altfel multe dintre aceste proiecte de lege au fost supuse unei ample dezbateri publice, un număr mare de cetățeni exprimându-și astfel adeziunea făcând și interesante propuneri pentru îmbunătățirea lor — expresie a profundului democratism, a participării directe, nemijlocite, a maselor la conducerea treburilor țării.

CONFERINȚA INTERPARLAMENTARĂ DE LA HELSINKI

Între 26 și 31 ianuarie 1973, capitala Finlandei la sediul Parlamentului a găzduit conferința pentru cooperare și securitate europeană convocată de Uniunea interparlamentară. Prima de acest gen din istoria parlamentară, conferința a reunit peste 200 de reprezentanți ai parlamentelor din cvasitotalitatea țărilor europene, din S.U.A. și Canada, precum și numeroși observatori ai unor organizații internaționale. Din partea țării noastre a participat o delegație de deputați ai Marii Adunări Naționale, membri ai Grupului român al Uniunii interparlamentare.

Scopul conferinței, așa cum a fost definit de însuși secretarul general al Uniunii Interparlamentare, Pio Carlo Terenzio, constă în „crearea în Europa a unei atmosfere favorabile convocării și ținerii cu succes a conferinței guvernamentale pentru securitate și cooperare” drept pentru care „conferința trebuie să se consacre acțiunii de căutare a unui teren de înțelegere asupra problemelor politice importante, precum și asupra problemelor cooperării multilaterale care concură la stabilitatea păcii și securității pe continent”. (Lumea nr. 6, din 1 februarie 1973, p. 13).

În conformitate cu această orientare de principiu, ordinea de zi adoptată de participanți „Căi și mijloace de dezvoltare, pe bază de egalitate în drepturi a cooperării și de edificare a unei păci durabile și securități în Europa”, a cuprins dezbateri paralele, în trei comisii de specialitate, consacrate problemelor cu caracter politic, dezvoltării relațiilor economice și cooperării tehnico-științifice în domeniul educației și culturii, promovării schimburilor turistice și sportive. Documentul final care a fost adoptat în unanimitate enunță între altele „principiile suveranității, inviolabilității frontierelor, integrității teritoriale și independenței, precum și dreptul de a participa pe picior de egalitate la relațiile internaționale ; dreptul tuturor popoarelor de a alege liber și fără nici o intervenție de orice natură ar fi aceasta, forma sistemelor lor politice și sociale ; datoria

tuturor statelor de a se abține de la recurgerea la forță sau amenințare cu folosirea forței, precum și de-a rezolva problemele lor, prin mijloace pașnice și de a-și îndeplini cu bună credință obligațiile care le revin în baza dreptului internațional".

Grupul român care a fost de altfel printre inițiatorii conferinței, a adus o contribuție activă atât la buna desfășurare a lucrărilor acesteia, cât și la elaborarea documentului final. Această contribuție a fost remarcată de către raportori în cadrul ședinței plenare de încheiere a lucrărilor. Deputații din diferite țări au avut cuvinte de caldă apreciere la adresa poporului român, a politicii externe a României, consacrată cauzei păcii, prieteniei și înțelegerii între popoare.

CONTRIBUȚII PENTRU ÎMBUNĂTĂȚIREA ACTIVITĂȚII ÎN AGRICULTURĂ

Urmărind în mod constant făurirea unei societăți noi, multilateral dezvoltate, conducerea de Stat acordă o deosebită atenție agriculturii, dezvoltării și modernizării bazei tehnico-materiale, precum și perfecționării formelor de organizare și conducere a acesteia.

Recolta de cereale s-a ridicat astfel în anul 1972 la 16,7 milioane tone depășind cu 2,8 milioane tone cea mai bună producție de cereale obținută în cincinalul precedent. Creșteri însemnate s-au înregistrat și la toate culturile, precum și la efectivele de animale la producția de carne, lapte și ouă. Datorită acestor realizări s-au întărit continuu unitățile cooperatiste din agricultură, s-au îmbunătățit condițiile de viață ale țăranimii.

Recent s-au luat măsuri pentru generalizarea salarizării în acord global, care asigură creșterea veniturilor pe măsura creșterii producției livrate. Îmbunătățirea organizării și retribuirii muncii în agricultură, creșterea venitului garantat și așezarea acestuia la baza aplicării acordului global reprezintă un nou sprijin pe care Statul îl dă cooperativelor agricole de producție.

Noile măsuri adoptate, sprijinul acordat de Stat, urmăresc o substanțială sporire a producției și veniturilor în așa fel ca toate cooperativele să-și acopere cheltuielile materiale, retribuirea membrilor lor, precum și celelalte obligații asumate, din resurse proprii, trecind la autogestiune, atât la nivelul cooperativei cât și al fermelor și al celorlalte sectoare de producție. Aceste măsuri, împreună cu cele referitoare la consiliile și asociațiile intercooperatiste constituie un puternic factor stimulator și mobilizator al eforturilor țăranimii pentru realizări tot mai rodnice.

REALIZĂRI ROMÂNEȘTI

Din șirul acestora în domeniul tehnicii amintim următoarele :

La Baia Mică, județul Vâlcea, au fost identificate și omologate mari rezerve de marmură albă, cu tente gălbui și roșu, cu o rezistență și durabilitate mai mare decât marmura de Ruschița.

La 20 km de Rovinari sub albia Motrului a fost identificat un bogat zăcămint de cărbune. Prin devierea apelor râului pe o porțiune de circa un kilometru, zăcămintul va intra în exploatare.

Oficiul de stat pentru invenții și mărci a înregistrat recent cel de-al 10.000-lea brevet de invenție. Numai în ultimul an au rezultat economii de 1,2 miliarde lei ca urmare a aplicării unui număr de 1323 invenții.

Un colectiv de cadre didactice de la Institutul politehnic din Timișoara în colaborare cu specialiștii din producție au realizat un aparat modern dotat cu un dispozitiv electronic pentru măsurările umidității firelor și țesăturilor supuse apretării și finisării.

La Timișoara în zona Stadion se înalță cel mai tânăr cartier al orașului. Paralel cu primele blocuri de locuințe, pînă la 11 nivele, ce au fost deja predate locatarilor se construiește o întreagă rețea de dotări social-culturale și edilitar gospodărești. A fost dată astfel în folosință clădirea primului institut din această zonă — Institutul de proiectări de echipamente hidroenergetice. Treptat această zonă va deveni unul dintre cele mai mari cartiere cu o populație de aproximativ 40.000 de locuitori și va face legătura cu noua platformă industrială din calea Buziașului.

În județul Timiș, 41 de localități rurale au introdus rețele de apă potabilă. Conducele de apă potabilă centralizată se întind la ora actuală pe 145 km. Rețelelor existente li se vor adăuga anul acesta încă 25 km, în alte 8 comune. Robinetele au pătruns în majoritatea gospodăriilor localnicilor.

La Sinnicolaul Mare a intrat în funcțiune o fabrică de plăci aglomerate care folosește drept materie primă tulpine de cîneșă. Capacitatea ei anuală este de 12 mii tone plăci aglomerate. Este prima de acest gen din țară.

La Hunedoara, Oțelăria electrică a Combinatului siderurgic a început să producă în mod curent o nouă marcă de oțel inoxidabil, necesar în industria chimică. De asemenea s-au elaborat primele cantități de metal din două noi mărci de oțel, pentru industria constructoare de mașini. La fel se definitivează tehnologia de fabricație pentru alte patru mărci de oțel aliate, solicitate în construcția de autocamioane și autoturisme românești.

La Sibiu, constructorii de utilaje de la Uzina mecanică au fabricat prima mașină românească de prelucrat mase plastice concepută de proiectanții din localitate. Noul agregat destinat confecționării de folii fine din polietilenă are o productivitate orară de 20 kg și posibilitatea fabricării acestui produs în grosimi și lățimi variate.

În noua zonă industrială din partea de sud a Bacăului a fost înălțată o fabrică de mașini-unelte — unul din obiectivele importante ale actualului cincinal. Aici se vor produce utilaje grele pentru prelucrarea metalelor: mașini de alezat și frezat orizontal, mașini de frezat longitudinal. Constructorii și beneficiarul au pus în funcțiune primele capacități de producție ale noii unități.

Prezența tehnicii românești s-a făcut simțită și peste hotare. Dintre mărturiile în acest sens consemnate de presă menționăm că Antrepriza română de construcții-montaj, a executat și execută lucrări de construcții-montaj, de asistență tehnică, de proiectare și livrări de dispozitive de construcții-montaj în 17 țări, ca de pildă : în R.F. Germania — centrală telefonică pentru Universitatea din Marburg (Lahn), construcții de școli, săli de sport, case de cultură și locuințe la München, Wiesbaden, Konstanz, Weiblingen, Asslar, Oberhausen, Michelsbach, Wetzlar, Behring, Puchheim, Wolfdorf, Kassel, Ainring, un mare spital la Friedrichshafen ; o serie variată de instalații electrice, sanitare, încălziri-ventilații la construcții din München, Regensburg, Nürnberg și din alte orașe ; un hotel cu 40 nivele în stațiunea Travelmünde etc.

În R.S. Cehoslovacă, construirea unei mari termocentrale electrice la Treboradice-Praga ; hotelul turistic „România” din orașul Chrudim ș.a.

În Irak, construirea fabricii de ciment de la Um-Kasr.

În Egipt, asistența tehnică la construirea Uzinei de sodă de la El Mex (lingă Alexandria).

În Republica Democratică Congo, proiect pentru mecanizarea șantierului naval din orașul Brazzaville.

În India, asistență tehnică la rafinăria din Haldya.

În portul Tartus din Siria a avut loc o premieră tehnică mondială. Ea poartă semnătura unui colectiv de ingineri și tehnicieni români de la Întreprinderea de poduri metalice și prefabricate din beton, Pitești și de la Institutul de proiectări căi ferate București. Este vorba de darea în exploatare a unei instalații de încărcat fosfați în nave, cu o capacitate de 1000 tone pe oră. Proiectată în țara noastră — de remarcat că invenția a fost brevetată în cinci țări europene : Polonia, R.D.G., R.F.G., Italia și Franța — instalația gigant a fost executată și montată în întregime de specialiști români, pentru prima dată în lume, în portul sirian Tartus.

ASPECTE ALE VIETII CULTURALE

Potrivit relatărilor presei, în anul acesta, celor aproape 130 de lectorate de limbă și literatură română care funcționează în cadrul catedrelor de romanistică de pe lângă universitățile din străinătate, li s-au adăugat altele ca de exemplu la Bristol-Marea Britanie, Havana-Cuba, Lexington-S.U.A., Regensburg-R.F. Germania, Sao Paulo-Brazilia ș.a. Pentru îmbogățirea bibliotecilor lor, sînt expediate din țară materialele necesare procesului de învățămînt. Totodată în fiecare an cadrele didactice, tineri cercetători și studenți în romanistică sînt invitați să participe la cursurile de vară de limbă și literatură, istorie și artă a poporului român, care au loc la Sinaia. Aceste lectorate — unele cu o vechime de peste un secol ca la Budapesta și Torino, desfășurînd o activitate susținută, sînt o mărturie susținută a prestigiului de care se bucură peste hotare, cultura și civilizația poporului român.

La cel de-al treilea Salon național al cărții ținut la București între 3 și 12 februarie 1973, un număr de 25 de case de editură din țară au expus 2 500 din cele 3 690 titluri de cărți apărute în 1972. De asemenea panouri speciale au ilustrat circulația cărții românești în lume în anul 1972 : coeditări ale firmelor românești cu 43 firme din străinătate, export de carte românească în 47 de țări, relații de colaborare ale caselor noastre de editură cu circa 1 500 de edituri străine, prezența României la 40 de expoziții internaționale etc. Totalul tirajelor în 1972 (în afara manualelor școlare) este de 48 778 360 exemplare. Se pare, potrivit statisticilor UNESCO, cum consemnează și presa (Tribuna României, an. II, nr. 8, 1 martie 1973, p. 4) că ne aflăm, în lume, printre primele 15 țări ca număr de cărți pe cap de locuitor.

La Timișoara a luat ființă „Salonul cultural-științific”. În acest cadru se vor organiza întâlniri cu personalități din rîndul oamenilor de știință, cultură și artă, expuneri, dezbateri, simpozioane etc., care vor fi însoțite de un bogat material ilustrativ : expoziții, diafilme. Acțiunile Salonului cultural științific se vor desfășura la sediul Bibliotecii municipale, lectorii colaborînd și la alte manifestări din județ : la case de cultură, școli etc.

Michael Grawford, autorul lucrării „Tezaure de monede republicane” apărută la Londra, a ajuns la concluzia că meileagurile românești ocupă primul loc în lume în ce privește descoperirea unor astfel de tezaure și care sînt în număr de 100, însumînd peste 25 000 de piese.

Între descoperirile arheologice menționăm în mod aparte rămășițele unui cimitir din Conop, județul Arad. Cercetările au stabilit că acesta datează din veacul al XII-lea.

GRIJA STATULUI NOSTRU ȘI CONTRIBUȚIA UNESCO PENTRU CONSERVAREA ȘI RESTAURAREA MONUMENTELOR ISTORICE

Prin valoarea lor istorică, artistică și arhitectonică monumentele înfățișează realizările din diferitele epoci și amintesc evenimente de seamă din istoria popoarelor. Toate aceste mărturii ale trecutului sînt astăzi ocrotite, conservate și restaurate. Problema conservării monumentelor istorice, a construcțiilor arhitectonice și vestigiilor pentru cunoașterea trecutului a preocupat din cele mai îndepărtate vremuri atît pe specialiști cît și societatea în întregul ei.

În țara noastră încă din anul 1892 a fost adoptată legea pentru conservarea monumentelor istorice. În anul 1893 s-a constituit comisia de specialitate, devenind un act de importanță și cu consecințe favorabile pentru orientarea activității în acest domeniu. Astfel a luat o formă organizată grija pe care oamenii de cultură din epoca aceea o acordau protecției patrimoniului istoric și cultural. Acest for științific și cultural a fost pus sub îngrijirea și îndrumarea celor mai competenți specialiști : Alexandru Odobescu, Mihail Kogălniceanu, Nicolae Bălcescu și alții ; au urmat apoi profesorul Nicolae Iorga, Vasile Părvan, Gheorghe Balș, N.

Ghika-Budești etc. Îndată după constituirea comisiei, s-a editat și revista „Buletinul Comisiei monumentelor istorice”, organizându-se totodată primul muzeu de artă medievală românească.

Cu prilejul împlinirii a opt decenii de la înființarea Comisiei monumentelor istorice — organism destinat protejării și conservării patrimoniului cultural și artistic al țării — Direcția monumentelor istorice și de artă a organizat în zilele de 23—25 ianuarie 1973 în sălile Muzeului de istorie a orașului București o sesiune omagială de comunicări științifice. Specialiști, arhitecți, arheologi, istorici de artă au evidențiat activitatea desfășurată în mod științific pentru cercetarea, salvarea și restaurarea acestor vestigii.

Grija Statului nostru pentru restaurarea monumentelor istorice se manifestă elocvent prin promulgarea unui ansamblu de legi, prin constituirea Direcției monumentelor istorice, care a preluat tradițiile acestei activități, conferindu-le însă, mai multă forță de aplicare. Statul nostru întreprinde o seamă de măsuri binefăcătoare pentru protejarea, conservarea, restaurarea și punerea în valoare a monumentelor istorice de pe întreg cuprinsul țării noastre. Așa cum a arătat directorul Direcției monumentelor istorice și de artă, prof. dr. Vasile Drăguț, prin purtarea de grijă din partea Statului, vedem restaurate cetatea Neamțului, cetatea Sucevei, Curtea Domnească de la Tîrgoviște, Moldovița lui Petru Rareș, marele ansamblu brâncovenesc de la Hurez, cetatea Făgărașului și cea de la Tg. Mureș, cartierul Curtea Veche din București, centrul istoric al Sibiuului... Toate acestea și multe altele sînt tot atîtea reușite în ceea ce privește restaurarea tezaurului național de valori istorice. Recuperarea prin restaurarea unor ruine măcinat de vreme permite nu numai păstrarea în conștiință a monumentului ci și a cortegiului de evenimente ce se leagă și ne leagă de el, sugerarea nu numai a figurii de legendă a lui Ștefan cel Mare, de exemplu, ci și sorgintea unor trăsături caracteristice poporului nostru, care-i conferă personalitate și un loc distinct în lume.

Protejarea și salvarea monumentelor istorice este o problemă care preocupă toate forurile din lumea întreagă. UNESCO a început o campanie pentru salvarea monumentelor în o seamă de țări. Astfel s-a constituit un grup de experți culturali și juriști în vederea elaborării proiectului unei convenții internaționale pentru protecția unor monumente de valoare istorică-culturală ca și a unor amplasamente naturale. Această convenție prevede ca statele semnatare să contribuie la un fond internațional ce va permite deplasarea la fața locului a unor experți și alocarea unor ajutoare pentru conservarea și restaurarea monumentelor, ca și conservarea unor parcuri sau rezervații naturale și amplasamente de interes universal. Misiuni de experți au și fost trimise în mai multe țări care au solicitat asistență, efectuîndu-se în același timp proiecte pentru efectuarea lucrărilor de salvare a unor monumente. După cum a menționat René Maheu, directorul general al UNESCO, care ne-a vizitat țara, pe baza propunerilor specialiștilor se vor lua măsuri care să pună la adăpost de pericolul degradării monumentele de importanță universală.

O rezoluție a UNESCO prevede că restaurarea monumentelor istorice trebuie considerată ca făcând parte din planurile naționale de dezvoltare. Această hotărîre stă la baza a două studii monografice elaborate sub egida Ministerului Turismului din țara noastră. Studiile întocmite cuprind posibilitățile de repunere în valoare, ca baze turistice de prim rang în ordinea interesului pe care le prezintă, monumentele istorice din diferite regiuni ale țării.

Renumitele monumente istorice și de artă din nordul Moldovei, pe lângă cele amintite mai sus, sînt supuse de cîțiva ani unor ample acțiuni de conservare. Printre acestea se pot enumera mănăstirea Putna, vechiul „Turn Lăpușneanu”, vestigiile casei domnești a lui Ștefan cel Mare etc. Paralel cu investigațiile arheologice, s-a trecut și la restaurarea lor. Demnă de remarcat este și inițiativa de conservare a unor fresce, inestimabile opere de artă intrate de mult în circuitul valorilor universale. Astfel lucrările ce au început la mănăstirea Humorului se fac de către specialiști ai Direcției monumentelor istorice și de artă, cu colaborarea unor reprezentanți ai UNESCO. Printr-o metodă originală au fost scoase la lumină picturile interioare, culorile recăpătîndu-și prospețimea inițială.

Un alt valoros monument — biserica romano-catolică din Ghelnița, județul Covasna — a fost înscris în catalogul UNESCO, privind marile monumente ale lumii. Construită în secolul XIII, în stil roman — stil întîlnit foarte rar în această parte a Europei — această biserică este supusă unor însemnate lucrări de restaurare.

Pe lângă gija ce o poartă Statul nostru pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice și de artă, este de datoria tuturor cetățenilor de a contribui la paza și conservarea tezaurului național și a valorilor istorice, toate fiind bunuri ale întregului popor, avînd un profund interes național. (*L. I. Oprișu*).

MITROPOLIA OLTENIEI ȘI-A DOBÎNDIT UN NOU ÎNȚIISTĂTOR

Duminică 28 ianuarie 1973 s-a întrunit Colegiul Electoral Bisericesc pentru alegerea de Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei. Erau prezenți membrii Sfântului Sinod, delegatul Marii Adunări Naționale, Academician prof. Stanciu Stoian, Președintele Departamentului Cultelor prof. Dumitru Dogaru, reprezentanți clerici și mireni ai tuturor eparhiilor, membrii Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Craiovei, rectorii și directorii institutelor și seminariilor teologice etc.

După oficierea doxologiei în paraclisul patriarhal, urmîndu-se procedura îndătinată, Prea Fericitul Patriarh Justinian a deschis ședința cu o cuvîntare în care a evocat figura regretatului vîldică Firmilian, fostul conducător al Mitropoliei Olteniei, și a cerut Colegiului Electoral Bisericesc să chibzuiască asupra persoanei celei mai potrivite în stare să-i continue lucrarea.

Alegerea s-a făcut prin vot secret. Despuindu-se scrutinul și numărîndu-se voturile, s-a constatat că Prea Sfințitul Teoctist, Episcopul Aradului, a întrunit unanimitatea. Aplauzele participanților au exprimat satisfacția cu care s-a primit rezultatul proclamat de Prea Fericitul Patriarh Justinian într-o cuvîntare de prezentare a noului ales.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist a răspuns spre a mulțumi pentru încrederea ce i s-a arătat și spre a declara că-și va pune toată puterea de muncă în îndeplinirea noii sale misiuni.

Înceind lucrările Colegiului Electoral Bisericesc, a felicitat pe membrii Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Craiovei și prin ei pe clericii și credincioșii pe care îi reprezintă pentru alegerea făcută și pentru ierarhul pe care și l-au dobîndit. Cei de față înconjurînd cu dragoste pe cel ales i-au făcut o manifestație de caldă simpatie și i-au adresat cuvinte de urare.

În ziua următoare, întrunit în ședință plenară, Sfîntul Sinod a cercetat din punct de vedere canonic alegerea săvîrșită și, după ce a constatat că aceasta a respectat rînduielile statutare și regulamentare, a confirmat rezultatul scrutinului. Astfel Arhiepiscopia Craiovei și Mitropolia Olteniei și-au dobîndit legiuitul ierarh.

Consiliul de Stat a confirmat alegerea prin decretul care a fost înmînat de către Dl. prof. Dumitru Dogaru, președintele Departamentului

Cultelor, în cadrul unei festivități care a avut loc la 22 februarie. Au fost de față pe lângă conducătorul Departamentului Cultelor, Dl. Gheorghe Nenciu, Vicepreședinte, membrii Colegiului, directori și funcționari cu munci de răspundere din Departamentul Cultelor. Erau de asemenea prezenți Prea Fericitul Patriarh Justinian și membri ai Sfântului Sinod, șefi de culte religioase, reprezentanți ai Arhiepiscopiei Craiovei și ai Episcopiei Aradului. Dl. președinte Dumitru Dogaru și Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist au rostit cuvântări.

Întronarea noului mitropolit s-a făcut la Craiova duminică 25 februarie. La ora 9,30 la catedrala mitropolitană sfânta liturghie a fost săvârșită de către Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului, de Prea Sfințitul Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului și de Prea Sfințitul Arhiepiscop Eftimie Luca-Bîrlădeanu, vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor, înconjuțați de soborul preoților și diaconilor. A asistat Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, de asemenea înalți oaspeți, reprezentanți ai cultelor religioase, preoți și credincioși din localitate și din eparhie. La sfîrșit Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovisteanul, Vicar patriarhal, a citit Gramata patriarhală de instalare, după care, celui rînduit la cirna Mitropoliei Olteniei, i-a fost încredințat de către Prea Fericitul Patriarh Justinian, toiagul arhipăstoresc. Împlinindu-se actul înscăunării, Prea Fericirea Sa a rostit un cuvînt de părintească prețuire pentru munca depusă pînă acum de Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist, de povățuire și totodată de urare pentru noua slujire la care a fost chemat.

Un cuvînt exprimînd dorința de rodnică împreună-lucrare în cadrul Mitropoliei Olteniei a rostit Prea Sfințitul Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului iar atasamentul preoților și credinciosilor Arhiepiscopiei Craiovei a fost exprimat de către P.C. Părinte consilier Ioan Iordache. A urmat cuvîntul noului înțîistătător al Mitropoliei Olteniei exprimînd hotărîrea de-a lucra neconținut împreună cu preoții și credinciosii dați în părintească griă potrivit îndrumărilor Sfîntului Sinod pentru binele Bisericii Ortodoxe Române și promovarea patriei.

După aceasta mai multor clerici și membri ai Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Craiovei li s-a acordat din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian crucea patriarhală. La orele 13, în sala de recepții a Centrului eparhial a avut apoi loc o masă oficială. În cadrul acesteia s-au rostit toasturi de către delegați din partea clerului și credinciosilor, a școlilor teologice, și a autorităților locale. Din partea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a vorbit Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei. La sfîrșit a luat cuvîntul Domnul profesor Dumitru Dogaru, președintele Departamentului Cultelor. Ca încheiere a vorbit Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist mulțumind pentru alesele gînduri ce i s-au exprimat menite a însoți întreaga sa muncă spre îmbelșugată rodire.

SOLEMNITATEA ÎNMÎNĂRII MEDALIEI „25 DE ANI DE LA PROCLAMAREA REPUBLICII” UNOR REPREZENTANȚI AI CULTELOR LA REȘEDINȚA EPISCOPIEI ORTODOXE ROMÂNE DIN ORADEA

Conducerea superioară de stat — apreciind sprijinul pe care cultele din patria noastră l-au dat, în decursul celor 25 de ani de la proclamarea Republicii, la întărirea unității spirituale, la propășirea culturală și de bunăstare materială, la instaurarea unei vieți sociale de bunăînțelegere și armonie între toți fiii patriei noastre socialiste, fără nici o deosebire de limbă ori credință religioasă, la înfăptuirea ecumenismului între diferitele culte, pe plan național și internațional — a acordat cu acest prilej jubiliar Medalia „25 de ani de la proclamarea Republicii” mai multor reprezentanți ai cultelor din țara noastră.

Solemnitate s-a desfășurat, cu sobrietatea ce o impune un astfel de act, și la reședința sfintei Episcopii Ortodoxe Române a Oradiei, în ziua de 12 ianuarie 1973, când delegații Onor. Departament al Cultelor, în frunte cu domnul director Eugen Munteanu, au înmînat medalia jubiliară amintită Înalț Prea Sfințitului Nicolae, Mitropolitul Banatului, Prea Sfințitului Episcop Teoctist, Episcopul Aradului, Prea Sfințitului Vasile, Episcopul Oradiei, Eminenței Sale Papp László, Episcopul Reformat de Oradea, P. C. Gheorghe Hranislavlevici, Vicarul Ortodox Sîrb — Timișoara, și altor reprezentanți ai cultelor (romano-catolic, reformat, evanghelic, baptist) din județele Timiș, Caraș-Severin, Arad, Satu-Mare și Bihor, în număr total de 31 persoane.

Din Arhiepiscopia Timișoarei au fost distinși : P.C. Arhim. Timotei Sevcicu, vicar administrativ al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului și P.On. Părinte Dimitrie Grama, protopop al Caransebeșului.

Din Eparhia Aradului : P.C. Gheorghe Căvășdan, vicar eparhial administrativ și P.C. Vitalie Pereteatcu, protopopul Lipovei.

Din Eparhia Oradiei : P.C. Nicolae Păcală, consilier bisericesc la Centrul Eparhial, P.C. Arhim. Dr. Augustin Paul, preot în Bocicău-Oaș, fost vicar eparhial, P.P. C.C. Traian Bursașiu, protopop de Oradea-Nord, Ioan Tolescu, protopop de Satu-Mare. Mircea Andron, protopop de Carei și Ioan Stiru, paroh Satu-Mare II. Notăm că a mai fost distins tot din Eparhia Oradiei și P.C. Marcel Andreescu, protopop al Zalăului, jud. Sălaj, distincția fiindu-i înmînată la Cluj.

După terminarea înmînării medaliilor, domnul director Eugen Munteanu, în numele conducerii Departamentului Cultelor, a felicitat pe cei decorați.

În continuare, din partea Bisericii Ortodoxe Române, Înalț Prea Sfințitul Nicolae, Mitropolitul Banatului, vădit mișcat de importanța solemnului act, într-un ales cuvînt de mulțumire și recunoștință față de Conducerea superioară a Statului, pentru distincțiile acordate, a spus :

„Au trecut numai cîteva zile, de cînd împreună cu întregul popor, cu suferințele înălțate, am sărbătorit împlinirea a 25 de ani de la proclamarea Republicii noastre. S-au scurs acești ani, aproape fără să ne dăm seama,

pe tot parcursul lor noi găsim-ne, împreună cu întregul popor, antrenați în susținerea a tot ceea ce s-a înfăptuit spre mai binele țării, a patriei noastre dragi. Dacă am sărbătorit și noi, ca toți cetățenii patriei socialiste, acest eveniment, am făcut-o pentru că ne-am simțit de la început solidari cu țara și cu poporul. Clerul și credincioșii ortodocși români nu s-au găsit pe altă poziție decât pe aceea a slujirii poporului.

„Ceea ce noi am făcut, dacă aș putea folosi cuvintele unui ierarh ardelean, n-a fost altceva decât „de la sine înțeles“. Nu puteam fi într-altfel decât așa cum am fost, nu puteam fi decât alături și împreună cu poporul. Ne-am identificat cu tot ceea ce s-a săvârșit în cei 25 de ani de Republică și în anii care s-au scurs de la eliberarea patriei noastre în august 1944. Dacă în urma identificării noastre cu poporul și cu năzuințele lui, conducerea superioară de Stat, reprezentanții Statului, la toate nivelurile, au socotit că pot să dea apreciere contribuției noastre, aceasta nu face decât să ne deștepte simțul de recunoștință față de cei care n-au trecut cu vederea gândurile noastre, sentimentele noastre, faptele noastre, neînsemnata noastră contribuție la mărețele realizări din această perioadă.

„Mi-aduc aminte de cuvintele Domnului președinte al Departamentului Cultelor la ultima sesiune a Adunării Naționale Bisericești. Se referea la contribuția pozitivă pe care Biserica Ortodoxă Română, alături de celelalte culte religioase din patria noastră, a adus-o la dezvoltarea și înflorirea continuă a patriei noastre dragi.

„Sintem deosebit de recunoscători pentru aprecierea ce s-a dat și se dă eforturilor pe care și noi le-am depus, cum spuneam înainte, ca un lucru foarte firesc, la înălțarea patriei noastre socialiste pe noi trepte de dezvoltare, de progres, de bunăstare, de cultură și civilizație.

„În acest moment, când — în cadrul solemn — se concretizează aprecierea ce s-a dat contribuției noastre, cer permisiunea ca, în numele ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române din partea de apus a țării, cei care ne-am adunat aici și cei pe care-i reprezentăm, să exprim alesele noastre mulțumiri, o dată cu întreaga noastră recunoștință, care rugăm să fie transmisă conducerii Departamentului Cultelor, conducerii noastre superioare de Stat. În același timp mărturisim că tot ceea ce ne acordă nouă Statul ca cinstire și atenție, va fi pentru noi și de acum înainte, așa cum a fost și în trecut, un imbold de a munci cu mai multă râvnă pe aceeași linie a sprijinirii idealurilor poporului, Statului și conducătorilor lui. Este pentru noi un moment solemn, când aș putea zice că facem și un legământ că ceea ce ne-am străduit să împlinim până acum, vom încerca să ridicăm în viitor pe o treaptă încă mai înaltă, oferindu-ne contribuția totală la opera de construire a vieții noi în patria noastră.

„Mulțumim încă odată pentru marea bucurie ce ni s-a făcut, pentru cinstea acordată, pentru aprecierile aduse contribuției noastre și rugăm să se transmită celor în drept făgăduința noastră că și de acum înainte ne vom strădui să contribuim pe măsura necesităților epocii pe care o

străbatem, la consolidarea și desăvîrșirea construirii noii orînduiri sociale din patria noastră scumpă, Republica Socialistă România.”

Au mai luat cuvîntul Eminentă Sa Episcopul Papp Ladislau din Oradea, în numele cultului reformat, protopopul dr. Hoszu Ladislau din Oradea, în numele cultului romano-catolic, pastorul Nicolae Covaci în numele cultului baptist, protopopul Mathos Paul din Timișoara în numele cultului evanghelic și P.C. Gheorghe Hranislavlevici, vicarul ortodox srb din Timișoara, care au exprimat conducerii superioare de Stat și Onor. Departament al Cultelor alese și respectuoase mulțumiri precum și sentimente de profundă recunoștință și grațitudine pentru cinstirea deosebită ce li s-a făcut lor personal și printr-inșii deservenților și tuturor credincioșilor pe care-i reprezintă.

În încheierea ceremoniei, Prea Sfințitul Episcop Vasile al Oradiei a spus :

„Centrul eparhial al Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei și eu personal sîntem deosebit de bucuroși că am avut prilejul să facem oficiul de gazdă acestei solemnități, în care conducerea de stat a conferit Medalia cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la proclamarea Republicii celor mai aleși și celor mai distinși reprezentanți ai cultelor din partea de vest a patriei noastre dragi.

„Ne sînt vii în minte și în suflet mărețele realizări pe care poporul nostru le-a înscris în acest pătrar de veac de la proclamarea Republicii.

„Am fost și sîntem martorii lor și putem spune participanți devotați ai împlinirilor lor. Ca martori, ne revine datoria să mărturisim despre ele și să le vestim în mijlocul credincioșilor noștri, iar ca participanți sîntem datori să ne bucurăm de împlinirea lor, pentru că împlinirea lor reprezintă bucuria întregului popor și bucuria noastră a tuturor.

„De aceea, nefiind timpul să le mai enumerăm acum aceste realizări, mi se pare totuși necesar să amintim una care ne privește în chip special pe noi slujitorii altarului. Dacă ne-am unit astăzi aici împreună, slujitori la diferite altare, dacă în acești 25 de ani drumurile noastre și activitatea noastră au mers convergent și ne-am apropiat unii de alții, ne-am cunoscut și ne-am înfrățit, dacă astăzi credincioșii noștri se privesc cu alți ochi decît înainte de proclamarea Republicii, dacă ei sînt astăzi pe ogoare împreună și călăuziți de același ideal, dacă Bisericile noastre nu mai sînt cetăți închise din care să arunce invective una împotriva celeilalte și trăim într-un spirit ecumenic, teoretic și practic, dat ca exemplu de reprezentanții ecumenismului mondial, acestea se datoresc vieții noi și climatului nou, spiritului nou de viață ce s-au inaugurat o dată cu înstaurarea Republicii.

„Iată pentru ce socotesc eu că sentimentele noastre de mulțumire și recunoștință pe care le datorăm conducerii de Stat și în mod special domnului președinte al Consiliului de Stat Nicolae Ceaușescu, capătă o notă specială, deosebită. La bucuria generală a realizărilor pe tărîm material, pe tărîm științific, cultural ce s-au înfăptuit în cei 25 de ani de la proclamarea Republicii, se adaugă climatul de înfrățire, de unitate și cola-

borare între toți slujitorii cultelor și între credincioșii lor, care la rândul său este un factor de unitate și progres în viața poporului nostru.

„Domnule director, vă rog și în numele gazdei de aici să transmiteți simțămintele noastre de adincă mulțumire pentru cinstirea ce ni s-a făcut care, așa precum s-a spus, este a tuturor credincioșilor noștri. Și în același timp, precum a spus Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, să transmiteți și legământul nostru că și de aici încolo vom munci cu și mai mult elan în acest spirit, în acest climat creat de Republica noastră, pentru ca înfrățiți și călăuziți de idealul suprem și permanent al înălțării poporului și patriei să ne putem aduce contribuția noastră”.

Solemnitatea a luat sfârșit într-o atmosferă plină de căldură, entuziasm și de frățescă dragoste, toți fiind hotărâți a munci cu și mai mult elan spre înflorirea și întărirea scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România, care să poată sărbători multe jubilee încununate de succese tot mai mari și mai prestigioase, pe plan național și internațional.

Arhidiacon dr. Teodor Savu

PAROHIE ORTODOXĂ ROMÂNĂ ÎN AUSTRALIA

Pentru a împlini nevoile confrăților aflați departe de țara din care au odrăslit, conducerea Bisericii Ortodoxe Române depune strădanii continue organizându-le parohii, îngrijindu-se să aibe preoți, trimțându-le cărți de ritual, obiecte de cult etc., mai presus de toate ajutându-i să nu-și uite patria de baștină și credința strămoșească. În afara comunităților depinzând de Episcopia misionară ortodoxă română din Americi și Canada, de Vicariatul ortodox român din Voivodina (Iugoslavia) și de Vicariatul ortodox român din R.P. Ungară, există parohii ortodoxe române la Viena, Londra, Paris, Baden-Baden, Stockholm și Sofia. Nu vom uita în această înșiruire nici de așezămintele ortodoxe române de la Ierusalim (Israel). În ultima vreme s-au înființat noi parohii în Noua Zeelandă și Australia.

Primele emigrări în Australia datează încă de la sfârșitul seacului trecut, Românii ortodocși fiind așezați pe îndepărtatul continent nu numai în marile orașe Sydney, Melbourne, Adelaide etc. ci și în alte localități. Integrându-se în viața socială și culturală a noii lor patrii, ei și-au adus contribuția prin muncă, hărnicie și dăruire la mai binele obștesc Supuși și loiali statului în care trăiesc, n-au uitat nicicând de unde au purces ci au păstrat permanente contacte cu frații de „acasă”. Legătura cu Biserica mamă a fost și ea neîntreruptă. S-a afirmat însă canonic prin întemeierea primei parohii la Melbourne. Deocamdată preotul paroh de aici, P.C. Părinte Dumitru Găină, poartă grijă și de credincioșii risipiți în celelalte localități. Deși la începuturile ei, parohia „Sf. Petru și Pavel” din Melbourne își dovedește valabilitatea. Despre aceasta grăiește și publicația lunară „Altarul străbun” care a apărut cu cel dintii număr la 1 decembrie 1972.

Reproducem editorialul ca unul ce lămurește simțămintele confrăților noștri de peste mări și țări precum și țelurile urmărite :

„*Altarul străbun* este prima publicație de gândire și simțire românească ce apare în Australia. Publicația își are începutul în hotărîrea din 1 octombrie 1972 a credincioșilor ortodocși români din Statul Victoria, ca parohia Sf. Petru și Pavel din Melbourne să aibă un mijloc de comunicare. Ea are menirea să scoată pe români din anonimat și să-i prezinte ca pe o grupare emigrantă hotărîtă să se organizeze din punct de vedere religios și cultural, asemenea celorlalți emigranți din Australia. Prin problemele ce și le propune, *Altarul străbun* vrea să cultive în rîndul cititorilor limba, cultura și tradițiile străbune, unitatea de credință și de neam, să prezinte aspecte din viața și activitatea parohiei, a Bisericii Ortodoxe Române și a altor Biserici, probleme de instruire religioasă și de interes național, vrea să promoveze preocupări ale Statului Australian pentru buna conviețuire a tuturor emigranților și pentru progresul lor material și spiritual. Publicația va apare lunar. De fiecare dată ea va aduce cititorilor mesajul unor gânduri, preocupări și înfăptuiri ale românilor din Statul Victoria, organizați în parohie sub jurisdicția Patriarhiei Române și a purtării de grijă a Întîistătătorului ei, Prea Fericitul Patriarh Justinian...”.

Dumnezeu să binecuvinteze acest promițător început de viață bisericească organizată în Australia.

TRECEREA LA CELE VEȘNICE A PREA SFÎNȚITULUI EPISCOP-VICAR IRINEU SUCEVEANUL

În urma unei boli necrutătoare a cărei evoluție rapidă a făcut zadarnice încercările de a o învinge, Prea Sfînțitul Irineu Crăciunaș-Suceveanul, Episcop-vicar al Mitropoliei Moldovei s-a mutat la Domnul în plină activitate, în ziua de 19 ianuarie 1973.

S-a născut la 6 octombrie 1928 în comuna Sadova, județul Suceava purtînd în miren timerie numele de Gavriil. După absolvirea liceului din Cîmpulung s-a înscris la Institutul teologic universitar din Sibiu, în anul 1952 obținînd diploma de licență. Între anii 1953—1956 a urmat apoi cursurile de doctorat la Institutul teologic universitar din București. De asemenea în 1963—1966 a urmat cursurile Institutului ecumenic din Bossey (Elveția) și cele ale Facultății de teologie protestantă din Geneva făcînd un stagiu de studii și documentare la sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor. A intrat în cler din anul 1952 fiind de îndată și tuns în monahism la mănăstirea Brâncoveanu de la Sîmbăta de Sus (județul Brașov), îndeplinind apoi diferite funcții în cadrul Bisericii ca asistent duhovnic la Institutul teologic din Sibiu, șef de serviciu în cadrul secției culturale a Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Iașilor și vicar administrativ al respectivei eparhii. Pentru rodnicia sa activitate i s-au conferit distincții bisericești și de Stat. A fost ales de Sfîntul Sinod al Bisericii

noastre ca Episcop-vicar al Mitropoliei Moldovei și Sucevei la data de 19 decembrie 1969 și hirotonit arhiepiscop la 11 iunie 1970, dovedindu-se la înălțimea acestei vrednicii până la moartea ce l-a răpit atât de timpuriu.

A fost înmormântat la mănăstirea Neamț în ziua de duminică 21 ianuarie 1973 prohodit de un mare sobor de arhiepiscop, preoți și diaconi, regretat de credincioșii ce i-au arătat totdeauna o deosebită prețuire. Despre meritele dobândite într-o slujire jertfelnică a Bisericii și a patriei, au vorbit Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, Prea Sfințitul Episcop-vicar patriarhal Antim Tîrgovișteanul ca delegat al Prea Fericitului Patriarh Justinian și domnul director Ion Emil Lunganu din partea domnului profesor Dumitru Dogaru, președintele Departamentului Cultelor. De asemenea au mai luat cuvîntul și alți delegați din partea centrelor eparhiale, institutelor teologice, a colegilor etc. Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului a fost reprezentată prin P.On. Părinte consilier dr. Ioan Petreuța ca delegat al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae.

Sufletul său a fost înzestrat cu multe daruri din care a împărtășit tuturor celor ce acum îl petrec cu pioase rugăciuni pe calea luminii celei neapuse.

ANIVERSAREA „TELEGRAFULUI ROMÂN”

La 3 ianuarie 1973 s-au împlinit 120 ani de cînd „Telegraful Român”, gazetă ctitorită de mitropolitul Andrei Șaguna, apare permanent și cu regularitate. Așa cum arăta cu acest prilej comemorativ Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Mladin al Ardealului, „o sută douăzeci de ani e o întreagă epocă din viața Bisericii noastre și a credincioșilor ei, pe care „Telegraful Român” a oglindit-o în paginile sale, și nu numai a oglindit-o, ci a adus și o contribuție însemnată la realizarea cerințelor vieții bisericești și vieții credincioșilor ortodocși români. „Telegraful Român” nu s-a mărginit să înregistreze evenimentele și împlinirile, ci a fost totodată îndrumător, sfătuitoare, însuflețitoare la acțiune pentru propășirea Bisericii și a poporului. El a luptat sub stăpînirea habsburgică pentru interesele poporului român din Transilvania, pentru înfrățirea între cultele și naționalitățile din această parte de țară, pentru desfășurarea vieții bisericești în conformitate cu rînduielile Bisericii Ortodoxe Române, pentru promovarea economiei, culturii, literaturii române și pentru realizarea marelui ideal al unității tuturor românilor într-un singur stat, România. El a avut bucuria negrăită de a exprima în slove entuziaste împlinirea visului de veacuri : Unirea Transilvaniei cu Patria Mamă (1 decembrie 1918), făurirea României. El a oglindit în paginile sale marile transformări ale Patriei noastre, de la marea cotitură din 23 august 1944 pînă astăzi.

„Dacă „Telegraful Român” a salutat în 24 decembrie 1864 vestea reînființării Mitropoliei Ortodoxe Române din Transilvania (mitropolit fiind Andrei Șaguna) cu aceste cuvinte : „În fine cauza cea dreaptă și

sfintă a românilor... de religiune greco-orientală, mult dorita noastră Mitropolie a ajuns rezolvarea dorită" și „oftarea lor seculară a fost... împlinită”, încît ei nu-și pot „exprima în cuvinte demne bucuria, mulțumita, speranțele în viitor”, tot „Telegraful Român” a salutat cu entuziasm marele act al Reîntregirii bisericești din Transilvania din 21 octombrie 1948, cînd clerul și credincioșii români din această parte a țării, despărțiți vreme de 250 de ani în două strane de stăpîniri străine de sufletul poporului român, s-au înfrățit iarăși într-o singură Mitropolie, așa cum a fost înainte de 1700 și cum s-a cerut la marea Adunare populară de la Blaj din 3/15 mai 1848. De astă dată însă unitatea străveche s-a realizat în cadrul întregii Biserici Ortodoxe Române (a Patriarhiei Ortodoxe Române), Biserică autocefală, Biserică legată de popor și de năzuințele lui...

„Astăzi „Telegraful Român” aruncă sămînța dreptei credințe și patriotismul în sufletele preoților și credincioșilor din Eparhiile Mitropoliei Ardealului și Mitropoliei Banatului, continuînd lucrarea sa din trecut pe un plan superior, corespunzător cu propășirea Patriei noastre și cu cerințele de azi ale preoțimii și credincioșilor noștri. În acest sens este el un educator, un îndrumător întru înnoirea vieții bisericești, întru promovarea ecumenismului și întru slujirea patriei, a păcii și cooperării între popoare. El oglindește și realizările Bisericii noastre, ale parohiilor, prin unitatea dintre ierarhie, cler și credincioși...”. (Mitropolit Nicolae Mladin, 120 de ani de la apariția neîntreruptă, în „Telegraful Român”, Sibiu, an. 121, nr. 1—2 din 1 ianuarie 1973, p. 1; Idem, Jubileul „Telegrafului Român”, în rev. „Tribuna României” București, an. II, nr. 6 din 1 februarie 1973, p. 2).

RECONSIDERAREA TAINEI SF. MASLU

Indepărtîndu-se de practica veche, Biserica latină a transformat Taina Sf. Maslu în ceea ce se numește „ungerea cea de pe urmă” (extrema unctio), administrată exclusiv muribunzilor. Așa după cum s-a observat însă (André Vimeux, *L'extrême-onction... a vécu!*, în: *Témoignage chrétien*, Paris, nr. 1490 din 25 ianuarie 1973, p. 27), de mai mulți ani deja romano-catolicii nu mai vorbesc despre ungerea cea de pe urmă. Bunul simț a manifestat reticențe față de o taină în care preotul apare ca cel ce anunță moartea. De aceea în modul ritual referitor la credincioșii bolnavi pe care l-a promulgat recent Papa Paul al VI-lea se pune accentul pe viață. De acum înainte orice credincios care suferă de o boală gravă poate să ceară „ungerea bolnavilor” (pe mîini și frunte cu untdelemn binecuvîntat). Credinciosului care-și simte sfîrșitul aproape i se administrează Sf. Cuminecătură cînd se rostesc și rugăciuni speciale pentru asemenea împrejurare.

În felul acesta Biserica Romano-Catolică și-a revizuit poziția față de Sf. Taină a Maslului întorcîndu-se parțial la practica veche păstrată nealterat în Ortodoxie.

O NOUĂ CANONIZARE ÎN BISERICA ORTODOXĂ

Printr-o hotărîre a Patriarhiei Ecumenice a fost canonizată o cre-dincioasă macedoniană. Este vorba de Lidia, care a fost prima europeană botezată de Apostolul Pavel la Filipi în Macedonia, amintită în Faptele Apostolilor (16, 14). După cum informează și presa bisericească (Oriente Cristiano, XII (1972) nr. 4, p. 88), Patriarhul Ecumenic a luat măsuri ca numele sfintei să fie inclus în calendarul Bisericii Ortodoxe, prăznuirea făcîndu-se la 20 mai a fiecărui an.

TRADUCEREA FRANCEZĂ A BIBLIEI ECUMENICE

Revista „Mitropolia Banatului” a căutat să marcheze în diferite nu-mere stadiul în care se găsește traducerea ecumenică modernă a Bibliei, (de ex. nr. 4—6/1970, p. 401 ; nr. 10—12/1970, p. 759).

După cum aflăm din presa bisericească (Nuovi Tempi — 28 ianuarie 1973, p. 3) traducerea integrală a Noului Testament în limba franceză a fost încheiată, ediția fiind publicată în octombrie 1972. Acesta constituie un fapt deosebit avînd în vedere cercul larg de specialiști care și-au pus erudiția în slujba unei atari realizări, 113 traducători, cu 43 mai mulți ca ai Septuagintei, precum și bogăția introducerilor și notelor asigurată prin colaborarea teologilor ortodocși, catolici și protestanți. Vechiul Testa-ment este încă în pregătire.

CENTENAR MUZEAL LA TIMIȘOARA

În zilele de 13—14 ianuarie 1973 s-au desfășurat la Timișoara festi-vitățile închinat centenarului Muzeului Banatului. În dimineața primei zile, în Aula Magna a Universității, a avut loc o ședință festivă la care au participat reprezentanți ai organelor locale de Stat, citeva sute de oameni de cultură și știință, muzeografi, reprezentanți ai multor muzee din țară, studenți, muncitori, ziariști etc. Președintele Comitetului jude-țean pentru cultură și educație socialistă a vorbit despre importanța evenimentului în viața cultural-științifică a județului și în viața muzeo-grafică românească, arătînd de cîtă prețuire se bucură astăzi slujitorii muzeelor din România. S-a dat apoi citire Decretului Consiliului de Stat prin care se conferă Muzeului Banatului ordinul „Meritul Cultural cla-sa I”, și Decretul prin care se acordă ordine și medalii unui număr de 11 salariați ai instituției sărbătorite. Distincțiile au fost înmîinate de acad. Constantin Daicoviciu, membru al Consiliului de Stat. Prof. Marius Moga, directorul Muzeului Banatului a făcut apoi un bilanț al activității care s-a desfășurat timp de 100 de ani în această parte a țării pentru desco-perirea și păstrarea unor documente importante referitoare la evoluția poporului nostru, pentru descoperirea și păstrarea unor piese arheologice a unor obiecte de artă populară și cultă, dovezi din domeniul științelor

naturii. Au fost relevate apoi condițiile grele în care au acționat înaintașii muzeografilor bănățeni de azi.

În cuvîntul său Mihai Telescu, președintele Consiliului popular județean Timiș, a adresat un salut în numele organelor locale, a arătat că sărbătoarea constituie o dovadă de prețuire a activității instituției muzeale timișorene, a relevat meritele înaintașilor, succesele din anii noștri. Așteptăm — a spus în încheiere vorbitorul — ca membrii colectivului „să facă din instituția pe care o slujesc un focar de educație permanentă, care să contribuie la ridicarea spirituală, la desăvîrșirea omului nou, constructor al societății socialiste”. Printre cei care au adus, în continuare, salutul la această sărbătoare au fost Tamara Dobrin, vicepreședintă a Consiliului de Stat al culturii și educației socialiste, acad. C. Daicoviciu, directorul Muzeului Transilvaniei, prof. Florin Georgescu, directorul Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România. În încheierea ședinței festive acad. C. Daicoviciu a vorbit despre latinitatea limbii române.

În aceeași zi a avut loc vernisajul expoziției de artă și al expoziției de artă populară ale muzeului. În cadrul ultimei expoziții deschisă în Bastionul Cetății iese în relief o impresionantă colecție de cilimuri. Au fost vizitate de oaspeți apoi expozițiile de istorie și științe naturale, mărite și reorganizate cu acest prilej.

O însemnătate deosebită în cadrul manifestărilor centenarului a avut-o ampla sesiune de comunicări științifice. S-au prezentat lucrări în cadrul a 4 secții și anume : istorie, etnografie, artă, științele naturii. Și-au dat concursul la reușită zeci de muzeografi de la numeroase muzee din țară. Reținem printre altele, contribuțiile următorilor : prof. dr. Theodor Trăpcea (Informații din condica de protocoale a lui Stoica de Hațeg), dr. I. D. Suci (Vichentie Babeș — noi contribuții documentare), Gheorghe Șora (Din activitatea didactică și publicistică a lui Vasile Goldiș la Caransebeș), Rodica Ropot (Aspecte din ritualul de înmormîntare în microzona Virceorova, jud. Caraș-Severin), Vasile Crețu (Praznicul, structură și semnificație). Viorel Țigu, muzeograf la Colecția de obiecte vechi bisericești a Mitropoliei Banatului a prezentat comunicarea : „Grigorie Zugravu. Contribuție privind icoanele bănățene din secolul al XVIII-lea”.

Sărbătorind centenarul Muzeului Banatului ne-am readus aminte cum în statutul *Societății de Istorie și Arheologie* adoptat la 25 iunie 1872 se arăta că scopul principal al noii instituții este cercetarea trecutului și prezentului în Banat și achiziționarea — din săpături, donații etc. — unor obiecte care să pună bazele unui muzeu. Anuarul Societății pe anul 1872/1873 înscris ca prim obiect colecționat o cărămidă romană pentru mozaic, de la Sarmisegetusa. Prima achiziție era așadar o dovadă a genezei și continuității poporului nostru. La 18 noiembrie 1889 se înregistra deschiderea muzeului din Timișoara pentru public. Cu patru ani mai înainte Gheorghe Barițiu văzuse colecția Societății și propusese Academiei Române să ia legătura cu cercetătorii bănățeni.

Începuturile vieții muzeale sînt aici indisolubil legate de activitatea desfășurată de Sigismund Ormoș, mecenatul și organizatorul primei co-

lecții muzeale timișorene. În perioada interbelică un rol hotărîtor asupra dezvoltării activității muzeale l-a avut Ioachim Miloia, unul din cei care au susținut printre primii la noi, înființarea de muzee etnografice în aer liber. Numele Elenei Secoșan, a lui Aurel Ciupe, Dionisie Linția (ctitorul unei extraordinare colecții ornitologice), Marius Moga, sînt apoi strîns legate de dezvoltarea muzeului. Din anul 1947 instituția se mută în Caste-lul Huniade, acesta fiind anul care marchează pasul hotărîtor în dezvoltarea Muzeului Banatului. De-a lungul a 25 de ani, datorită sprijinului permanent al organelor locale, Muzeul timișorean a ajuns printre cele mai importante instituții de acest gen din țară.

VIETNAMUL, SIMBOL AL BIRUINȚEI VIETII

După trei decenii de război pustiitor, în urma acordului semnat la Paris în 27 ianuarie 1973, luptele armate au încetat pe teritoriul Vietnamului. Un alt acord încheiat o lună mai târziu pune capăt ostilităților în Laos. Ani de-a rândul supusă unei agresiuni nemiloase, atacată de pe sol, mare și din aer, populația martirei peninsule indochineze a cunoscut în fine momente de calm iar viața și-a redobândit încet-încet cursul normal. Înfruntărilor armate le-a urmat o încordată strădanie de menținere și consolidare a păcii greu cucerite, de înlăturare a urmelor unei tragedii ce părea că nu se mai sfârșește.

Lumea întreagă a răsuflat ușurată iar încrederea în atotputernicia justiției și dreptei judecăți, frățietății și bune înțelegeri a reinviat în conștiința umanității. Manifestări ale unei profunde satisfacții s-au înregistrat pe toate meridianele și paralelele globului.

În aceste momente n-a existat om cinstit care să nu-și fi rememorat lungii ani de masacru inutil, de distrugeri fără sens, de jignire a demnității umane dar și de nobilă rezistență față de încălcarea celor mai elementare principii ale moralei. S-au ridicat întru apărarea dreptului la viață pașnică, independentă și democratică nu numai vietnamezii înșiși, ci chiar și cetățenii conștienți ai țărilor angajate în agresiunea devenită pretutindeni odioasă, oameni de cele mai diferite orientări din întreaga lume.

Patria noastră, poporul român în totalitatea lui, au condamnat din prima clipă agresiunea imperialistă în Indochina, exprimându-și solidaritatea cu victimele războiului declanșat în sudetul Asiei, alăturându-se forțelor sănătoase de pretutindeni întru apărarea păcii. Miile de kilometri care despart România de Vietnam, Laos și Cambodgia n-au împuținat sentimentul apartenenței la aceeași familie și unitatea întru același destin.

Pe aceeași poziție s-au aflat cu trecătoare excepții, apartenenții religiei din tote continentele. Au fost create organizații, s-au întreprins acțiuni, au apărut inițiative din cele mai variate în sprijinul Vietnamului martir, de condamnare a agresiunii, de impunere a păcii. Cultele religioase din Republica Socialistă România și-au înscris eforturile în marea opintire generală de apărare a păcii. Ceea ce pentru credincioșii români a fost mai simplu și ușor, ca unii ce făceau parte dintr-o națiune angajată pe drumul păcii, pentru credincioșii din țările capitaliste sau aflate în zona

de influență a acestora, a fost de atâtea ori complicat și greu. Rămânând pînă la urmă uniți unii cu alții, dîndu-și mîna frățește, s-au alăturat semenilor lor în lupta pentru apărarea vieții, împotriva morții. Într-un asemenea efort colectiv și-au dat seama ca niciodată în trecut, cît de sterile sînt neînțelegerile între ei și disputele confesionale, cît de îndatorați sînt la mărturisirea aceluiași Tată ceresc. S-a realizat astfel aproape nesperat, un mare bine, în pofida imensului rău pe care îl generează orice război.

Trecută acum noaptea vărsării de sînge din Vietnam, privim — iluminați de zorile păcii — spre mîine hotărîți să nu lăsăm reîntoarcerea zilelor întunecate de dinainte, mereu alături de întreaga noastră națiune, de toate celelalte popoare, întru apărarea dreptului sacru la viață, neatîrnată dezvoltare și netulburată pace.

Sentimentelor prilejuite de încetarea focului în cea mai mare parte a teritoriului indochinez le-a dat glas într-o cuvîntare rostită la 2 martie Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România : „Progresele obținute pe calea destinderii, a spus Domnia Sa, cursul nou care se impune tot mai mult în relațiile internaționale sînt un rezultat al faptului că, pretutindeni în lume, a crescut și crește hotărîrea popoarelor, a tuturor țărilor indiferent de mărime, de a participa activ, nemijlocit în viața internațională, de a-și spune cuvîntul în soluționarea problemelor care preocupă omenirea. A sporit și sporește mereu conștiința popoarelor, responsabilitatea tuturor națiunilor pentru soarta păcii și civilizației umane. Voința popoarelor de a trăi și progresa într-un climat de pace și colaborare exercită o influență tot mai puternică asupra guvernelor, a cercurilor politice conducătoare din diferite țări în promovarea unei politici de destindere.

„Firește, progresele obținute pe calea destinderii nu trebuie să creeze iluzia că acest proces pozitiv din viața internațională se poate desfășura de la sine. Deși devine tot mai evident că politica imperialistă de dominație și dictat este condamnată eșecului, nu trebuie să uităm că în lume continuă să existe forțe reacționare interesate să continue politica de dominație și dictat imperialistă și, sub diferite forme, să se amestece în treburile interne ale altor state. Este știut că pe planeta noastră mai stăruie conflicte între state, motive de suspiciune, se mai mențin vestigii ale colonialismului, ale asupririi rasiale, împotriva cărora unele popoare sînt nevoite să lupte cu arma în mînă pentru a-și dobîndi dreptul de a fi stăpîne pe soarta lor. Toate acestea impun menținerea trează a vigilenței și intensificarea luptei pentru accentuarea cursului destinderii. Este necesar să se acționeze cu toată fermitatea împotriva politicii imperialiste de forță și dictat, colonialistă și neocolonialistă, pentru o politică nouă de colaborare și pace. Aceasta impune unirea tuturor forțelor antiimperialiste, a tuturor popoarelor dornice să trăiască libere și independente, în colaborare și pace”.

DILEME ROMANE

Astfel se intitulează comentariul pe care Fl(orica) Ș(elmaru) l-a publicat în revista *Lumea* (nr. 3 din 11 ianuarie 1973, p. 17) în legătură cu

problema succesiunii actualului papă adusă periodic în discuție. Care sînt însă pricinile care în ultimul timp au repus-o pe tapet? „În primul rînd probabil, observă autoarea, pentru că nu se știe dacă alegerea papei va rămîne o prerogativă exclusivă a cardinalilor. Aceasta este una din problemele pe care le ridică tendințele de modernizare instituțională a Bisericii catolice; s-a preconizat, de pildă, ca o măsură de democratizare ca papa să fie desemnat de sinodul episcopal sau, dacă aceasta presupune un număr prea mare de participanți — și care, firește, nu ar cunoaște toți îndeajuns de bine pe cardinalii „papabili” — măcar de adunarea președinților de conferințe episcopale, dintre care unii sînt cardinali și alții nu. Pe de altă parte, acordarea purperei unui număr suplimentar de prelați lărgeste automat numărul „papabililor”. În fine, cum, în condițiile lumii contemporane, printre noii cardinali un număr relativ important sînt ne-italieni, nu ar fi amenințată tradiția — datînd din 1523 — ca suveranul pontif să fie originar din peninsula?”

„Fapt este că din cardinalii electori actuali numai puțini sînt italieni. Dacă se pune capăt uzanțelor în vigoare de 450 de ani, ce naționalitate ar putea avea viitorul papă? Cardinalii americani sînt considerați la Roma ca excluși din competiție: se apreciază, notează săptămînalul „L'Express” (nr. 1121 din 1—7 ianuarie 1973, pp. 36—37) că „nu trebuie aleși cei mai bogați”. Pe de altă parte cei mai săraci — „a treia lume” — nu inspiră încredere: au „prea multe probleme specifice...” Rămîne deci, Europa occidentală: „Cînd veți avea un papă francez...”, ar fi spus nu de mult Paul al VI-lea unui prelat, într-o convorbire privată.

„Cercurile romane tradiționaliste au o obiecție: papa este succesorul Sfîntului Petru, deci în primul rînd episcop al Romei. Cum o să fie un ne-italian episcop al Romei? Chiar dacă monseniorul Jean Villot, fost arhiepiscop de Lyon, este secretarul de stat (adică primul ministru al Vaticanului), chiar dacă monseniorul Gabriel Garrone, venit de la Toulouse, este președintele congregației (echivalentul aproximativ al unui ministru) pentru învățămîntul catolic... Amîndoi se arată interesați și accesibili ideilor moderne. Dar nu despre asta este vorba, declară tradiționaliștii romani. Ci despre succesiunea Sfîntului Petru, despre moștenirea apostolică a Bisericii romane”.

Dilemele care frămîntă cercurile conducătoare romano-catolice sînt într-adevăr — precum se observă — nici puține, nici lipsite de gravitate. Dar dincolo de principiile pe care le pun ele în discuție, la mijloc stau și veleitățile celor care „nu se pot resemna să vadă cardinalatul pierzîndu-și însemnătatea”. Într-un fel prelații romani nu se împacă cu gîndul de a nu mai fi singurii electori ai viitorului papă, fapt ce ar constitui „o intolerabilă atingere a tradiției Bisericii” (vezi în rev. Paris Matchi, nr. 1224 din 21 octombrie 1972, p. 56, nota intitulată „Cardinalii în război contra lui Paul al VI-lea”). Nu mai puțin atîrnă apoi în balanță dorința unuia sau altuia din eligibili de a deveni favoriții soartei și de a urca astfel treptele scaunului pontifical. Pînă una alta apar clerici ce uzurpă calitatea de papă cînd pontiful oficial, Paul al VI-lea, se află încă în func-

ție. E vorba bunăoară de preotul Michel Collin din Clémery (Franța) care autoinstituindu-se papă și-a creat o „curte” proprie și organizație bise-ricească aparte. Episcopi, preoți, monahi și credincioși în număr de câteva mii îi sînt supuși, oficiază servicii religioase, întreprind acțiuni nu fără publicitate. Atribuindu-și titlul de „Clement al XV-lea”, Michel Collin se consideră singurul conducător al creștinătății și îl „excomunică” pe Paul al VI-lea acuzîndu-l de imoralitate („Înșelăciunea Sa Clement XV anti-papă de Lorena”, în rev. Paris Match, nr. 1235 din 6 ianuarie 1973, pp. 76—79). E și acesta un semn al vremurilor pe care le trăim !

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

PRINOS DE RECUNOȘTINȚĂ ȘI DRAGOSTE

După zece ani și mai bine de arhipăstorire în cuprinsul Mitropoliei Banatului, ierarhul Episcopiei Aradului a fost chemat, prin votul Colegiului Electoral Bisericesc, la cirna Mitropoliei Olteniei. Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Teoctist pleacă dintre noi rămânând însă în amintirea clericilor și credincioșilor Mitropoliei Banatului, în mod special al celor din Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, pe care i-a condus cu dragoste, înțelepciune și dăruire.

Ca întîistătător al eparhiei sufragane a Mitropoliei Banatului și-a adus contribuția la propășirea instituțiilor mitropolitane și în primul rînd a Seminarului teologic din Caransebeș, nu mai puțin la îndrumarea revistei „Mitropolia Banatului” în fruntea comitetului de redacție a căreia s-a aflat. Ședințele sinodului mitropolitan, contactele permanente întreținute cu conducătorul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, vizitele reciproce, împreună slujirile și mai presus de toate dragostea și stima reciprocă ce și-au arătat, au constituit baza unei colaborări frățești exemplare. Ambele eparhii surori n-au avut decît de cîștigat de pe urma acestei bune înțelegeri pusă continuu sub semnul integrării desăvîrșite în viața Patriahiei noastre și a contribuției aduse la continua înflorire a patriei, la cauza progresului și păcii.

Episcopia Aradului la rîndul ei rămîne de pe urma strădaniilor Înalt Prea Sfințitului Teoctist cu un patrimoniu duhovnicesc și gospodăresc mult îmbogățit. Datorită muncii sale Centrul eparhial, protopopiatele, parohiile și mănăstirile au înregistrat rezultate bune. Despre aceasta grăiesc lucrările de amenajare la imobilele reședinței și cancelariei eparhiale, paraclisul și bisericuța de lemn de la reședință, organizarea atelierului de luminări și amenajarea unei colecții de obiecte vechi bisericești și de artă, nenumăratele hirotoniri de diaconi și preoți, numeroasele distincții acordate, bisericile tîrnosite și binecuvîntate, sfintele lăcașuri nou zidite, reparate sau pictate, casele parohiale edificate sau reamenajate, cimitirele înfrumusețate și împrejmuite, mănăstirile dotate cu cele de trebuință... Nu poate fi trecut cu vederea aportul adus de Înalt Prea Sfinția Sa la desăvîrșirea unității de credință, cult și organizare bisericească a Ortodoxiei românești de dincoace de munți, la menținerea fireștilor legături cu celelalte eparhii și în general cu organele centrale ale Sfintei

Patriarhii. Se cere la fel subliniat sincerul patriotism de care este animat și pe care l-a știut insufla celor ce i s-au dat în grijă îndemnându-i permanent să-și aducă contribuția la dezvoltarea multilaterală a Republicii.

Pe timpul sedisvacanței scaunului episcopal din Oradea a răspuns de conducerea credincioșilor ortodocși români din partea de nord-vest a țării, ostenind și aici cu mult zel pentru promovarea Ortodoxiei noastre străbune.

Toate cele acum pe scurt enumerate justifică recunoștința pe care o purtăm Înalț Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Teoctist cum și bucuria pe care o simțim cu prilejul promovării sale. Fericindu-i pe clericii și credincioșii olteni de a fi dobândit un astfel de arhiereu, urăm Înalț Prea Sfinției Sale viață îndelungată, sănătate și putere spre a continua cu aceleași binecuvântate roade activitatea pe care o începe în „cetatea banilor”.

Înainte de a pleca dintre ai săi, Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Teoctist a ținut să-și ia rămas bun de la credincioșii arădeni duminică 18 februarie. Același lucru l-a făcut joi 1 martie când s-a despărțit de colaboratorii pe care i-a avut la Centrul eparhial și protopopiate. În aceeași zi a făcut o vizită și la sediul Mitropoliei Banatului în Timișoara și la Seminarul teologic din Caransebeș. Fiecare din aceste prilejuri s-au transformat în manifestări emoționante de dragoste și atașament față de unul din ierarhii distinși ai Bisericii Ortodoxe Române.

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

POPAS SĂRBĂTORESC

Implinindu-se la 4 martie 1973 cel dintîi an al unui nou deceniu din activitatea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae la cirna Arhiepiscopiei și întîmplîndu-se chiar în ziua Domnului, aceasta s-a împodobit în deosebită haină de sărbătoare. După liturghia arhierească de la catedrala mitropolitană la sfîrșitul căreia s-a făcut rînduita rugăciune de mulțumire, a urmat o recepție la reședință. În cadrul acesteia, dl. dr. Gheorghe Oprea a vorbit în numele membrilor Adunării și Consiliului Eparhial, a preoților și credincioșilor Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului despre îndreptățita mîndrie pe care fiecare o are în fața celor realizate în răsîmpul sărbătorit ca și a perspectivelor ce se desenează pentru activitatea pe mai departe.

Prinosul unor alese simțăminte față de cel ce în urmă cu unsprezece ani le-a fost arhipăstor și cărora în prezent i s-au încredințat iarăși în pîrintească purtare de grijă pînă la dobîndirea legiuitului întîistătător, a exprimat în numele preoților și credincioșilor Episcopiei Aradului, P.C. Părinte vicar Gheorghe Căvășdan.

Tuturor celor prezenți, printr-un cuvînt ocazional a răspuns Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae mulțumind atît pentru cele ce s-au exprimat, cît și pentru asigurarea dată de-a conlucra pe mai departe în armonie și desăvîrșită dragoste.

VIZITA EXCELENȚEI SALE EPISCOPULUI MARTON AARON LA TIMIȘOARA

În ziua de 5 martie 1973, Excelența Sa Marton Aaron, Episcop catolic de Alba-Iulia în trecere prin Timișoara, însoțit de Episcopul auxiliar dr. Iakab Antal și de P. On. Protopop Konrad Kernweis a făcut o vizită Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae. Scurtul popas a prilejuit relevarea bunei înțelegeri ce domnește între credincioșii de diferite confesiuni din localitate ca o contribuție la cauza propășirii poporului nostru și a păcii în lume.

Oaspeților li s-a arătat biserica monument istoric din curtea reședinței mitropolitane și de asemenea catedrala.

La plecare li s-a oferit în dar din partea Înalt Prea Sfinției Sale, unele lucrări recent apărute în editura Mitropoliei Banatului.

COMEMORAREA UNUI VREDNIC ÎNAINȚAȘ

Între personalitățile cele mai marcante care au ilustrat istoria Banatului, rămânând permanent în amintirea urmașilor și bucurându-se de o atenție deosebită din partea cercetătorilor trecutului, se numără protopopul Nicolae Stoica de Hațeg.

Trăitor la sfârșitul veacului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea a participat din plin la viața obștească a vremii sale, întreaga sa muncă reflectând dragostea de țară și popor, atașamentul față de Biserică în slujba căreia s-a consacrat. Între lăsamintele sale e de menționat o neprețuită cronică, ea îmbogățind patrimoniul cultural al poporului nostru.

Avînd în vedere toate acestea, la împlinirea a 140 de ani de la moartea sa, alături de alte instituții din țară, memoria protopopului de odinioară a Mehadii a fost evocată în cadrul Mitropoliei Banatului într-un mod aparte.

Astfel duminică 7 ianuarie 1973, în catedrala din Timișoara, în biserica Sf. Ioan Botezătorul din Caransebeș, ca și în biserica din Mehadia, după sfînta liturghie s-a săvîrșit slujba parastasului pentru acela a cărui amintire s-a păstrat atît de vie în conștiința tuturor. Despre locul de cînstigat atît în fața contemporanilor, cît și a urmașilor, a vorbit la Timișoara Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae. Cuvîntări ocazionale au fost ținute și la Caransebeș de către P. On. Părinte protopop Dimitrie Grama și la Mehadia de către P. On. Părinte Constantin Comșulea, consilier eparhial. Totodată, la Timișoara, după slujbă, în cadrul Colecției de artă veche bisericească de la catedrala mitropolitană s-a inaugurat în prezența Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și cu participarea preoților, funcționarilor Centrului eparhial, membrilor Adunării Eparhiale și Consiliului Eparhial, a unor invitați și mai multor credincioși, o expoziție comemorativă închinată marelui cărturar, cuprinzînd manuscrise, protocoale și cărți de cult cu însemnări ale sale precum și fotocopii și lucrări ale diferiților cercetători, grăitoare despre activitatea ce a desfășurat. Prezentarea expoziției a făcut-o printr-un cuvînt adecvat Viorel Țigu, muzeograful Centrului eparhial, după care s-a procedat la vizitarea întregii colecții.

Și la Mehadia după slujbă s-a mers la crucea familiară din curtea bisericii, unde s-a depus din partea Consiliului Eparhial o coroană de flori în semn de omagiu aceluia ce a cînstit generația sa fiind făclie luminoasă și pentru cele următoare.

HIROTONII

În grija de-a răspunde nevoilor credincioșilor, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a săvîrșit în cele dintîi luni ale anului hirotonia următorilor :

— Diaconul Ioan Gașpar întru preot pe seama catedralei mitropolitane, în ziua de 4 februarie 1973.

— Augustin Butaș, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, întru diacon, în ziua de 2 martie a.c. iar întru preot în ziua de 3 martie, pentru parohia Bencecul de Jos din protopopiatul Timișoara.

— Ioan Culda, absolvent al Institutului teologic universitar din Sibiu, întru diacon, la 3 martie a.c. iar întru preot la 4 martie a.c. pentru parohia Jabăr, protopopiatul Lugoj.

Noii hirotoniți după împlinirea obișnuitei practici liturgice la catedrala mitropolitană și după împărtășirea sfaturilor de trebuință din partea Chiriarhului și a Consiliului Eparhial în fața căruia au făgăduit osîrdie deosebită în lucrarea preotească, au fost instalați în funcțiile încredințate.

Totodată apreciind munca pe care P.C. Părinte Afinoghen Levițchi și P.C. Diacon Sorin Cosma au desfășurat-o în calitate de profesori la Seminarul teologic din Caransebeș pentru îndrumarea viitoarelor cadre ale preoției în spiritul dragostei de Biserică și țară, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a binevoit să le acorde ranguri și distincțiuni corespunzătoare.

CONFERINȚE PREOTEȘTI

O primă întâlnire a preoților din cuprinsul eparhiei a avut loc pe protopopiate în cursul lunii februarie 1973 urmărind în chip special reîmprospătarea unor cunoștințe legate de buna conducere a oficiilor parohiale pentru ca aceștia să poată răspunde în mod corect tuturor trebuințelor gospodărești.

În luna martie, la toate sesiunile oficiilor protopopești au avut loc conferințe de orientare cu tema : „Problema uniformizării cultului : cîntarea comună în Biserică — contribuții la unificarea spirituală a Bisericii Ortodoxe Române”. Referatele prezentate, discuțiile purtate ca și concluziile trase pe marginea acestora au pus în lumină mai ales cele ce s-au realizat practic pe latura uniformizării cultului, precum și sarcinile ce sînt încă de împlinit în cuprinsul eparhiei. Prin legătura directă a temei de cultul creștin atît de însemnat în viața bisericească, tratarea a suscitât un interes deosebit, oglindit atît în lucrarea conșticioasă a referatelor cît și în luările de cuvînt deosebit de numeroase.

Partea administrativă a conferințelor a înscris diferite comunicări, ca și prelucrarea unor norme privitoare la mai buna organizare a bibliotecilor și arhivelor parohiale.

La Timișoara și Reșița conferințele au fost prezidate de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, iar de către delegații chiriarhali la celelalte centre protopopești.

CONSFĂTUIRI CU CONDUCĂTORII OFICIILOR PROTOPOEȘTI

Încă de la începutul anului curent avînd în vedere necesitatea ducerii la îndeplinire a hotărîrilor Adunării Eparhiale din sesiunea decembrie 1972, ca și ale Consiliului Eparhial au fost convocate ședințe ale cadrelor de conducere ale eparhiei în zilele de 11 și 25 ianuarie 1973.

Cea dintîi a procedat la definitivarea notării administrative a preoților și la un instructaj asupra modului corect de a se inventaria bibliotecile și arhivele parohiale care să înlesnească folosirea în special din partea cercetătorilor trecutului poporului nostru. Cea de-a doua a avut ca obiectiv principal prelucrarea planului de activitate pe anul 1973, întocmit pe temeiul hotărîrilor Sfîntului Sinod și ale consfătuirilor cu ierarhii din Mitropoliile Ardealului și Banatului, acesta urmărind buna desfășurare a vieții bisericești în cuprinsul eparhiei. De asemenea au fost discutate alte probleme de interes major.

Consfătuirile au fost prezidate de Înalt Prea Sfîntitul Mitropolit Nicolae, luînd parte funcționarii cu munci de răspundere la Centrul Eparhial și Seminarul teologic, PP. CC. Părinți protopopi și misionari protopoești ca și alți ostenitori în cadrul oficiilor protopoești.

ADUNAREA GENERALĂ A CASEI DE AJUTOR RECIPROC

În ziua de 25 ianuarie 1973 a avut loc Adunarea generală a Casei de Ajutor Reciproc a salariaților bisericești din Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.

Lucrările s-au desfășurat în prezența Înalt Prea Sfîntitului Mitropolit Nicolae, cu participarea tuturor delegaților. În cadrul ei P. On. Părinte Liviu Surlașiu, președintele C.A.R. a prezentat o amplă dare de seamă a comitetului de conducere pe anul 1972. Aceasta a fost urmată de bilanțul și contul de profit și pierdere pe anul scurs; darea de seamă a comisiei de verificare, aprobarea proiectului de plan financiar pe anul 1973 etc.

Din documentele prezentate, din discuțiile purtate de participanți ca și din concluziile Chiriarhului a rezultat promptitudinea, bunăvoința ca și corectitudinea cu care cei încredințați cu răspunderea casei au lucrat spre mulțumirea și folosul real al tuturor membrilor ei. Acestea singure stau ca o cheazășie a unei prodigioase activități a C.A.R. și pe mai departe.

FONDUL DE SOLIDARITATE INTERNAȚIONALĂ

În fidelitatea față de hotărîrea luată de a răspunde constant apelului lansat de Biroul Executiv al Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste pentru Fondul de Solidaritate Internațională, preoții și credincioșii Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului încă de la începutul anului 1973 au dovedit deosebită însuflețire în realizarea sumelor destinate augmentării acestuia.

Această realizare a eparhiei, reflectă o dată mai mult dorința de-a participa la orice acțiune menită a sprijini cauza unității întregului nostru popor, a afirmării sale prestigioase pretutindeni în lume.

DIN VIAȚA SEMINARULUI TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ

Începutul unui nou trimestru de cursuri ce corespunde începutului noului an calendaristic a marcat și în viața Seminarului teologic din Caransebeș, ca și în cea a eparhiei un ritm nou în desfășurarea muncii. Un prim popas l-a constituit sărbătorirea în ziua de 30 ianuarie a.c. a patronilor școlii — Sfinții Trei Ierarhi.

În dimineața zilei, la biserica Sf. Ioan Botezătorul din oraș, săvârșirea sfintei liturghii a fost urmată de slujba parastasului pentru profesorii și ostenitorii mutați la cele veșnice. În după amiaza zilei, în sala de festivități a școlii s-a desfășurat un program festiv incluzând conferința P.C. Părinte profesor Gheorghe Beștea despre meritele Sfinților Trei Ierarhi pentru Biserică, apoi un panegiric al acestora alcătuit de elevul Ioan Popescu, precum și lecturi din scrierile lor încadrate în imne religioase urmate de cîntece patriotice.

La sfîrșit P.On. Părinte Constantin Comșulea, consilier eparhial, ca delegat al Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, a apreciat munca depusă pentru alcătuirea frumosului program, oglindă fidelă a întregii activități desfășurate în școală și care se dorește cit mai rodnică. În același cadru sărbătoresc, Părinților profesori Afinoghen Levițchi și Sorin Cosma li s-au înminat deciziile pentru binemeritate distincții din partea Întîistătătorului Mitropoliei Banatului.

O zi deosebită în viața Seminarului a fost și aceea a vizitei făcute aci în ziua de sîmbătă 10 februarie 1973 de către Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae însoțit de membrii Consiliului Eparhial și de funcționari cu munci de răspundere la Centrul eparhial. Înalțul Ierarh și însoțitorii au asistat întîi la cursuri, au cercetat apoi cu deamănuntul modul în care se desfășoară aci activitatea didactică și educativă, stadiul în care se găsesc lucrările de construcție și amenajare întreprinse în vederea lărgirii spațiului necesar unei activități optime. În cadrul unei ședințe comune a Consiliului Eparhial și Consiliului profesoral ce a avut loc s-a făcut o amplă analiză a celor constatate dîndu-se soluții și îndrumări practice pentru continua îmbunătățire a muncii în cadrul acestei instituții.

Momente deosebite pentru viața Seminarului teologic au constituit și acelea ale unor conferințe ținute de cunoscuți specialiști pe teme privind cultura și arta. Astfel Domnul profesor I. D. Ștefănescu a conferențiat la începutul lunii februarie pe următoarele teme: Noțiuni introductive despre apariția și dezvoltarea monumentelor de artă creștină; Forma și alcătuirea lăcașurilor de cult ortodoxe și simbolica lor; Biserica „Sf. Ioan Botezătorul” din Caransebeș: arhitectura și pictura.

O dată cu începutul Postului Mare programul s-a îmbogățit cu o serie de conferințe duhovnicești ținute de profesori ai școlii, de preoți cu o bogată experiență din cuprinsul eparhiei.

CINSTIREA UNUI PRESTIGIOS COMPOZITOR

Printre muzicienii români un loc de cinste ocupă Nicolae Lungu, profesor la Institutul teologic universitar din București. Însuflețit pedagog

și animator al vieții muzicale, el a organizat și condus numeroase formații corale. De prezent este dirijorul coralei Patriarhiei. Concomitent cu activitatea profesorală, s-a dedicat cercetării și popularizării muzicii noastre bisericești. A publicat numeroase studii și colecții de melodii religioase, a transcris pe notație liniară muzica psaltică, a armonizat aproape întreaga imnologie bisericească pentru cor pe 3 și 4 voci.

Opera sa componistică include de asemenea valorificarea folclorului muzical al poporului nostru (colinde, cîntece populare etc.). Utilizînd motive vechi românești a compus cîntece populare și de masă incluse în repertoriul mai tuturor corurilor.

Creația muzicală a profesorului Nicolae Lungu este mult gustată și în cuprinsul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului. Acest lucru s-a dovedit o dată mai mult cu prilejul vizitei pe care a făcut-o la Timișoara între 29 martie și 3 aprilie a.c.

Duminică 1 aprilie la dumnezeiasca slujbă oficiată în catedrala mitropolitană, s-a cîntat Liturghia compusă de profesorul Nicolae Lungu. În aceeași zi la slujba vecerniei, corul catedralei mitropolitane condus de Aurel Ciobanu a executat un mănunchi de imnuri religioase prezentate de P. Cuv. Arhimandrit Timotei Sevcicu. Înalt Prea Sfințitul Nicolae, Mitropolitul Banatului, adresîndu-se credincioșilor prezenți le-a vorbit despre funcția muzicii în cultul ortodox și despre importanța operei componistice a profesorului Nicolae Lungu.

La 2 aprilie, în studioul Liceului de muzică din Timișoara formația corală a Filarmonicii de Stat „Banatul” a prezentat un concert de muzică corală românească. Partea a doua a cuprins 8 piese aparținînd compozitorului Nicolae Lungu (Cînt îi muntele de'nalt. Cîntec de leagăn, Măria neichii Mărie, Alei codrule, Tărășelul, Pastorală, Doina și hora cu strigături și Alunelul oltenesc). Conducerea muzicală a fost asigurată de dirijorul bucureștean Vasile Păntea. Prezentarea programului a făcut-o cu multă competență Cara Mia, secretar artistic la Filarmonica „Banatul” din Timișoara. Numeroșii participanți au aplaudat cu entuziasm pe compozitor și evoluția corului Filarmonicii.

O zi mai tirziu, marți 3 aprilie, însoțit de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, profesorul Nicolae Lungu a vizitat Seminarul teologic din Caransebeș. Întîmpinat de corpul profesoral în frunte cu P.C. Părinte director Ioan Teodorovici și de elevi, oaspetele a participat la cîteva ore de muzică psaltică. Corurile claselor dirijate de elevi și corul școlii au executat mai multe compoziții ale profesorului Nicolae Lungu căruia i-au fost adresate cuvinte de mulțumire și admirație pentru munca desfășurată în ogorul muzicii românești. Masa luată în comun cu profesorii și elevii seminariști a încheiat programul vizitei în Banat a profesorului și compozitorului Nicolae Lungu.

DECESE

Preotul pensionar Adrian Cilievici s-a stins din viață în cele dintîi zile ale anului. S-a născut la 11 iulie 1897 remarcîndu-se în tot cursul

vieții sale prin osîrdia deosebită de a sluji sfintei Biserici mai ales pe latura învățămîntului teologic. În cadrul eparhiei a îndrumat astfel mai multe serii de candidați la preoție în calitate de profesor și duhovnic al Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic de la Caransebeș, unde a funcționat pînă în anul 1961. A fost înmormîntat în București unde a domiciliat în ultima vreme cu familia. Sufletului său de o delicatețe aparte, toți cei ce l-au cunoscut sau l-au avut aproape îi păstrează o amintire neștearsă.

Preotul pensionar Iosif Nicolaevici a decedat la 7 ianuarie 1973. Născut la 2 noiembrie 1893, a fost hirotonit în 1918 după terminarea cursurilor Institutului teologic din Caransebeș, funcționînd în parohiile Comorîste, Ohaba Română, Groși, Sintești. În anul 1964 s-a retras la starea de pensionar stabilindu-se în Timișoara. Prohodirea s-a făcut la biserica parohiei Timișoara II în cimitirul căreia a fost și înmormîntat. Bun părinte duhovnicesc, a fost călăuzit cu mult regret la locul de veșnică odihnă, de soborul preoților și de toți cei apropiați.

Preotul pensionar Toma Birescu, a adormit în Domnul la 10 ianuarie 1973. Născut în 1888 în Surducul Mic, după terminarea cursurilor secundare a urmat pe cele ale Institutului teologic din Caransebeș. A fost hirotonit în 1910 pentru parohia Cireșu-Măguri, din protopopiatul Lugojului, unde a păstorit pînă la pensionare în anul 1950, continuînd și după aceea să slujească la sfîntul altar. Slujba înmormîntării a avut loc în ziua de 12 ianuarie 1973 la biserica parohiei pe care a slujit-o. Preot cu bogată și îndelungată activitate pastorală și-a atras din partea tuturor o bine-meritată cinstire.

Preotul pensionar Ananie Bohatereș și-a dat obștescul sfîrșit la data de 17 ianuarie 1973. A văzut lumina zilei la 19 februarie 1890, fiind hirotonit preot în anul 1920 după terminarea studiilor teologice și funcționînd în mai multe parohii, dintre care în Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului la Ruginosu, mai apoi secretar al oficiului protopopesec Caransebeș. În anul 1961 s-a retras din activitate, rămîinînd însă în continuare în preajma altarului. Slujba înmormîntării a avut loc în ziua de 19 ianuarie a.c. în cimitirul parohial din Caransebeș. Pe calea veșniciei a fost petrecut în rugăciune de soborul preoților, de membrii familiei, rude, prieteni și cunoscuți, ca unul care a ilustrat cu multă vrednicie misiunea sacerdotală.

Ieromonahul Epifanie Garștea s-a mutat la cele veșnice în ziua de 27 februarie 1973. S-a născut la 16 martie 1911 intrînd din tinerețe în cinul monahal. Urmînd poruncii arhieresti a deservit mai mult timp diferite parohii între care în cuprinsul Mitropoliei Banatului: Padina Matei și Pojejena-Șușca din protopopiatul Oravița. În ultima vreme a slujit paraclisul „Piatra Scrisă”. A fost înmormîntat după rînduiala cuvenită, la 1 martie a.c., în cimitirul parohiei Rusca, unde se retrăsese din cauză de boală. S-a bucurat întotdeauna de dragostea celor ce l-au cunoscut și care pe calea cea fără întoarcere îl însoțesc cu rugăciunea lor.

EPISCOPIA ARADULUI

DOVEZI DE DRAGOSTE ȘI PREȚUIRE PENTRU IERARH

Ziua de 7 februarie 1973 a prilejuit membrilor Consiliului eparhial, salariaților Centrului eparhial, preoților din orașul Arad și unor credincioși, bucuria de a lua parte la aniversarea zilei de naștere a Ierarhului lor Prea Sfințitul Episcop Teoctist.

După săvârșirea Sfintei Liturghii de către un sobor de preoți și a Te-Deum-ului pontificat de Prea Sfințitul Episcop Vasile al Oradiei care a cinstit cu prezența acest popas aniversar, Prea Sfinția Sa a adresat Prea Sfințitului Teoctist un mișcător și bogat cuvânt în care, cu multă pătrundere, a creionat, în linii luminoase, portretul sufletesc al Ierarhului sărbătorit, subliniind mai ales „harul faptelor, al împlinirilor” prin care se afirmă în mod deosebit. Prea Sfințitul Episcop Vasile a amintit de binecuvântatele urme ale activității Prea Sfințitului Teoctist în Eparhia Oradiei pe care a suplini-o în timpul sedis-vacanței ei și apoi a făcut Ierarhului sărbătorit urări de viitor pentru munca de înaltă răspundere ce-l așteaptă în fruntea Mitropoliei Olteniei.

În numele salariaților și a tuturor celor prezenți P.C.Ic. St. Gheorghe Căvășdan vicar administrativ al Episcopiei a adresat Prea Sfințitului Teoctist un cald cuvânt de mulțumiri pentru neprețuita activitate desfășurată în Eparhia Aradului și de urări la acest prilej.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist, în cuvântul de mulțumire, a vorbit despre înțelegerea rostului preoților de slujitori ai binelui prin dăruirea totală chemării Mintuitorului Iisus Hristos care este bolta de aur a misiunii lor. „La glasul Lui noi mergem acolo unde sîntem chemați să ne îndeplinim lucrarea pe care ne-o încredințează”, a spus Prea Sfinția Sa. Apoi a mulțumit Prea Sfințitului Episcop Vasile pentru prezența la acest popas și pentru cuvântul ce i-a adresat, ca și purtătorului de cuvânt al fiilor duhovnicești din Eparhia Aradului împărtășind tuturor binecuvântările arhieresti.

INDRUMĂRI ARHIEREȘTI

Cu prilejul Anului Nou 1973 salariații clerici ai Centrului eparhial, preoți din orașul Arad și din parohiile mai apropiate s-au prezentat la

reședința episcopală spre a face urări iubitului lor Ierarh. Aceste urări au fost exprimate, printr-un vibrant cuvânt, de către P.C.Pr. Gheorghe Șerb protopopul Aradului.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist, în cuvîntul de răspuns a împărtășit preoților prezenți alese învățături duhovnicești și pastorale de slujire a credincioșilor, a poporului, a intereselor majore ale Bisericii și ale Patriei, aceasta fiind chemarea de căpetenie a preoției.

Preoții s-au despărțit de Ierarh întăriți duhovnicește pentru continuarea misiunii lor în mijlocul credincioșilor.

LUCRĂRILE ADUNĂRII GENERALE A CASEI DE AJUTOR RECIPROC

În ziua de 8 februarie 1973 și-a ținut ședința anuală de lucru Adunarea Generală a Casei de Ajutor Reciproc a salariaților Eparhiei Aradului, la Centrul Eparhial din Arad, cu următoarea ordine de zi :

1. Raportul de activitate al Comitetului de conducere a C.A.R. 2. Darea de seamă asupra gestiunii financiare. 3. Raportul Comisiei de verificare. 4. Aprobarea gestiunii financiare. 5. Aprobarea bugetului pe anul 1973. 6. Diverse. 7. Alegerea Comitetului de conducere și a Comisiei de verificare pe o nouă perioadă de doi ani.

La lucrările Adunării Generale a fost invitat Prea Sfințitul Episcop Teoctist care a adresat celor prezenți un cuvînt de îndrumare la continuarea activității utile a C.A.R., cu aceeași rîvnă și corectitudine ca pînă acum.

Adunarea Generală, după dezbateri, la care au luat parte mai mulți preoți, a aprobat în unanimitate toate lucrările ce i-au fost prezentate.

Procedîndu-se la alegerea unui nou Comitet de conducere, Adunarea Eparhială prin vot secret, a ales pe următorii : Pr. Dr. Petru Deheleanu din Arad, Prot. Gh. Șerb din Arad, Pr. Cornel Oros, Pr. Victor Biliboacă și Gheorghe Faur cîntăreț bisericesc toți din Arad. În Comisia de verificare au fost aleși : Prot. Vitalie Pereteatcu din Lipova, Pr. Petru Barna din Chier protopopiatul Ineu și Pr. Ioan Faur din Simand, protopopiatul Arad.

La încheierea lucrărilor, folosind prilejul prezenței unui însemnat număr de preoți, Prea Sfințitul Teoctist le-a vorbit despre caracterul de slujire pe care-l are Biserica, despre coborîrea slujirii ei la toate nivelurile vieții, nu prin izolare, ci prin participare la tumultul creator al forțelor ce schimbă fața lumii. Pentru a izbîndi în acest proces creator de valori noi tot mai înalte este nevoie de unitatea în cuget, în simțiri și-n fapte la a cărei promovare putem și avem datoria să ne aducem contribuția noastră largă și sinceră.

Preoții prezenți au luat aminte cu mult interes la îndrumările și învățăturile primite de la Ierarh, astfel că lucrările Adunării Generale a C.A.R. s-au încheiat fiind încununate și cu acest cîștig duhovnicesc de care toți s-au bucurat.

INCUNUNARE DE VREDNICII ALE CREDINCIOȘILOR DIN PAROHIA APATEU

Comuna Apateu, așezare de vrednici gospodari, este situată la liziera dintre județele Arad și Bihor. Parohia ortodoxă are o frumoasă biserică pe care credincioșii au înzestrat-o după puterile lor. De curînd ei au terminat zidirea unei deosebit de frumoase case parohiale noi. Dorind de mult timp să aibă cîstea de a primi pe Prea Sfințitul lor Ierarh, ei au folosit acest prilej de bucurie spre a-l invita să liturghisească în biserica lor.

Duminică în 22 octombrie 1972 Prea Sfințitul Teoctist a răspuns acestei călduroase poftiri sfințind lucrările și podoabele cu care a fost îmbogățită biserica și liturghisind în mijlocul unui sobor din care făcea parte Prea Cuviosul Arhimandrit Maxim Mereanu de la Catedrala Sf. Patriarhii, PP. CC. Părinți Petru Sălăgeanu consilier eparhial, Emil Borza protopopul Ineului, Teodor Titeu din Somoscheș, Gheorghe Mangu din Susag, arhidiacon Teodor Băbuția și Mircea Farca de la Catedrala eparhială.

La sfînta liturghie au fost hirotoniți un diacon și un preot.

Preotul Ioan Poleacu a făcut Ierarhului său un amplu raport asupra parohiei, credincioșilor și lucrărilor ce s-au făcut cu ajutorul lor.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist după ce a tilcuit pericopa evanghelică a zilei a vorbit celor prezenți despre păstrarea de către strămoșii noștri a ortodoxiei prin toate vicisitudinile istoriei și datoria noastră de a cînsti această moștenire astăzi cînd ea se poate desfășura liber făcînd atîtea lucrări ca cea din Apateu și altele mult mai importante pe tot întinsul Patriei. „De aceea, a spus Prea Sfinția Sa, noi toți sprijinim din suflet eforturile pentru continua prosperitate a patriei în care viața noastră este atît de luminată.”

Pentru merite pastorale deosebite Prea Sfinția Sa a înmînat preotului Ioan Poleacu din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian, „Crucea Patriarhală” spre bucuria sa și a credincioșilor săi.

În aceeași zi la vecernie Ierarhul a vizitat biserica din parohia Berechii vorbind credincioșilor despre grija pe care trebuie s-o aibă față de biserica lor și dînd îndrumări practice pentru lucrările ce sînt de făcut spre a fi bine păstrată și a-i da înfățișarea cuvenită.

SLUIJIRE ARHIEREASCĂ ÎN PAROHIA ARAD-GRĂDIȘTE

În cartierul Grădiște al orașului Arad există o frumoasă biserică la care vrednicii ei credincioși, sub îndrumarea preotului Aurel Lucea au făcut mai multe lucrări din cele mai importante, altele fiind în curs de executare.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist, apreciind dovezile de atașament față de Sf. Biserică ale credincioșilor, a răspuns chemării pe care i-au făcut-o de a liturghisi la altarul lor în ziua de duminică 14 ianuarie 1973, în mijlocul unui sobor de preoți și diaconi.

În cadrul sf. liturghii a fost hirotonit întru diacon candidatul Constantin Stan.

După prezentarea raportului parohului, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a subliniat semnificația colaborării credincioșilor la lucrările ce s-au făcut în parohie, pentru unitatea în Biserică, pentru înfrumusețarea orașului și a patriei.

Pentru strădaniile sale și ale tuturor credincioșilor preotul Aurel Lucea a fost hirotesit în rang de iconom stavrofor.

Credincioșii parohiei Grădiște au rămas adînc impresionați de slujba arhierescă și de învățămintele pe care le-au primit.

COMPLETĂRI DE POSTURI DE PREOT

Conducerea eparhiei fiind în permanență preocupată de completarea parohiilor vacante spre a asigura satisfacerea nevoilor duhovnicești ale credincioșilor, în ultimul timp au fost hirotoniți de către Prea Sfințitul Episcop Teoctist preoții de mai jos care apoi și-au luat parohiile în primire după terminarea perioadei de practică liturgică : Pr. Claudiu Stănescu, pe seama parohiei Andrei Șaguna, protopopiatul Arad. Pr. Constantin Stan pe seama parohiei Ignești, protopopiatul Ineu. Pr. Simion Stanc pentru parohia Renghet, protopopiatul Deva — și Ștefan Crișan pentru nevoile Mănăstirii Prislop din protopopiatul Hațeg al cărei ghid este.

BINEMERITATE RĂSPĂTIRI

Sfintul Apostol Pavel, în Epistola către Timotei (I, 5, 17) scrie că „preoții care-și îndeplinesc bine dregătoria să se învrednicească de îndoită cinste...” În biserica noastră sînt rînduite diferite trepte și ranguri bisericești care au fost înscrise în legiuirile ei. Cu părintească dragoste Ierarhii Bisericii fac părtași acestor rînduiri pe preoții care pot fi dați pildă pentru vredniciile lor. Astfel, în ultimul timp în cadrul Episcopiei Aradului Prea Sfințitul Episcop Teoctist, cu aprobarea Sfintului Sinod Mitropolitan al Mitropoliei Banatului, a binevoit a acorda distincții regulamentare celor de mai jos :

Ieromonahul Teodosie Solomonea de la Mănăstirea Hodoș-Bodrog a fost înălțat la rangul de protosinghel ; rangul de iconom stavrofor a fost acordat preoților : Aurel Lucea din parohia Arad-Grădiște protopopiatul Arad ; Coriolan Iacob preot al Catedralei, Ioan Șerb dirijorul corului Catedralei ; Liviu Boldura protopop al protopopiatului Brad ; Virgil Oprea preot în parohia Crișcior, protopopiatul Brad, iar rangul de iconom, preoților : Alexe Popa din parohia Vălișoara protopopiatul Brad și Traian Gavrila din parohia Arad-Sinicolaul Mic, protopopiatul Arad.

DECESE

Preotul Tiberiu Iercoșan a trecut la cele veșnice în ziua de 22 septembrie 1972, la vîrsta de 65 de ani, după ce timp de aproape 40 de ani,

a păstorit în parohia Pincota, prot. Lipova din județul Arad. A fost un preot distins, bine pregătit, bun slujitor, înțelept păstor, deosebit de iubit de credincioși și colegi precum și de superiorii săi.

Duminică, 24 septembrie 1972, trupul său neînsuflețit a fost dus la biserică și după sfânta liturghie, un sobor de preoți a săvârșit prohodul. Au cuvântat : Pr. P. Deheleanu, Prot. V. Pereteatcu și Pr. Ioan I. Crișan parohul locului, înfățișând chipul preotului vrednic de cinstea pe care i-o dă Biserica și credincioșii săi.

Însoțit apoi de dangătul clopotelor, sub jerbele de flori și înconjurat de dragostea și de profundul regret al tuturor, preotul adormit în Domnul a fost condus și înmormântat în cimitirul parohiei Pincota.

Preotul *Aurel Noghiță*, de la parohia Băcia prot. Deva, a trecut la cele veșnice la 29 decembrie 1972.

Născut la 16 aprilie 1920 în satul Popești, comuna suburbană Cîrjiți, jud. Hunedoara, urmează Gimnaziul la Hunedoara, liceul „Decebal” din Deva și apoi cursurile Academiei Teologice din Sibiu unde își ia licența în Teologie.

În anul 1946 este hirotonit preot pe seama bisericii din parohia Băcia unde a slujit tot timpul vieții. Pentru osîrdia lucrării sale la altar a primit distincție bisericească.

Preotul Aurel Noghiță a păstorit credincioșii acelei parohii cu înțelepciune și dragoste, avînd mereu în cuget pe vrednicii înaintași slujitori la acelaș sfînt altar. A reparat cele două lăcașuri de închinare din parohie dotîndu-le cu cele necesare.

Prohodirea a avut loc Duminică în 31 decembrie 1972 de către un sobor de preoți în frunte cu Pr. Nicolae Marcu secretar eparhial, delegat al Prea Sfințitului Episcop Teoctist, și cu prot. Aurel Șepețan de la Hațeg.

NOUL TESTAMENT, București, 1972. Cu un sentiment de profundă venerație, care ne duce la închinăciune, am pus mina pe noua Carte editată de Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române: Noul Testament cu Psalmii, cu 800 de pagini, tipărit sub îngrijirea și purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfîntului Sinod. Este o carte cartonată și legată în plînză albastră, frumoasă și la vedere, tipărită într-un format 12×16. Noul Testament slujește oricărui teolog ca hrană duhovnicească, proprie spre tot lucrul bun, bine plăcut lui Dumnezeu și aproapelui, de orice neam ar fi, iar preotului, în special, îi servește ca neegalat instrument de lucru pastoral în parohie. Atît materialul cît și condițiile tehnice de tipărire ale acestei cărți smulg oricui alese aprecieri.

Cartea începe cu un „Cuvînt înainte”, semnat de însuși Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, datat la „6 iunie 1972”. Este o dată aniversară, 24 de ani de cînd Prea Fericirea Sa, la 6 iunie 1948 a primit cirja patriarhală de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române. Este o zi mare pentru Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh, devenită, în același timp, zi mare și pentru istoria Bisericii Ortodoxe Române însăși. Această zi — 6 iunie 1972 — ne-a adus un fericit dar, Noul Testament, cuprinzător al cuvîntului Domnului Hristos și al Sfinților Săi Ucenici, după ce, numai cu patru ani înainte, tot această zi — 6 iunie (1968) — ne-a adus vestea cea bună că ni se dă în dar Sfînta Scriptură în întregime, precedată, de asemenea, de un „Cuvînt către cititori” al Prea Fericitului Părinte Patriarh. Ambele „Cuvînte” sînt și vor fi studiate peste secole ca Predoslovii istorice în Biserica noastră Română Ortodoxă, precum studiem noi cei de azi, bunăoară, Predoslovul Noului Testament de la Bălgrad, 1648, a Mitropolitului Simion Ștefan. Să nu uităm că încă în cel de-al treilea an de arhipăstorie, 1951, Părintele nostru Patriarh

ne-a dăruit Noul Testament tradus în românește, prima ediție. Numai această trinitate de Cărți — Noul Testament 1951, Sfînta Scriptură, 1968, Noul Testament 1972 — dată la lumină sub îndrumarea și purtarea de grijă a Prea Fericirii Sale, reflectă aplecarea permanentă spre Cuvîntul lui Dumnezeu, încredințat fiind că el „este viu și lucrător” (Evrei, 4, 12).

Dacă adăugăm la această triadă de cărți și Mica Biblie 1972, tipărită tot sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh, conturăm cu exactitate încă un atribut al Prea Fericirii Sale: preocuparea și capacitatea neîntrecută de a întui realitățile și necesitățile obștei creștine ortodoxe române. Noul Testament și Mica Biblie au fost tot mai insistente cerute de parohii, pentru a putea satisface în parte cererile credincioșilor, de a le poseda ca hrană aleasă duhovnicească, de școlile teologice, pentru ca fiecare student teolog și seminarist să le aibă ca manual de studiu.

„Cuvîntul înainte” este o sinteză cu privire la vibrațiile sufletului credincioșilor români ortodocși la auzul și citirea Cuvîntului Sfîntei Scripturi și al Sfîntei Tradiții și în același timp, o prezentare succintă a acestei ediții noutestamentare în părțile ei componente.

După „Cuvîntul înainte” (pp. III—VIII), urmează cele patru părți distincte:

a) *Canonul Noului Testament* propriu zis, pag. 3—608, alcătuit din cele 27 de Cărți, catalogate în ordinea tradițională a Bisericii Ortodoxe. Acesta constituie corpul propriu-zis al Cărții. Conținutul tuturor capitolelor din fiecare Carte este arătat într-un titlu clar, care cuprinde esențialul. Ex.: *Epistola către Filimon a Sfîntului Apostol Pavel, Cap. 1*: „Pavel laudă pe Filimon și mijlocește ca să ierte pe Onisim, robul său, primindu-l iarăși ca pe un frate în Domnul”. Dedesubtul fiecărei pagini a Noului Testament, pe un spațiu apreciabil, sînt notate locurile paralele, atît cele care se găsesc în restul Cărtilor Noului Testament și chiar în aceeași Carte, cît și cele

care se găsesc în Vechiul Testament, indicate pe capitole și versete. Locurile paralele sînt mult mai numeroase decît cele existente în ediția Noului Testament 1951, constituind un sprijin mai substanțial pentru studiul Noului Testament;

b) *Cartea Psalmilor*. Psaltirea este cartea cea mai citită din tot Canonul Sfintei Scripturi, cea mai răspîdită, cea mai mult ascultată în biserică, la toate cele 7 Laude, cea mai mult cîntată. Ea a fost totdeauna tipărită printre cele dintîi cărți în multe ediții în cursul istoriei Bisericii Ortodoxe Române, fie în proză, fie în versuri. Limba psaltirii a pătruns în mintea și inima credincioșilor. Conținutul Psaltirii este plin de învățături pentru toate stările sufletești ale creștinului: bucurie, întristare, boală, sănătate. De aceea, Prea Fericitul Părinte Patriarh a adăugat la această ediție nou-testamentară și Cartea Psalmilor (151 de psalmi) în întregime. Încă un aliment duhovnicesc la îndemna credincioșilor;

c) *Îndrumar cum se citește Apostolul și Sfînta Evanghelie de către slujitorii și credincioși în toate zilele de peste an* (pag. 759—782).

Scopul tipăririi și anexării acestui Îndrumător la Noul Testament este limpede mărturisit de Prea Fericitul Părinte Patriarh: „De asemenea, pentru a orienta pe credincioși asupra textelor care alcătuiesc „Apostolul” și „Sfînta Evanghelie”, care se citește în fiecare zi, atunci cînd se face Sfînta Liturghie, am tipărit la sfîrșitul cărții un Îndrumar, cu trimiteri la cartea și locul în care se găsesc aceste lecturi biblice. Socoțim de un real folos acest Îndrumar, fiindcă dorința și îndemnul nostru părintesc este ca fiecare slujitor și credincios al Bisericii noastre să citească zilnic pericopele biblice indicate și să mediteze asupra cuprinsului lor, avînd astfel posibilitatea ca în timpul unui an să cunoască și să adîncească aproape întreg Noul Testament”. Aci sînt date îndrumări suficiente de modul cum să se folosească. Îndrumătorul expune metodic rînduiala citirii Apostolului și a Sfintei Evanghelii din tot cursul anului bisericesc, împărțit în trei cicluri:

*Ciclul I*lîl cuprinde opt săptămîni, începînd de la Paști și terminîndu-se cu săptămîna de după Duminica Mare;

Ciclul al II-lea cuprinde treizeci și șase de săptămîni, începînd cu Duminica Iîlîl după Cincizecime și terminîndu-se la Postul Mare;

Ciclul al III-lea cuprinde săptămînilor Postului Mare.

Osebit de acestea, Îndrumătorul mai cuprinde: cele unsprezece Eavnghelii ale Învierii; Apostolii și Eavnghelele înainte și după praznicele împăratești; Apostolii și Eavnghelele deosebite la sfinți; Apostolii și Eavnghelele la morți; Apostolii și Eavnghelele la felurite întîmplări; La Ceasurile Împăratești: la Crăciun, la Bobotează, la Tedeumuri, la sfințirea apei;

d) *Călăuză biblică, privind unele adevăruri de credință — Indice pentru Noul Testament*.

Este un mic dicționar nou-testamentar, care cuprinde 54 de teme dogmatice, morale și culturale, de care se vorbește în Noul Testament, așezate alfabetic, urmate de toate locurile în care se vorbește despre aceste teme. Ex.: Adevăr, adorarea lui Dumnezeu, altar, apostol, autoritatea (civilă), Biserica etc.

Această călăuză este un foarte bun mijloc de a învăța cuprinsul Noului Testament pe teme, dar în același timp și invers, adică de a studia temele doctrinare pe temeiurile biblice. Este propriu-zis o metodică cu privire la studiul Noului Testament și în același timp un ghid de a studia adevărurile dogmatice și morale, nu ca scop în sine, ci cu un scop practic, de a-i da puțința preotului să expună cu ușurință învățăturile principale, pe temeiuri biblice, atît în fața binecredincioșilor creștini ortodocși, cît și în discuțiile cu cei de alte confesiuni, în special cu neoprotestanții. Voind să vorbească despre Pace, de exemplu, slujitorul sau conferențiarul creștin va găsi la pagina 794 indicate 53 de versete din Noul Testament, care prezintă sub toate aspectele această impunătoare temă de tratat a contemporaneității;

e) La sfîrșitul Cărții sînt anexate *trei hărți* frumos colorate, cu localitățile nou-testamentare, clar notate, de un real folos pentru studiul Noului Testament din punct de vedere istoric și geografic: Palestina Noului Testament, Ierusalimul Noului Testament, Călătoriile Sfîntului Apostol Pavel.

Așa cum se prezintă Noul Testament, ediția 1972, privit cu un ochi comparativ, de teolog și dascăl scrutaător, se situează pe o ale Noului Testament în românește, pentru treaptă mai înaltă față de edițiile anterioare că oferă în același timp și textul sfințit și mijloacele de a-l studia sistematic. El este

un monument spiritual, amintitor despre personalitatea istorică a Părintelui nostru Patriarh Justinian. Editarea Noului Testament 1951, a Sfintei Scripturi 1968, a Noului Testament 1972, a Micii Biblii, ca și editarea celorlalte opere pentru Strană și Altar îi dau dreptu Prea Fericirii Sale să spună: „*Exegi monumentum avere perennius*”.

Și în ceea ce privește textul, Noul Testament 1972 este mult îmbunătățit față de Noul Testament 1951. Textul acestei ultime ediții nouotestamentare este redat după textul revizuit al Sfintei Scripturi, tipărită în 1968. Și față de textul acesta, Noul Testament 1972 reflectă un progres, în sensul că opera de revizuire a textului a fost făcută cu mai multă atenție, înlăturându-se chiar erori mărunte de forme ale cuvintelor. De exemplu: În Sfânta Scriptură 1968 la Apocalipsă, XIX, 20—21 citim: „Și fiara a fost răpusă și ea: proorocul mincinos, cel ce făcea înaintea ei semene cu care amăgise pe cei ce s-au închinat chipului ei”.

„Iar ceilalți au fost uciși și cu sabia care iese din gura celui ce aude pe cal...”

În Noul Testament 1972 au fost corectate cele două cuvinte greșite „semene” și „aude”, scriindu-se corect: „semne” și „celui ce șade pe cal”.

Noul Testament 1972 este, fără îndoială, o operă ce se înscrie pe linia desăvârșirii din toate punctele de vedere: traducerea textului grecesc în românește, păstrarea formelor gramaticale ale cuvintelor din limba română, cadrul foarte util în care este prezentat textul, spre a fi bine și rapid înșușit.

Pe linia aceasta a desăvârșirii însă, noi știm și observăm că Prea Fericitul Părinte Patriarh dorește să meargă pînă la capăt și să însușească acest gînd, de asemenea, tuturor celor ce se ostenesec cu studiul Cuvîntului lui Dumnezeu. Este iarăși cunoscut adevărul că după ce sînt satisfăcute nevoile urgent în toate domeniile vieții, exigențele mereu crescînde, atît în ceea ce privește bunurile materiale cît și în ceea ce privește bunurile spirituale și duhovnicești, impun creațiuni de opere cît mai apropiate de punctul final al liniei desăvârșirii.

Noul Testament prezentat în forma aceasta devine un ales manual pentru toate grupele de cititori, care vor găsi aci răspunsuri la toate întrebările de nivel diferit, întrebări care vor răsări în mintea lor, potrivit cu gradul de cultură al fiecăruia și cu scopul urmărit prin citirea și meditația

Cuvîntului lui Dumnezeu, Care, „în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul” (Evrei 1, 2).

Pr. prof. Nicolae Petrescu

MICA BIBLIE, București, 1972, 467 pp.

Cu binecuvîntarea și purtarea de grijă a Prea Fericitului Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a apărut în Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă din București, Mica Biblie.

E bine cunoscut serviciul pe care l-au făcut credincioșilor Bisericii, Mica Biblie, sau Bibliile ilustrate, care s-au tipărit în anii trecuți.

Ne gîndim la Mica Biblie din anul 1913 publicată de P.S. episcop Nicodim, arhiman-ritul Iuliu Scriban, Ic. P. Savin, în București. E o Biblie ilustrată și cu atît mai potrivită pentru lămurirea sfințelor învățături în masele largi ale credincioșilor. A fost un lucru bun, dovadă că a ieșit în mai multe ediții. Am înaintea mea ediția a IX-a. O altă tipăritură, care are aceeași particularitate este Biblia ilustrată, cu locuri alese însoțite de ilustrații de artă și lămuriri de Nicodim Munteanu, mitropolitul Moldovei și profesor I. D. Ștefănescu. Pe această linie se încadrează oarecum și Biblia mitropolitului Șaguna de la Sibiu, care tot ilustrată este.

Mica Biblie din 1972 nu este prea voluminoasă, cuprinde însă părțile cele mai de seamă din Sfînta Scriptură și astfel împacă trebuințele sufletului. Textul este după cel al Bibliei ortodoxe românești ediția 1968, are un Cuvînt înainte, semnat de Institutul Biblic și de misiune ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, urmează partea principală cu Vechiul Testament și apoi Noul Testament, tabla de materii, cuprinsul, adausuri și hărți lămurind diferite epoci ale istoriei biblice. Istoria Vechiului Testament este împărțită în următoarele capitole mari: I. *Inceputul lumii* (Facerea lumii, omul în rai, greșala primilor oameni, făgăduința Mîntuitorului, Potopul legămîntului cu Noe, Turnul Babel. II. *Timpul patriarhilor* (Chema-rea lui Avram, Jertfa lui Melchisedec, Legămîntul cu Avram, Isac, Esau, Iacov, Iosif, Dreptul Iov). III. *Timpul lui Moise* (chemarea lui Moise, cele 10 pedepse, mielul pasca, ieșirea din Egipt, Legămîntul, darea Legii pe muntele Sinai, leviții, preoții, jertfele și timpurile sfînte, Valaam, moartea lui Moise. IV. *Timpul lui Iosua* și al judecăto-

rilor (intrarea în pământul făgăduinței, Judecătoria, Rut, Eli, Samuil); V. *Timpul legilor* (Saul, David, Goliat, Solomon...); Zidirea templului...); VI. *Regatele lui Iuda și Israel* (Începutul proorocirii lui Ilie, Elisei, Iona, dreptul Tovit, proorocul Isaia, Judita, robia babiloniană, proorocul Ezechiel, Daniel, Cinstita Susana, întoarcerea din robie, Estera, Mucenicia lui Eliazar, frații Macabei...).

În ce privește Noul Testament materialul biblic este împărțit în șase părți: I. Nașterea și copilăria lui Iisus (Sfântul Ioan Botezătorul, Fecioara Maria, magii, Iisus în templu...). II. Viața publică a lui Iisus Hristos (Botezul, ipitirea, nunta din Cana, cei dintâi ucenici, Iisus și Nicodim, Iisus și samarineanca, Iisus vindecă..., pescuirea minunată, alegerea celor 12 Apostoli, învieri, schimbarea la față, pilde...). III. Patimile și moartea lui Iisus (Cele din urmă zile din viața pămîntească a lui Iisus, rugăciunea arhierescă..., patimile). IV. Preaslăvirea lui Iisus (Învierea, arătările lui Iisus, înălțarea). V. Istoria Apostolilor (Pogorirea Duhului Sfânt, Sfântul Ștefan, Saul, Sf. Petru, Sf. Pavel, epistolele..., spicuri din Apocalipsă). VI. Adausuri (Cunoștințe despre Palestina biblică, ce este Sfânta Scriptură? Îtlcuirea fericirilor...).

La sfîrșitul Micii Biblie se află 6 hărți înfățișînd Vechiul Orient, Palestina Vechiului Testament, Ierusalimul Vechiului Testament, Palestina Noului Testament, Ierusalimul Noului Testament, și călătoriile Sfîntului Apostol Pavel.

Ilustrațiile din Mica Biblie sînt alese „după albumele de gravuri ale unor vestiți autori”. Textul biblic este încadrat de note explicative. De mare importanță sînt informațiile geografice privind Palestina biblică (Țara, numirile Palestinei, așezarea Palestinei, munții, văile, apele, clima, locuitorii Palestinei). Capitolul: Ce este Scriptura și îtlcuirea fericirilor se mențin și ele, ca și în Mica Biblie din 1913.

Lucrările pentru unele îndreptări și completări, precum și revizuirea textului au fost făcute cu binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, de către P.C. prot. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale. Conducerea și supravegherea tipăririi a avut-o P.C. preot consilier patriarhal Sabin Verzan. De tehnoredactarea cărții s-a îngrijit Ioan V. Georgescu, iar urmărirea textului și lucrările de corectură au fost făcute de P.C. diacon Șt. Gh. Mîlea și de C. Voicescu. Înălțarea cea din afaraă este atră-

gătoare, hîrtia este de calitate, tiparul frumos și mare iar ilustrațiile bine reproduse.

S-a rezervat prea puțin loc cărților didactice și profeților mici. Unele texte sînt pasibile de oarecare retușare. În Geneză 3. 15 pronumele „aceasta” este obiect de discuție. În textul original ebraic avem „hu”. Evreescul „zera” (semință) are însemnare colectivă, pronumele ar trebui să stea la plural (cum e cazul în Gen. 15,13 și 17, 8).

În textul nostru pronumele e la singular și determină pe un individ (ca în Gen. 4,25). Septuaginta traduce cu „artos”, dovadă că s-a gîndit la un bărbat al viitorului dacă s-ar fi referit la „semință” ar fi trebuit să traducă cu „avto”, iar dacă s-ar fi gîndit la femeie, ar fi trebuit să traducă cu „avte”. Numai Vulgata traduce cu „ipssa” și-l referă la femeie. Se vorbește însă așa de mult despre acele exemplare ale textului latin, care aveau ipse.

Traducerea lui Șilo(h) din Gen. 49,10, cu împăciuritorul este admisă de mulți exegeți. Din punct de vedere istoric e justificată deducerea lui Șilo(h) de la radicalul „sah” — a trăi în pace. Vechiul Testament îl înfățișează pe Mesia ca suveran al păcii, Isaia (9) îl numește „principe al păcii”.

Septuaginta însă trebuie de preferat în cazul acesta, ea traduce pe Șilo(h) cu „acela căruia i se cuvine” (domnia). Urînd Septuagintei și Vulgata traduce cu „cui repositum est”, pentru că consideră pe Șilo(h) un compozit din „șin” (așezare) și „lô”, deci acela căruia i se cuvine (domnia). Această interpretare este admisă de Origen, Hrisostom, Teodoret, Aquila, Simmah).

Interpretarea aceasta e în armonie cu contextul, este confirmată de Ezechiel 12, 17 dar mai ales susținută de peste 40 de codici (manuscrise).

Pentru a se statornici o tradiție ortodoxă în fixarea textului biblic ar fi util publicarea Vechiului Testament comentat.

Institutul Biblic, cu binecuvîntarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian a pus la îndemîna credincioșilor izvorul biblic de credință, dovadă strălucitoare a dragostei nemărginită pe care Păstorul o poartă Bisericii.

Credincioșii pot găsi în Mica Biblie mult material necesar construirii unei vieți pașnice și pregătirii mîntuirii lor sufletești.

Pr. prof. Nicolae Neaga

Pr. Asistent DUMITRU G. POPESCU, „*Ecleziologia romano-catolică după documentele celui de-al doilea Conciliu de la Vatican și ecourile ei în teologia contemporană*”, București, 1972. Extras din revista „*Ortodoxia*” XXIV (1972) nr. 3. Lucrare pentru titlul de doctor în teologie, 137 pp.

În „*Prefața*” lucrării, Domnul profesor Nicolae Chițescu, referent principal, evidențiază doctrina Bisericii romano-catolice în lumina documentelor celui de-al doilea Conciliu de la Vatican, arătând meritele autorului de-a fi reușit să prezinte acest fapt într-o formă excepțională.

În „*Introducerea*”, autorul indică documentele conciliare utilizate, arătând că problema ecleziologică nu a fost tratată sistematic de către Vatican II, Conciliul căutând o „îmbogățire a concepției scolastico-tridentine despre Biserică, cu elemente biblice, liturgice sau patristice, luate din cadrul teologiei protestante, sau al celei ortodoxe, care refuză să se integreze organic în concepția sa ecleziologică. Datorită acestor motive, ecleziologia Vatican II dobândește de multe ori, un adevărat caracter sincretist... Cu toată aparenta caracterului său nesistematic și sincretist, Vatican II ascunde o concepție ecleziologică destul de bine încheagată. De aceea, nici caracterul nesistematic și nici caracterul sincretist al doctrinei sale nu constituie obstacole de netrecut în calea unei analize și expuneri sistematice a ecleziologiei conciliare”.

Partea întâi. Sfânta Treime și Biserica (pp. 13—28).

Constituția „*Lumen Gentium*” prezintă Sfânta Treime ca o „plenitudine totală a lui Dumnezeu”, iar pe de altă parte, „o plenitudine a darurilor divine, care este Biserica”.

1. *Sfânta Treime* (pp. 13—19). Conciliul Vatican II arată că „modelul suprem și principiul (unității Bisericii) este, în treimea persoanelor, unitatea unui singur Dumnezeu Tată și Fiul, în Duhul Sfânt”. Se remarcă faptul că „concepția trinitară al celui de-al doilea Conciliu de la Vatican se caracterizează printr-o trăsătură cvasiimpersonală, fiindcă tinde să pună accentul pe natura divină în detrimentul persoanelor, prin adausul „*Filioque*”, pentru că afirmă purcederea Duhului și de la Fiul, printr-o amprentă deistică, deoarece pare să izoleze pe Dumnezeu de transcendent”.

2. *Biserica* (pp. 19—23). Primul capitol din Constituția „*Lumen Gentium*” se întin-

duiează: „*Misterul Bisericii*”, sintetizând doctrina Conciliului Vatican II despre Biserică, astfel: „Caracterul de universalitate, care strălucește peste tot norodul lui Dumnezeu, este un dar al Domnului însuși, grație căruia Biserica catolică tinde în mod eficace și perpetuu, să recapituleze întreaga umanitate, cu tot ce are ea bun, sub Capul ei, care este Hristos, în unitatea Duhului”. Astfel, umanitatea cu tot ce are bun, nu se recapitulează vertical în Hristos, ci cum Dumnezeu tinde să fie izolat în transcendent, fiindcă se pune accentul pe natură în detrimentul persoanelor, tot astfel Biserica pare să fie închisă în imanent, din cauza unei grații create, detașate de Dumnezeu”.

3. *Relația Bisericii cu Sfânta Treime* (pp. 23—28). În legătură cu aceasta, Vatican II spune că: „Biserica întregă apare ca obște a lui Dumnezeu unită cu unitatea Tatălui, a Fiului și a Duhului Sfânt”; papa este „urmașul lui Petru, vicarul lui Hristos și capul văzut al întregii Biserici” îndeplinind rolul de „tată al întregii familii”. Episcopatul dublează și imită pe Fiul, înct episcopii acționează „în persoana lui Hristos”. În această situație, Duhul Sfânt este un complement al Bisericii, dependent de ea ca sufletul de trup. De aici rezultă două consecințe mai importante: crearea unei rupturi între planul trinitar și planul iconomic și „intenția Conciliului de a pune cu grijă în lumină rolul Prea Sfinței Fecioare și misterul Cuvîntului întrupat și al Trupului tainic”, adică, altfel problema numită în teologia romano-catolică, a „hristotipismului”, cît și cea a „eclezio-tipismului”.

La sfîrșitul fiecărui capitol, autorul prezintă punctul de vedere ortodox, iar la sfîrșitul părții întia face o recapitulare sintetică comparativă a doctrinei ecleziologice exprimată de Vatican II și a învățăturii ortodoxe.

Partea a doua. Biserica ad intra (pp. 29—77).

1. *Categoria sacramentală a Bisericii* (pp. 29—55). Biserica este definiție în constituția „*Lumen Gaudium*”, ca „sacrament și instrument al unirii intime cu Dumnezeu și al unității întregului neam omenesc”. Biserica se exprimă prin intermediul a trei categorii: juridică, sacramentală și pneomatologică. Vatican II atribuie un rol deosebit episcopatului, sacramentelor și credincioșilor.

a) *Episcopatul*. Vatican II afirmă că „după cum a hotărât Domnul ca Sfântul Petru și ceilalți Apostoli să constituie un singur colegiu apostolic, tot astfel, într-un chip asemănător, pontiful roman, urmașul lui Petru și episcopii, urmașii Apostolilor, sînt legați între ei”. Fără a neglija însă colegiul cardinalilor, conciliul al doilea de la Vatican aduce episcopatul la nivelul Apostolilor care au asistat colegial pe Mîntuitorul în activitatea Sa. Acest aspect constituie un evident progres pe care Vatican II îl aduce. Dar în același timp se remarcă și un regres „din cauză că Vatican II se prevalează de noțiunea de colegiu pentru a transforma episcopatul într-un „ordin sacru”, sau sacrament, în care înțelege „să sălășluiască” plenitudinea unor daruri create, detașate de Dumnezeu, pe care le-ar fi transmis Hristos. Călea urmată de Conciliu în vederea acestui scop a fost utilizată de separația dintre Hristos și Duhul Sfînt”. De aici decurg trei consecințe: 1. Identificarea episcopatului cu Hristos; 2. Separarea episcopatului de credincioși; 3. Suprapunerea papalității peste episcopat.

b) *Sacramentele*. După Vatican II „sacramentele își trag puterea lor din Hristos”. Dar fiind faptul că ierarhia acționează „în persoana Christi”, rezultă că, sacramentele își trag puterea lor din Hristos, orizontal, prin intermediul episcopatului, ce tinde să fie substituit lui Hristos, după însăși învățătura conciliară: „episcopii răspîndesc din abundență asupra poporului, în chipuri diferite, plenitudinea sfînteniei lui Hristos... miniștrii sînt cei ce fac pe oameni să intre în „poporul lui Dumnezeu”, ei sînt cei ce reconciliază, prin sacramental pocăinței, pe păcătoși cu Dumnezeu și cu Biserica; ei sînt cei ce „prin ungerea bolnavilor, mîngie pe suferinzi și mai ales, prin celebrarea misei, oferă în mod sacramental sacrificiul lui Hristos”.

c) *Laicii*. Concepția Conciliului al doilea de la Vatican despre laici este legată de doctrina proclamată în legătură cu episcopatul ca sacrament, și cu sacramentele ca punți orizontale între ierarhie și credincioși. Astfel, laicii sînt încorporați prin intermediul Misterului pascal, corpului episcopal dominat de urmașul lui Petru. „Numai colegiul episcopal, al cărui cap este Petru — declară textul conciliar — au fost încredințați, după credința noastră, toate bogățiile Noii Alianțe, ca să constituie pe pă-

mint un singur Trup, căruia toți trebuie să-i fie plenar încorporați”.

2. *Categoria juridică a Bisericii* (pp. 55—77). Conciliul Vatican II conferă papei o dublă calitate: „Principiu și temelie perpetuă și vizibilă a unității în credință și în comuniune”.

a) *Calitatea papei de „temelie a unității în credință”*. „În virtutea separației dintre Hristos și Duhul Sfînt, papalitatea se intercalează între aceste două Persoane și se transformă în centru de convergență al Revelației divine și al lucrării Sfîntului Duh, devenind principiu și temelie vizibilă a unității în credință prin excluderea tuturor... În întreaga Biserică n-ar exista decît o singură „piatră” cu adevărat autentică, aceea dată în persoana papei ca urmaș singular al lui Petru”.

b) *Calitatea papei de temelie în comuniune*. Din documentele Conciliului rezultă că „comuniunea este o noțiune ținută de Biserica Veche în mare cinste, ca și astăzi încă, mai ales în Răsărit. Dar nu se înțelege ca un sentiment vag, ci ca o realitate organică, care cere o formă juridică și este, în același timp, animată de iubire”. Calitatea papei de principiu și temelie a unității în comuniune nu vrea să spună nimic altceva decît că unitatea se referă la papă, în timp ce comuniunea se referă la episcopi, astfel încît, izolat de comuniune, papa să o poată domina ca un factor de unitate suprapus ei.

3. *Categoria pneumatologică a Bisericii* (pp. 73—76). Vatican II declară că lucrarea Sfîntului Duh în Biserică se exercită pe două planuri. În primul rînd este „principiul ei de viață și mișcare”; în al doilea rînd „principiul de unitate al Bisericii”. Ca „principiu de viață și mișcare”, Duhul Sfînt este referit mai întîi la papă, ca să-i conferă harisma infailibilității Bisericii, iar apoi la ierarhie, ca să pună în mișcare puterile ei sacre pe care le deține independent de Dumnezeu, pentru a „susține partea lui Hristos” și în cele din urmă și la credincioși, ca să-i înzestreze cu o „efuziune specială”, pentru a fi astfel „obligați să apere credința prin cuvînt și rațiune”, sau ca să devină „instrumente vii” ale ierarhiei, în raport cu lumea. Ca „principiu de unitate al Bisericii”, Duhul Sfînt imprimă credinșilor un impuls colectiv care să-i supună ierarhiei și apoi, să supună ierarhia și pe credincioși față de papalitate, fiindcă „Duhul Sfînt păzește indefectibil forma de guvernămînt stabilită de Domnul Hristos în Biserică”.

Partea a treia. Biserica ad extra (pp. 77—100).

1. *Ecumenismul romano-catolic* (pp. 77—90). Vatican II declară că „Domnul veacurilor... a început în timpul din urmă să răspîndească mai abundent, peste creștinii divizați între ei, duhul pocuinței și dorința de unire. Sub acțiunea Duhului Sfânt s-a născut, la frații noștri separați, o mișcare care se amplifică din zi în zi, în vederea restabilirii unității tuturor creștinilor”. Dar, pe de altă parte, Vatican II aduce precizarea că „toți cei care, într-un anumit chip, aparțin poporului lui Dumnezeu, trebuie să fie plenar încorporați în corpul episcopal al cărui cap este Petru”. Concluzia este că „unica Biserică a lui Hristos, constituită și organizată în această lume ca o societate, subsistă în Biserica catolică, condusă de urmașul lui Petru și de episcopii în comuniune cu El, cu toate că în afara organismului vizibil se găsesc numeroase elemente de sanctificare și adevăr, care, fiind darul propriu al Bisericii lui Hristos, duc prin ele însele la unitatea catolică”.

2. *Atitudinea Bisericii Romano-Catolice față de lume* (pp. 90—100). Vatican II separă Biserica de lume și se situează pe poziție de superioritate față de lume, să poată domina lumea în schimbul ajutorului pe care este dispusă să i-l acorde.

Partea a patra. Ecouri ale Ecleziologiei Vaticanului II în teologia contemporană (pp. 101—124).

1. *Misterul Bisericii* (pp. 101—104). Se remarcă faptul că „Vatican II a avut într-adevăr meritul de a fi abordat și aspectul de mister al Bisericii. Dar Conciliul a desprins misterul din relația lui intrinsecă cu Dumnezeu, prin minimalizarea lui Hristos și a Duhului Sfânt, pentru ca Biserica să poată deveni dependentă de puterea juridică a urmașului lui Petru. Conciliul consideră că Mintuitorul ar fi transmis pur și simplu Biserica lui Petru”.

2. *Colegialitatea episcopală* (pp. 105—110). Reflexiile teologilor contemporani pe marginea acestei probleme, duc la concluzia că „Vatican II a avut într-adevăr meritul de a fi atribuit colegiului episcopal un temei sacru mai stabil. Datorită însă primatului papal de jurisdicție universală, Conciliul a transformat colegiul episcopal, în complement al pontifului roman, negînd liberul exercițiu al colegialității episcopale”.

3. *„Poporul lui Dumnezeu”* (pp. 110—113). Vatican II a manifestat un interes deosebit

față de „poporul lui Dumnezeu” și față de sacerdoțiul universal al credincioșilor. Dătrită însă papalității, înțelegea ca temelie a Bisericii, Conciliul a detașat ierarhia din legătura indisolubilă cu poporul credincios, transformînd laicii în instrumente vii, menite să asigure influența Bisericii catolice, identificată juridic cu papalitatea, asupra lumii. Din această acuză, poporul lui Dumnezeu devine un complement al ierarhiei catolice și al urmașului lui Petru, iar latura eshatologică se află mult diminuată.

4. *Ecumenismul romano-catolic* (pp. 113—121). „Dacă în fondul său dogmatic, decretul despre ecumenism urmează fidel ecleziologia catolică — spune un teolog — el surprinde totuși prin noul său mod de a se exprima și mai ales prin atenția de a lua în considerare pe ceilalți cu un profund respect și o maximă înțelegere”.

4. *Poziția Bisericii Romano-Catolice față de lume* (pp. 121—124). După cum remarcă mai mulți teologi, „Biserica este altceva decît lumea. Dar tot adevărat este că lumea nu se află așezată în fața creștinilor ca un obiect cu totul în afara lor, asupra căruia ar trebui să acționeze ca de pe un alt continent...” „Adevărata solidaritate dintre lume și Biserică se descoperă numai atunci cînd este vorba nu numai despre Biserică în lume, ci și despre lume în Biserică. Ceea ce îi lipsește Vaticanului II este o ecleziologie cosmologică”.

La sfîrșitul lucrării, autorul prezintă *Concluzia finală* (pp. 125—130), făcînd o trecere în revistă a principalelor probleme dezbătute, cit și unele reflexii asupra problemei ecleziologice privită în evoluția ei istorică. În final autorul conchide: „Vatican II reprezintă sfîrșitul unei teologii care, dominată de platonism sau aristotelism, a eșuat în antropocentrism și începutul unei teologii care caută încă timid să se adape la izvoarele doctrinare, liturgice, spirituale și canonice ale Bisericii neîmpărțite... Nu este deloc surprinzător dacă mulți catolici își pun nădejdea într-un Vatican III. Cel de-al doilea Conciliu de la Vatican poate fi considerat pe bună dreptate un conciliu de pasaj. La Vatican II Biserica Romano-Catolică nu și-a spus ultimul ei cuvînt în materie de ecleziologie”.

Următoarele pagini ale lucrării cuprind *Bibliografia*, indicînd: Documentele celui de-al doilea Conciliu de la Vatican; Autori patristici; Articole, studii, lucrări; urmînd apoi cuvenita „Declarație” și „Curriculum vitae”.

Făcînd o remarcă de ansamblu asupra tezei de doctorat a Pr. Asistent Dumitru Popescu, intitulată: „Ecleziologia Romano-Catolică după documentele celui de-al doilea Conciliu de la Vatican și ecourile ei în teologia contemporană”, va trebui să ne reîntoarcem la prefață, fiind întru totul de acord cu sublinierile Domnului profesor Nicolae Chițescu, referent principal. Astfel, reținem că „de la primele pagini, descoperi în această scriere o gândire teologică matură, cu mari posibilități de a zugrăvi, cu trăsături sigure, tabloul doctrinar al ecleziologiei romano-catolice... Lucrarea are un plan foarte clar și o expunere logică, precisă. A folosit în mod dens o bogăție de informații... A redat în mod corect pozițiile romano-catolice și ortodoxe, punînd într-o lumină nouă deosebiriile dintre spiritul romano-catolic și cel ortodox, ecumenist și arătînd în același timp, căile de remediere a greșelilor trecutului spre împlinirea testamentului Mîntuitorului, care s-a rugat „ca toți să fie una”.

Diacon prof. Sorin Cosma

G. MIHĂILĂ, *Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi*, București, Editura Minerva, 1972, 413—(414) pp.

Profesorul G. Mihăilă de la Universitatea din București dă în lucrarea de față o culegere remarcabilă de studii, importante pentru cunoașterea culturii și a literaturii vechi românești. Primul studiu se intitulă „Apariția scrierii slave și pătrunderea ei la nordul Dunăii”. Răspîndirea în Țările Române a izvoarelor narative despre viața și activitatea fraților Constantin-Chiril și Metodie. Cei doi frați, deveniți sfinți, au tradus în cei patru ani petrecuți în Moravia 1) Evangheliarul și apoi Tetraevanghelul, 2) Apostolul, 3) Liturgia, 4) Psaltirea. După moartea lui Chiril, fratele său Metodie a tradus cu ucenicii săi Vechiul Testament, Nomocanonul (Pravila), predici, culegeri de rugăciuni, Chiril a scris în grecește Cuvînt la aducerea moaștelor preaslăvitului Clement, în limba greacă, tradusă în limba slavonă de ucenicii săi. Tot Chiril a redactat Canonul Sfîntului Dimitrie din Salonic, păstrat în copii din secolul XI—XII. A mai scris Viața lui Constantin Filozoful. Ucenicii Sfîntului Metodie au scris Viața lui Metodie, Viețile Sfinților Chiril și Metodie au scris Viața lui Metodie, Viețile Sfinților Chiril și Metodie au apărut în românește

în 1813 la mănăstirea Neamțului și au fost reeditate la București în 1836, 1905 și 1937 (în anexă reproduce Viața și ostenelele părinților noștri Methodie și ale lui Constantin carele s-a numit Chiril, episcopilor Moraviei, dascăli slavenști” (după Viețile sfinților pe luna lui mai. Mănăstirea Neamț, 1813, pp. 106—118).

În 1957 au fost descoperite ruinele unei biserici din secolul al X-lea la Murfatlar-Basarabi. Autorul reproduce inscripțiile slavone și le traduce în limba română. Studiază Istoriografia românească veche (sec. al XV-lea—începutul sec. al XVII-lea) în raport cu istoriografia bizantină și slavă. Reproduce în latinește și în limba română: Expunerea domnului Ioan Țamblac, sol strălucit al domnului Ștefan, voievodul Moldovei, tradusă din greacă în latină, cuvînt de cuvînt (pp. 176—182), pentru că în edițiile anterioare, Hurmuzachi, Esarcu, Bogdan, s-au strecurat unele greșeli. Documentul este din 8 mai 1477.

E deosebit de important studiul despre mitropolitul Petru Movilă. Mărturisirea ortodoxă a lui Petru Movilă a apărut în 18 ediții românești pînă în 1942. G. Mihăilă reproduce în limba slavonă și în limba română scrisoarea lui Petru Movilă către fratele său Moise Movilă. Mai reproduce în limba polonă și în limba română Cuvîntarea duhovnicească la cununia Prealuminatului Pan Ianusz Radzwill, prinț de Birze și Dubnice, cămăraș al Marelui Ducat al Lituaniei, staroste de Kamenica, de Kazimierz, Seyven etc., cu preamărita domnița Maria, fiica preamăritului domn Ioan Vasile, Voievod și Domn al Moldovei, rostită de prea venerabilul întru Dumnezeu, părintele Petru Movilă, mitropolit al Kievului și Haliciului și a toată Rusia exarh la scaunului apostolic constantinopolitan, arhimandrit al Lavrei Pecerska, în biserica domnească din Iași, închinată ierarhilor dumnezeiești sfinții Vasilie, Ioan și Grigorie. În Lavra Pecerska din Kiev. Anul Domnului 1645.

Printre manuscrisele bilingve din secolul al XVI-lea ocupă un loc important cel din manuscrisul popii Bratu din 1559—1560 și un fragment descoperit de Nicolae Iorga și numit *Apostol Iorga*. G. Mihăilă stabilește că este vorba de Epistola către galateni, capitolul III, versetul 23; capitolul IV, versetul 9 și capitolul V, versetul 19; capitolul VI, versetul 6. Acest text se mai găsește în *Lucrul Apostolesc* tipărit de diaconul Coresi la Brașov în 1563, dar lipsește din *Apostolul voronețean* și din cel al popii Bratu.

L. Vranasis, un cercetător, susține că învățăturile lui Neagoe Basarab ar fi fost după textul grecesc redactat de Manuil din Corint, fost rector al Patriarhiei din Constantinopol. Bazat pe cercetările făcute de Demostene Russo, Vasile Grecu, Dan Zamfirescu, autorul cărții de care ne ocupăm susține ca versiunea greacă, a fost făcută pe baza originalului slavon.

Despre învățăturile lui Neagoe Basarab s-a spus că formează „problema homerică” a literaturii române vechi. Studiul lui Mihăilă pare a confirma această teză. După ce s-a scris așa de mult despre opera piosului voievod muntean, se mai pot formula teorii, se mai pot relua păreri exprimate de unele somități ale istoriei literaturii vechi românești. Studiind literatura română veche G. Mihăilă ajunge la concluzia că „din punct de vedere al informării, cărturări români din secolele al XV-lea, al XVI-lea și începutul celui de-al XVII-lea nu erau mai prejos decât cei din țările vecine, ba mai mult, de la un anumit moment au devenit ei înșiși „furnizori” și păstrători, peste veacuri, ai unor texte literare de preț, pentru toate popoarele din aria culturii răsăritene” (p. 5).

Prof. Iosif E. Naghiu

G. MIHĂILĂ, *Manuscrisul slavo-român al popii Bratu (1559—1560)* în „Studii de limbă literară și filologie”, Vol. II, București, Academia R.S.R., 1972, pp. 301—345.

În colecția profesorului Gheorghe Cardaș s-a păstrat manuscrisul preotului Bratu copiat în anul 7068 (decii între 1 septembrie 1559 și 31 august 1560). A fost semnalat și descris de P. P. Panaitescu (Începuturile scrisului în limba română, în „Studii și materiale de istorie medie IV, 1960, pp. 173—175, apoi în studiul „Începuturile scrisului în limba română. Noi contribuții în „Studii și cercetări de bibliologie” V, 1962, pp. 128—129 și în cartea „Începuturile și biruința scrisului în limba română, București, Editura Academiei, 1965, pp. 127—129). A fost studiat de I. Gheție (Cu privire la textele slavo-române în traducere interlineară din secolele al XVI-lea și al XVII-lea”, în „Limba română” XVII, 1968, nr. 1, pp. 75—78. Textele rotacizante și originile scrisului literar românesc, în „Studii de limbă literară și filologie”, vo. I, București, Editura Academiei R.P.R., 1969, p. 240). G. Mihăilă a publicat mai multe studii despre acest manuscris și a propus împreună cu profesorul

Gheorghe Cardaș editarea cu un studiu interpretativ. Manuscrisul preotului Bratu nu este amintit nici în tratatul de Istoria literaturii române nici în tratatul de Istoria limbii române.

G. Mihăilă publică un studiu despre acest manuscris, elucidând multe probleme. Manuscrisul a fost descoperit de profesorul Grigore Crețu, care are și meritul de a fi descoperit Codicele voronețean (publicat în 1885 de I. G. Sbierca). Grigore Crețu a murit 1919, iar manuscrisul a rămas la familie, de la care Gheorghe Cardaș a achiziționat o copie. Pe manuscris este o însemnare cu creionul a lui Grigore Crețu „Copie de pe manuscrisul nr. 381 din biblioteca mănăstirii Sucevița, și este notată și data la care a scris „1892 august 21”. Manuscrisul a fost văzut de învățatul rus Iațimirski, care semnalează și alte manuscrise slavone din colecția lui Grigore Crețu: 1) Trebnic moldovenesc 1668; 2) o filă de Evanghelie din 1575; 3) o filă de Evanghelie din sec. XV; 4) un Apostol de la Anastasie Crimca. Manuscrisul preotului Bratu are format mic (în octavo) cu 474 pagini numerotate cu creionul de Grigore Crețu. Manuscrisul de bază are 229 file (485 pagini) celelalte fiind adăugate la legat. Scrisul este îngrijit în prima parte ce cuprinde Faptele Apostolilor și ceva mai puțin îngrijit în partea finală. G. Mihăilă a ajuns la concluzia că acest text este „o copie după traduceri mai vechi” (p. 305).

Manuscrisul este aproape în întregime bilingv, adică slavo-român. Textul slavon este scris cu cerneală neagră, iar textul românesc cu cerneală roșie. Titlurile sînt scrise cu litere mari îngrijite, iar titlul introducerii este scris cu cerneală verde. Manuscrisul cuprinde: 1) Faptele Apostolilor, aproape integral, 2) Epistola lui Iacov, 3) Epistolele lui Petru, 4) Epistola lui Ioan, 5) Epistola lui Iuda, 6) Epistola I-a a lui Pavel către corinteni. Mai cuprinde numai în limba slavonă Interpretări din Vechiul și Noul Testament, apoi un fragment de omilie, extrase din scrierile sfinților părinți și a scriitorilor bisericești, fragmente din Geneză, din Evangheliile după Matei, Luca, Ioan, precum și sfaturi medicale, rugăciuni apocrice, Psalmul 151 (necanonic) numai în românește și se termină cu Omilia pentru Paști a Sfîntului Ioan Hrisostomul. Cunoaștem pe autorul manuscrisului din însemnarea următoare: „S-a scris cu mîna păcătosului, eu popa Bratul. Slavă Dumnezeului nostru în veci. Amin. S-a început în anul 7068 (1559

septembrie—1560 august 31)". Însemnarea se găsește la pagina 426. Preotul Bratu face parte din cercul preoților cărturari de la Brașov. A scris și alte cărți. De exemplu pe Molitvelnicul copiat în 1492—1493 și păstrat la biblioteca-muzeu de la biserica Sfântul Nicolae din Brașov citim: „Acest Molitvelnic l-a cumpărat popa Dobre de la Bratul pentru 55 de aspri și l-a dat la sfânta biserică din Schei 7077 (1 septembrie 1568—31 august 1569).

Profesorul G. Mihăilă reproduce câteva texte (pp. 316—318). Textul românesc scris de preotul Bratu este aproape identic cu textul Apostolului tipărit de diaconul Coresi, ce ajunge la concluzia că „textul introducerii lui Coresi derivă direct din versiunea existentă în manuscrisul popii Bratul” (p. 319). Autorul studiului de care ne ocupăm reproduce texte din Apostolul popii Bratu. Apostolul voronețean și Apostolul tipărit de Coresi (pp. 322—323) mai reproduce texte din Manuscrisul popii Bratu și Tetraevangelul lui Coresi (pp. 327—328) precum și din Psalmul necanonic 151 (p. 331), din Omilia pentru înviere (pp. 334—340).

Profesorul G. Mihăilă s-a mai ocupat de manuscrisul preotului Bratu în studiile: Contribuții la studiul calculului lingvistic în „Studii și cercetări de lingvistică” XVIII, 1967, nr. 5, pp. 353—354. Problemele editării și studierii textelor blinogve slavo-române din secolul al XVI-lea, în „Actele celui de al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie romanică” (București 15—20 aprilie 1968), vol. II, București, Editura Academiei, 1971, pp. 93—99.

Astfel autorul a îmbogățit cunoștințele noastre despre încă un cărturar și copist din secolul al XVI-lea.

Prof. Iosif E. Naghiu

Evangeliiarul slavo-român de la Sibiu 1551—1553, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 439 pp.

În Editura Academiei au apărut o serie de lucrări din literatura românească veche: 1) Tetraevangelul lui Coresi 1560—1561, 2) Pălia de la Orăștie 1581—1582, 3) Liturghierul lui Coresi 1560—1561 comparat cu Evangeliiarul lui Radu de la Mănăcești 1572, 4) Pravila ritorului Lucaci. După acestea apare Evangeliiarul slavo-român de la Sibiu 1551—1553, un monument al literaturii din secolul al XVI-lea, despre care au scris pînă în prezent: P. Sîrcu, Ioan Bogdan,

I. Karataev, I. Bianu, V. Hodoș, Sextil Pușcariu. Era greu să fie studiat pentru că unicul exemplar se păstrează la Leningrad în biblioteca M. E. Salticov-Șcedrin. Pentru întâia oară se tipărește în întregime într-o ediție științifică. Răposatul academician Emil Petrovici scrie Observații asupra grafiei și limbii textului românesc al Evangeliiarului slavo-român de la Sibiu ajungînd la următoarele concluzii: 1) Traducerea lui Coresi și a Evangeliiarului slavo-român de la Sibiu sînt independente una de alta; 2) Graiul reprezentat în Evangeliiarul de la Sibiu e moldovenesc; 3) Grafia Evangeliiarului moldovenesc e foarte stingace, amintind grafia scrisorilor de la Bistrița; 4) Textul tipărit la Sibiu a fost adus de Filip Moldoveanu din Moldova, unde va fi circulat în manuscris încă din 1532 cînd e amintită o traducere moldovenească a evangheliilor (p. 21). Evangeliiarul de la Sibiu din 1551—1553 este prima carte în care jumătate din text este în limba română.

Evangeliiarul slavo-român a fost semnalat pentru prima dată în raportul Bibliotecii publice din Petersburg din 1858 în care se arată că acest fragment conține incomplet Evangelia de la Matei și că este tipărită undeva în „tipografiile ungrovlăhe” (p. 23). Pe baza acestei informații o menționează bibliograful Karataev, iar ediția a doua a bibliografiei sale publică un fragment din Evangeliiar. După P. Sîrcu textul românesc ar fi o traducere cuvînt de cuvînt după textul mediobulgar. Ioan Bogdan studiază acest monument literar în articolul: „O evanghelie slavonă cu traducere română din secolul al XVI-lea”, în „Convorbiri literare” XXV, 1891, pp. 393—395. După Ioan Bogdan traducerea românească s-ar fi făcut în secolul al XVI-lea. N. Iorga considera Evangeliiarul slavo-român „o carte de concurență a lui Lorinț, diaconul fugar” (Studii și documente, vol. VIII, București 1904, pp. 88—89). N. Drăganu ajunge la concluzia că este o traducere din slavonește diferită de a lui Coresi. Dan Simonescu consideră că e o tipăritură coresiană. În epoca mai nouă s-a ocupat de această problemă F. Hervay. Al. Rosetti este de părerea că Evangeliiarul a fost tipărit în Ardeal. Emil Petrovici a ajuns la concluzia că traducătorul român a folosit textul slavon și o traducere germană. Mai susține că ar fi o traducere mai reușită decît a lui Coresi.

Evangeliiarul slavo-român a fost tipărit în aceeași tipografie în care a apărut Tetraevangelul slavon din 1546 al lui Filip Mol-

doveanul, primul tipograf care ne dă cărți. La Sibiu a existat o tipografie cu litere chirilice, în care în 1544 a apărut Catechismul luteran, în 1546 Tetraevanghelul slavon, iar în 1551—1553 a apărut Evangheliarul slavo-român.

După studiul exhaustiv despre tipăriturile de care ne ocupăm, urmează fotocopia textului. De acum înainte lingviștii vor putea studia textul original al Evangheliarului slavo-român. Indicele de la sfârșit (pp. 358—419) e deosebit de important. Din punct de vedere grafic, Evangheliarul slavo-român este identic cu Tetraevanghelul slavon din 1546 tipărit de Filip Moldoveanu, deosebindu-se de toate celelalte tipărituri românești și străine.

Cu această ediție monumentală se îmbogățește seria textelor vechi românești reeditate în mod științific.

Prof. Iosif E. Naghiu

VIRGINIA CARTIANU, *Urme celtice în spiritualitatea și cultura românească*, Editura Univers, București, 1972.

Recent apărută, această lucrare încearcă să contureze „celtismul”, să dezvăluie această componentă în spiritualitatea și cultura românească.

Mai întâi se insistă, nu fără motivare, asupra evenimentelor politico-militare, se urmărește evoluția culturii celtice în Europa apuseană și centrală, se fac aprecieri interesante privind influențele sesizabile în spiritualitatea românească. Pe bază de citate numeroase din specialiști mai vechi și mai noi, se afirmă posibilitățile aportului celtic la formarea sintezei românești; aserțiunile sînt coroborate de descoperiri arheologice. E vorba aici, între altele, de o muncă de cercetare anevoioasă, deoarece în condițiile studiilor actuale ponderea „moștenirii celtice” nu poate fi stabilită exact.

Precum se știe, celtii au început să pătrundă în Transilvania în jurul anului 300 î.e.n. Conviețuind cu băștinașii, vor sfîrși prin a fi asimilați. De notat că daco-geții au știut totodată să adopte elementele avansate de cultură materială (și în cazul altor năvălitori), să le topească și să le toarne în tipare noi, făurind ei înșiși o civilizație originală.

Dar se vorbește în primul rînd de o moștenire celtică europeană, de prodigioasa literatură a unui popor care nu a scris,

despre ecoul temelor celtice în literatură, și cu lux de amănunte. Bineînțeles, sînt considerate și corespondențele celtice în ornamentica românească — motivul crucii înscrisă în cerc, motivul spiralelor înlănțuite —, iar în folclor asimilări de alte motive ca: mistrețul, porcul și corbul. Folosind îndeosebi metoda comparativă, autorul face cercetări pe mai multe planuri; titlurile sînt destul de sugestive: Atitudini celtice față de unele mistere cosmice în cultura românească, Expresia poetică a căutării idealului în legende celtice și în literatura română, Tema realizării unei opere prin sacrificii umane ale celtii și la români, Sesizări analoge ale imaginii realului în opera artistică a celtilor și românilor.

Vom zăbovi, cît spațiul ne permite, asupra a două chestiuni tratate în capitole speciale, sentimentul naturii și concepția despre moarte, fiindcă necesită unele precizări sau completări. Incontestabil, între cele două culturi există asemănări, însă nu identități. De subliniat faptul că strămoșii noștri au privit natura cu alți ochi decît celtii, lucru explicabil și prin conjunctura istorică proprie. Într-un chip suigeris putea fi menționat Zamolxis, zeul suprem al daco-geților, care pe drept cuvînt a fost identificat de specialiști cu „Pămînteanul”, cu „Pămîntul” nostru (detalii la Gh. Mușu, *Zei, eroi, personaje*, Ed. științifică, București 1971). Oricum, „Miorița” rămîne o reflectare fidelă a concepției despre moarte ori nemurire a străbunilor noștri; ciobanul mioritic înfruntă moartea nu cu „filozofia resemnării”, ci cu „acea liniște pe care i-o dă credința că natura este un leagăn al vieții eterne” (cf. Al. Piru, *Istoria literaturii române*, ed. III, Buc. 1970, p. 8). Dacă în mitologia altor popoare, se oglindește fantastic melodrama umană, în folclorul românesc se regăsește natura — Alma Mater — înfrățită cu românul, în genere vorbind. La noi omul și natura trăiesc în comuniune strînsă, și nu în fuziune sau confuziune — a remarcat pe bună dreptate regretatul acad. Ath. Joja (*Logos și Ethos*, Ed. politică, Buc. 1967, în cap. „Profilul spiritual al poporului român”).

Cu aceste considerații marginale trecem voit la „locul spiritualității românești” în concertul valorilor universale. Studii adiacente s-au produs, după cum era și firesc, chiar lucrări speciale dar mai puțin extinse, un fel de capitole. De pildă, filozoful român mai sus amintit, Ath. Joja, a scris despre

o fizionomie morală românească ce provine din sintezele unor elemente de ordin material, social, juridic, etic, religios, estetic, filozofic, plus mediul geografic și contactul cu alte popoare. O sinteză: o unitate a diversității, fenomen complex a cărui înțelegere și explicitare reclamă vaste investigații antropologice, arheologice, istorice, lingvistice, psihologice, juridice, artistice, literare etc., întrucât profilul spiritual evoluează sau involuează în timp și spațiu, corelat de o serie de factori. În cursul istoriei sale poporul român, preluând un fond primordial sensibil la influențele alogene, și-a creat și modelat o fizionomie morală proprie ce se caracterizează prin: „precumpănirea rațiunii, raționalism (lato sensu), realism, sentiment viu al naturii, melancolia doinei, umor și vivacitate, sentiment național adânc dar sobru, însoțit de un spirit de largă toleranță, putere remarcabilă de absorbție...” ibidem, p. 289).

Apariția unei opere pe linia aceasta — exhaustivă dacă e posibil — este așteptată cu justificat interes.

Vasile Munteanu

ADOLF ARMBRUSTER, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Editura Academiei R.S. România, București 1972, p. 284.

Lucrarea de față a fost elaborată sub conducerea științifică a acad. Andrei Oțetea și susținută ca teză de doctorat în 13 martie 1971, la Institutul de istorie „Nicolae Iorga”.

În *Cuvîntul introductiv*, autorul arată că obiectul ei a fost ideea despre romanitatea românilor, evoluția acesteia în cursul timpului. Studiul nu caută să argumenteze originea romană a românilor, ci o acceptă ca deplin dovedită. „Ideea romanității românilor este în primul rînd ideea despre descendența romană a românilor din coloniștii romani transplantați în Dacia traiană; de aici decurge logic o serie de idei înrudite și adiacente, dar care fac parte din ansamblul categoriei istorice de romanitate a românilor. Aceste idei complementare sînt: ideea stăruinței elementului roman în Dacia abandonată de Aurelian năvălirilor barbare; ideea unității de neam a românilor din întregul teritoriu locuit de ei; ideea latinității limbii române, ideea esenței romane a unor obiceiuri și datini populare”.

Titlurile de capitole sînt destul de sugestive: 1. — Apariția poporului român, 2. — Primele mărturii asupra conștiinței romani-

tății la români, 3. — Pastores Romanorum; II. *Descoperirea latinității limbii române* (sec. XIV—XV): 1. — Apariția statelor feudale române, 2. — Umanismul și romanitatea orientală la începutul expansiunii otomane, 3. — Romanitatea moldovenilor în cadrul rivalității ungaro-polone din a doua jumătate a veacului al XV-lea; III. *Politicizarea ideii romanității românilor* (secolul al XVI-lea): 1. — Roman și Vlahata, 2. — Reluarea ofensivei otomane la nord de Dunăre și sfîrșitul independenței țărilor române, 3. — Țările române sub dominație străină, 4. — Cartea tipărită în limba națională, 5. — Istoriografia umanismului polon și Contrareforma; IV. *Domnia lui Mihai Viteazul și unirea celor trei țări române*: 1. — Lupta antiotomană a lui Mihai Viteazul, 2. — Legătura lui Mihai; V. *Barocul și epoca de aur a culturii medievale naționale*: 1. — Barocul istoriografic european și romanitatea românilor, 2. — Romanitatea carpato-dunăreană și rivalitatea austro-otomană din a doua jumătate a veacului al XVII-lea, 3. — Istoriografia barocă săsească din a doua jumătate a veacului XVII-lea, 4. — Epoca de aur a culturii medievale românești; VI. *Politicizarea națională a ideii romanității*: 1. — Țările române sub regimul de dominație străină, 2. — Începutul luptei naționale pentru emancipare politică și socială.

În fine: Concluzii, Bibliografie, Zusammenfassung, Indice.

Ipsso facto, se urmărește cronologic evoluția acestor idei, se reconsideră izvoarele, se examinează mărturiile accesibile, dar se recomandă și o cercetare sistematică în marile biblioteci străine, acest lucru sporind considerabil volumul informațiilor strînse în prezenta carte. Vor fi posibile mai multe nuanțări, precizări, chiar completări, noile contribuții confirmînd totuși constatările de bază actuale, întrucît adevărul nu poate fi decît unul singur.

Vasile Munteanu

ST. MATEI-I. UZUM, *Date noi asupra bisericii și lortificației de la Ilidia, (Extras) din „Acta Musei Napocensis”*, Cluj, nr. IX, 1972, pp. 555—564.

Autorii studiului în cauză prezintă ultimele concluzii la care au ajuns la șantierul arheologic din Ilidia (jud. Caraș-Severin). Săpăturile au început în 1969 și au continuat în iulie 1970 pe „Cetate”, unde odi-

nioară era o biserică și o fortificație. Cert este că se poate vorbi de existența a două biserici. Prima din lemn a fost incendiată, fapt care rezultă din stratul gros de cărbune și arsuri ce s-a descoperit. Cea de-a doua, a cărei rămășițe au fost dezgropate era construită din piatră și cărămidă.

Data incendierii bisericii nu ar fi exclusă să fie legată de anul năvălirii tătarilor, respectiv în 1241, fapt care însă este destul de probabil. Ceea ce a contribuit la crearea unui cadru istoric mai precis este cimitirul din preajma bisericii. Cu toată sărăcia obiectelor funerare, aici s-a găsit într-un vechi mormint o monedă aparținătoare anului 1330 și care era așezată în timpul folosirii primei biserici.

Deci, existența monedei stă la baza argumentului că în 1330 biserica era în stare de funcționare.

S-ar putea ca descoperirile ulterioare să aducă noi dovezi asupra existenței acestei biserici, completând tăcerea ce o păstrează documentele scrise. Și aceasta mai mult din pricina micii importanțe a satului Ilidia.

Bazați pe aceste dovezi materiale, sigure, putem să afirmăm că românii de pe aceste locuri aveau un crez bine formulat și o arhitectură proprie încă de prin sec. XIII—XIV.

Pr. Vasile Petrica

ION CRIȘAN, *Corul din Vărădia*, Reșița, 1972, 72 pp.

Anul 1970 a însemnat pentru corul din Vărădia (județul Caraș-Severin) împlinirea unui veac de existență. Evenimentul a fost remarcat prin presă și subliniat prin organizarea unor serbări omagiale și în cele din urmă prin scrisul harnicului scriitor reșițean Ion Crișan, a cărui atenție este îndreptată îndeosebi asupra muzicii corale și a teatrului din Banat și care de astă dată a închinat acestui cor o lucrare meritorie.

Omagierea corului care a împlinit venerabila vîrstă de 100 de ani înseamnă evidențierea unor mijloace care au avut darul de a menține și cultiva conștiința de neam și lege a românilor de pe aceste străvechi locuri.

S-a spus, și pe bună dreptate, că în Caraș-Severin există adevărate „zone corale” și dintr-o asemenea arie face parte și frunțașă comună Vărădia. A argumenta acest lucru nu pare necesar întrucît este știută strădania care s-a depus pe aceste

locuri pentru înființarea și menținerea unor coruri, care la început erau sub oblăduirea Bisericii, avînd practicul scop de a contribui la înfrumusețarea cultului.

Autorul și-a împărțit lucrarea după perioadele de formare și funcționare a corului. Astfel cap. „Reuniunea de cînt și muzică „Unirea” 1870—1919”, cuprinde începuturile existenței acestui cor, care a luat ființă prin inițiativa învățătorului Petru Iorgovici. În 1870, purtînd denumirea de început „Unirea din Vărădia” apoi simplu „Unirea”. Înființarea acestui cor corespunde cu preocupările asociației ASTRA de a promova pe lingă literatură și teatru și muzica corală. În anul 1875 din inițiativa lui Iacob Căiman-Gurgu a luat ființă, în Vărădia, societatea corală „Reuniunea de cîntări și muzică”, care și-a propus să abordeze un repertoriu laic. Strădanile depuse pentru menținerea acestui cor, precum și succesele lui sînt prezentate în cap. „Reuniunea de cîntări și muzică din Vărădia (1875—1919”.

În anul următor istoricului act de la 1 Decembrie 1918, cele două coruri din Vărădia s-au contopit, formîndu-se unul singur și puternic. Avea desigur și această inițiativă o semnificație nescrisă și anume topirea tuturor despărțămintelor în focul dragostei pentru țară și neam. Și după cum afirmă autorul „Acest cor a întîmpinat în august 1919 trupele române care au intrat în Banat, după Unire” (p. 19).

Înființîndu-se în 1922 „Asociația corurilor și fanfarelor din Banat”, Vărădia a fost aleasă drept una din cele 14 centre de emulare corală din Banat. Din anul 1927 corului i s-a dat numele entuziastului învățător Gheorghe Țuneu care timp îndelungat a fost președintele acestei Reuniuni de cîntări și muzică. Locul comunei Vărădia în viața culturală a Banatului poate fi apreciat și prin aceea că aici s-a înființat prima fanfară (orchestră) românească din Banat.

Prestigiul formației corale a contribuit la ținerea în 30 aprilie 1939 la Vărădia a Adunării generale a despărțămîntului Caraș al ASTREI.

Activitatea corului între anii 1919—1944 este tratată într-un capitol special, putîndu-se constata că repertoriul corului se îmbogățea an de an și îndeosebi cu compozițiile lui Ion Vidu, Sabin Drăgoi, Filaret Barbu, Iosif Velceanu și Antoniu Seqvens. Și ca o constantă în repertoriul acestui cor a fost abordarea cîntecului patriotic (p. 25). Diversitatea repertoriului, raportată la sur-

sele de informație ale timpului, este de-a dreptul impresionantă. Cel ce au executat cu măiestrie lucrări ale unor compozitori țărani ca Vidu Guga și Pau Farca s-au dovedit a fi tot atât de pricepuți în a interpreta creații din Haydn, Weber, Verdi și Gounod.

Deși titlul cărții vizează corul din Vărădia, autorul insistă într-un capitol special (p. 27—30) asupra înființării famfarei (1907), care în anii din urmă s-a bucurat de asistența lui Achim Adam din Ramna, care a înființat 13 coruri în Banat, cifră deosebit de semnificativă. Strădaniile depuse pentru înjgheburile unei formații de „călușari”, precum și interesul vărădenilor pentru arta teatrală sînt analizate în capitole speciale (p. 31—32; 33—43).

Capitolul „Corul din Vărădia (1944—1972)”, conține informații legate de strădaniile actuale ale acestui cor, de serbarea omagială prilejuită de împlinirea unui veac de existență și laudabilă activitate.

O privire retrospectivă este cuprinsă în „Încheiere”, de unde nu lipsesc cîteva precizări definitorii, cum spre pildă ar fi aceea că „Corul din Vărădia a ținut pas cu timpul” (p. 53) și că acest cor a avut un caracter de școală „mulți țărani iubitori de cîntec reușind să-și însușească nu numai deprinderea de a descifra o partitură, ci și arta de a dirija, de a pregăti concerte publice de apreciazabil nivel artistic, îndeosebi din lucrări de accentuată factură populară” (pp. 53—54).

Bibliografia și bogata listă a repertoriului preced cap. „Cronologia activității corului din Vărădia între anii 1870—1971”.

Pe întinsul a 19 pagini putem privi imagini de odinioară din activitatea corului, unde lesne putem observa prezența preotului. Din afișele care odinioară vesteau prezența corului în viața culturală a Banatului putem descifra și aceea că activitatea acestui cor s-a bucurat de sprijinul Bisericii.

Prezentînd această lucrare trebuie să reținem și faptul că grație dăruirii totale și priceperii unor dirijori acest cor a reușit a rezista timpului. Dintre toți dirijorii care au animat corul se poate remarca Pau Farca care a lăsat și o creație laudabilă.

Apariția lucrării se înscrie în preocuparea generală de valorificare a moștenirii trecutului tumultos de luptă în nădejdea construirii unei societăți românești în care să domnească dreptatea și omenia.

Pr. Vasile Petrica

KIRCHLICHE BLÄTTER (Foaia bisericească). Monatsschrift des Evang. Kirche A.B. in der Sozialistischen Republik Rumänien, 1(39) Jahrgang, 1973, Nummer 1, 8 pp.

Avem plăcerea să consemnăm apariția și să prezentăm în rîndurile ce urmează primul număr al buletinului lunar al Bisericii Evanghelice C.A. din România, care apare la Sibiu sub redacția profesorului dr. Hermann Binder. Rostul acestei reviste este arătat de Episcopul Albert Klein în cuvîntul intitulat „Den Kirchlichen Blättern zum Geleit” (Îndrumare pentru „Foaia bisericească”), care trebuie considerat ca un cuvînt programatic, care trasează conduita revistei. Din cele spuse în acest articol aflăm însă că actualul buletin este continuatorul celui apărut sub același nume încă din anul 1897. Se mai spune apoi că în calitate de „glas al Bisericii”, „Foaia bisericească” va sta în slujba Evangheliei. Că rîndurile sale vor fi deschise discuțiilor ecumenice și că se va avea în vedere faptul că Biserica evanghelică își împlinește misiunea într-un stat socialist și că în acest context îndatoririle cetățenești formează o parte integrantă a îndatoririlor creștine. Cel de-al doilea articol intitulat „Zum Tag der Republik” (De ziua Republicii) este semnat de dr. Hermann Binder. Este un articol festiv închinat celei de a 25-a aniversări a proclamării Republicii.

În articolul „Jahreslosung 1973” (Deviza anului 1973), dr. Hermann Pitters, interpretînd cuvintele profetului Agheu (2, 5): „Eu sînt cu voi, zice Domnul, și Duhul meu va locui între voi. Nu vă temeți!”, spune că „în prezența mintuitoare a lui Dumnezeu și cu ajutorul Sfîntului Duh, noi putem înfrînge frica. Sub această deviză pășim încrezători în noul an”. Articolul următor scris de dr. Christoph Klein cuprinde un scurt istoric al vieții și activității organizației cunoscută sub numele de „Conferința Bisericii Europene”. Un articol interesant este cel intitulat „Über die Bücherei des Damasus Dürr” (Despre biblioteca lui Damasus Dürr) în care, după ce se vorbește scurt despre vechile biblioteci ale episcopilor Lukas Unglerus (†1600) și Mathias Schiffbaumer (†1611), a comitelui săsesc Albert Huet (†1607), a preoților sibiieni Petrus Rehlius (†1648) și Andreas Oltard (†1660) ca și a senatorului Mathias Miles (†1686), biblioteci care se află astăzi la muzeul Bruckenthal din Sibiu, autorul dă date despre persoana și biblioteca lui Damasus Dürr.

Născut prin anul 1535 într-un sat (Brenndorf) de lângă Braşov, în anul 1553 îl aflăm înscris în registrele nou înfiinţatului gimnaziu din acest oraş. Apoi, deoarece, după cum singur mărturiseşte că a „stat la picioarele lui Melanchthon”, se crede că a studiat teologia la Wittenberg. Reîntors în locurile natale, Damasus Dürer trece ca pastor prin mai multe parohii. Moare în anul 1585. De la el au rămas în manuscris două volume de predici şi biblioteca compusă din 59 de cărţi legate în 28 volume. Autorii sînt Luther, Melanchthon, Georg Major, Johannes Brenz, Johannes Spangenberg, Hieronymus Weller, Bugenhagen, David Chytraeus, Justus Jonas, Johannes Sleidan, Petrus Paladius, Johannes Amsterdams, Johannes Cogelarius, Michael Coelius, Veit Dietrich, Johannes Strigelius şi Herodot. Din cuprinsul acestor cărţi reiese mai ales preocuparea proprietarului lor pentru exegeza Noului Testament şi teologia practică. Articolul se încheie cu afirmarea că va fi datoria cercetărilor de a stabili măsura în care predicile lui Damasus Dürer oglindesc ideile cuprinse în volumele bibliotecii sale. În rubrica „ABC christlicher Lehre” (ABC-ul învăţăturii creştine), dr. Hans Klein îşi propune să aducă „mici contribuţii unor probleme doctrinale”. Iar în acest articol se vorbeşte despre modul în care trebuie să se participe la cina Domnului.

În articolul intitulat „Überwindung kleiner Fehler” (Depăşirea micilor greşeli), dr. Hans Klein face unele consideraţii asupra recentului volum de „Scrieri alese” din opera scriitoarei de limba germană Ana Schuller-Schullerus. Urmează apoi articolul intitulat „Wie ein Mensch in der Neujahrsnacht seinen Gott fand” (Cum a aflat un om pe Dumnezeu în noaptea de Anul nou), în care dr. Hermann Pitters istoriseşte revenirea la credinţă, în noaptea de Anul nou 1825 a pictorului Ludwig Richter.

În afară de aceste articole, primul număr al buletinului mai cuprinde poezii, o rubrică de „Rugăciuni pentru unitate şi pace” şi o rubrică de informaţii. Făcîndu-i însă această scurtă prezentare socotim că cea mai potrivită urare ce i s-ar putea face la acest început de drum ar fi aceea de a-şi putea vedea împlinit scopul pe care ostentivităţii lui l-au propus spre realizare. În mod special revista „Mitropolia Banatului” îşi exprimă bucuria pentru această nouă apariţie, cum şi dorinţa de împreună colaborare în vederea unei cit mai bune şi mai profunde cu-

noaşteri reciproce, a unei cit mai strînse apropieri în duhul dragostei lui Hristos şi a unui cit mai mare aport pentru binele şi propăşirea duhovnicească a credincioşilor lor.

Prof. Gheorghe Geţia

VESTITORUL. Publicaţie religioasă, morală şi naţională a Bisericii Ortodoxe Române din Paris, Seria II, Anul I, nr. 3, decembrie 1972, 27 pp.

Avem ocazia să prezentăm cititorilor revistei noastre un nou număr al „Vestitorului”. De astă dată numărul „special de Crăciun şi de Anul nou”. Cuprinsul este deschis de pastorală Prea Sfinţitului Episcop Teofil Ionescu, adresată credincioşilor români din Franţa cu ocazia sărbătorilor de Crăciun şi de Anul nou. În prima parte a pastorală, Prea Sfinţia Sa arată că rostul înomenirii Fiului lui Dumnezeu a fost mîntuirea lumii. Dar aceasta nu se poate dobîndi decît numai prin Biserică, care învaţă pe fiii ei „să fie buni, să fie iubitori de aproapele, să fie drepti, cinstiţi şi iubitori de pace, să-şi iubească ţara în care s-au năcut şi ţara în care trăiesc, să-şi respecte îndatoririle de soţi şi de părinţi şi să lupte împotriva răului”. În cea de-a doua parte, legată de sărbătoarea Anului nou, Prea Sfinţitul Episcop Teofil spune că în această zi de început de an toţi gîndim şi dorim un viitor frumos şi măreţ atît nouă cit şi ţării noastre... „De aceea trebuie să avem mereu în minte interesele superioare ale ţării şi Bisericii strămoşeşti. Să fim totdeauna credincioşi idealului neamului românesc, iar sentimentul mîndriei şi al demnităţii de români să fie continuu viu în inimile noastre”. Această pastorală este urmată de o serie de colinde, poezii şi de scurte articole închinete acestor praznice. Dintre aceste articole amintim „Datini româneşti de Crăciun şi de Anul nou” în care se reamintesc românilor din Franţa unele din obiceiurile multiseculare de Crăciun şi Anul nou. Între acestea cel semnat N. A. este intitulat „Le faste des coutumes d'hiver chez les roumains” şi în el se arată că începînd cu cea de-a doua jumătate a lunii decembrie şi pînă în prima jumătate a lunii ianuarie, în satele din România se desfăşoară o serie de obiceiuri tradiţionale, în timp ce în faţa meselor pline de toate bunătăţile gospodării se veselesc.

Nu ne indoim că și acest număr al „Vestitorului” va fi bine primit în casele fraților noștri care locuiesc în Franța.

Prot. Gheorghe Geția

CALENDARUL ORTODOX „CREDINȚA” 1973, editat de Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, 212 pp.

Calendarul „Credința” pe anul 1973 începe călătoria în lume ca și cel din alți ani, însoțit de cuvîntul de învățătură adresat cititorilor de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. În acest cuvînt intitulat „În duhul tradiției bisericești”, Prea Fericirea Sa, după ce constată că „Sfînta Episcopie Misionară Ortodoxă Română în America — mlădiță a Ortodoxiei românești — reprezintă cu cinste și înalt simț de răspundere, în lumea creștină americană și canadiană, Sfînta noastră Biserică strămoșească, arată că aceasta dovedește „maturitatea sa spirituală, trăind în duhul tradiției bisericești și propovăduind cu statornicie dreapta credință pe care o mărturisește Sfînta noastră Biserică. Prea Fericirea Sa spune apoi că Sfînta Tradiție aparține întregii Biserici a Mîntuitorului Hristos, iar credincioșii ortodocși și-o însușesc numai dacă viețuiesc în Biserică. De aceea „ereticii nefiind în Tradiție, nu sînt nici în Biserică și, nefiind în Biserică, nu trăiesc în curentul viu al Duhului lui Dumnezeu”. Dar față de cei „care s-au abătut de la drumul adevărat al Sfîntei Tradiții, sfășiind comunitatea de iubire a Bisericii lui Hristos, Biserica mamă și Episcopia ei misionară urmează cuvintele sfîntului Apostol Pavel, „povățuind cu blîndețe pe potrivnici, poate le va da Dumnezeu pocăința să cunoască adevărul și să se izbăvească de cursa diavolului de care sînt vînați, spre a se supune voiei aceuia” (2 Tim 2, 25—26). Și exprimînd nădejdea că „pînă la urmă vor birui gîndul și simțirea unității spirituale românești...”, Prea Fericitul Părinte Patriarh îndeamnă pe credincioși să păstreze „cu scumpătate tradițiile și frumoasele noastre datini de Crăciun și de Anul nou, împodobind astfel Sfîntele Sărbători și trăind creștinește și românește viața pe care ne-a dăruit-o Bunul Dumnezeu, întru slava Bisericii și a neamului nostru”. Cuvîntul Prea Fericirii Sale se încheie cu patriarhicești binecuvîntări și urări de pace, bunăstare și sănătate pentru cititori. Acest cuvînt al Prea Fericitului Părinte Patriarh este urmat de cel al Prea Sfînti-

tului Episcop Victorin, intitulat „O carte de folos”, în care se arată motivele pentru care calendarul „Credința” poate fi considerat, în același timp, carte de valoare și de folos. Este carte de valoare „mai ales prin conținutul ei teologic și literar” și e de folos atît pentru conținutul calendaristic și de tipic bisericesc, pentru orientarea în viața bisericească, pentru a se cunoaște întreolaltă și pentru păstrarea legăturilor românilor din America și Canada cu românii din țara lor de origine.

După obișnuita parte calendaristică și de șematism, începe partea literară împărțită în următoarele capitole: Cuvînt bun; Orienturi creștine; Christian thinking and life; Pămînt și suflet românesc; La curțile dorului și File de cronică. Fiecare din aceste capitole conține articole și studii referitoare la diferite probleme teologice, morale, liturgice etc., ultimul capitol „File de cronică” cuprinzînd Cronică Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române, Cronică Episcopiei precum și pe patronii și sprijinitorii calendarului. În cele ce urmează ne vom opri asupra unora din temele tratate. Astfel, protopopul vicar Ioan Bugariu semnează un scurt articol intitulat „Glasul inimii”, în care se arată rolul pe care îl are conștiința pentru viața omului. Preotul dr. Ștefan Slevocă, în articolul intitulat „Ce-i cu tineretul?” abordează una din problemele care frămîntă astăzi cel mai mult societatea din țara de peste ocean, criza prin care trece tineretul acestei țări fiind „atît de gravă încît pune în pericol însăși soarta și viitorul acestei mari națiuni”. Un articol foarte util preoților e cel al P. Cuv. Arhim. Paulin Dumitru Popescu. Intitulat „Educația religioasă din lectura Sfîntelor Scripturi la serviciile divine”, în el autorul după ce arată modul în care este împărțit anul liturgic și folosul citirilor liturgice, sînt înșirate duminicile de peste an cu pericepele evanghelice și cu indicarea unor temeatică predicatoriale. În afară de aceste titluri, capitolul „Cuvînt bun” mai cuprinde și următoarele teme: „Meditație pentru Sfînta Înviere” de Arhimandritul Benedict Chiș, „Grija cea mare” de Pr. dr. Dumitru Bodale, „Creștinismul în istorie” de Protos. Felix Dubnesc, „Cit bine ai făcut în viață” de Prot. Dumitru Diaconescu și „Harul în viața creștinului ortodox” de Pr. Nicolae Ciurea. Cel de-al doilea capitol este deschis de articolul înalt Prea Sfîntului Mitropolit Nicolae al Banatului. Articolul este intitulat

„Pași spre unitatea Bisericilor Răsăritului” și în el, plecând de la constatarea efectului ne care constința solidarității umane l-a avut și pe plan religios, determinând contacte din ce în ce mai strînse între marile religii, între diferitele confesiuni și Biserici, înalt Prea Sfinția Sa arată pe scurt evoluția raporturilor dintre Bisericile „calcedoniene” și cele „necalcedoniene” cu specială privire asupra aportului deosebit adus cauzei de Biserica Ortodoxă Română. Referirea privește atât vizitele făcute de Prea Fericitul Patriarh Justinian aproape tuturor Bisericilor necalcedoniene, cât și vizitele înfiștărilor, ierarhilor și teologilor acestor Biserici întreprinse la noi. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae afirmă în încheiere că „Militînd pentru apropierea dintre calcedonieni și necalcedonieni, Biserica Ortodoxă Română își propune să-și aducă contribuția la cauza unității creștine și propășirii generale umane. Convingerea noastră este că dificultățile care mai persistă pot și trebuie să fie înlăturate. În acest sens vom acționa și de acum înainte convingi că nu va întârzia prea mult momentul cînd întreg Răsăritul, unul în credință, va aparține aceleiași Biserici dreptmăritoare. În continuare, arhimandritul dr. Vasile Vasilachi semnează articolul intitulat „Iisus Hristos în contemporaneitate” în care, vorbind despre prezența Mîntuitorului în istorie, arată că garanția acestei permanente prezențe este Biserica în calitate de „trup mistic” al Său. De aceea, numai în Biserică creștinul poate avea „garanția viziunii perfecte a lui Iisus Hristos, pentru că în Biserică nu grăiește omul, ci însuși Iisus Hristos prin Evanghelia Sa”. Aceasta spre deosebire de acele tendințe care „secularizează”, desacralizează”.

Un alt articol din acest capitol este semnat de Prea Sfințitul Episcop Visarion Aștilean-Rășinăreanu intitulat „Aspecte din istoria unificării spirituale a românilor din Transilvania” (Unitatea de limbă în secolul XIX), în care vorbește despre lupta dusă de românii din Transilvania pentru păstrarea limbii, ca urmare a încercărilor fostei stăpîniri habsburgice și mai ales încercările făcute prin acțiunea de amghiarizare preconizată prin legile zise „Trefort” și „Apponyi”, după numele inițiatorilor lor. Articolul „Sfîntul Sava Gotul și vechimea creștinismului românesc” este scris de Pr. dr. Ștefan Alexe. Este un articol comemorativ cu prilejul împlinirii a 1600 de ani

de la moartea martirică a Sfîntului Sava Gotul, comemorare care oferă prilej autorului, ca bazat pe actele martiriului Sfîntului să facă unele considerații asupra vechimii creștinismului la români. Amintim că tot în cadrul acestui capitol Anca Manolache semnează articolul intitulat „Permanența creștină în istorie”. Cel de-al treilea capitol „Christian thinking and life” (Credință și trăire creștină), începe cu studiul Părintelui dr. Ioan G. Coman, intitulat „Logos, Church and soul in Origen's Commentary on the Song of Songs” (Logos, Biserică și suflet în comentariul lui Origen la Cîntarea Cîntărilor). Studiul a cărui traducere în limba engleză aparține preotului George Alexe, este precedat de o scurtă introducere în care se arată că Origen, de la a cărui moarte s-au împlinit 1720 de ani (253—1973) a scris între altele și un comentariu la Cuvîntarea Cîntărilor. Lucrare în 10 volume, conținînd aproximativ 20.000 de versuri în care, după cum spune Fericitul Ieronim „el s-a întrecut pe sine”. Acest comentariu a făcut senzație în epoca patristică și a constituit o sursă de inspirație pentru toți scriitorii bisericești de mai târziu care au încercat să explice Cîntarea Cîntărilor. Origen a socotit această scriere a lui Solomon ca un epitalam, un cîntec nupțial ale cărui personaje și roluri el le-a interpretat alegoric. Astfel, mirele Solomon „cel pașnic” simbolizează pe Logosul-Hristos, „Domnul păcii”. Mireasa este simbolizată uneori de suflet, uneori de Biserică, sau chiar de amîndouă împreună. Comentariul este socotit a avea o deosebită valoare teologică, o înaltă sensibilitate, constituind în același timp și o apariție literară remarcabilă.

Un alt articol intitulat „Service in the orthodox theology” (Slujirea în teologia ortodoxă), este semnat de Prea Sfințitul Episcop dr. Antonie Plămădeală. În el se arată că spre deosebire de modul în care este considerată Biserica în teologia romano-catolică și protestantă, în Ortodoxie ea este definită ca Biserică slujitoare. În ce privește Biserica Ortodoxă Română, ea a adoptat o atitudine realistă și în același timp și teologică și umană. Aceea a apostolatului social, al cărui inițiator este Prea Fericitul Patriarh Justinian care i-a stabilit și conținutul. Doctrina apostolatului social fiind după mărturisirea Prea Fericirii Sale „rezultatul integrării mele în realitățile bisericești și naționale din viața poporului

nostru". În afară de aceste studii, acest capitol mai cuprinde următoarele articole: „Does Orthodoxy Have Anything To Say?” (Are Ortodoxia ceva de spus?) semnat de George Chișcă, „Lord teach us to pray!” (Doamne învață-ne să ne rugăm) de Ierom. Jerome Newville și „On the way to Emaus” (Pe drumul Emausului) de Dumitru Ichim. Capitolul „Pământ și suflet românesc” este deschis de articolul semnat de Grigorie Popa și intitulat „Regimul ontologic al Mioriței”. În el autorul respinge concepția de pînă acum care consideră balada Miorița ca o operă plină de pasivitate, resemnare, pesimism și fatalitate. El arată că „în prezența iminentă a ireparabilului, atitudinea ciobanului este mult mai nuanțată, mult mai bărbătească, mult mai înțeleaptă... El transformă moartea în nuntă cosmică. Acest act, prin excelență demiurgic, coincide cu o mutație existențială, care potențează regimul ontologic al „Mioriței”. Astfel, „datorită unei transmutații esențiale, ciobanul devine stăpînul propriului său destin, învingîndu-și moartea și biruindu-și, prin puteri de o excepțională tărie morală dușmanii. Aci și acum ni se dezvăluie strălucirea ethos-ului mioritic” care „situează mesajul uman al baladei într-o zonă de excepționale transparențe de cuget din care reiese sentimentul viguros de superioritate a omului în lumea propriilor sale valori etice cît și în lumea obiectivă...”. De aceea „considerat în această perspectivă, regimul ontologic al Mioriței este susținut de lumina și gustul de viață al unui mesaj de măreție frumusețe”. Într-un articol intitulat „Vlad Țepeș și Dracula”, Matei Cazacu arată că în literatura occidentală Vlad Țepeș este cunoscut mai ales sub numele de Dracula „devenit sinonimul vampirului...”, explicînd în același timp și modul în care s-a ajuns la această situație cum și felul în care el este prezentat de scriitorul englez Bram Stoker al cărui roman „Dracula. O povestire de groază” (1897), a devenit sursa de inspirație a tuturor cărților și filmelor care au ca subiect acest personaj. Capitolul mai conține și următoarele articole: „Legea românească” de pr. prof. N. Bordașiu, „Floarea Soarelui” de pr. Sandu Tudor-Buzău și „În satul lui Bădița George” de Gheorghe Cunescu.

Am încercat să prezentăm foarte sumar, cuprinsul calendarului Episcopiei Ortodoxe Române în America. Dar, ca și în alte dați, nu putem sfîrși fără a nu evidenția impe-

cabilele condiții tehnice în care eli apărut. Și nu ne îndoiim că atît prin cuprinsul său cît și prin prezentarea grafică, acest calendar va fi bine primit în casele omînilor din America, îndeplinind pe lingă și nu rol deosebit de însemnat nu numai de instrucție teologică sau educație morală cmai ales de păstrător al conștiinței origini acelor.

Prot. Gheorgh Gefia

Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1973, Editat de parohia ortodoxă română din Viena, Austria, 50 pp.

Ajuns în cel de-al doisprăzecela an de apariție, almanahul parohiei ortodoxe române din Viena constituie atît pri cuprinsul său cît și prin condițiile tehnice în care a apărut un motiv de întemeiată mîndrie pentru editor și de plăcere penta cititor. După pagina de titlu este publicată fotografia Prea Fericitului Părinte Patarh Justinian urmată de „Prinosul” de recunoștință pe care Consiliul parohial al parohiei ortodoxe române din Viena îl aduce atîstătorului Bisericii noastre cu ocaziacelei de a 25-a aniversări de patriarhicesc arhipăstorire. După partea calendarică în care fiecare lună are cîte o rubrică „spre aducere aminte” în care sînt treute cele mai importante date din istoria poporului român cum și zilele de naștere sau deced ale unor personalități, urmează articolul intitulat „Făclie călăuzitoare” în care Preotul prof. dr. Gheorghe Moisesuc parohul Bisericii ortodoxe române din Viena arată că pentru cititorii „aflați pe mleașurile înstrăinării”, Almanahul este „făce călăuzitoare...” „ca să fie scut și poăuitor”. Urmează apoi partea literară imărtită în următoarele capitole: „Făclii penta suflet”; „Însemnări și amintiri”; „Mărturi din trecut”; „Cuvinte din bătrîni”; „Cipuri de cărturari”; „Spicuri literare”; Pe firul vremii” și „Cronică”.

În primul capitol, Prea Fericit Părinte Patriarh arată într-un scurt cuvîntă „Dumnezeu a făcut pe oameni să fie ficiți...” „ori fericirea trebuie s-o caute în sufletul lor mai întii, acolo să se găsească această fericire”. În articolul intitulat „Îtruparea Mîntuitorului Hristos”, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei arată că „întruparea Fiului lui Dumnezeu est o taină nepătrunsă. De aceea, în cîntările isericești

ea este înfățișată ca o „taină străină și preamărită”, în înțelesul de faptă neobișnuită în rânduile firii”. Dar „dacă felul de intrupare a Fiului lui Dumnezeu este o taină pentru noi, în schimb rostul venirii Lui în lume nu este străin cunoștinței noastre... Prin lucrarea Sa, începând cu nașterea cea minunată și apoi prin viața Sa neprihănită și prin învățătura Sa mântuitoare, prin patimile cele înfricoșate și prin jertfa Sa curată, prin învierea Sa cea luminată și prin înălțarea Sa slăvită, Domnul nostru Iisus Hristos ne-a izbăvit pe noi de greșeli și ne-a împăcat cu Dumnezeu, ne-a arătat calea spre fericire și ne-a trimis nouă pe Mîngietorul, adică pe Sfîntul Duh, care ne ajută să viețuim ca adevărați fii ai lui Dumnezeu...”. În cuvîntul intitulat „Cinstire vitejiei românești”, regretatul mitropolit Firmilian al Olteniei rememorează emoționantele momente provocate de serviciile divine cu ocazia sfințirii mormintelor ostașilor români îngropați în diferite cimitire din Austria în cursul celor două războaie mondiale. Capitolul se încheie cu reproducerea unei conferințe intitulată „Concepția românească a Ortodoxiei”, conferință ținută de marele savant și român profesorul Nicolae Iorga la 27 ianuarie 1940 la București.

Cel de-al doilea capitol al Almanahului cuprinde, așa cum îi arată și titlul, însemnările și amintirile unor români care și-au făcut studiile în diferite instituții de învățămînt superior din Austria. Astfel, dr. ing. Ioan Bășgan înșiră „Amintiri de la Politehnica din Leoben-Austria”; Prof. dr. Caius Lepa în articolul intitulat „Alma parens” evoacă anii de studenție de la Viena. Prof. dr. Adrian Marino își intitulează articolul „Escală vieneză”, iar dr. Emil Colbazi scrie despre „Dr. Sterie M. Ciurcu, părintele studenților români la Viena”. Mai semnează: dr. Nicolae Maior, Et ego in Arcadia felix; Ioan Tomuța, Spicuri din trecutul societății academice „România jună”; Horia Oprescu, Viena țara operetei și Radu Pascal, Vocația europeană a Vienei.

Capitolul „Mărturii din trecut” este deschis de prof. Ion Virtosu intitulat „Mitropolitul Moldovei Iosif Naniescu, un compozitor necunoscut al secolului XIX-lea”. Urmează apoi următoarele studii și articole: prof. Vasile Cărbăș, O verigă din lanțul legăturilor româno-austriece; Mișcarea culturală din județul Gorj; prof. Avram P. Todor, Un prieten și colaborator vienez al lui C. A. Rosetti; Eric Winterhalder; Preo-

tul Gheorghe Cunesco, Antimise grecești imprimate la Viena pentru românii ortodocși din Transilvania; Nicolae Balotă, Secolul luminilor în Austria; dr. Ion-Radu Mircea, Alexu Russo la Viena; Corneliu Albu, Un ecou în presa vieneză despre Ana Ipătescu, eroina revoluției de la 1848; Dinu A. Dumitrescu, „Solia principelui valah în drum spre Viena”. Urmează apoi capitolul „Mărturii din bătrîni” în care este redată „Ultima mea dorință” de Avram Iancu, apoi „Însemnare despre zidirea bisericii din Făgăraș” a lui Vasilache Selar și, în fine, „Începerea și pricina despărțirii a două Biserici, a Răsăritului și a Apusului” scrisă de Episcopul Ilie Miniș. În capitolul „Chipuri de cărturari”, Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu publică articolul intitulat „Mitropolitul Transilvaniei Andrei Șaguna — 100 de ani de la moartea sa”; Preotul Gabriel Cocora, Un ctitor uitat al culturii românești: Dionisie Romano, episcopul Buzăului. Centenarul morții sale”, iar Prof. dr. Petru Rămneanțu scrie despre „Prof. dr. Iuliu Moldovan. La 90 de ani de la nașterea sa”. Capitolul „Spicuri literare” are ca colaboratori pe Puia Florica Rebreanu care scrie despre „Gazetăria lui Liviu Rebreanu”; Preotul Mihai Boca scrie despre „Badea Cârțan la Suceava”; Dr. Irina Moiescu despre „O piesă românească pe scenele teatrelor germane în secolul al XIX-lea: „Nunta de la Văleni”. Sînt apoi publicate poeziile de Nicolae Iorga, Ion Apostol Popescu, Petre Pascu, G. Topîrceanu etc.

Capitolul „Pe firul vremii” consemnează evenimente importante și întîmplări din viața Bisericii. Astfel, Redacția publică articolul „Popas sărbătorec. La XXV de ani de arhipăstorire a Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul României”; G. Sereda vorbește despre „Inaugurarea festivă a Bibliotecii Sediului Cultural Român din Viena”, iar Preotul prof. dr. Gheorghe Moiescu în articolul „O lacrimă la mormîntul mitropolitului Firmilian al Olteniei”, elogiază personalitatea defunctului și deapănă amintiri legate de vizita sa la Viena. Dan Zamfirescu scrie „În memoria prof. Vasile Grecu, iar Teodor N. Manolache scrie „Cronica Patriarhiei Române în cursul anului 1972. Capitolul se încheie cu „Cronica parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1972” scrisă de parohul ei, Preotul prof. dr. Gheorghe Moiescu. În ultimul capitol intitulat simplu „Cronica”, G. Sereda înșiră

activitatea Coloniei Române din Austria în anul 1972. Sint consemnate aici reuniunile lunare, tradiționalul bal al Coloniei, Adunarea generală a membrilor Coloniei etc. În fine, Almanahul cuprinde și un rezumat în limba germană al cărui autor este G. Beermann, o explicare a fotografiilor tot în limba germană și bibliografia folosită la întocmirea lui.

Fără îndoială că această sumară prezentare a Almanahului nu a reușit să evidențieze total bogăția de idei și sentimente pe care el le cuprinde nici măiestria lor redare. Socotim însă că și numai din înșirarea titlurilor, cititorul își poate face măcar o cît de simplă idee despre ele. Sintem însă siguri că el a reușit să fie și în acest an cea „făclie călăuzitoare de lumină . . . , scut

și povățuitor cititorilor aflați pe meleagurile înstrăinării” așa cum încă de la începutul apariției sale s-a dorit a fi. Iar la acest „popas simbolic” cînd anii lui „depănați în crugul vremii sint după numărul lunilor unui vâleat, sint întocmai după capetele mărturisirii de credință, al celor douăsprezece închinăciuni și al sfințelor mari praznic împărătești”, revista „Mitropolia Banatului” îi dorește lui și ostenitorilor lui încă multe asemenea popasuri. Iar lumina făcliei lui să nu se stingă niciodată ci să lumineze mereu căile îndepărtatilor și înstrăinaților noștri frați, menținîndu-le mereu trează conștiința apartenenței lor la legea și neamul românesc.

Prot. Gheorghe Geția.

Domnului Nicolae Ceaușescu la Timișoara. Plenara Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste. Sesiunea Marii Adunări Naționale. Conferința interparlamentară de la Helsinki. Contribuții pentru îmbunătățirea activității în agricultură. Realizări românești. Aspecte ale vieții culturale. Grijă Statului nostru și contribuția UNESCO pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice — — — — — 308

C R O N I C A B I S E R I C E A S C Ă

Mitropolia Olteniei și-a dobândit un nou înfloritor. Solemnitatea înmînării medaliei „25 de ani de la proclamarea Republicii”, unor reprezentanți ai cultelor la reședința episcopiei ortodoxe române din Oradea. Parohie ortodoxă română în Australia. Trecerea la cele veșnice a Prea Sfințitului Episcop-vicar Irineu Suceveanul. Aniversarea „Telegrafului Român”. Reconsiderarea Tainei Sf. Maslu. O nouă canonizare în Biserica Ortodoxă. Traducerea franceză a Bibliei ecumenice. Centenar muzeal la Timișoara — — — — — 319

N O T E Ș I C O M E N T A R I I

Vietnamul, simbol al biruinței vieții. Dileme române — — — — — 331

V I A Ț A B I S E R I C E A S C Ă Î N C U P R I N S U L M I T R O P O L I E I B A N A T U L U I

Prinos de recunoștință și dragoste — — — — — 335

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

Popas sărbătoresc. Vizita Excelenței Sale Episcopului Marton Aaron la Timișoara. Comemorarea unui vrednic înaintaș. Hirotonii. Conferințe preoțești. Consfățuri cu conducătorii oficiilor protopopești. Adunarea generală a Casei de Ajutor Reciproc. Fondul de Solidaritate Internațională. Din viața Seminarului teologic din Caransebeș. Cinstirea unui prestigios compozitor. Decese — — — — — 337

E P I S C O P I A A R A D U L U I

Dovezi de dragoste și prețuire pentru Ierarh. Îndrumări arhieresti. Lucrările Adunării generale a Casei de Ajutor Reciproc. Incununare de vrednicii ale credincioșilor din parohia Apatu. Slujire arhierască în parohia Arad-Grădiște. Completări de posturi de preot. Binemeritate răsplătiri. Decese — — — — — 343

P R E Z E N T Ă R I B I B L I O G R A F I C E

Noul Testament, ediția 1972 (Nicolae Petrescu); Mica Biblie, ediția 1972 (Nicolae Neacșu); Dumitru G. Popescu: „Ecleziologia romano-catolică după documentele celui de-al doilea conciliu de la Vatican și ecourile ei în teologia contemporană” — teză de doctorat (Sorin Cosma); G. Mihăilă: Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi (I. Naghiu); G. Mihăilă: Manuscrisul slavo-român al popii Bratu (1559—1560) (I. Naghiu); Evangheliarul slavo-român de la Sibiu 1551—1553 (I. Naghiu); Virginia Cartianu: Urme celtice în spiritualitatea și cultura românească (Vasile Munteanu); Adolf Armbruster, Romanitatea românilor. Istoria unei idei (V. Munteanu); St. Matei-I. Uzum, Date noi asupra bisericilor și fortificației de la Ilidia (Vasile Petrica); Ion Crișan, Corul din Vărădia (V. Petrica); Kirchliche Blätter (Gh. Geția); Vestitorul (Gh. Geția); Calendarul ortodox „Credința” pe 1973 (Gh. Geția); Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1973 (Gh. Geția) — — — — — 349

52419